

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

SOTILAAN EETTINEN TOIMINTAKYKY JA PÄÄTÖKSENTEKO
Teoreettinen mallinnus ja empiirinen tutkimus kriisinhallintaympäristössä

Diplomityö

Majuri
Riku Mikkonen

Yleisesikuntaupseerikurssi 53
Maasotalinja

Heinäkuu 2007

Kurssi Yleisesikuntaupseerikurssi 53	Linja Maasotalinja
Tekijä Majuri Riku Mikkonen	
Tutkielman nimi SOTILAAN EETTINEN TOIMINTAKYKY JA PÄÄTÖKSENTEKO Teoreettinen mallinnus ja empiirinen tutkimus kriisinhallintaympäristössä	
Oppiaine, johon työ liittyy Sotilaspedagogiikka	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Heinäkuu 2007	Tekstisivuja 119 Liitesivuja 16
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Tutkimus perustuu sotilaan toimintakykymalliin ja sen mukaiseen käsitykseen sotilaan eettisestä toimintakyvystä. Tutkimuksen tarkoituksena on rikastaa eettisen toimintakyvyn käsitettä ja osallistua sen kehittämiseen.</p> <p>Tutkimus on luonteeltaan hermeneuttis-fenomenologinen muodostuen teoreettisesta ja empiirisestä osuudesta. Tutkimuksen teoriaosuus on kirjallisiin lähteisiin perustuva ja siinä pyritään ymmärrykseen hermeneuttisen tulkinnan kautta. Empiirisessä osassa päätutkimusmetodina käytetään delfoi-kyselyä. Kyselyn vastaajat ovat puolustusvoimien palkattua sotilashenkilöstöä: upseereita ja opistoupseereita. Kaikilla vastaajilla on kokemusta vähintään yhdestä kriisinhallintatehtävästä, moni on osallistunut useampaan kriisinhallintaoperaatioon. Ensimmäisen kierroksen kyselyssä vastaajia oli 18, toisen kierroksen kyselyssä 14.</p> <p>Tutkimusongelma muodostui kahdesta päätutkimuskysymyksestä, jotka ovat:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. "Mitä sotilaan eettinen toimintakyky on?" 2. "Miten yksilön eettistä toimintakykyä voidaan tukea?" <p>Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että sotilaan eettinen toimintakyky koetaan saumattomasti toimintaan ja päätöksentekoon liittyvänä tekijänä. Eettiset kysymykset nousevat harvoin pääosaan päätöksiä tehtäessä. Päätökset tehdään useimmiten hyvin käytännöllisten seikkojen perusteella, eettiset valinnat ja arvot vaikuttavat taustalla jopa tiedostamatta. Eettistä toimintakykyä pidetään ammattitaitoon olennaisesti</p>	

liittyvänä tekijänä. Ammattisotilaan, varsinkin sotilasjohtajan, rooli eettisten ongelmien ratkaisijana nähdään aktiivisena, autonomisena ja vastuullisena. Johtamistoiminta on koulutuksen ohella tärkein tekijä, jolla voidaan tukea yksilön eettistä toimintakykyä. Tehtävätaktiikan käyttäminen johtamisessa sopii sotilaan eettisen toimintakyvyn kannalta lähtökohdaksi yksilön autonomiaan, vastuuseen ja vapauteen liittyvien kysymyksien ratkaisemisessa. Eettisen toimintakyvyn koulutus nähdään parhaaksi integroida muuhun sotilaskoulutukseen. Ollakseen tehokasta eettisen toimintakyvyn kehittämisen pitää perustua yksilön omaan haluun ja pyrkimykseen.

Yhtenä tutkimuksen päätuloksena on sotilaan eettisen toimintakyvyn mallintaminen prosessiksi, joka muodostuu havaitsemisesta, tilanteenarviosta, päätöksenteosta, toimeenpanosta ja vastuun kantamisesta. Päätöksentekoprosessiin vaikuttavat tärkeimmät kokonaisuudet ovat tehtävä ja olosuhteet; oma toimintakyky ja osaaminen; ohjaavat normit ja arvot.

Tutkimuksessa päädytään siihen, että Suomen puolustusvoimien viralliset arvot ja eettiset toimintaohjeet tulisi määrittää ja julkaista. Niiden tulisi olla osa puolustusvoimien eettistä ohjelmaa, joka sisältäisi myös henkilöstön eettisen toimintakyvyn koulutuksen ja yksilön eettisen kehittymisen tukemisen.

Sotilaan toimintakykyyn kuuluva eettinen toimintakyky liitetään tutkimuksessa puolustusvoimien pääprosesseihin. Toimintakyky yhdessä sotilaan ammattitaidon kanssa muodostaa suorituskyvyn inhimillisen osatekijän.

AVAINSANAT

Sotilasetiikka, sotilaan toimintakykymalli, sotilaan eettinen toimintakyky, kriisinhallinta, hermeneutiikka, fenomenologia, delfoi-kysely.

SOTILAAN EETTINEN TOIMINTAKYKY JA PÄÄTÖKSENTEKO

Teoreettinen mallinnus ja empiirinen tutkimus kriisinhallintaympäristössä

1 JOHDANTO	1
2 ILMIÖ NIMELTÄÄN SOTILAAN EETTINEN TOIMINTAKYKY	3
2.1 Etiikan käsitteestä	3
2.2 Etiikka sotilasympäristössä	10
2.3 Ammattietiikka	17
2.4 Sotilaan eettisen toimintakyvyn luonne	23
2.5 Eettisen toimintakyvyn kehittäminen	30
3 HERMENEUTTIS-FENOMENOLOGINEN TUTKIMUSOTE	36
3.1 Hermeneutiikka filosofisena yläkäsitteenä	37
3.2 Aiheen lähestyminen fenomenologian kautta	38
3.3 Kokemuksen, tulkinnan ja ymmärtämisen tärkeä asema	40
4 TUTKIMUKSEN TAVOITE	44
4.1 Aikaisemmat tutkimukset aihealueelta	44
4.2 Tutkimusongelma	46
4.3 Tutkimuksen rajauksia	47
5 KÄYTETTÄVÄT TUTKIMUSMENETELMÄT	49
5.1 Hermeneuttinen kehä	50
5.2 Esiymmärrys	51
5.3 Delfoi-kysely	52
5.4 Tutkimuksen toteuttaminen – teorian ja empirian kohtaaminen	54

6 SOTILAAN EETTINEN TOIMINTAKYKY SUOMALAISESSA KRIISINHALLINTAYMPÄRISTÖSSÄ	58
6.1 Sotilaan eettiseen päätöksentekoon liittyvät tekijät	58
6.2 Sotilaan eettisen toimintakyvyn kokemuksen kokeminen	65
6.3 Sotilaan eettisen toimintakyvyn merkitys	73
6.4 Sotilaan eettisen toimintakyvyn tukeminen	79
6.5 Sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittäminen	83
7 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA SOTILAAN EETTISEN TOIMINTAKYVYN MALLINTAMINEN	90
7.1. Mitä sotilaan eettinen toimintakyky on?	92
7.1.1 Miten eettinen toimintakyky ilmenee kokemuksena?	93
7.1.2 Mihin osatekijöihin eettinen toimintakyky voidaan jakaa?	95
7.1.3 Miten eettiset ratkaisut toteutuvat osana sotilasjohtajan päätöksentekoa?	98
7.2 Miten yksilön eettistä toimintakykyä voidaan tukea?	99
7.2.1 Miten johtamisella voidaan tukea eettistä toimintakykyä?	100
7.2.2 Miten koulutuksen avulla voidaan kehittää eettistä toimintakykyä?	102
7.2.3 Tarvitaanko Suomen puolustusvoimissa virallista eettistä ohjeistusta?	104
7.3 Sotilaan eettinen toimintakyky osana puolustusvoimien kokonaistoimintaa	108
8 POHDINTAA	110
8.1 Tutkimuksen tulokset	110
8.2 Tulosten käytännön soveltaminen	113
8.3 Tutkimuksen lähestymistavan ja menetelmien arviointi	114
8.4 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	116
8.5 Jatkotutkimushaasteita	118

LÄHTEET

120

LIITTEET

131

LUETTELO KUVISTA

Kuva 1	Yhteenveto etiikan terminologiasta	4
Kuva 2	Eettisten käsitteiden hierarkia sotilasympäristössä	6
Kuva 3	Ammattietiikan osatekijät	18
Kuva 4	Tutkimuksen toteuttaminen	55
Kuva 5	Alustava malli eettiseen toimintakykyyn vaikuttavista tekijöistä	59
Kuva 6	Sotilaan eettisen toimintakyvyn päätöksentekoprosessi	96
Kuva 7	Sotilaan eettinen toimintakyky ja siihen vaikuttavat tekijät	97
Kuva 8	Sotilaan toimintakyky sotilaallisen suorituskyvyn tuottajana	109

SOTILAAN EETTINEN TOIMINTAKYKY JA PÄÄTÖKSENTEKO

Teoreettinen mallinnus ja empiirinen tutkimus kriisinhallintaympäristössä

1 JOHDANTO

"Mikä on oikein? Se, että ampuu jonkun, tai jättää jonkun ampumatta. Käsitteenä kyseinen asia ei ole teoreettinen ja turha. Kuitenkin jokainen tilanne ja siihen vaikuttavat tekijät ovat erilaisia, ja jokainen henkilö suhtautuu eri asioihin eri tavalla."

" – – ammattitaitoinen ja kokenut sotilas todennäköisesti toimii oikein useimmissa tilanteissa, mutta nuoremmat ja kokemattomammat voivat olla enemmän hukassa. Kaikissa tilanteissa sotilas ei toimi johdettuna vaan joutuu johtamaan tilannetta itse. Ammattitaitoinen ja 'sivistynyt' sotilas tuntee myös työnsä eettiset arvot ja osaa soveltaa niitä käytännön tehtävissään."¹

Sodankäyntiin ja sotilaaseen kohdistuu tällä hetkellä muutos, joka voidaan nähdä kolmijakoisena. Asevoimien käytön syyt ja tavat ovat muuttuneet merkittävästi. Kriisinhallinta, terrorismin vastainen sota ja kotimaan turvallisuuden takaaminen lähettämällä joukkoja maailman kriisipesäkkeisiin ovat korvanneet perinteisen kotimaan puolustamisen. Asevoimat ovat myös kiihtyvässä teknologian kehitykseen perustuvassa muutoksessa. Laatu korvaa määrän ja suorituskykyä nostetaan verkostoitumalla, tiedonhallinnalla ja vaikutusperusteisella ajattelulla. Kolmas muutos on yleinen yksilökeskeisyyden lisääntyminen ja arvojen hämärtyminen, joka koskettaa myös sotiluutta. Nämä kaikki seikat vaikuttavat sotilaaseen yksilönä ja siihen, minkälaista toimintakykyä häneltä vaaditaan.

Yleisesti myönnetään, että maailma on muuttumassa lineaarisesta ajattelusta epälineaarisuuteen, varmuudesta epävarmuuteen, selkeistä johtosuhteista itseohjautu-

¹ Kriisinhallintatehtävissä palvelleiden suomalaisten sotilaiden vastauksia tutkimuksen kyselyn väitteeseen: "Eettinen toimintakyky on käsitteenä teoreettinen ja turha. Ammattitaitoinen, kokenut ja sivistynyt sotilas toimii oikein hyvin johdettuna."

vuuteen ja ennustettavuudesta ennustamattomuuteen.² Tämä kehityssuunta edellyttää yksilöltä ja sotilaalta kykyä itsenäiseen ja aloitteelliseen toimintaan. Itsesynkronoituminen ja aloitteellisuus ovat tässä kehityksessä oleellisia tekijöitä. Viimeaikaisista sotilasoperaatioista on havaittavissa, että onnistuminen voi olla riippuvainen päätöksistä, jotka tehdään sotilasorganisaation alatasoilla. Tämä pätee niin humanitaarisissa, kriisinhallinta- kuin perinteisissä taisteluooperaatioissakin. Yhdysvalloissa on otettu käyttöön termi ”strateginen kersantti” (Strategic Corporal) kuvaamaan niitä vaatimuksia, vastuuta ja mahdollisia vaikutuksia, jotka kohdistuvat jopa ryhmän- ja joukkueenjohtajataso sotilaisiin. Monessa tapauksessa yksittäinen sotilas voi olla valtionsa ulkopoliittikan näkyvin ilmentymä, ja hän voi toiminnallaan vaikuttaa paitsi välittömään taktiseen tilanteeseen myös operatiiviseen ja strategiseen tilanteeseen.³ Jopa rivisotilaan moraaliton käytös voi saada aikaan strategisen tason vaikutuksia. Tästä voidaan esimerkkinä mainita Abu Ghraibin vankilasta levinneet kuvat irakilaiden sotavankien nöyryyttämisestä.⁴

Voidaan sanoa, että omaksumaamme tehtävätaktiikan mukaista toimintamallia vietään entistä enemmän alaisen itsenäisyyttä korostavaan suuntaan. Tehtävätaktiikkaan liittyvinä perusolettamuksina voidaan pitää tarkkojen suunnitelmien ja käskyjen hyödyttömyyttä taistelutilanteessa sekä sitä, että epävarmuus ja sekavuus ovat tyyppisiä taistelukentän olosuhteissa. Tehtävätaktiikka antaa alaiselle suuren vapauden tehtävänsä toimeenpanon suhteen. Se kuitenkin edellyttää, että alainen ymmärtää esimiehen aikeet ja uskaltaa ottaa vastuuta.⁵ Haluttu loppuasetelma on tärkein eikä keinoja päämäärän saavuttamiseksi voi antaa täysin valmiina tai rajata tiukasti taistelukentän nopeasti muuttuvissa olosuhteissa. Voidaan sanoa, että sotilaan toimintakyvyltä yleensä ja etenkin eettiseltä toimintakyvyltä vaaditaan tulevaisuudessa entistä enemmän.

Sotilaan toimintakykymalli ja sen osana eettisen toimintakyvyn käsite on vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa sotilaspedagogiikassa, mutta mitä sotilaan eettinen

² Huhtinen, Aki-Mauri (toim.): Sotilasjohtamisen tieteenfilosofiset perusteet ja menetelmät. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitoksen julkaisusarja 2, artikkelikokoelmat nro 9. Hakapaino Oy, 2002, s. 11.

³ Krulak, Charles C.: The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War. Marines Magazine, January 1999, http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/usmc/strategic_corporal.htm, 27.6.2007.

⁴ Robinson, Paul: Ethics Training and Development in the Military. Parameters, Spring 2007, US Army War College, s. 25. (<http://www.carlisle.army.mil/usawc/Parameters/07spring/robinson.pdf>, 27.7.2007)

⁵ Rekkedal Nils Marius: Nykyaikainen sotataito. Sotilaallinen voima muutoksessa. Alkuperäisteos Försvarshögskolan, Krigsvetenskapliga Institutionen, 2004. Suomalainen laitos Maanpuolustuskorkeakoulu, Edita Prima Oy, Helsinki 2006, s. 145–147.

toimintakyky oikeastaan on? Meillä on siitä arkiuskomuksia, yleisesti käytettyjä määritelmiä ja kenties omien kokemusten kautta muodostunut käsitys. Eettisen toimintakyvyn edistäminen vaatii lisää tutkittuun tietoon perustuvia näkemyksiä ja määritelmiä. Tässä tutkimuksessa pyrin erittelemään eettisen toimintakyvyn osatekijöitä sekä siihen vaikuttavia muita tekijöitä. Nähdäkseni tällainen mallintaminen auttaa arvioimaan millä opetuksellisilla, kasvatuksellisilla tai johtamisen keinoilla sotilaan eettistä toimintakykyä voidaan kehittää ja tukea.

Tämä tutkimus käsittelee sotilaan eettistä toimintakykyä kriisinhallintaympäristössä. Suomella on pitkät perinteet kansainvälisessä rauhanturvaamis- ja kriisinhallintatoiminnassa. Näissä tehtävissä on saatu kokemusta toimimisesta tilanteissa ja olosuhteissa, jotka muistuttavat asymmetristä taistelukenttää. Kokemuksia on toki hyödynnetty kriisinhallintajoukkojemme koulutuksessa, mutta niiden tarkempaa tulkintaa tai analysointia sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittämisen kannalta ei ole tehty. Näin koko käsite kärsii suomalaisella sotilasalalla empirian puutteesta. Voi jopa pitää vaarana, että tietotekniikkaa painottavassa kehitysympäristössä käytännöllinen eettinen arviointi- ja päätöksentekokyky jätetään lapsipuolen asemaan.

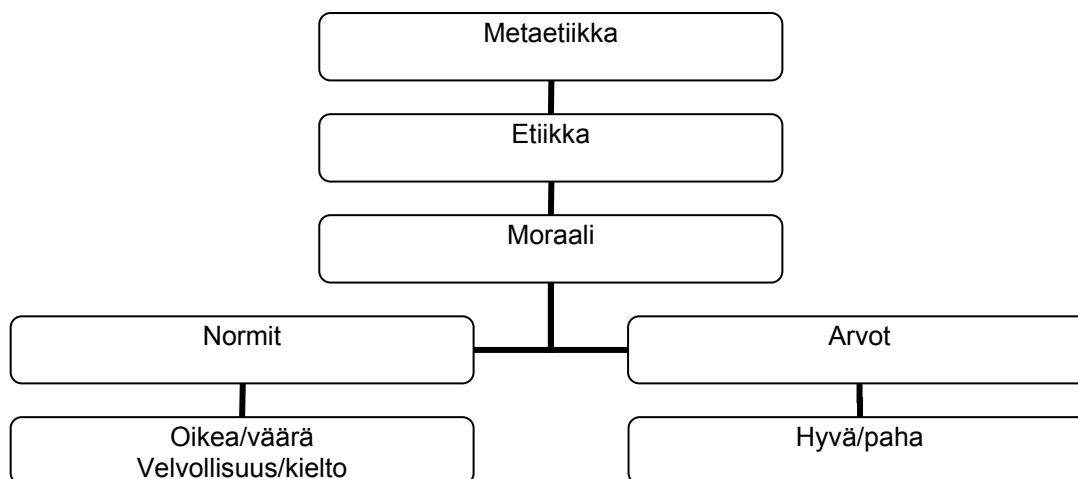
Kriisinhallinta on Suomen puolustusvoimien tämän hetken toiminnasta kenties vaativinta ja lähimpänä sodan ajan olosuhteita. Kriisinhallintatehtävät jatkuvat edelleen ja todennäköisesti muuttuvat entistä vaativammiksi. Kriisinhallintatehtävissä eteen tulevat tilanteet ovat eettisen toimintakyvyn kannalta monimutkaisia ja siten tutkimuksen kannalta hedelmällisiä. Tilanne on usein vähemmän mustavalkoinen kuin perinteisessä sodankäynnissä, jossa vihollinen on yleensä selvästi tunnistettavissa ja sitä vastaan toimitaan sotilaallisin perustein ja menetelmin.

2 Ilmiö nimeltään sotilaan eettinen toimintakyky

2.1 Etiikan käsitteestä

Etiikka ei käsitteenä ja toiminnan alana ole itsestäänselvyys eikä yksiselitteisesti määriteltävissä. Teoriat ja käsitteiden käyttö voivat vaihdella suurestikin. Voi kuitenkin sanoa, että teoriana, filosofian osa-alueena, etiikan keskeisiä tehtäviä on selkeyttää keskustelua ja helpottaa kannanottojen perusteellista harkitsemista analysoimalla

ja täsmentämällä keskeisiä käsitteitä.⁶ Etiikan keskeisiä käsitteitä käytetään arkipäivän keskusteluissa väljästi ja merkityserot ovat usein hämärän peitossa. Seuraava asetelma kuitenkin antaa etiikan opetukselle ja tutkimukselle käsitteellistä tukea:

Kuva 1: Yhteenveto etiikan terminologiasta⁷

Metaetiikka tarkastelee etiikkaa, sen tietoteoriaa, semantiikkaa ja logiikkaa. Silloin ei ole kysymys oikeasta ja väärästä, vaan siitä, miten eettiset käsitteet toimivat ja mikä merkitys niillä on. Usein käytetty, joskaan ei ongelmaton, määrittely on, että etiikka on moraalin tutkimusta, metaetiikka on etiikan tutkimusta.⁸

Filosofian osana etiikka suhteuttaa moraaliset käsitykset teorioihin ja ajatusmalleihin sekä auttaa sillä tavoin tekemään moraalin käsitettävämmäksi, johdonmukaisemmaksi ja ristiriidattommaksi.⁹ Etiikka on yksilön ja ryhmän moraalisiin sisältyvien normien ja arvojen tietoista ja järjestelmällistä esittämistä.¹⁰ Paitsi että etiikalla voidaan tarkoittaa filosofisen tutkimuksen alaa, moraalifilosofiaa, se viittaa myös käytännössä tapahtuvaan moraalisten ratkaisujen pohdintaan ja päätöksentekoon. Eettisen toimintakyvyn käsite tarkoittaa juuri tätä käytännöllistä aluetta.

Moraali on ihmisten keskinäistä käyttäytymistä säätelevä sääntö- ja arvojärjestelmä, johon sisältyy käsitys hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä. Moraalissa on kyse ihmisten toiminnasta, joka vaikuttaa muihin olentoihin ja niiden hyvinvointiin.¹¹

⁶ Koskinen Lennart: Mikä on oikein? Etiikan käsikirja. WSOY, Juva 1995, s. 243.

⁷ Koskinen, s. 31.

⁸ Koskinen, s. 32.

⁹ Koskinen, s. 29.

¹⁰ Koskinen, s. 120.

¹¹ Hallamaa, Jaana & Jämsä, Johanna & Vappula, Katri: Etiikan arkkii. Edita Prima Oy, Helsinki 2005, s. 14 ja 154.

Arvot jaetaan usein välinearvoihin ja itseisarvoihin. Moraalisten arvojen, kuten totuudellisuuden ja rohkeuden, lisäksi on myös muita arvoja. Esimerkiksi kauneus on esteettinen arvo ja tehokkuus taloudellinen arvo. Arvojen keskinäisiä suhteita kutsutaan arvohierarkiaksi. Arjen valinnat paljastavat, millainen kunkin arvohierarkia on.¹²

Normit auttavat toteuttamaan arvoja antamalla ohjeita ja näin elämään hyvää elämää. Normit voivat olla joko kehotuksia tai kieltoja. Normien keskinäistä järjestystä kutsutaan normihierarkiaksi.¹³

Hyveiden ja arvojen erottaminen toisistaan niin käsitteinä kuin käytännön sovelluksina on vaikeaa. Hyveiden voidaan katsoa edustavan yksilön haluttuja ominaisuuksia kuten rohkeus. Arvot puolestaan voidaan nähdä ihanteina, joita yhteisö vaalii, esimerkiksi vapaus.¹⁴ Useimmiten näitä käsitteitä ei erotella toisistaan, vaan arvoista puhutaan niin yksilöön kuin yhteisöönkin viitatessa. Pääasiassa näin menetellään tässäkin tutkimuksessa.

Edellä luonnehditut yleismäärittelyt toimivat tässä tutkimuksessa eräänlaisena yleiskarttana tarkasteltaessa sotilaan eettistä toimintakykyä. Etiikan alueen käsitelmät eivät kuitenkaan ole kiveen hakattuja eikä esimerkiksi yleisesti hyväksytyä erottaa etiikkaa ja moraalia käsitteellisesti toisistaan; niitä saatetaan pitää toistensa synonyymeina niin, että ainoa erottava tekijä on etiikan juontuminen kreikasta ja moraalin latinasta.¹⁵ Etiikan hierarkkinen yleismäärittely ei myöskään vastaa kysymyksen nykypäivän ja lähitulevaisuuden sotilaan etiikasta. Tämän tutkimuksen kannalta ei olekaan järkevää antaa etiikan osa-alueiden määritelmien rajoittaa tai monimutkaistaa asian käsittelyä. Kuitenkin tässä tutkimuksessa lähdetään siitä, että etiikan ja moraalin käsitteille on vakiintunut edellä kuvattu merkityssisältö (kuva 1). Hermeneuttis-fenomenologiseen ajattelutapaan viitaten voidaan ajatella, että edellä mainitut teoreettiset määritelmät ovat apuna esiyymmärryksen muodostumisessa ja saavat tarkentuvan merkityksensä yksilölle kokemuksen ja tulkinnan kautta.

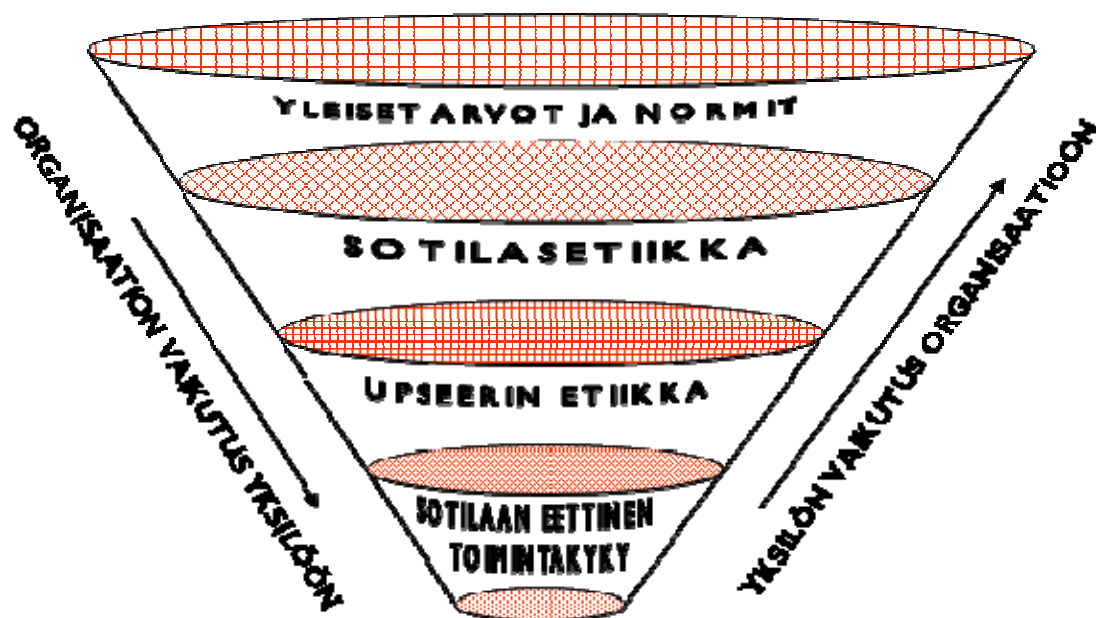
¹² Hallamaa & Jämsä & Vappula, s. 11–12.

¹³ Hallamaa & Jämsä & Vappula, s. 12–13.

¹⁴ Robinson, s. 32.

¹⁵ Koskinen, s. 24. Kreikkalainen sana 'ethos' merkitsee tapaa tai tottumusta, 'ethiko's' puolestaan viittaa luonteeseen. Moraali tulee latinan sanasta 'mores', jonka merkitys on 'tavat'. Se on suora käännös sanasta 'ethos' vaikkakin monikollinen.

On aiheellista jatkaa etiikan käsitteiden ja niiden suhteiden välistä määrittelyä myös sotilasympäristössä. Sotilasetiikka, ammattietiikka ja sotilaan eettinen toimintakyky ovat tämän tutkimuksen kannalta oleellisia käsitteitä. Niiden keskinäinen hierarkia ja suhde edellä määriteltyihin yleisen etiikan käsitteisiin voidaan esittää kuvan 2 kaltaisena.

Kuva 2: Eettisten käsitteiden hierarkia sotilasympäristössä

Sotilas, tässä tarkastelussa upseeri, on yhteiskunnan jäsen. Häneen vaikuttavat yhteiskunnan yleisesti hyväksytyt eettiset periaatteet sekä arvot ja normit. Osan näistä arvoista ja normeista voidaan katsoa olevan yhteisiä koko ihmiskunnalle, osa niistä on riippuvaisia yhteiskuntamuodosta, uskonnosta tai kulttuurista. Sotilasetiikka puolestaan sitoo yhteen laajaa sotilaiden arvoyhteisöä, joka sisältää useita pienempiä ryhmiä kuten upseeriston, aliupseeriston ja miehistön. Sotilasetiikalla on samoja globaaleja piirteitä, mutta myös kansallisia ja historiallisia eroavaisuuksia. Upseerin etiikka on suppean ammattiryhmän etiikkaa, joka on siinä mielessä erityislaatuinen sotilasetiikan osa, että sitä voidaan tarkastella professioiden etiikan mallin mukaisesti. Upseerin etiikan sijasta voitaisiin erikseen tarkastella myös esimerkiksi taistelijan etiikkaa tai sotilasjohtajan etiikkaa. Sotilaan eettinen toimintakyky on osa upseerin ammattietiikkaa, sen taistelukentän toimintaan suuntautunut jalostuma. Kuten suppilomainen kuva osoittaa, sotilaan eettinen toimintakyky sisältää aineksia kaikista edellä mainituista käsitteellisistä osa-alueista. Sotilaan eettisen toimintakyvyn määrittelyllään useimmiten olevan sidoksissa toimintaan ja päämäärän saavuttamiseen. Sen siis nähdään olevan väline. Sotilaan eettinen toimintakyky luo eettistä suorituskkyä,

mutta upseerin etiikka ja sotilasetiikka ovat laajempia kokonaisuuksia. Ne vaikuttavat ajattelu- ja toimintatapoihin sekä arvoihin, mutta eivät välttämättä suuntaudu välittömään konkreettiseen toimintaan. Vaikka sotilaan eettinen toimintakyky onkin vain osa sotilaan ja upseerin etiikan kokonaisuutta, on se nähdäkseni silti sotilaan perimmäisen tehtävän kannalta olennaisin osa.

Voidaan ajatella, että sotilaan eettinen toimintakyky muodostuu tietyistä yleisen etiikan, sotilasetiikan ja ammattietiikan osatekijöistä, jotka ovat olennaisia taistelukentän olosuhteissa. Sotilasetiikan eri tasojen vaikutus toisiinsa on kuitenkin kaksisuuntainen. Sotilaan eettinen toimintakyky vaikuttaa myös muilla sotilaan etiikan alueilla. Vaikutussuhteiden kaksisuuntaisuutta voidaan tarkastella myös yksilö–organisaatio - akselilla. Yhteiskunnan arvot ja normit, sotilasetiikka sekä ammattietiikka ovat etiikan yhteisöllisiä rakenteita, joiden tarkoituksena on vaikuttaa yksilöön. Ne muokkaavat osaltaan sotilaan eettistä toimintakykyä, joka on yksilöllinen kompetenssi. On kuitenkin huomioitava, että yksittäinen sotilas tai sotilaat vaikuttavat omaksumallaan eetosella vastavuoroisesti yhteisölliseen etiikkaan. Tämä kaksisuuntainen vaikutus voi olla tietoista ja organisaation hallitsemaa tai evoluution kaltaista ajopuumaista kehitystä.

Tarkasteltaessa sotilaan eettistä toimintakykyä, sen kehittämistä ja ilmenemistä on tarpeellisilta osin huomioitava myös muut sotilaan etiikan tasot. Toisaalta tämänkaltaisen hierarkkinen määrittely ei voi olla kovin tarkkarajainen ja sen suurin merkitys on tukea sotilaan eettinen toimintakyky -käsitteen ymmärtämistä. Useissa yhteyksissä sotilaan eettistä toimintakykyä ei tunneta erillisenä käsitteenä, vaan sen edustamaa asiakokonaisuutta käsitellään osana sotilasetiikkaa.

Tutkimus nojautuu sotilasetiikassa usein sovellettuun aristoteeliseen etiikkanäkemykseen, jota kutsutaan hyve-etiikaksi (virtue ethics). Aristoteleen käytännöllinen filosofia, eli etiikka, ei vastaa modernia metodikäsitettä.¹⁶ Se on kuitenkin osa henkietieteiden tiedon traditiota, josta tämäkin tutkimus ammentaa tietoteoreettista perustaansa. Aristoteleen etiikka on vaikuttanut länsimaiseen filosofiaan ja erityisesti eettiseen ajatteluun huomattavan paljon jo parin vuosituhannen ajan. Silti Aristoteleen

¹⁶ Gadamer, Hans-Georg: Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Valikoinut ja suomentanut Ismo Nikander. Vastapaino, Tampere 2005, s. 134.

ajatukset ovat vielä nykyäänkin ajankohtaisia ja itse asiassa niihin on tukeuduttu viime aikoina yhä enemmän¹⁷.

Aristoteelinen etiikkanäkemyks soveltuu ajattelun lähtökohdaksi sotilaan eettistä toimintakykyä tarkasteltaessa, koska se on käytännönläheistä, tavoitesuuntautunutta ja korostaa ajatusta yksilön velvollisuudesta yhteiskuntaa kohtaan olematta kuitenkaan niin sanottua velvollisuusetiikkaa. Sekä eettinen toimintakyky että hyve-etiikka sisältävät ajatuksen siitä, että tieto ei ole yleispätevää vaan vaatii konkreettisen soveltamisen yksittäistapauksissa. Etiikan ratkaisuja on turha pohtia vain teoreettisesti ja todellisuuden vaatimusten ulkopuolella, koska niiden kysymykset liittyvät selvästi käytännön elämään ja jokapäiväiseen toimintaan.¹⁸ Aristoteleen mukaan ajattelu sinänsä ei liikuta mitään; sen tulee suuntautua päämäärään ja liittyä toimintaan¹⁹.

Aristoteelinen etiikka ei ole kuitenkaan ainoa mahdollinen lähestymistapa, ja sitä on paljon myös kritisoitu. Aristoteelista arvo-objektivismia ja eettistä monismia²⁰ ei pidetä realistisena nykypäivän läntisten yhteiskuntien moniarvoisuuden ja suvaitsevaisuuden keskellä. Vallitsevassa liberalistis-individualistisessa oikeudenmukaisuuskäsityksessä valtio nähdään lähinnä yksilöllisten elämänpäämäärien toteuttamisedellytysten turvaajana. Valtio on ikään kuin välttämätön paha, joka asettaa pakotteita ja rajoitteita ihmisten mielihaluille ja vapaudelle. Järjestäytyneen yhteiskunnan ylläpitämisen asettamat vaatimukset luovat rajat ihmisten itsekkäälle käytökselle.²¹ Etiikka, myös ammattietiikka, kuuluu tällaiseen kokonaisuuteen, joskaan etiikkaa, politiikkaa ja juridiikkaa ei pidä samaistaa.

Vastakkaisen näkemyksen, eettisen relativismin, mukaan kaikki arvot ja eettiset periaatteet ovat suhteellisia. Kullakin kulttuurilla ja yhteisöllä on omat arvonsa, eikä ole olemassa mitään periaatteita tai tapoja, joiden avulla voitaisiin hakea ratkaisua konflikteihin. Kuitenkin juuri nyky maailmassa hedelmällisin ajattelutapa lienee relativismin sijasta eettinen pluralismi, joka hyväksyy yksilöllisen ja kulttuurisen moninaisuuden moraalisten arvojen ja normien tasolla, mutta siten, että samalla kaikilta edellyte-

¹⁷ Uusaristotelismin aalto, jonka muotoja ovat kommunitarismi ja liberaali uusaristotelismi.

¹⁸ Hellsten, Sirkku: Oikeutta ilman kohtuutta. Modernin oikeudenmukaisuuskäsityksen kritiikkiä. Gaudeamus. Tammer-Paino, Tampere 1996, s. 106.

¹⁹ Aristoteles: Nikomakhoksen etiikka. Kääntänyt ja selityksin varustanut Simo Knuutila. Oy Gaudeamus Ab, WSOY, Juva 1981, s. 83.

²⁰ Eettinen monismi on näkemys, jonka mukaan on olemassa sellaisia arvoja tai normeja, jotka ovat aina ensisijaisia muihin arvoihin ja normeihin nähden.

²¹ Hellsten, s. 62.

tään sitoutumista joihinkin yleispäteviin arvoihin ja periaatteisiin. Eettinen pluralismi edellyttää globaalietiikkaa, jota voidaan edistää dialogin avulla. Heinosen mukaan globaalin etiikan keskeinen tehtävä on etsiä kulttuureista ja uskonnoista yhteisiä asioita, ei eroavaisuuksia. Tärkeää olisi myös hyödyntää jo tiedossa olevia eroja ja kehittää synergiaa. Näin voitaisiin välttää tuhoisat konfliktit, jotka johtuvat usein ymmärryksen puutteesta kulttuurien ja uskontojen välillä.²²

Lähtökohtani ja perusajatukseni on, että etiikka on koko ajan suhteessa todellisuuden ja käytännön päätöksentekotilanteisiin. Aristoteelisen näkemyksen mukaan liiallisen tarkkuuden tavoittelu etiikassa on järjetöntä, koska täsmällisiä ja poikkeuksettomia yleisperiaatteita on etiikassa mahdotonta esittää. Eettisten tutkimusten tulokset jäävätkin aina luonnosmaisiksi ja yleispiirteisiksi. Tätä ei kuitenkaan tule nähdä niiden viaksi: käytännöllisesti järkevän ihmisen tehtäväksi jää autonomisesti soveltaa, täydentää, täsmentää ja korjata etiikassa hahmoteltuja alustavia tuloksia kussakin yksittäistapauksessa.²³ Juuri käytännöllisen viisauden tai järkevyyden (fronesis) korostaminen samaistuu hyvin pitkälle toimintakyvyn käsitteen kokonaisvaltaisuuteen: toimintakyky on valmiutta, jota käytetään kulloisenkin tilanteen mukaisesti.

Taistelutilanteessa on toivottavaa, että yksilö kykenee itsenäisesti toimimaan oikein lähes refleksinomaisesti. Tästä johtuen moni sotilasopetuslaitos lähestyy sotilasetiikkaa aristoteeliseen hyve-etiikkaan perustaen.²⁴ Tämänkaltainen ajattelu on kuitenkin mielestäni aristoteelisen hyve-etiikan ja koko sotilasetiikan yksinkertaistamista. On vaikeaa kuvitella, että yksilön luonnetta voidaan muokata niin, että häneen voidaan istuttaa hyve, jonka avulla hän reagoi oikein vaikeissakin päätöksentekotilanteissa. Tavoite on kuitenkin ymmärrettävä ja sitä voidaan soveltaa joissain suhteellisen yksinkertaisissa tilanteissa oikeansuuntaisen toiminnan kouluttamiseen.

Henkilökohtaisiin hyveisiin perustuvaa etiikkanäkemyistä on kritisoitu siitäkin syystä, että se voi johtaa siihen, että johtajat eivät tarkastele omaa organisaatiotaan kriittisesti ja siten mahdollistavat moraalisesti arveluttavien sääntöjen, rakenteiden ja toimintojen säilymisen. Opettamalla sotilaille, että heidän tulee olla urheita, uskollisia ja luotettavia heille ei kerrota mitä tulee tehdä tilanteissa, joissa hyveiden mukaiset vaa-

²² Jäppinen, Minna: Etiikka tekee ihmisestä ihmisen. Acatiimi nro 4/2001. Professoriliiton, Tieteentekijöiden liiton ja Yliopistonlehtorien liiton lehti, s. 5–7. Professori Reijo Heinosen haastattelu. (http://www.acatiimi.fi/2001/4_01/4_01c.htm, 23.7.2007)

²³ Hellsten, s. 109–110.

²⁴ Robinson, s. 30.

timukset ovat ristiriidassa keskenään. Hyve-etiikan tulisi olla muutakin kuin vain hyveiden luettelon ulkoa opettelua. Sotilaiden tulisi ymmärtää, mitä hyveet tarkoittavat ja miten niiden väliset ristiriitaisuudet on ratkaistavissa.²⁵

2.2 Etiikka sotilasympäristössä

Sotilasetiikka käsittelee sotiluuden kahta puolta: sotilasta yksilönä ja toisaalta sotilaita osana yhteiskuntaa. Mahdolliset huomioitavat tasot ovat yksilö–sotilasorganisaatio–yhteiskunta–kansainvälinen ympäristö. Sotilasetiikan keskeinen ajankohtainen haaste onkin paljolti siinä, minne pyritään sijoittumaan akselilla valtiokeskeisyys–yksilöllisyys. Etiikka saa erilaisen ilmeen, jos omaksutaan voimakkaasti valtiokeskeinen totalitaarinen näkemys. Yksilönäkökulmasta sotilasetiikassa tarkastellaan perimmiltään ihmisen käyttäytymistä äärimmäisissä olosuhteissa. Yhteiskunnan, mutta myös yksilön, kannalta tullaan viime kädessä kysymykseen oikeutetusta sodasta tai sodan oikeutuksesta. Yhä elävälle oikeutetun sodan teorialle loi pohjan kirkkoisä Augustinus 400-luvulla²⁶. Keskeisimpänä kysymyksenä sotilasetiikan kannalta kuitenkin on, onko ihmisen tappaminen koskaan eettisesti hyväksyttävää?²⁷ Nykyteknologia ja median tunkeutuminen joka paikkaan vaikuttavat sodassa tappamiseen. Nykyaseilla voi tappaa niin kaukaa, että kohde on vain merkki tai koordinaattitietokoneen näytöllä, mutta toisaalta televisiokamerat näyttävät uutislähetyksissä tuhon, uhrit ja heidän omaistensa tuskan. Sotiluutta ja sotilaita eettisesti tarkasteltaessa joudutaan sellaisten kysymysten eteen, joissa jokainen viime kädessä muodostaa mielipiteensä omien arvojensa ja vakaumuksensa perusteella. Tappamisen, tapetuksi tulemisen, kuolemaan johtavan käskyn antamisen tai sen noudattamisen eettistä pohdintaa sotilaan kannalta ei ole Suomen puolustusvoimissa laajasti harrastettu. Puolustusvoimien kannalta nämä asiat ovat kuitenkin toiminnan peruslähtökoh-
tia ja äärimmäisesti pelkistettynä sitä, mihin puolustusvoimat valmistautuu. Instituutiolle mainitut perimmäiset eettiset kysymykset ovat olennaisia lähinnä oikeusnäkökoh-
tien kannalta, mutta yksilölle ne ovat merkityksellisiä koko laajuudessaan. Valitetta-

²⁵ Robinson, s. 31.

²⁶ Wikipedia: Augustinus, 2006, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Augustinus/>, 8.4.2006. Augustinuksen kirjoitukset mahdollistivat ajatuksen "oikeutetusta sodasta". Hän kirjoitti muun muassa: "Miksi kirkko ei käyttäisi voimaa pakottaakseen kadotetut palaamaan, jos kadotetut pakottavat muita omaan tuhoonsa?"

²⁷ Stadler, Christian: Military Ethics as Part of a General System of Ethics. In Micewski, Edwin R. (toim.): Civil-Military Aspects of Military Ethics Volume 1. Publication Series of the National Defense Academy, Institute for Military Sociology & Military Pedagogy, National Defense Academy Printing Office, Wien 2003, s. 6 sekä Micewski, Edwin R: Responsibilities of the Future Soldier and Military Leader – Military Ethics Today. In Toiskallio, Jarmo: Identity, Ethics and Soldiership. ACIE Publications No 1, National Defence College, Department of Education, Oy Edita Ab, Helsinki 2004, s. 21.

vasti tämäkään rajallinen tutkimus ei käsittele näitä mielenkiintoisia ja syvällisiä kysymyksiä tämän enempää.

Sodan oikeussäännöt pyrkivät perinteisesti rajoittamaan taistelukentällä käytettävää väkivaltaa, sodankäyntimenetelmiä ja aseistuksen käyttöä sekä erottelemaan muun muassa sotilas- ja siviilikohteet. Niihin voidaan laajasti ymmärrettynä lukea myös ne kansainvälisoikeudelliset oikeussäännöt, jotka määrittelevät sodan syttymisen seuraamuksia osapuolten välisissä oikeussuhteissa. Sodan uhrien suojelemiseen pyrkivän kansainvälisen humanitaarisen oikeuden normisto turvaa aseellisten selkkausten aikana taistelun ulkopuolelle joutuneiden sodankävijöiden (haavoittuneet, sairaat, sotavangit, taistelusta luopuneet) ja siviiliväestön asemaa.²⁸ Sodankäyntiä koskevista kansainvälisistä sopimuksista on laadittu sotilaan säännöt, joita sotilaat koulutetaan noudattamaan. Säännöt koostuvat kahdestatoista kohdasta, jotka käsittelevät pääasiassa sotilaallisen voiman käyttöä ja voimankäytön kohteita.²⁹ Sodan oikeussääntöjen ymmärtäminen ja toteuttaminen ovat yksi keskeisimmistä haasteista tulevaisuuden sotilaallisissa kriiseissä. Sotaa alemmat konfliktit sekä terrorismi ovat hämärtäneet muun muassa sotilaan ja aseiden käsitteiden määrittelyä. Vailla sotilaskoulutusta olevat aatteelliset taistelijat tai soturit sekä siviilimaailman välineistä rakennetut aseet ovat vaikeuttaneet konfliktien oikeudellisen arvoperustan määrittelyä. Sotilaan korkealla koulutustasolla edesautetaan sodan oikeussääntöjen toteutumista sodan äärimmäisissä olosuhteissa.³⁰

Sotilasetiikan filosofisesta perustasta nousee vahvasti esiin yksilön vapaus ja vastuu. Ajatusmalli siitä, että ihmisellä on kyky ja mahdollisuus arvioida mikä on oikein, tehdä valintoja sen mukaan ja kantaa vastuu toimistaan³¹, ei aina ole yhteensopiva sen kanssa, mikä on sotilaan rooli osana joukkoaan. Yksilön ja yhteisön edut eivät aina ole yhteneviä. Tämä ristiriita korostuu armeijan kaltaisessa laitoksessa, jossa sotilaan tehtävä on jopa oman henkensä kustannuksella edistää joukkonsa tavoitteen saavuttamista tai tehdä tekoja, joita hän ei yksilönä tekisi. Etiikka on henkilökohtainen ilmiö, mutta sotilasorganisaatiossa asia ei ole aivan yksiselitteinen. Jokainen yksilö luo oman suhteen ja tulkinnan organisaation arvoihin tai eettisiin ohjeisiin, mutta sotilaa-

²⁸ Takamaa, Kari T.: Aseidenriisunta, asevalvonta ja kansainvälinen humanitaarinen oikeus uudella vuosituohannella. Teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri & Toiskallio, Jarmo (toim.): Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Edita Prima Oy, Helsinki 2006, s. 294.

²⁹ Taistelijan opas 1980. Valtion painatuskeskus, WSOY, s. 19.

³⁰ Huhtinen, Aki: Keinosota. Elan Vital. Hakapaino Oy, Helsinki 2003, s. 78.

³¹ Stadler, s. 22.

na yksilön tulee ainakin pääpiirteissään hyväksyä ja ottaa käyttöönsä yhteisön arvot ja etiikka.

On todettu, että teknologistuminen, sodankäynnin muutos ja asevoimien tehtävien muuttuminen aiheuttavat tarpeita kehittää sotilasetiikkaa. Silti sotilasetiikan käytännön toteuttamista ohjaa usein yhä niin sanotun perinteisen sodan ajatusmalli, johon heimoistamisen ja raaistamisen (tribalisointi ja brutalisointi) vaatimukset tuntuvat sopivan.³² Muodolliset etiikan koulutusohjelmat ovat olleet viime aikoihin saakka harvinaisuuksia asevoimissa. Viime vuosikymmenenä ne ovat kuitenkin lisääntyneet huomattavasti.³³ Useiden valtioiden asevoimissa sotilaan etiikka on pyritty määrittelemään, selkeyttämään ja huomioimaan osana asevoimien ja sotilaan ydintoimintoja. Ranskan sotakorkeakoulu St. Cyrissa aloitti etiikan koulutusohjelman vuonna 2002.³⁴ Saksan Bundeswehrissa on puolestaan käytössä käsite Innere Führung, sisäinen johtajuus. Sen avulla pyritään saamaan tasapainoon eettiset periaatteet ja nykyaikaisen sotilasjohtajuuden vaatimukset.³⁵

Yhdysvaltojen armeijassa asiakokonaisuutta käsitellään nimellä Warrior Ethos, taistelilijan eetos³⁶, joka on perusta sotilaan täydelliselle voiton tavoitteluun omistautumiselle.³⁷ Siitä tosin huokuu ajatus voitosta keinolla millä hyvänsä. Tämänkaltainen ajattelutapa on ollut nähtävissä myös lieveilmiöinä Yhdysvaltojen viime aikoina käymissä sodissa. Tällainen asenne voi ääritapauksissa toimia yhtä eettisen toimintakyvyn perustavoitetta vastaan: pyrkimystä toimia oikein. Yhdysvaltain armeijan Iraqi Freedom -operaatiossa teettämän kyselytutkimuksen mukaan noin 10 % kyselyyn vastanneesta 1767 armeijan ja merijalkaväen sotilaasta kertoi tarpeettomasti kohdelleensa kaltoin taisteluun osallistumattomia irakilaisia. Tällä tarkoitettiin omaisuuden tuhoamista tai suoranaista henkilöön kohdistunutta väkivaltaa. Vähemmän kuin puolet vastaajista katsoi, että taisteluun osallistumattomia paikallisia tulisi kohdella kunnioittavasti ja yli kolmannes oli sitä mieltä, että kidutus on hyväksyttävää, jos se auttaa pelastamaan taistelutoverin. Alle puolet sotilaista ilmoittaisi joukkuetoverinsa epäeettisestä käytöksestä ylemmille esimiehille ja käsittelisi asian sen sijaan oman joukkonsa sisäl-

³² Toiskallio, Jarmo: Etiikka sotilaspedagogiikan ytimessä. Teoksessa Huhtinen & Toiskallio, s.127.

³³ Robinson, s. 23.

³⁴ Robinson, s. 23.

³⁵ Abenheim, Donald: Ethics and the Vocation of Arms: A Transatlantic Comparison. In Micewski: Civil-Military Aspects of Military Ethics, s. 10.

³⁶ Warrior Ethos, 2006, <http://www.army.mil/warriorethos/>, 5.3.2006.

³⁷ Toiskallio, Jarmo: Action Competence Approach to the Transforming Soldiership. In Toiskallio (2004), s. 122.

lä. Vaikka noin 80 % sotilaista ilmoitti saaneensa eettistä koulutusta, silti lähes kolmannes oli kohdannut eettisiä tilanteita, joissa ei osannut toimia. Raportissa suositeltiin kehitettäväksi taistelukentän etiikan koulutusta, joka perustuisi sotilaan sääntöihin ja Irakin operaation skenaarioihin.³⁸

Yhdysvaltain asevoimien eettisen kasvatuksen ”Warrior Ethos” -ohjelmassa tuodaan erityisen vahvasti esiin ryhmän sisäinen moraalit ja lojaalisuus omalle joukolle.³⁹ Monissa muissakin asevoimissa eettinen kasvatus keskittyy nimenomaan sisäiseen moraalisiin. Esimerkkeinä voidaan mainita Suomen puolustusvoimien sotahistoriasta kumpuava ”kaveria ei jätetä” -sanonta tai Kadettikoulussa opetetavat upseerin ihanteet ”kunnia, miehuus, toveruus”. Sisäiselle moraalille tyypillistä on, että yhteisössä painotetaan kyllä ryhmän sisällä olevien etuja, mutta ulkopuolisten välinpitämätön tai jopa vihamielinen kohtelu jätetään huomiotta.⁴⁰

Käsiteltäessä sotilasetiikkaa länsimaisesta näkökulmasta on hyödyllistä tarkastella myös Israelin puolustusvoimia (IDF). Suomen puolustusvoimien kannalta mielenkiintoa IDF:n toimenpiteisiin sotilasetiikan kehittämiseksi lisää se, että molemmat asevoimat perustuvat yleiseen asevelvollisuuteen. Etenkin ensimmäinen ja toinen intifada⁴¹ ovat tuoneet eettiset kysymykset konkreettisiksi ja ratkaistaviksi ongelmiksi IDF:ssä. IDF on vastannut eettisiin haasteisiin kolmella tasolla: organisatorisesti, oikeudellisesti ja koulutuksellisesti.⁴² IDF:n eettisessä koodissa (The Spirit of the IDF, The Ethical Code of the IDF) perusarvoiksi nimetään valtion ja sen asukkaiden puolustaminen, kotimaanrakkkaus ja uskollisuus valtiolle sekä ihmisarvo. Arvoluettelossa mainitaan lisäksi erikseen ”Purity of Arms”, joka korostaa edelleen ihmisarvoa sekä voimankäytön määrän ja kohteiden säätelyä.⁴³ Eettisen koodiston levittäminen tapahtuu koulutuksen kautta eri tasoilla, mutta merkille pantavaa on, että keskeinen vastuu

³⁸ Final Report of the Mental Health Advisory Team IV. Office of the Surgeon Multinational Force-Iraq and Office of The Surgeon General United States Army Medical Command, Operation Iraq Freedom 05–07, 17 November 2006, http://www.armymedicine.army.mil/news/mhat/mhat_iv/MHAT_IV_Report_17NOV06.pdf, 27.6.2007, s. 4–5 ja 34–42.

³⁹ Warrior Ethos, 2006. Taistelijan eetosken kulmakivet ovat: I will always place the mission first; I will never accept defeat; I will never quit; I will never leave a fallen comrade.

⁴⁰ Glover, Jonathan: Ihmisyyden. 1900-luvun moraalihistoria. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2003, s. 48.

⁴¹ I intifada 1987–1993, II intifada 2000–

⁴² Cohen, Stuart A. & Libel, Tamir: Training Military Personnel to Take Moral Decisions in Situations of Ethical Asymmetry. Lessons from the Israeli Experience. In Toiskallio, Jarmo (ed.): Ethical Education in the Military. What, How and Why in the 21st Century? National Defence University, Department of Education, Serie 1, N:o 1, Edita Prima Oy, Helsinki 2007, s. 170.

⁴³ IDF:n internet-kotisivut <http://www1.idf.il/DOVER/site/homepage.asp?clr=1&sl=EN&id=-8888&force=1>, 22.6.2007

eettisestä kasvatuksesta on annettu yksiköiden komentajille. Kaiken kaikkiaan on huomionarvoista, että vaikka IDF:n arvoissa perinteiseen tapaan rakennetaan taistelutahtoa ja uskollisuutta sekä isänmaalle että taistelutovereille, korostuneina esiin nousevat myös humanit näkökohdat.

Israelin puolustusvoimien ylemmää päällystää kouluttavassa korkeakoulussa (IDF General Command and Staff College) komentajuuden nähdään muodostuvan neljästä eri osa-alueesta, jotka ovat ammattimaisuus, leadership, management ja etiikka.⁴⁴ Etiikan osuutta tässä kokonaisuudessa korostetaan ja se liitetään olennaiseksi osaksi johtamista. Tärkeimpinä etiikan opetusmetodeina IDF:ssä pidetään case-opetusta, työryhmäopiskelua (workshop), vanhempien upseereiden kokemuksen jakamista, tutustumista keskitysleireihin sekä palautteen antoa ja arviointia.⁴⁵ Joukko-osastojen komentajien roolia alaistensa ohjaajina ja omien kokemuksensa jakajina korostetaan.

Kanadalaisten sotilaiden ihmisoikeusrikkomukset YK:n rauhanturvaamisoperaatioissa Somaliassa vuonna 1993 saivat aikaan sen, että Kanadan asevoimissa (Canadian Force, CF) on panostettu voimakkaasti sotilasetiikan kehittämiseen.⁴⁶ Kanadassa esiteltiin maanpuolustuksen eettinen ohjelma (Defence Ethics Program) vuonna 1997.⁴⁷ Etiikan opetuksessa tärkeitä periaatteita ovat sekä teoreettisen opetuksen että käytännön harjoittelun sisällyttäminen opetukseen ja opetuksen liittäminen johtamistaidon kehittämiseen. Kanadassa on käytetty hyvällä menestyksellä case-opetusta, jossa oppilas asetetaan päätöksentekijän rooliin eettisesti haastavissa tilanteissa.⁴⁸ CF:n sotilaalliset arvot (velvollisuus, uskollisuus, rehellisyys ja rohkeus) muodostuvat kanadalaisista perusarvoista ja odotuksista asevoimia kohtaan. Arvot tukevat CF:n keskeisen elementin, sotilaseetoksen, ylläpitämistä. Sotilaseetos yhdistää sotilasidentiteetin, ammattitaitoisen tehtävien täyttämisen sekä vastuun valtiota ja yhteiskuntaa kohtaan.⁴⁹

⁴⁴ Raviv, Amira: Command as the Profession of Military Officers – Concepts, Components, Education and Training Principles. In Toiskallio (2007), s. 87.

⁴⁵ Raviv, Amira: Military Ethics as an Educational Challenge. Luento Maanpuolustuskorkeakoululla Santahaminassa 4.10.2006.

⁴⁶ Henk, Dan: Human Security and the Military in the 21st Century. In Toiskallio (2007), s. 230–231.

⁴⁷ Robinson, s. 23.

⁴⁸ Lagacé-Roy, Daniel: Military Ethics – A Case Study Method. In Toiskallio (2007), s. 111–113.

⁴⁹ Duty with Honour. The Profession of Arms in Canada. Published under the auspices of the Chief of Defence Staff by the Canadian Defence Academy, Canadian Forces Leadership Institutes. Canada 2003, <http://www.cda-acd.forces.gc.ca>, 27.7.2007, s. 8 ja 33.

Ruotsissa etiikkakeskustelun ja -tutkimuksen lopputuloksena julkaistiin kirja, jossa käsitellään sotilaan etiikan olemusta ja ilmenemistä. Teoksessa ei määritellä yksityiskohtaista sotilaan eettistä normistoa, vaan se on pikemminkin opas sotilaan etiikan opettamiseen ja itseopiskeluun. ”Johdatus ruotsalaiseen upseerietiikkaan” -teos korostaa ennalta muodostetun etiikkakäsityksen merkitystä vaikeissa tilanteissa. Kirjan mukaan etiikkakäsityksen tulee olla riittävän yksityiskohtaisesti jäsentynyt ja yhdistetty itse kunkin persoonaan. Tämän tärkeyttä korostetaan erityisesti siksi, että kohdatessa erilaisia ongelmatilanteita, ei perusteiden pohdintaan ole juurikaan mahdollisuuksia.⁵⁰

FOKUS⁵¹ on Tanskan asevoimien tulevaisuuden kompetenssien kehittämis- ja arviointijärjestelmä. Sitä on käytetty kuvaamaan nykypäivän ”taistelijan henkeä” (warrior spirit). Tarkoituksena on kehittää sotilaan niitä ominaisuuksia, jotka ovat olennaisimpia tehtävien suorittamisen kannalta toimintaympäristöstä ja olosuhteista riippumatta. Kantavana ajatuksena on, että ammattisotilaalle tärkein osa oppimisesta tapahtuu tehtäviä suoritettaessa, kokemuksen kautta. Merkittävää on myös näkemys siitä, että pelkkä sotilaallinen ammattitaito ei ole riittävää. Se on yhdistettävä muihin laajempiin ja yleensä elinikäisten prosessien aikana kehittyviin kompetensseihin. Tällaisia ovat esimerkiksi kulttuurillinen ymmärrys, kommunikointi ja yhteistyötaidot.⁵² FOKUS on holistinen malli, joka muistuttaa sotilaan toimintakykymallia, vaikka se ei korostakaan etiikan merkitystä.

Suomalaisia arvoja kuvaa sosiaalisen hyvinvointi- ja oikeusvaltion perinne, joka ohjaa taloudellista hyvinvointia. Muutoksen suunta on kuitenkin kohti yksilöllisyyttä. Arvostusten yhtenäisyys on vähenemässä. Muutokseen liittyy myös se, että turvallisuuden ja uskonnollisuuden kaltaiset arvot saavat uusia ilmenemismuotoja samalla kun kilpailun ja suorittamisen arvot liitetään sellaisiin yhteisöllisiin instituutioihin kuin poliisi ja terveydenhuolto.⁵³ Yhteiskuntaan kiinteänä osana kuuluvissa puolustusvoimissa koetaan yhtäläillä muutoksen vaikutuksia. Suomalaisesta upseeristosta on esimer-

⁵⁰ Lundberg, Anders & Artéus, Gunnar & Wijnbladh, Cecilia: Johdatus ruotsalaiseen upseerietiikkaan. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos. Hakapaino Oy, Helsinki 1999, s. 45.

⁵¹ FOKUS on tanskankielinen lyhenne, joka englanniksi tarkoittaa Armed Forces personnel competency development and evaluation system (vapaasti käännettynä Asevoimien henkilöstön kehittämis- ja arviointijärjestelmä).

⁵² Norgaard, Katrine & Holsting, Vilhelm S.: International Operations in Focus. Royal Danish Defense College, Danish Defence Printing Office, Korsør 2006, s. 80–82.

⁵³ Etiikka ja poliisin työ. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 6. (Ellonen, Erkki & Kekomäki, Kalle & Raivola, Petri & Taiha, Hannu & Väliälä, Tarmo) Oy Edita Ab, Helsinki 2000, s. 10.

kiksi todettu, että sen institutionaalisuus vähenee ja ammatillisuus kasvaa.⁵⁴ Perinteiset upseerin perusarvot ”kunnia, velvollisuus, isänmaa” sekä viime sodissamme puolustetut arvot ”koti, uskonto, isänmaa” eivät välttämättä enää ole itsestään selviä ja luonnostaan mieliin juurtuneita nykypäivän ammattisotilailla. Värrin toteaa, että auktoriteettien merkityksen muuttuminen niin kasvatuksessa kuin yhteiskunnassa yleisesti on johtanut siihen, että nuorilla sukupolvilla ei ole olemassa vahvaa moraalista perustaa, joka ylläpitäisi tunnetta velvollisuudesta isänmaata kohtaan.⁵⁵ On myös aiheellista pohtia, koskeeko tämä sotilasetiikan kannalta huolestuttava kehitys ainoastaan nuoria ja rekrytointi-ikään tulevia sukupolvia vai myös pääosaa nyt aktiivipalveluksessa olevista sotilaista. Toisaalta voidaan kuitenkin ajatella, että individualismin huomioiminen myönteisessä merkityksessään voi olla voimavara, jolla kyetään oikaisemaan vääristymiä, joita muuten saattaisi syntyä verraten suljetussa sotilasyhteisössä.⁵⁶

Suomen puolustusvoimien upseerikoulutuksessa suunnitelmallinen eettinen kasvatus annetaan yksinomaan upseerin perustutkinnon suorittamisen aikana Kadettikoulussa ja sielläkin vähäisessä määrin. Sotatieteiden kandidaatin ja maisterin tutkintoihin johtavissa opinnoissa eettistä toimintakykyä ja etiikkaa yleensäkin käsitellään sotilaspedagogian opintoihin liittyen. Opetuksessa tuodaan esiin etiikan peruskäsitteet ja eettisen toimintakyvyn merkitys sotilaille⁵⁷, mutta todelliseen yksilön eettisen toimintakyvyn kehittämiseen ei tässä yhteydessä edetä. Muu eettinen kasvatus tapahtuu pääosin opetussuunnitelman ulkopuolisena toimintana. Tällaiseksi voidaan laskea monimuotoinen perinnekasvatus, kirkollisen työn tapahtumat, johtamisen opetus ja yleisesti kadettien ja upseerien arvoyhteisössä eläminen, ja sen toimintaan osallistuminen.

Kuten yllä olevista esimerkeistä voidaan havaita, useissa valtioissa on todettu tarve ryhtyä toimenpiteisiin sotilasetiikan saralla. Sotilaseettisiä ohjelmia ja etiikan kouluttamista ei ole standardisoitu, vaan lähtökohtina ovat kansallisten asevoimien tarpeet. Kuitenkin kriisinhallintaoperaatiot ja suoranaiset sotatoimet, joihin länsimaat osallis-

⁵⁴Limnell, Jarno: Upseerin arvotutkimus. Teoksessa Maailman ja yhteiskunnan muutos: Upseerin arvot ja perinteet. Kadettikunta ry, Edita Prima Oy 2004, s. 42.

⁵⁵ Värrin, Veli-Matti: Some Problems of Ethics in Military Education. In Toiskallio (2007), s. 35.

⁵⁶ Krogars, Marco: Muutoksen suunta. Näkökulmia puolustushallinnon strategisen johtamisen ajankohdaisiin haasteisiin. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat n:o 5. Edita Oy, Helsinki 2000, s. 69.

⁵⁷ Maanpuolustuskorkeakoulun opinto-opas: Tutkintovaatimukset A 2006–2007, 2006, <http://www.mpkk.fi/fi/opiskelijoille/opinto-opasA/>, 14.4.2006.

tuvat, ovat nykyään tyypillisesti monikansallisia. Näillä näyttämöillä sotilasetiikka joutuu kovimmalle koetukselle. Onkin huolestuttavaa, että länsimaissakaan ei ole yhtenäistä käsitystä siitä, mistä eettinen käytös muodostuu ja miten sotilaita tulisi kouluttaa etiikan saralla.⁵⁸

2.3 Ammattietiikka

Alustavasti tarkasteltuna sotilaan eettinen toimintakyky liittyy taistelukentän olosuhteisiin ja konfliktitilanteisiin. On hyödyllistä, että eettinen toimintakyky rajoittuu koskemaan tietynlaista toimintaympäristöä, mutta eettiset kysymykset ovat läsnä sotilasammattissa myös muunlaisissa tilanteissa. Voidaan ajatella, että eettinen toimintakyky olisi osa laajempaa sotilaan ammattietiikkaa. Tämä kokonaisuus ja eri osa-alueiden vuorovaikutus on huomioitava tarkasteltaessa sotilaiden eettistä kasvatusta. Ammattisotilaiden ei ole perinteisesti katsottu täyttävän tiukan määritelmän mukaisia profession vaatimuksia. Upseerin etiikkaa on kuitenkin eri yhteyksissä tarkasteltu professionaalisen etiikan kautta. Se on nähty hyödylliseksi, koska professiot ovat sitoutumisen etiikan paradigmaattisia arvoyhteisöjä. Professionaalinen etiikka on kaiken sitoutumisen perusmalli.⁵⁹ Tässä yhteydessä käsitellään ammattisotiluutta kokonaisuutena, eikä erotella henkilöstöryhmiä niiden koulutustaustan perusteella.

Ammattietiikan yhteydessä voidaan puhua sitoutumisen etiikasta.⁶⁰ Sitoutumisen etiikkaan liitetään käsite eetos, joka koostuu yhteisön yhteisistä arvoista, säännöistä ja tavoista.⁶¹ Eetos voidaan kuvata myös yhteisölle, kansalle, järjestelmälle, kirjalliselle työlle tai yksittäiselle henkilölle ominaiseksi hengeksi ja vakaumukseksi. Etiikka on tämän hengen ydin ja edustaa vakaumuksen tärkeimpiä osatekijöitä.⁶² Eetos on arvomaailma ja ihmiset, jotka yhdessä sitoutuvat tiettyyn arvomaailmaan, muodostavat arvoyhteisön. Sitoutuminen, eetos ja arvoyhteisö muodostavat sitoutumisen etiikan. Ammattien etiikka on sitoutumisen etiikkaa, jossa ammattia ja ammattieetosta

⁵⁸ Robinson, s. 23.

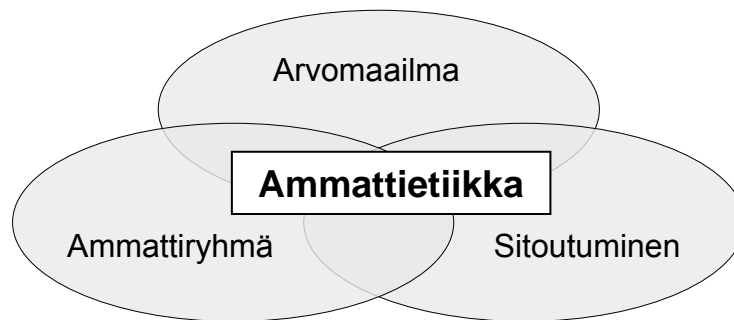
⁵⁹ Pursiainen, Terho: Sosiaalialan työntekijän, työyhteisöjen ja ammattikunnan arvot ja etiikka. Referaatti alustuksesta sosiaalialan asiantuntijapäivillä 11.3.2005, <http://www.talentia.fi/documents/doc/sosiaalialan%20as.tunt.paivat/Esitysmateriaali/Terho%20Pursiainen.doc>, 24.2.2006.

⁶⁰ Pursiainen, Terho: Ammattien etiikka. Teoksessa Sarras, Riitta (toim.): Etiikka koulun arjessa. OAJ ja Otava, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2002, s. 37.

⁶¹ Toiskallio (2004), s. 122.

⁶² Ethics Terms, Defence Ethics Program (DEP), Canadian Force, http://www.dnd.ca/ethics/training/terms_e.asp, 27.7.2007.

tarkastellaan moraalın näkökulmasta.⁶³ Näin ollen voidaan todeta ammattietiikan muodostuvan ammattiryhmästä, arvomaailmasta ja sitoutumisesta.

Kuva 3: Ammattietiikan osatekijät sovellettuna Pursiainen mukaan

Ammattietiikalla tarkoitetaan usein ainoastaan normikokoelmaa, jonka jokin ammattikunta on yhteisesti hyväksynyt jokaisen jäsenensä ammatinharjoituksen perustaksi. Terminologisesti puhutaan Codex Ethicuksesta, eettisestä koodista tai eettisistä säännöistä. Ammattien arvomaailma voidaan kiteyttää eettiseen koodiin, johon ammattiin ryhtynyt on sidoksissa. Yleensä on kysymys myönteisistä tai kielteisistä normeista tai periaatteista, jotka osoittavat ammattityön edellyttämää asennetta tai suhtautumistapaa.⁶⁴ Eetoksen arvot ja normit koskevat vain niihin sitoutuneita, kun taas moraaliset arvot ja normit soveltuvat kaikkiin ihmisiin.⁶⁵ Ammattiin sitoutuminen on kaksisuuntaista. Ihanteellista olisi, että yksilö sisäistäisi ja ottaisi ammatin arvomaailman omaksi arvomaailmaksi. Vaikka tilanne ei olisikaan kuvatusen kaltainen, ammattikunta sitoo yksilön noudattamaan ammattieettiseksi koodistoksi kirjattuja intressejään sisäisen kurin ja toisinaan jopa sanktioiden avulla. Ammattieettinen koodi ei siis kuvaa sitä, kuinka hyveellisiä yksilöitä ammatissa toimii, vaan on tavallaan ammatin kollektiivinen takaus ammattilaisten työn laadusta.⁶⁶

Eettisen koodin tarkoitus on kertoa ammatin keskeiset arvot ja sen arvomaailmaan vaikuttavat tekijät niin ammatin edustajille kuin ulkopuolisillekin. Olennaista on, että ammattiryhmä itse määrittelee ja hallitsee arvoja, joita se pyrkii edistämään. Esimer-

⁶³ Pursiainen (2002), s. 37.

⁶⁴ Koskinen, s. 26 ja 29–30.

⁶⁵ Pursiainen (2002), s. 37.

⁶⁶ Pursiainen (2002), s. 53.

kiksi lääkärit pyrkivät edistämään terveyttä, ja he myös viime kädessä määrittelevät, mitä terveys on.⁶⁷

Airaksinen erottelee ammattien arvot sisäisiin ja ulkoisiin arvoihin. Sisäiset arvot rakentavat ammatillisen identiteetin ja ilmaisevat, mikä on perimmäinen hyvyys ja erinomaisuus kyseisessä ammatissa. Ulkoiset arvot, joita Airaksinen pitää sisäisiä arvoja merkittävimpinä, on julkinen, täsmällisesti ilmaistu ammatin toiminnan tavoite (service ideal). Sotilaan ammatissa ulkoinen arvo voisi olla turvallisuus⁶⁸. Turvallisuus on tosin käsitteenä moniselitteinen ja tarkempaa määrittelyä kaipaava. Sotilaiden, alan asiantuntijoiden, tulisikin perinteisestä tavasta poiketen osallistua aktiivisesti keskusteluun turvallisuudesta ja tuoda esiin oma näkemyksensä asiasta ammattiryhmänä. Tällöin toteutuisi professionille kuuluva ominaisuus: omia ammatillisia arvoja koskeva itsemääräämisoikeus (autonomy and authority).⁶⁹ Airaksinen nimeää militarismia ja kaupallisuuden sotilasprofessiota uhkaavina tekijöinä, jotka tulisi ottaa huomioon sotilasetiikkaa käsiteltäessä.⁷⁰

Räikkä löytää ammattieettisille säännöille kolme päätarkoitusta. Säännöt ovat apukeinoja, joita eettisessä harkinnassa voidaan käyttää. Ne ovat perusta ammattiryhmän ja yksilön pohdiskelulle siitä, mikä ammattia harjoitettaessa on oikein ja mikä on väärin. Toisaalta ammattieettiset säännöt ovat ammattia määrittäviä periaatteita. Ne kertovat ammatinharjoittajalle, mikä hänen ammatinsa tarkoitus lopulta on sekä mihin arvoihin ja velvoitteisiin hänen ammatinsa olemassaolo viime kädessä perustuu. Kolmantena tarkoituksena voidaan nähdä ammattieettisten sääntöjen poliittinen merkitys. Säännöillä osoitetaan muille, että ammattiryhmä toimii eettisesti perustellulla tavalla. Näin pyritään oikeuttamaan ammatti ja nostamaan ammatin statusta kilpailuissa muiden ammattiryhmien kanssa.⁷¹

Krogars toteaa, että arvot ovat kaiken järjestäytyneen toiminnan perusedellytys, mutta erityisen tärkeän merkityksen ne saavuttavat asevoimissa. Toisaalta niitä käytetään tällä hetkellä muotivirtausten omaisesti pönkittämään asioita, joita pidetään tärkeinä.⁷² Myös Pursiainen kritisoi eettisten koodien sisällyksetöntä mahtipontista reto-

⁶⁷ Airaksinen, Timo: Professional Ethics for Professional Soldiers: A Philosophical Study. In Toiskallio (2004), s. 33–35.

⁶⁸ Airaksinen käyttää termejä security ja safety.

⁶⁹ Airaksinen (2004), s. 38–39.

⁷⁰ Airaksinen (2004), s. 41–45.

⁷¹ Räikkä, Juha: Moraalin kanssa – Esseitä hyvästä yhteiskunnasta. Puijo, Kuopio 1998, s. 18–21.

⁷² Krogars, s. 69–70.

riikkaa. Hänen mielestään arvojen ja periaatteiden tulisi olla konkreettisia ja keskimääräisen arkiammattilaisen saavutettavissa⁷³. Todellinen arvokeskustelu ja sen myötä mahdollisesti saavutettava laajempi sitouttamisen aste, lähtee arvojen toiminnallistamisesta. Esimerkiksi ammattisotilaalle arvoa kuvaava sana isänmaallisuus ei konkretisoidu helposti. Vastaavaa on mahdollista todeta käsitteen asiantuntijuus osalta. Tämänkaltaisten käsitteiden määrittelemisen selkokielellä ja niiden sitominen esimerkiksi aikaan, tapaan tai vaatimustasoon tekee niistä ymmärrettävämpiä. Pelkkä arvojen konkretisointi ei kuitenkaan riitä. Ihmisen uskomukset ja asenteet nimittäin vaikuttavat siihen, mitä arvoja hän omaksuu. Jotta esimerkiksi sotilasorganisaatiossa omaksuttaisiin yhteiset arvot, pitäisi pystyä vaikuttamaan laajasti ihmisten uskomuksiin ja asenteisiin.⁷⁴ Huhtinen kirjoittaa, että fenomenologisesti ajateltuna ei voida olettaa, että olisi olemassa jotain yleiskäsitettä esimerkiksi upseerien arvoista. Vaikka kaikki upseerit tietävät, että upseerin arvoihin kuuluvat rohkeus, vastuullisuus ja oikeudenmukaisuus, ovat ne vain käsitteitä vailla sisältöjä. Saman arvon ulkoinen käsite saattaa merkitä hyvin erilaisia sisältöjä eri upseereille.⁷⁵

Aristoteelinen etiikka on arvo-objektivistista. Sen mukaan täydellisen ja hyvän ihmisen malli on jotakin objektivistisesti annettua. Aristoteelinen hyve on siis olion olemuksen mukaisen toiminnan hyvä toteuttamisvalmius. Veitsen hyve on terävyys ja hevosen hyve on nopeus.⁷⁶ Ammattiryhmän, esimerkiksi ammattisotilaiden, arvojen määrittelyn kannalta arvo-objektivismi on selkeä ja houkutteleva lähestymistapa. On kuitenkin huomioitava myös muita näkemyksiä kannattavat suuntaukset kuten individualistinen ajattelu, eettinen relativismi ja eettinen pluralismi. Argumenttina eettisen koodiston tarvetta vastaan voidaan myös tuoda Immanuel Kantin autonomian oppi. Sen mukaan emme voi hyväksyä minkään auktoriteetin, olkoon se kuinka korkea hyvänsä, määräystä etiikan lopulliseksi perustaksi. Aina kun olemme tekemisissä auktoriteetin määräyksen kanssa, meidän vastuullamme on päättää, onko määräys moraalisesti oikein.⁷⁷

⁷³ Pursiainen (2002), s. 47–49.

⁷⁴ Krogars, s. 69–70.

⁷⁵ Huhtinen, Aki: Suomalaisen upseeriuden tulevaisuus. Pirstoutunut vai kokonainen ihminen? Cityoffset Oy, Tampere 1999, s. 81.

⁷⁶ Aristoteles, s. 18–19.

⁷⁷ Popper, Karl R: Arvauksia ja kumouksia. Tieteellisen tiedon kasvu. Gaudeamus, Tammer-Paino Oy, Tampere 1995, s. 181–182.

Ammattietiikka on ollut Suomessa viime vuosikymmenen aikana suurehkon mielenkiinnon kohteena eri ammattiryhmissä, ja sen myötä aiheesta on ilmestynyt melko runsaasti laadukkaita julkaisuja. Puolustusvoimien arvokeskustelu ei ole sen sijaan mielestäni edennyt alkuasetelmistaan paljoakaan. Upseerin ammattieettisen säännösten tarvetta on käsitelty Jukka Ojalan Maanpuolustuskorkeakoulun yleisesikuntaupseerikurssin diplomityössä ”Upseerin etiikka” (1995)⁷⁸ sekä Kadettikunnan vuonna 1998 käynnistämään arvokeskusteluun liittyneissä upseerin arvokyselyissä (1998 ja 2003)⁷⁹.

Opettajat kuuluvat klassisiin professioihin ja opettajan ammatissa on yhteneväisyyksiä upseerin ammatin kanssa, kun tarkastellaan ammatinharjoittajien kasvatuksellista roolia. Opetustyöstä 1990-luvulla käydyssä eettisessä keskustelussa tuotiin esiin kaikkeen kasvatukseen kuuluvan moraalinen ulottuvuus. Jokaisen opettajan katsotaan olevan arvokasvattaja ja moraalinen opettaja tahtomattaankin. Opettajan ammatin kannalta pidetään tärkeänä, että opettajat tiedostaisivat tämän ulottuvuuden omassa ammatissaan ja saisivat siihen myös riittävää koulutusta.⁸⁰

Käytännön toimenpiteinä opetustyön etiikan kehittämiseksi Opetusalan ammattijärjestö OAJ on perustanut Opetusalan eettisen neuvottelukunnan⁸¹ sekä laatinut kirjalliseen muotoon opettajan eettiset periaatteet ja niiden taustalla olevat arvot. Opettajan eettiset periaatteet ilmaisevat ammatin edellyttämää asennetta, vastuuta ja suhtautumistapaa työhön sekä pyrkivät pelkkää arvoluetteloa paremmin kertomaan yksilölle, kuinka hänen tulisi toimia. Opettajan ammattietiikassa pidetään keskeisenä oman ammattitaidon ylläpitämistä. Ammatillisen toiminnan vastuullisuus perustuu toisaalta tietoon ja ammattitaitoon sekä toisaalta työn arvo- ja normipohjaan. Opettajan eettiset periaatteet on muotoiltu väljästi ja niiden tarkoituksena on myös olla apuna opettajan oman persoonan kehittämisessä. Periaatteet eivät perustu pakkoon tai ulkopuoliseen kontrolliin. Opetustyön lainsäädäntö ja normisto sekä opetussuunni-

⁷⁸ Ojala, Jukka: Upseerin etiikka. Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus, Tutkimuslustoista 5/A/1995, Painatuskeskus Oy, Helsinki 1995, s. 47 ja 48 sekä liite 1 s. 28 ja 29.

⁷⁹ Maailman ja yhteiskunnan muutos. Upseerin arvot ja perinteet. Kadettikunta ry, Edita Prima Oy 2004, s. 8.

⁸⁰ Tirri, Kirsi: Opetustyön keskeiset eettiset ongelmakohdat teoksessa Sarras (2002), s. 24.

⁸¹ Opetusalan eettinen neuvottelukunta, 2005,

<http://www.oaj.fi/Resource.phx/oaj/yleiset/033.htx?menu=edunv>, 12.1.2006. Opetusalan eettinen neuvottelukunta on valtakunnallinen riippumaton elin, joka tarvittaessa kokoontuu ottamaan kantaa opetuslalla esiin tuleviin eettisiin kysymyksiin ja edistää keskustelua opettajan ammattietiikasta. Se koostuu sekä opetusalan että etiikan tutkimuksen kokeneista ja arvostetuista asiantuntijoista.

telmat nähdään erillisinä etiikasta. Opettajan eettisten periaatteiden yhtenä lähtökohdaksi on YK:n ihmisoikeuksien julistus.⁸²

Poliisin työstä ja sotilaallisista kriisinhallintatehtävistä on löydettävissä huomattavan paljon samankaltaisuutta asiaa eettiseltä kannalta tarkasteltaessa. Poliisitoimessa keskeisessä asemassa ovat virkamiestoiminnan peruslähtökohdat: luotettavuus ja puolueettomuus.⁸³ Eettinen keskustelu poliisin piirissä on tuottanut mm. seuraavia kysymyksiä, jotka ovat olennaisia myös sotilaiden näkökulmasta:

- Tarvitaanko lakien ja muiden säädösten lisäksi erillisiä kirjattuja eettisiä periaatteita tai sääntöjä?
- Mitkä ovat poliisityön eettiset periaatteet, ja mikä taho ne määrittää?
- Voidaanko eettiseen ajatteluun oppia ja harjaantua eettisessä päätöksenteossa?
- Miten eettiset lähtökohdat ilmenevät johtamisessa?⁸⁴

Poliisin arvokeskustelu on tuottanut poliisin ammattieettiset periaatteet ja ammattitaitoisen hyvän poliisin teesit. Lisäksi on olemassa Euroopan neuvoston poliisia koskeva julistus (690/1979). Niiden tarkoituksena on osoittaa ne arvot, joiden sisäistäminen auttaa poliisimiestä tekemään työssään oikeita ratkaisuja, edesauttaa keskustelua eettisen toiminnan perusteista sekä toimia apuvälineenä koulutuksessa.⁸⁵ Poliisit joutuvat päivittäin työssään tilanteisiin, joissa vaaditaan eettisiä ratkaisuja. Varmastikin juuri sen takia eettinen keskustelu on johtanut konkreettisiin tuloksiin. Merkittävin niistä kenties on ”Etiikka ja poliisin työ”, Poliisiammattikorkeakoulun oppikirja. Eettisten sääntöjen tarpeellisuus on perusteltu seuraavasti: ”Kiire ja usko onnistumisen pakoon voi johtaa hätiköityihin päätöksiin. Kiireen aiheuttama stressitila valmistaa kehon taisteluun tai pakoon, vaihtoehdot rajataan äärimmilleen. Eettiset pohdinnat eivät enää ohjaa päätöksentekoa. Kiireessä pitää asettaa asiat tärkeysjärjestykseen. Kiireessä nähdään silmiinpistävin, ajatellaan vain lähinnä seuraavaksi tapahtuvaa, valitaan helpoin vaihtoehto, tehdään välttämättömin, vain opittujen rutiinien mukaan. Poliisin eettiset säännöt voivat auttaa priorisoimaan tehtäviä kiireessäkin. Luettaessa säännöt saattavat tuntua liian yksinkertaisilta ja retorisilta. Ohjesäännöksi, jopa iskulauseiksi asti tiivistetyillä periaatteilla ja säännöillä on siis oma tehtävänsä toiminnan ohjaamisessa eettisesti perusteltuun suuntaan, vaikka ne kriittisessä pohdinnassa

⁸² Opettajan ammattietiikka, 2004, <http://www.oaj.fi/Resource.phx/oaj/yleiset/031.htx#2>, 12.1.2006 sekä Sarras (2002), s. 161–163.

⁸³ Etiikka ja poliisin työ, s. 29.

⁸⁴ Etiikka ja poliisin työ, s. 11.

⁸⁵ Etiikka ja poliisin työ, s. 50 ja 54–55.

näyttäisivätkin liian yksinkertaisilta. Paineen alaisena työskenneltäessä ulkoa opitut säännöt voivat osoittautua todella arvokkaiksi.”⁸⁶ Mainitut periaatteet kuuluvat myös sotilaan taistelukoulutuksen peruseriaatteisiin. Eettisen toimintakyvyn alueella näitä periaatteita ei kuitenkaan ole puolustusvoimissa laajasti sovellettu.

Upseerin virkavalan ohella kadettilupaus on ainoa dokumentti, jossa määritellään koko kadettiupseeriston arvomaailmaa. Kadettilupaus on ollut Kadettikunnan aloitteesta käytössä vuodesta 1926 lähtien. Sen sisältöä ja sanamuotoa on muutettu viikoksi vuonna 1945 Kadettikunnan hallituksen päätöksellä. Kadettilupauksella ei ole juridista asemaa, vaan se on luonteeltaan eettisesti sitova. Kadettilupauksen merkitystä upseeriksi kasvamisessa pidetään suurena.⁸⁷ Kadettilupauksen juhlava muoto ei kuitenkaan parhaalla mahdollisella tavalla anna yksilölle ohjeita eettisten dilemma-tilanteiden ratkaisemiseksi, eikä sen arvomaailma myöskään kata täysin nykyajan todellisuutta. Tilander näkee puolustusvoimien arvopohjaan liittyvien suurimpien kysymysten koskevan puolustusvoimien kansainvälistä roolia tulevaisuudessa⁸⁸.

2.4 Sotilaan eettisen toimintakyvyn luonne

Sotilaan eettinen toimintakyky liittyy käsitteenä sotilaan holistiseen toimintakykymalliin. Holistisuus tarkoittaa pyrkimystä ymmärtää toimintakyky moniulotteisena kokonaisuutena, jonka osia ei voi täysin erottaa toisistaan, vaan pikemminkin ne tulisi ymmärtää osana jakamatonta kokonaisjärjestelmää. Sotilaan toimintakyvyn voi pääpiirtein katsoa koostuvan neljästä yhdessä toimivasta osaulottuvuudesta, jotka ovat:

- fyysinen
- psyykinen
- sosiaalinen
- eettinen.⁸⁹

Sotilaan toimintakyky on suorituskyvyn edellyttämää yksilön henkilökohtaista valmiutta yksilölliseen ja yhteiseen toimintaan.⁹⁰

⁸⁶ Etiikka ja poliisin työ, s. 108.

⁸⁷ Tilander, Heikki: Sotilasvala, kadettilupaus sekä arvot tänään ja huomenna teoksessa Sinkko, Risto (toim.): Arvot ja velvollisuudet isänmaan puolustuksessa. Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat n:o 14, 2005, Hakapaino Oy, Helsinki 2005, s. 174–175.

⁸⁸ Tilander, s. 179.

⁸⁹ Toiskallio, Jarmo: Kohti sotilaan toimintakyvyn teoriaa. Teoksessa Toiskallio, Jarmo (toim.): Toimintakyky sotilaspedagogiikassa. Maanpuolustuskorkeakoulu, Koulutustaidon laitoksen julkaisusarja 2 n:o 4, Ykkös-Offset Oy, Vaasa 1998, s. 161.

⁹⁰ Toiskallio (1998), s. 179.

Alustavasti määritellen sotilaan toimintakyvyn eettiseen elementtiin kuuluvat moraalitietoisuus, oikeustaju ja vastuuntunne.⁹¹ Toiskallion mukaan olennaista etiikassa on kysymys, miten minun tai meidän tulisi toimia, jotta toimisimme hyvin ja oikein.⁹² Sotilaan eettinen toimintakyky on nimensä mukaisesti sidoksissa toimintaan, tehtävää toteuttaessa eteen tuleviin valintatilanteisiin tai toimintavaihtoehtoihin, jotka aikaansaavat vaikutusta ympäristöön. Eettisen päätöksenteon haasteena on, kuinka toimia tehtävässä mahdollisimman oikein ja hyvin, erityisesti hyväksytyjen perusarvojen suunnassa⁹³. Vaikka eettinen toimintakyky onkin suoritusorientoitunutta, on etiikalle ja sen tutkimiselle luonteenomaista kokonaisvaltaisuus.

Sotilaan toimintakykyisyyden erityisenä eettis-moraalisena piirteenä on kyky ratkoa velvollisuuksien ja oman autonomian välisiä suhteita. Autonomia liittyy ihmisen kykyyn harkita tekojaan ja kykyyn ohjata ja hallita ratkaisujensa pohjalla olevia haluja ja pyrkimyksiä. Sotilaan toimintaympäristölle on ominaista, että se sekä rajoittaa yksilön autonomiaa että vaatii sitä.⁹⁴ Toimintakykyä ei pidä nähdä ainoastaan taitona tai tietona, vaan se on ennemminkin ominaisuus tai kyky.⁹⁵

Sotilaan eettinen toimintakyky kiteytyy usein päätöksentekoon, joka voi koskea omaa toimintaa tai johdettavana olevan joukon toimintaa. Tilanteelle tyypillistä on, että oikeaa ratkaisua ei voida varmasti etukäteen tietää. Tavallista on myös se, että ratkaisuvaihtoehdot eivät ole edullisia kaikkien tilanteeseen liittyvien osapuolten tai tekijöiden kannalta. Vaikeutta lisäävät usein tilanteen epäselvyys, vaatimus nopeasta päätöksenteosta sekä ratkaisun merkittävä vaikutus tilanteen kehittymiseen ja muihin ihmisiin.

Seuraavat kuvaukset ovat yleisluontoisia ja yksinkertaistettuja esimerkkejä tapauksista, joissa päätöksentekoon liittyy eettinen elementti. Esimerkkien tarkoituksena on kuvata tilanteita, joissa sotilaan eettinen toimintakyky konkretisoituu päätöksenteon kautta toiminnaksi. Esimerkit on laadittu siten, että ne on mahdollista sijoittaa suomalaisen kriisinhallintaympäristöön. Samoja esimerkkejä käytettiin delfoi-kyselyn saa-

⁹¹ Toiskallio (1998), s. 178.

⁹² Toiskallio, Jarmo: Military Ethics and Action Competence. In Micewski, Edwin R. & Pfarr, Dietmar (eds.): Civil-Military Aspects of Military Ethics: (Military) Leadership Responsibility in a Postmodern Age. Volume 2, Publication Series of the National Defense Academy, Institute for Human and Social Sciences, National Defense Academy Printing Office, Wien 2005, s. 135.

⁹³ Toiskallio (2005), s. 135.

⁹⁴ Toiskallio (1998), s. 176 ja 182.

⁹⁵ Toiskallio (2004), s. 117.

tekirjeessä, jossa käsitettä sotilaan eettinen toimintakyky pyrittiin avaamaan vastaajille.

Esimerkki 1: Toimialueella on puhjennut väkivaltainen mellakka. Aseellisen voiman käyttö on mahdollista sääntöjen ja määräysten perusteella. Aseenkäyttö edistäisi tehtävän täyttämistä sekä vähentäisi omaan joukkoon ja sivullisiin kohdistuvaa uhkaa. Toisaalta se ei ole täysin välttämätöntä ja siitä aiheutuisi todennäköisesti ihmisuhreja muille osapuolille. Joukon johtajana joudut tekemään ratkaisun toimintatavasta.

Esimerkki 2: Tilapäistä kulunvalvontapistettänne lähestyy kovaa vauhtia epäilyttävä ajoneuvo. Se lähestyy välittämättä merkeistä ja varoituslaukauksista. Kuljettajan vieressä näyttäisi istuvan nainen lapsi sylissään.

Esimerkki 3: Vastuualueella on kehittymässä nopeasti paikallisia siviilejä uhkaava kriittinen tilanne. Omalla toiminnalla uhka pystyttäisiin ehkäisemään ja olet itse päättävässä asemassa. Tapaus ei kuitenkaan suoranaisesti kuulu kriisinhallintatehtävien piiriin eikä käskettyihin tehtäviisi. Joukkosi yleinen mielipide on asiaan puuttumista vastaan, mutta sinun mielestäsi olisi oikein auttaa siviilejä.

Esimerkki 4: Partioitte alueella, jossa tilanne on ollut pitkään epävakaa. Edestä kuuluu taistelun ääniä. Itseäsi tilanteen selvittäminen kiinnostaisi, mutta partion muihin jäseniin kohdistuva riski arveluttaa. Partionjohtajana joudut arvioimaan tilanteen ja päättämään tarkastatteko alueen vai palaatteko takaisin.

Sotilaan eettisen toimintakyvyn äärimmäisenä ilmentymänä voidaan pitää kykyä tehdä taistelukentällä kokonaisvaltaisesti oikea ja tehtävän toteuttamista edistävä päätös nopeasti, vaikeassa ja epäselvässä dilemmitilanteessa, väsymyksen, rasituksen ja kuolemanpelon alaisena. Eettisen toimintakyvyn vaatimukset tällaisessa ääritilanteessa ovat huomattavan erilaiset kuin esimerkiksi tilanteissa, joissa eettisiä ongelmia puntaroidaan kiireettä akateemisesti keskustellen, ilman dramaattisia seurauksia tai vastuuta. On jo lähtökohtaisesti hyväksyttävä, että ääritilanteessa tehdyt eettiset ratkaisut eivät ole ideaaleja ja kaikkien osapuolten kannalta parhaita mahdollisia. Näin ollen kriisitilanteen eettisen päätöksenteon vaatimukset eivät ole suoraan sovellettavissa normaaliajan ja -ympäristön eettiseen päätöksentekoon.

Pursiainen tuo esiin merkittävän eettiseen toimintakykyyn liittyvän tekijän käsitellessään moraalista tragediaa. Hänen mukaansa henkilökohtainen moraaliksi on paitsi kykyä tehdä moraalisia päätelmiä myös käytännön kompetenssia: tragedioiden hallinnan kykyä ja kykyä kestää traagisten päätösten aiheuttamaa syyllisyyttä herkkyyttään menettämättä ja samalla toimintakykynsä säilyttäen.⁹⁶ Tämä on tärkeä näkökohta sotilaan eettiseen toimintakyvyn kannalta. Epäsymmetrisellä taistelukentällä ja kriisinhallintaoperaatioissa joudutaan joko harkitusti tai tilanteen epäselvyyden ja nopeuden takia tekemään ratkaisuja, jotka ovat irrallisesti tarkasteltuna moraalisesti väärin. Tällaisten tekojen tavoitteena on kuitenkin tehdä kokonaisvaltaisesti oikein oman joukon tai tehtävän kannalta tarkasteltuna.

Sotilaan eettisen toimintakyvyn kokonaisuutta voidaan tarkastella myös toiminnallisten osatekijöiden kautta. Kanadan asevoimien eettisen ohjelman mukaan eettinen päätöksentekoprosessi jakautuu neljään vaiheeseen:

- tunnistaminen
- tilanteen arvio
- päätös toiminnasta
- toimeenpano.

Eettiseen päätöksentekoon vaikuttavat tekijät on jaettu viiteen eri luokkaan. Ne ovat henkilökohtaiset arvot, yksilön eettiset asenteet, organisaation eettinen ilmapiiri, tilanne ja yksilön moraalinen kehitys.⁹⁷

Verweij puolestaan määrittelee moraalisen kompetenssin siten, että

- yksilö tunnistaa tilanteen moraaliset ulottuvuudet
- osaa tehdä moraalisen päätöksen
- osaa pukea moraalisen päätöksen sanoiksi ja välittää sen muille
- on kykenevä ja halukas toimimaan moraalisesti
- on kykenevä ja halukas olemaan vastuullinen.

Verweij näkee nämä moraalisen kompetenssin osatekijät samalla sotilasetiikan koulutuksen kohteina.⁹⁸

⁹⁶ Pursiainen (2002), s. 39. Moraalinen tragedia on dilemma, johon ei ole oikeaa ratkaisua. Oikein voi tehdä vain tekemällä samalla teolla väärin.

⁹⁷ Etiikan termien määrittelyä Kanadan asevoimien Defence Ethics Program (DEP) mukaan.

⁹⁸ Verweij, Desirée: Military Ethics – A Contradiction in terms? In Toiskallio (2007), s. 58–59.

Restin malli taas kuvaa osatekijöitä, jotka vaikuttavat yksilön moraaliseen käytökseen. Moraalinen herkkyyys vaikuttaa eettisten ongelmatilanteiden havaitsemiseen ja niiden arvioimiseen. Moraalinen päätöksenteko viittaa prosessiin, jossa yksilö erittelee vaihtoehtoja ja sitä mikä on oikein ja väärin. Moraalinen motivaatio muodostuu yksilön toimintaa ohjaavista tavoitteista, tahdonvoimasta ja rohkeudesta. Neljäs osatekijä, moraalinen luonne, on osittain edellisten osatekijöiden kanssa päällekkäinen. Se kuvaa yksilön moraalisia ominaisuuksia kykyä toimia moraalisesti.⁹⁹

Latanén ja Darleyn päätöksentekomalli sivullisen väliintulosta on edelleen yksi tapa kuvata eettistä päätöksentekoprosessia. Ensimmäisessä vaiheessa havaitaan tapahtuma. Toisessa vaiheessa tulkitaan, että tapahtuma vaatii toimenpiteitä. Kolmannessa vaiheessa todetaan oma vastuu asian suhteen. Neljännessä vaiheessa valitaan oma toimintatapa, joka toteutetaan viidennessä vaiheessa.¹⁰⁰

Kaikki kuvatut mallit muistuttavat ainakin jossain määrin Boydin paljon ja useissa yhteyksissä sovellettua OODA-silmukkaa (OODA-loop). Tämä toimintaa kuvaava kehämäinen malli muodostuu havainnoinnista (Observe), tilanteenarviosta (Orient), päätöksenteosta (Decide) ja toimeenpanosta (Act). Malli korostaa tilanteenarvion merkitystä. OODA-silmukassa nimetyt tilanteenarvioon liittyvät tekijät ovat: perinteet, analyysi ja synteesi, kokemukset, uusi informaatio sekä perimä.¹⁰¹ Boydin teorian pohjana on näkemys tiedosta epävarmana ja epätäydellisenä. Siinä on kyse siitä, miten ihmiset käsittelevät epävarmuutta ja muutoksia, ja mitä muutoksen tekeminen edellyttää. OODA-silmukan mukaisessa päätöksenteossa olennaista on nopeus.¹⁰²

Jones on kehittänyt käsitteen moraalinen intensiteetti, joka muodostuu kuudesta osatekijästä. Osatekijät ovat eettisiä seikkoja, jotka vaikuttavat päätöksentekijään hänen kohtaamassaan tilanteessa. Nämä kuusi komponenttia ovat: seurausten suuruusluokka; yhteisön mielipide; seurausten todennäköisyys; päätöksentekoon käytettävissä oleva aika; niiden osapuolten läheisyys, joihin päätös vaikuttaa; vaikutusten kes-

⁹⁹ Bradley, Peter: Why People Make the Wrong Choices – The Psychology of Ethical Failure. Esitelmä konferenssissa "The moral dimension of asymmetrical warfare", järjestäjä The Faculty of Military Sciences and the Ministry of Defence, The Netherlands, Amsterdam, 4–6 October 2006, s. 4–5. [Alkuperäislähde Bradleyn mukaan: Rest, J.R. (1986). Moral development. New York: Praeger Publishers.]

¹⁰⁰ Bradley, s. 33. [Alkuperäislähde Bradleyn mukaan: Latané, B., & Darley, J.M. (1970). The unresponsive bystander: Why doesn't he help? New York: Appleton-Century-Crofts.]

¹⁰¹ Boyd's OODA Loop, http://www.d-n-i.net/richards/boyds_ooda_loop.ppt, 3.7.2007. Eversti John Boyd oli U.S. Air Force'n lentoupseeri, joka kehitti OODA-loop -käsitteen.

¹⁰² Rekkedal, s. 482 ja 507–508.

kittyminen tai hajautuminen. Tilanne, jossa moraalinen intensiteetti on korkea, johtaa päätöksentekijän todennäköisemmin toimimaan moraalisesti.¹⁰³

Käsite kognitiivinen valmius (cognitive readiness) kuvaa niitä henkisiä valmiuksia, joita yksilö, tässä tapauksessa sotilas, tarvitsee kyetäkseen toimimaan monimutkaisissa ja ennalta arvaamattomissa tilanteissa. Kognitiivisen valmiuden osatekijöitä ovat tilannetietoisuus, muisti, transfer, metakognitio, automaatio, ongelman ratkaisukyky, päätöksen teko, henkinen joustavuus ja luovuus, johtajuus sekä tunteet.¹⁰⁴ Vaikka tämä lähestymistapa ei olekaan suoranaisesti yhtenevä sotilaan toimintakykymallin kanssa, kuvaa se silti hyvin sitä henkistä prosessia, johon sotilaan tulisi olla varautunut ja joka liittyy myös eettisten ongelmatilanteiden ratkaisuun.

Edellä kuvatuissa mallinuksissa eettinen toiminta nähdään koostuvan useista osatekijöistä, joissa yhtenä keskeisenä vaiheena on päätöksenteko ja siihen vaikuttavat seikat. Tilanne ja henkilökohtaiset yksilön ominaisuudet on otettu huomioon merkittävänä tekijöinä useimmissa malleissa.

Eettinen toimintakyky osana sotilaan toimintakykyä on itseisarvo irrallisena ominaisuutenakin, mutta se voidaan kytkeä suorituskykyajattelun kautta myös osaksi Suomen puolustusvoimien ydintoimintoja. Puolustusvoimien pääprosesseja ovat:

1. Sotilaallisen maanpuolustuksen suunnittelu.
2. Suorituskyvyn rakentaminen ja ylläpito.
3. Suorituskyvyn käyttö.

Pääprosessien avulla puolustusvoimien on tarkoitus saavuttaa sotilaallinen toimintakyky ja sen myötä valtakunnan puolustuskyky.¹⁰⁵

Suorituskyky muodostuu joukosta, materiaalista ja käyttöperiaatteesta. Joukolla tarkoitetaan henkilöstöä, organisaatiota, joukkotuotantoa tai perustamista kyseessä olevan suorituskyvyn mukaan. Materiaalilla voidaan tarkoittaa sotavarustusta, muuta materiaalia, logistiikkaa tai varastointia. Käyttöperiaate on tilanteen mukaan operatiotaitoa, taktiikkaa, taistelutekniikkaa tai säädöksiä. Sotilaallinen suorituskyky perus-

¹⁰³ Bradley, s. 21. [Alkuperäislähde Bradleyn mukaan: Jones, T.M. (1991). Ethical decision-making by individuals in organizations: An issue-contingent model. *Academy of Management Review*, 16, 366-395.]

¹⁰⁴ Fletcher, Dexter J.: Cognitive Readiness – Preparing for the Unexpected. In Toiskallio (2004), s. 132–135.

¹⁰⁵ Kenttäohjesääntö. Yleinen osa. Puolustusjärjestelmän perusteet 2008. Edita Prima Oy, Helsinki 2007, s. 34, kuva 9.

tuu suorituskyvyllä asetettaviin vaatimuksiin ja organisaation kykyyn tuottaa tämä kyky ja ylläpitää sitä.¹⁰⁶ Puolustusministeriö määrittelee puolustusvoimien suorituskykyvaatimukset puolustushallinnon strategian mukaisesti. Puolustushaaraesikunnat sekä osajärjestelmien kehittämisestä vastaavat pääesikunnan alaesikunnat ja operaatioesikunnan osastot laativat tavoitetila-asiakirjan pohjalta oman alansa kehittämisohjelmat ja niihin liittyvät suorituskykyvaatimukset.¹⁰⁷ Yksityiskohtaisimmillaan suorituskykyvaatimukset koskevat yksittäisen sotilaan tehtäviä.

Suorituskyky on siis yksilölle ja joukolle asetettu, mittaamiskelpoinen vaatimus. Toimintakyky puolestaan on sisäinen valmius, dispositio, esimerkiksi siten kuin hyveetiikan perinteessä ajatellaan yksilön luonne hyvien tekojen edellytyksenä. Vastavasti hermo- ja verenkiertojärjestelmän tila tai kunto on biologisesta näkökulmasta toimintakykyä, joka ylipäättään mahdollistaa tietynasteisen fyysisen suorituksen. Yksilöiden toimintakyky muodostaa joukon suorituskyvyn inhimillisen voimavaran.¹⁰⁸ Toimintakyky on tavallaan fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja eettistä kuntoa tai voimaa ennalta tarkasti määrittelemättömään sotilaalliseen suoritukseen. Voidaan sanoa, että eettinen toimintakyky on osa puolustusvoimien suorituskyvyn rakentamista ja ylläpitoa.

Puolustusvoimien henkilöstöstrategia 2005:n (Hestra 2005) mukaan toimintakyvyllä varmistetaan yksilönäkökulmasta tehtävän täyttämisen edellyttämä psyykinen, fyysinen, sosiaalinen ja eettinen toimintakyky. Henkilöstön toimintakyky ja sen rooli puolustusvoimien suorituskyvyn luomisessa on hyvin esillä Hestra 2005:ssä. Eettinen toimintakyky ja sen kehittäminen kuvataan strategiassa yleisellä tasolla. Se yhdistetään psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn ja nähdään lähinnä yhtenä työhyvinvointia ja työskentelykykyä edistävänä asiana. Hestra 2005:ssä eettinen toimintakyky etäännytetään sen puhtaasta sotilaan toimintakykyyn liittyvästä merkityksestään, mutta toisaalta eettisen toimintakyvyn käsitettä samalla laajennetaan koskemaan jokapäiväistä rauhan ajan toimintaa. Hestrassa henkilöstön osaamisen kehittäminen ja hallinta nimetään suorituskykyä tuottavaksi tekijäksi. Toimintakyky on Hestran mukaan yksilön tehtävän täyttämisen edellytys.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Pasivirta, Pasi & Kosola, Jyri: Vaatimustenhallinnan soveltaminen puolustusvoimissa. Pääesikunta Sotatalousosasto, Edita Prima Oy, Helsinki 2004, s. 9.

¹⁰⁷ Pasivirta & Kosola, s. 26.

¹⁰⁸ Toiskallio, Jarmo: Esiupseerikurssi 58:lle pidetty oppitunti. Tuusula, 7.9.2005.

¹⁰⁹ Puolustusvoimien henkilöstöstrategia 2005. Pääesikunta, Henkilöstöosasto, Edita Prima Oy, Helsinki 2005, s. 11.

Puolustusvoimien henkilöstöstrategiassa osaaminen ja toimintakyky nähdään rinnakkaisina tekijöinä. Osaaminen on suoranaisesti henkilöstön suorituskykyä lisäävä seikka, kun taas toimintakyky käsitetään laajasti yksilön tehtävän täyttämistä edistävänä tekijänä. Tämä ajattelutapa eroaa tämän tutkimuksen lähtökohdasta, jossa toimintakyky luo suorituskykyä. En näe ristiriitaa kuitenkaan ylitsepääsemättömänä. Pikemminkin Hestrassa korostetun henkilöstön osaamisen voi nähdä luovan käsitteellisiä kiinnekohtia ammattitaitoon ja sen myötä ammattietiikkaan.

2.5 Eettisen toimintakyvyn kehittäminen

Etiikan ja myös sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittämisen tavoitteina voitaisiin pitää puolustusvoimien arvoja ja sotilaan hyveitä. Tavoitteen suhteen yksi ajattelumalli on Aristoteleen kokonaisvaltainen hyve-etiikka, joka on perfektionistinen eli ihmisen täydellistymiseen pyrkivä lähestymistapa.¹¹⁰ Sen mukaan sekä keinot että päämäärä ovat itseisarvoisia. Päämääränä on hyvä elämä, mutta sitä ei voida saavuttaa miten vain. Se voidaan saavuttaa vain toimimalla oikein erilaisissa tilanteissa. Toiminta on näin ollen rakenteellinen osa itse päämäärää.¹¹¹ On kuitenkin todettava, että arvot ja hyveet ovat tavoiteltavia ihanteina eivätkä toteutuneita tai välttämättä koskaan toteutuvia tosiasioita.

Micewskin mukaan ammattisotilaiden eettisen koulutuksen päämääränä tulisi olla rohkaista ja opettaa sotilasjohtajia ratkaisemaan ongelmia joustavasti annettujen määräysten hengessä ottaen huomioon humanitaariset periaatteet ja lait.¹¹² Sotilasetiikan tutkimuksessa ja keskusteluissa on tuotu esiin tärkeänä eettisen kasvatuksen tavoitteena itsetietoisuus, itsensä kehittäminen, itseohjautuvuus ja itsehallinta.

Hellsten tuo esiin liberalistisen autonomisen valinnan uhkia seuraavasti: ”Kun ei haluta määritellä mitään mallia hyvälle elämälle, oikeudenmukaisuuden rajoitukset jäävät käytännössä vain kokoelmaksi sääntöjä ja lakeja. Niiden noudattaminen ei tee ihmisistä sen parempia, hyväntahtoisempia tai kriittisempiä ajattelijoita kuin he aikaisemmin olivat. Jos ihmiselämälle ei haluta antaa mitään päämäärää, on yhdentekevää, ovatko ihmiset luonteeltaan hyväntahtoisia vai pahansuopia, ystävällisiä vai epäystävällisiä. Toisten huomioonottaminen on vain välttämätön paha omien etujen turvaa-

¹¹⁰ Hellsten, s. 13–14.

¹¹¹ Hellsten, s. 104.

¹¹² Micewski, Edwin R.: Responsibilities of the Future Soldier and Military Leader – Military Ethics Today. In Toiskallio (2004), s. 24.

miseksi. Jos mitään ideaalia ei ole ja jos minkäläinen tahansa ihmisen valitsema elämä on yhtä hyvä kuin mikä tahansa muu, ei kenenkään tarvitse edes pyrkiä kohti hyvää.”¹¹³ Mikäli mitään käsitystä ’hyvästä elämästä’ ei haluta määritellä, ajaudutaan helposti eettiseen nihilismiin ja moraaliseen välinpitämättömyyteen.¹¹⁴

Micewski nimeää Stadlerin mukaan sotilasetiikan kehittämisen haasteiksi seuraavia tekijöitä: yksilön vapauden ja vastuun tarkastelemisen pelkistyminen sotilasyhteisössä ainoastaan käskyjen noudattamiseksi; sotilasetiikan ymmärtäminen laajemminkin kuin vain lakien ja määräysten noudattamisena; eettisen opetuksen toteuttaminen siten, että se tukee yksilön omaa eettistä ratkaisukykyä; yhteiskunnassa vallitsevan yksilöllisyyden ja arvorelativismin¹¹⁵ leviäminen sotilaiden keskuuteen.¹¹⁶ Tämä luettelo kuvaa hyvin sotilasetiikan monimuotoisuutta ja tutkimuskentän laajuutta sekä kiinnekohtia niin kasvatustieteeseen, muuhun yhteiskuntaan kuin etiikan ja metaetiikan käsitetutkimukseen.

Eettisesti toimintakykyisen sotilaan tärkeimpien tavoiteltavien hyveiden määrittely on haastavaa. Yksilön hyveet tulisi määritellä käsi kädessä ammattiryhmän arvojen kanssa ottaen huomioon myös ammatillisia arvoja laajempi viitekehys. Ehdotuksessaan upseerin hyveiksi Häyry huomioi kaikki ne eettiset ympäristöt, joissa upseeri toimii. Häyryn esityksessä yhdistyvät niin upseerin halutut eettiset ominaisuudet kuin ammatilliset taidotkin.¹¹⁷

Monet etiikan tutkijat ja kasvattajat varoittavat eettisen kasvatuksen ymmärtämistä vain arvojen ja normien opettamiseksi. Eettisessä kasvatuksessa tulisi olla kyse identiteetin kehittämisestä. Tällöin keskeisiksi tulevat toimijuus ja toimintakyky. Toimijuus viittaa aktiiviseen subjektiin, joka ei vain tee jotain vaikuttaakseen ympäristöönsä, vaan myös kehittää identiteettiään rakentamalla merkityksiä ja muovaten minä-maailma -suhteitaan.¹¹⁸

¹¹³ Hellsten, s. 158.

¹¹⁴ Hellsten, s. 52.

¹¹⁵ Arvorelativismilla tarkoitetaan arvojen subjektiivisuutta ja niiden vaihtelevuutta eri kulttuureissa ja eri aikoina.

¹¹⁶ Stadler, s. 26.

¹¹⁷ Häyry, Matti: Nuorukaiselle kuolla kuuluu – vai kuuluko? Sotilasammatin etiikan ulkoisia ja sisäisiä rajanvetoja. Teoksessa Airaksinen, Timo (toim.): Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Yliopistopaino, Helsinki 1991, s. 101.

¹¹⁸ Toiskallio, Jarmo: Etiikka sotilaspedagogiikan ytimessä teoksessa Huhtinen & Toiskallio, s. 142–143.

Tässäkin tutkimuksessa esiin tuoduin perusteiden voidaan todeta, että sotilaiden eettisen toimintakyvyn kehittäminen jossain muodossa on suotavaa. Se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että muodollinen, opetussuunnitelmaan perustuva koulutus olisi oikea ratkaisu. Perinteisesti eettinen kasvatus on toteutunut vähittäisen omaksumisen kautta. Sotilasinstituutiot ovat muovanneet jäseniensä luonnetta haluamakseen perinteiden, ilmapiirin sekä muiden sotilaiden esimerkin ja ryhmäpaineen voimalla ilman virallista etiikan koulutusta. Pääasiassa tämä metodi on käytössä muun muassa Iso-Britannian asevoimissa, jossa annetaan hyvin vähän muodollista eettistä koulutusta.¹¹⁹ Voidaan sanoa, että Suomen puolustusvoimat on myös valinnut tämän lähestymistavan. Toisaalta tilanne voi olla myös se, että tekemättä todellista valintaa tai päätöstä on vain jättäydytty sotilasetiikassa siihen tilaan, missä on aikaisemminkin oltu. Vaikka ei kyetäkään varmasti sanomaan, millä koulutusmetodilla saavutetaan parhaimmat lopputulokset, voidaan kuitenkin todeta, että sotilaitoksen mahdollisuus vaikuttaa yksilön luonteenlaatuun on vähentynyt. Joukko-osastot eivät enää sulje jäseniään kokonaisvaltaiseen vaikutuspiiriinsä siinä määrin kuin ennen. Lähestytään tilannetta, jossa sotilaat käyvät joukko-osastoissaan töissä kuten muutkin ammattiharjoittajat tai virkamiehet.¹²⁰

Koskinen sanoo, että etiikkaa ei voi opettaa, sitä voi vain oppia. On mahdollista oppia monia asioita etiikasta, mutta siten on otettu vain ensimmäinen askel tiellä kohti omaa tietoisista elämäntulkintaa.¹²¹ Eettinen kehittyminen nähdäänkin usein kasvamisena ja etiikan opettaminen kasvattamisena. Toiskallion mukaan eettisen toimintakyvyn kehittämisen edellytyksenä on ennemminkin yksilöstä itsestään lähtevä tietoinen sisäinen kehittämisspyrkimys kuin perinteinen ulkoapäin ohjautuvan sotilaskoulutus.¹²² Sotilaallisen toimintakykymallin pääperiaatteisiin kuuluu jatkuvan kokemuksen periaate. Sen mukaan aikaisemmasta toiminnasta muodostunut kokemus toimii uuden toiminnan pohjana ja kasvattaa toimintakykyä edelleen.¹²³ Virikkeitä oman eettisen ajattelunsa kehittämiseen sotilas saa niin halutessaan palvelustehtävistään, johtamissuorituksistaan ja arvoyhteisöstään. Itseopiskelun, itsensä kehittämisen ja epämuodollisen oppimisen merkitys on suuri. Eettisiin kysymyksiin tutustumisen ja henkilökohtaisen reflektoinnin lisäksi kriittinen ja itsenäinen ajattelu ovat olennaisia.¹²⁴

¹¹⁹ Robinson, s. 25–26.

¹²⁰ Robinson, s. 25–26.

¹²¹ Koskinen, s. 14.

¹²² Toiskallio (2004), s. 123–125.

¹²³ Toiskallio (1998), s. 181.

¹²⁴ Talerud, Bo: Ethos in and Ethics for Today's Armed Forces in the Western Societies. In Toiskallio, (2007), s. 80.

Esimerkkinä omaehtoisesta ja kokemuksellisesta oppimisesta voidaan mainita yksittäisten upseereiden oma-aloitteisesti kehittämä ja havaitusta tarpeesta alkunsa saanut Yhdysvaltain armeijan upseereiden internet-yhteisö, joka on ollut toiminnassa vuodesta 2000 alkaen. Nykyään West Pointin Center for the Advancement of Leader Development and Organizational Learning (CALDOL) hallinnoi ”CompanyCommand” ja ”PlatoonLeader” web-sivustoja, joissa kehityshakuisesti vaihdetaan kokemuksia ja keskustellaan sotilasjohtamisesta.¹²⁵

Eettisen kehittymisen yksilölähtöisyys on sotilasorganisaatiolle haaste. Tavoitteena on, että sotilaat olisivat kehityshakuisia kaikkien toimintakyvyn osa-alueiden samoin kuin ammattitaidon suhteen. Jos näin ei kaikissa tapauksissa olekaan, palataan eettiselle toimintakyvylle olennaisen sotilaan autonomiakysymyksen pariin myös etiikan kehittämisen suhteen. Eettisen toimintakyvyn kehittämistä ei kuitenkaan voitane kokonaan hylätä yksilön mahdollisen haluttomuuden takia. Toisaalta Suomen puolustusvoimat on koulutusorganisaatio ja kysymys koulutettavan sotilaan motivoimisesta kehittymään organisaation tarpeita vastaavaksi on tuttu muidenkin aiheiden kuin etiikan osalta. Yhdeksi tärkeimmistä etiikan kouluttamisen tavoitteista nouseekin yksilön saaminen ymmärtämään omaehtoisen eettisen toimintakyvyn kehittämisen tärkeys.

Aristoteleen ajatukset tarjoavat käyttökelpoisen ja pääosin nykyistenkin näkemysten mukaisen mallin eettiseen kasvatukseen. Luonteen hyveet eivät Aristoteleen mukaan muodostu itsestään. Ihminen voi järkensä avulla ohjata itseään ja täydellistymistään. Kaikkein ratkaisevinta hyvien luonteenpiirteiden muotoutumisen kannalta on hyvä kasvatus.¹²⁶ Oikeudenmukaisuus ja hyveellisyys ovat pikemminkin opittuja luonteenpiirteitä ja käyttäytymistapoja kuin synnynnäisiä taitoja. Jokaisella ihmisellä on potentiaalinen mahdollisuus hyveellisyyteen, mutta vasta oikea kasvatus ja täysipainoinen yhteisölliseen elämään ja yhteisen hyvän tavoittelemiseen osallistuminen auttavat saavuttamaan hyvän elämän. Aristoteles myönsi, että vaikka ihanteellista olisi kasvatuksen avulla saada ihmiset hyveellisiksi, käytännössä suurimmasta osasta ihmisiä tulee heikkoluonteisia. Nämä tietävät, mikä on hyvää, mutta eivät aina onnistu toimimaan tämän tiedon pohjalta oikein. Juuri näiden heikkoluonteisten ihmisten vuoksi valtion tuleekin säätää lakeja ja rangaistuksia, jotka johtavat hyvään elämään kuulu-

¹²⁵ Kilner, Peter G.: The Effects of Socially Relevant Representations in Content on Members’ Identities of Participation and Willingness to Contribute in Distributed Communities of Practice. The Pennsylvania State University, The Graduate School College of Education, August 2006, s. 1–12.

¹²⁶ Aristoteles, s. 48–49 ja 143.

vien piirteiden noudattamiseen.¹²⁷ Aristoteleen näkemys yksilön eettisestä kehitymisestä pohjautuu antiikin ajan yhteiskuntaan ja ihmiskäsitykseen, mutta sen voi nähdä myös realistisena puheenvuorona aiheeseen.

Yleisesti tunnustettuna periaatteena sotilasetiikan koulutuksessa on, että se tulisi integroida muuhun sotilaskoulutukseen ammattisotilaaksi kehittymisen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Etiikka koulutusaiheena tulisi myös yhdistää osaksi sotaharjoituksia ja operaatioihin valmistavaa koulutusta, jotta siitä muodostuisi luonnollinen osa normaalia sotilaallista toimintaa.¹²⁸

Sotilasyhteisöille tyypillinen sosiaalistamisprosessi, jonka tavoitteena on edistää moraalialia, yhtenäisyyttä ja taistelumotivaatiota voi johtaa sekä haluttuihin että epätoivottuihin tuloksiin. Parhaimmillaan sotilaallinen tehokkuus paranee, mutta toisaalta on mahdollista, että sotilaat menettävät yksilöllisyytensä. Pahimmassa tapauksessa, kun pienellä yksiköllä on epäselvät tavoitteet ja heikot johtajat, voi esiintyä vääristyneitä toimintatapoja ja epäeettistä käytöstä.¹²⁹ Sotilaskulttuuri on voimakas, ja ryhmän säännöillä on suuri vaikutus jäseniinsä. Heti palvelukseen astuttuaan sotilaat opetetaan käyttäytymään yksikkönsä tapojen mukaisesti. Onkin oletettavaa, että kohdattaessaan moraalisen dilemman sotilaiden päätöksentekoon vaikuttaa suuresti se, mitä he pitävät yksikkönsä ja palvelustovereidensa mielipiteenä kyseisestä asiasta.¹³⁰ Kun sotilas muodostaa eettisen näkemyksensä tällä tavoin, voidaan puhua piilo-opetussuunnitelman toteutumisesta. Se koostuu niistä arvoista, joita esimiehet tiedostamattaan tosiasiallisesti välittävät esittäessään kysymyksensä tietyllä tavalla, suosiessaan tiettyjä yksilöitä ja valitessaan esimerkkinsä. On kuitenkin osoittautunut, että piilo-opetussuunnitelma jättää yksilön arvottamisjärjestelmään vähintään yhtä vahvat jäljet kuin vastaava virallinen.¹³¹ Sotilasyhteisöjen eettisessä kasvatuksessa piilo-opetussuunnitelmalla on merkittävä vaikutus.

Nykyaikaiset oppimisen teoriat tarjoavat käyttökelpoisia malleja yksilön eettisen kehittymisen keinoiksi. Hakkarainen, Lonka ja Lipponen korostavat asiantuntijaksi oppimisessa ennen kaikkea kolmea seikkaa. Ensinnäkin oppiminen ja taidon hallinta ovat toiminnan tuloksia, eivät sen edellytyksiä. Luontainen lahjakkuus tai perimä näyttelee

¹²⁷ Hellsten, s. 62.

¹²⁸ Robinson, s. 34.

¹²⁹ Bradley, s. 27.

¹³⁰ Bradley, s. 13.

¹³¹ Koskinen, s. 144–145.

heidän mukaansa varsin pientä osaa verrattuna päämäärätietoiseen harjoitteluun. Toiseksi kaikki monimutkaiset kulttuuriset taidot esiintyvät ensin ihmisten välisellä sosiaalisella tasolla ja vasta sitten ihmisen omalla psykologisella tasolla. Tehokas oppiminen on sosiaalinen tapahtuma ja edellyttää kulttuurillisen tiedon ja erilaisten asiantuntijaryhmien osaamisen hyödyntämistä. Kolmanneksi ihminen pystyy ulkoisten tukirakenteiden varassa suorittamaan vaativampia älyllisiä toimintoja kuin ilman niitä. Taidon kehittyessä yksilö pystyy asteittain vähentämään riippuvuuttaan tukirakenteista ja suorittamaan tehtävän itsenäisesti.¹³²

Yksilön moraalien kehitystä on tutkittu yksilön kasvamiseen ja kypsymiseen liittyen. Kohlbergin moraaliportaikko on laajasti tunnettu, mutta myös kritisoitu, moraalikehityksen teoria. Kritiikin kohteena on lähinnä teorian pyrkimys yleispätevyyteen sekä sen yksilökeskeisyys¹³³. Teoriassa yksilön moraalinen kehitys jaetaan kolmeen pääkehitystasoon. Ne ovat esimoraalinen, konventionaalinen ja periaatteellinen taso.¹³⁴ Moraalisen kehittämisessä jotkut tekijät ovat tärkeämpiä kuin toiset. Joidenkin hyväksi voidaan työskennellä aikuisiässä, jotkut taas kuuluvat lapsuuteen. Tiedostamalla oman moraalisen kehityshistorian voi aikuinenkin määrätietoisesti työskentelemällä kehittyä edelleen. Vahvan ja terveen moraalisen kehittämisessä vaikuttaviksi tekijöiksi nimetään turvallinen lapsuus, hyvät esikuvat, vakaa sosiaalisen ryhmän jäsenyys, ideologinen kiinnittyminen sekä tietoinen rationaalinen ja emotionaalinen oman etiikan kehittäminen.¹³⁵

Puolustusvoimien osaamisstrategiassa kuvataan periaatteet, joiden mukaan puolustusvoimien henkilöstöstrategian osaamistarpeet toteutetaan. Asiakirjan mukaan osaamisen johtamisella ohjataan henkilöstön toimintakyvyn kokonaisvaltaista kehittämistä organisaation kaikilla tasoilla. Osaamisen kehittämisen perusajatuksena on puolustusvoimien osaamistarpeiden ja yksilön oppimistarpeiden yhdistäminen. Kokonaisvaltaiseen toimintakykyyn tähtäävä oppimiskäsitys on tulevaisuudessa osaamisen kehittämisen lähtökohta.¹³⁶ Osaamisen kehittämisessä siirrytään koulutuskulttuuriin, jossa yhdistetään joustavasti puolustusvoimien tarve sekä yksilön halu ja kyky

¹³² Hakkarainen, Kai & Lonka, Kirsi & Lipponen, Lasse: Tutkiva oppiminen: Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjänä. WS Bookwell Oy, Porvoo 2005, s. 125.

¹³³ Pietikäinen, Anu: Lawrence Kohlberg ja moraalikehityksen vaiheet. Tampereen yliopiston täydennysopetuskeskus, <http://www.uta.fi/tyt/avoin/verkko-opinnot/sosiaalipsykologia/kohlberg.htm>, 23.7.2007.

¹³⁴ Koskinen, s. 147–155.

¹³⁵ Koskinen, s. 165–167.

¹³⁶ Puolustusvoimien palkatun henkilöstön osaamisen kehittämisen strategia. Pääesikunnan koulutusosaston asiakirja 646/5.1/D/II/26.02.2004, liite 1, s. 1.

oppia. Elinikäisen oppimisen periaatteen toteutumista edistetään kehittämällä koulutusjärjestelmän rakennetta.¹³⁷ Osaamisstrategian periaatteet tukevat hyvin eettisen toimintakyvyn kehittämistä, samoin siinä esitetyt erilaiset oppimiskeinot. Haasteeksi jääkin se, että eettinen toimintakyky osana sotilaan toimintakykyä ja sen myötä suorituskykyä tuottavana tekijänä kyetään ja halutaan liittää osaksi ketjua strategisesta suunnittelusta henkilöstön osaamiseen.

Puolustusvoimien osaamisstrategiassa on määritelty osaamisen kehittämistä ohjaava ihmiskäsitys, tietokäsitys ja oppimiskäsitys. Sen mukaan ihminen on tietoinen, aktiivinen ja vastuullinen olento eli persoona, joka on arvokas sinänsä. Tietämyksen nähdään laajenevan ja jäsentyvän alinomaa; ihmiset luovat sitä yksilöllisessä sekä yhteisessä toiminnassaan, joka on sekä käytännöllistä että tieteellistä. Oppimiskäsityksen määrittellään tukevan persoonana ja yhteisön jäsenenä kasvamista sekä aktiivista, tietoa luovaa toimintaa. Yksilöllisiä ja yhteisöllisiä kokemuksia arvostetaan oppimisen perustana, sosiaalisen vuorovaikutuksen, esimerkiksi keskustelujen, erilaisten näkemysten kuulemisen, toimintojen yhteisen suunnittelun ja arvioinnin tärkeyttä korostetaan. Tasokkaan oppimisen ehtona painotetaan yksilöllistä, yhteisöllistä ja paikallista itseohjautuvuutta sekä kriittiseen ajatteluun pohjautuvaa toimintaa.¹³⁸ Nämä käsitykset ovat yhteneviä nykyaikaisten oppimisteorioiden kanssa ja ovat sovellettavissa eettisen toimintakyvyn kehittämiseen.

3 HERMENEUTTIS-FENOMENOLOGINEN TUTKIMUSOTE

Tieteenfilosofialtaan ja metodologialtaan taustasitoumukseni tutkijana kiinnittyvät ensisijaisesti Husserlin, Heideggerin ja Gadamerin ajatuksiin perustuvaan hermeneuttis-fenomenologiseen linjaan. Etiikkakäsityksen osalta perustan ajatteluni pääasiassa aristoteeliseen hyve-etiikkaan. Heideggerilaisen ja etenkin gadamerilaisen filosofian pohjalta näiden ajattelutapojen kytkeminen yhteen on johdonmukaista

Hermeneutiikka ja fenomenologia muodostavat yhdessä laajan kokonaisuuden, jossa riippuvuussuhteiden määrittelyt ja kategoriointi eroavat merkittävästi luonnontieteellisestä ja positivistisesta ajatustavasta. Selittämisen ja matematisoinnin sijasta tulkinta,

¹³⁷ Puolustusvoimien palkatun henkilöstön osaamisen kehittämisen strategia, liite 1, s. 3–4.

¹³⁸ Puolustusvoimien palkatun henkilöstön osaamisen kehittämisen strategia, liite 1, s. 7.

ymmärtäminen, oleminen, tietoisuus sekä kokemus ovat hermeneutiikalle ja fenomenologialle keskeisiä filosofisia ja metodologisia kysymyksiä.

Tässä tutkimuksessa hermeneutiikka muodostaa tutkimuksen yleisen filosofisen perustan. Fenomenologia pohtii sitä, kuinka tutkimuskohde käsitetään ja miten sitä lähestytään. Hermeneutiikka tuo mukaan tulkinnan, ymmärtämisen ja soveltamisen problematiikan. Tältä pohjalta tämän tutkimuksen metodiikassa painottuvat esiymmärrys ja hermeneuttinen kehä.

3.1 Hermeneutiikka filosofisena yläkäsitteenä

Yhtenä tutkimuksen haasteena on se, että hengentieteille (erotuksena luonnontieteistä), kuten hermeneutiikalle on ominaista, että ”ei ole ehdottoman varmaa mittapuuta, jolla aito tieteellisyys voidaan erottaa tyhjänpäiväisestä tärkeilystä.”¹³⁹ Vaikka hermeneutiikka onkin alun perin liitetty lähinnä teologisten tai juridisten tekstien tulkintaan, on sen käyttöala nykyään huomattavasti laajempi. Ymmärtäminen ja tulkinta eivät rajoitu kirjallisiin teksteihin, vaan niitä tarvitaan yleisimminkin ihmisten suhteissa toisiinsa ja maailmaan.¹⁴⁰ Hermeneutiikan kehityskulku on johtanut siihen, että se on nykypäivänä laaja kokonaisuus, joka sisältää sekä eksistentiaalis-ontologisen että metodologis-epistemologisen tason.¹⁴¹ Gadamer toteaa, että hermeneutiikka on tieteen filosofia, joka pitää sisällään erilaisia suuntauksia, mutta se voi toisaalta olla myös tutkimusmenetelmä. Gadamer näkee hermeneuttisten eli hengentieteiden esikuvaksi Aristoteleen käytännöllisen filosofian. Hänen mukaansa hermeneutiikka on universaalia jäsentäessään kaikki tieteet itseensä, havaitessaan tieteen metodien mahdollisuuksia tiedonhankintaan, mihin kohteisiin niitä sitten sovelletaankin, ja hyödyntäessään niiden kaikkia mahdollisuuksia. Hermeneutiikka ei olekaan metodi tai joukko metodeja, vaan se on filosofiaa.¹⁴²

Hermeneutiikka korostaa subjektiivisen näkökulman ensisijaisuutta ja sitä, että ihmisen toimintaa ei voida selittää ottamatta huomioon hänen omia uskomuksiaan ja ha-

¹³⁹ Gadamer, s. 7.

¹⁴⁰ Gadamer, s. 207.

¹⁴¹ Tontti, Jarkko: Olemisen haaste – 1900-luvun hermeneutiikan päälinjat. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Vastapaino, Tampere (2005), s. 50 ja 70. Epistemologista ja metodologista hermeneutiikka edustivat etupäässä Friedrich Schleiermacher ja Wilhelm Dilthey. Eksistentiaalis-ontologinen hermeneutiikka alkoi kehittymään Martin Heideggerin myötä 1900-luvun alussa ja II maailmansodan jälkeen erityisesti Hans-Georg Gadamerin toimesta.

¹⁴² Gadamer, s. 150–151.

lujaan tai käsityksiään ja arvojaan.¹⁴³ Varhaisessa metodologisessa hermeneutiikassa huomion keskipisteenä oli tekijä intentioineen. Päämääränä oli selvittää tekijän alkuperäiset tarkoitukset ja ajatukset. Nykyään huomio kiinnittyy tekstiin ja tekojen tulkintaan lukijan näkökulmasta. Teksti on valmistuttuaan irtaantunut tekijästään ja on avoin uusille tulkinnoille ja ymmärrykselle.¹⁴⁴ Hermeneutiikka voidaankin määritellä taidoksi saada sanottu tai kirjoitettu uudelleen puhumaan.¹⁴⁵ Ricoeur sanoo, että ymmärrys muodostuu tekstin ja lukijan yhteisenä tuotoksena. Odotushorisontti tarjoaa hermeneuttisen avaimen lukemisen prosessille, jonka kehittyessä lukija alkaa uudelleen hahmottaa, muodostaa uusia omia ajatusrakennelmia.¹⁴⁶ Tämä näkökulma kuvaa myös tämän tutkimuksen lähdeaineiston tulkintaa. Sotilaan eettisestä toimintakyvystä kirjoitettu aineisto sekä kerätty empiirinen aineisto ovat ”tekstejä”, joista vasta yhdessä tutkijan tulkinnan kanssa muodostuu ymmärrys.

Hermeneutiikan ominaisuudet voidaan tiivistää seuraavanlaiseen luetteloon, joka samalla määrittää lähestymistavan reunaehdot:

- Ei ole absoluuttista totuutta.
- Tutkimusprosessi perustuu tutkijan tietoon ja kokemukseen, tutkimuskohteesta ja teoriasta saatavaan dataan ja informaatioon sekä tutkijan ajatteluun.
- Tutkimus vaatii onnistuakseen vähintään yhden yleisesti hyväksytyyn ja ymmärrettyyn tekijään, joka yhdistää tutkijaa ja tutkimuskohdetta.
- Subjektiivisuutta ei voida kokonaan välttää.¹⁴⁷

3.2 Aiheen lähestyminen fenomenologian kautta

Fenomenologianäkemykseni pohjautuu ennen muuta Husserlin ja Heideggerin näkemyksiin. Vertaillen Husserlin ja Heideggerin fenomenologioiden eroja voidaan ne yksinkertaistaen nimetä Husserlin tietoisuuden fenomenologiaksi ja Heideggerin paikallaolemisen (Dasein) fenomenologiaksi.¹⁴⁸ Von Herrmannin mukaan niin Hussler

¹⁴³ Sajama, Seppo: Arkipäivän filosofiaa. Tammer-Paino Oy. Tampere 1993, s. 61.

¹⁴⁴ Tontti, s. 71.

¹⁴⁵ Gadamer, s. 134.

¹⁴⁶ Ricoeur, Paul: Mimesis, viittaus ja uudelleen hahmottuminen Teoksessa Tontti: Tulkinnasta toiseen. s. 174.

¹⁴⁷ Kuusisto, Rauno: Aspects on Availability. A teleological adventure of information in the lifeworld. Edita Prima Oy, Helsinki 2004, s. 27.

¹⁴⁸ Von Herrmann, Friedrich-Wilhelm: Fenomenologian käsite Heideggerillä ja Husserlilla. Teoksessa Haapala, Arto (toim.): Heidegger – ristiriitojen filosofi. Gaudeamus, Yliopistopaino, Helsinki 1998, s. 105.

kuin Heideggerkin korostavat, että fenomenologia on ensisijaisesti metodikäsité, joka ei nimeä filosofian temaattista kohdetta, vaan tutkimuksen tavan, käsittelytavan.¹⁴⁹

Fenomenologi tarkastelee asiaa sinä itsenään, sen alkuperäisessä läsnäolossa, jossa tarkastelun kohde muodostuu itsekseen, todellistuu.¹⁵⁰ Tieto, totuus ja oikeellisuus eivät ole itsestään selviä, vaan pikemminkin tulkintaa ja pohdintaa vaativia seikkoja.¹⁵¹ Totuus on se tapa, jolla todellisuus ilmaisee itsensä, kuten Heidegger ja Husserl sanovat kirjoittaessaan totuudesta tieteen yhteydessä. Ricoeurin mukaan hermeneuttis-fenomenologisen tieteenalan totuudessa on kysymys olemisen ilmenemisestä olevalle, jonka eksistenssi perustuu olemisen ymmärtämiseen.¹⁵²

Ilmiö määritellään fenomenologisessa mielessä muodollisesti siinä, mikä näyttäytyy olemisena ja olemisrakenteena.¹⁵³ Fenomenologia vastustaa kaikkia vapaasti leijuvia konstruktioita ja satunnaisia havaintoja, se vastustaa sellaisten käsitteiden omaksuamista, jotka on todistettu vain näennäisesti, ja se vastustaa näennäisiä kysymyksiä, jotka usein leviävät sukupolvelta toiselle ”ongelmina”. Termi fenomenologia palautuu kreikkalaisiin sanoihin *faínomēnon* ja *logos*. Fenomenologia on sen mukaisesti tiedettä ilmiöistä.¹⁵⁴

Kokemuksellisuuden esiin nostaminen tieteellisen ihmistutkimuksen lähtökohtana merkitsee, että ihmisen oman kokemuksen, tunteiden ja ajattelun, yli ei voida astua millään yleispätevällä teoriolla, vaan että yleistäminen lähtee yksilön kokemuksen ja kokonaisuuden kunnioittamisesta. Fenomenologiassa merkittävää on intentionaalisuus eli suuntautuneisuus. Tämä tarkoittaa, että ihminen on aina jo jotenkin suhteessa todellisuuteen ja asioihin kietoutuneena. Tutkimus lähtee aina ihmisten elävästä elämästä ja sen verkostoista. Fenomenologiassa ei pyritä yleistykseen, jotka olisivat universaalisti kaikille aukottomasti käsitettäviä lainalaisuuksia.¹⁵⁵

Eettistä toimintakykyä tutkiessani pyrin kohti konkreettisuutta fenomenologian avulla. Sotilaan eettinen toimintakyky on yksilön kokemuksellista toimintaa. Se on tuotava

¹⁴⁹ Von Herrmann, s. 106–108.

¹⁵⁰ Himanka, Juha: Se ei sittenkään pyöri. Johdatus mannermaiseen filosofiaan. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2002, RT-Print Oy Pieksämäki 2002 s. 16.

¹⁵¹ Himanka, s. 20.

¹⁵² Ricoeur, Paul: Eksistenssi ja hermeneutiikka. Teoksessa Tontti: Tulkinnasta toiseen, s. 147.

¹⁵³ Heidegger, Martin: Olemisen ja aika. Suom. Reijo Kupiainen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2000. s. 91.

¹⁵⁴ Heidegger, s. 50.

¹⁵⁵ Huhtinen (1999), s. 80 ja 155.

esiin siinä muodossa, jossa se ilmenee ihmisille. Juuri tähän aiheeseen fenomenologinen näkökanta sopii mielestäni hyvin. Fenomenologisen todellisuuskäsityksen lähtökohtaisuus kiinnittää eettisen toimintakyvyn käsitteen sen käytännön ilmenemis-
muotoihin. Eettisen toimintakyvyn pragmaattinen ja tavoitehakuinen luonne kannustaa tutkijaa irrottautumaan epäolennaisesta ja keskittymään kiistattomasti ilmenevään. Fenomenologisen ajattelun tulee näkyä erityisesti tutkimuksen etsiessä vastausta kysymykseen ”Mitä eettinen toimintakyky on?”, pyrittäessä määrittelemään soti-
laan eettisen toimintakyvyn olemistapaa.

3.3 Kokemuksen, tulkinnan ja ymmärtämisen tärkeä asema

Eettinen toimintakyky on yksilöllinen, vaikeasti täsmällisesti määriteltävä ominaisuus. Kuten etiikka, moraali ja arvot yleensäkin, eettinen toimintakyky muodostuu yksilöllisesti ihmisen elinikäisen kehitymisprosessin aikana. Eettisiä asioita tutkittaessa ei voida luoda absoluuttisia malleja tai suoraan hyödyntää mittaustuloksia. Mallinnukset ovat enintään karkeita apuvälineitä, yleistyksiä ja tutkimusasetelman kuvaajia. Tutkimusaineistona on ihminen ja hänen käyttäytymisensä erilaisissa tilanteissa. Ihmisen toiminnan syiden ja toimintaan vaikuttavien tekijöiden ymmärtäminen ja tulkinta vaatii väistämättä yksinkertaistamista ja pelkistämistä.

Fenomenologista, kokemuksellisuuteen perustuvaa lähestymistapaa tässä tutkimuksessa puoltaa tavoiteltavan tiedon luonne. Ihmisen eettistä toimintakykyä, pyrkimystä hyvään ja oikeaan toimintaan ristiriitaisissa ja epäselvissä tilanteissa, on vaikeaa kuvata ja pelkistää ainoastaan tilastojen, mallien tai teoreettisen tiedon perusteella. Sen sijaan lähtökohdaksi soveltuu todellisuudessa koettujen tapausten kerääminen ja pyrkiminen niiden käyttökelpoisuuden lisäämiseen yleistämällä. Yleistäminen on kuitenkin mahdollista vain rajallisesti ja silloinkin kriittisesti tarkastellen.

Ihmisten tekojen ymmärtämiseen liittyy aina rationaalisuusoletus. Useimmiten ajatellaan, että rationaalisuus ilmenee itse toimijalle ja ulkopuoliselle tarkkailijalle ennen kaikkea ristiriidattomuutena¹⁵⁶. Ei ole kuitenkaan olemassa mitään objektiivista rationaalisuuden tai hyvien perusteiden käsitettä: mikä tahansa tekijän uskomusten ja halujen mukainen teko on rationaalinen hänen omasta näkökulmastaan katsottuna,

¹⁵⁶ Sajama, s. 85.

vaikka ei ehkä ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta.¹⁵⁷ Oleellinen kysymys onkin voiko ihmisten subjektiivisia kokemuksia, tulkintoja ja mielipiteitä käyttää tieteellisten yleistysten tekemiseen? Varsinkin kun näiden mielipiteiden rationaalisuus saattaa olla hyvin vaikeasti tavoitettavissa. Laadullinen tutkimus perustuu kuitenkin oletukseen, että tämä on mahdollista. Tämä argumentti oikeastaan kumoaa itse itsensä. Jos ihmisten kokemukset eettisen toimintakyvyn toteutumisesta ovat pääasiassa epäloogisia ja ristiriitaisia, voidaan todeta, että jo se kertoo jotain kyseisen ilmiön luonteesta.

Voidaan kysyä, pyrkiikö tämä tutkimus selvittämään ”Mitä mieltä kyselyyn vastaajat ovat eettisen toimintakyvyn ilmenemisestä ja luonteesta käytännön päätöksentekotilanteissa omiin kokemuksiinsa liittyen?” vai ”Mikä on eettisen toimintakyvyn osa päätöksentekotilanteessa?” Toisin sanoen halutaanko vastaus siihen, mikä on vastaajien kokemus ilmiöstä ja minkälaisia mielipiteitä heillä on vai halutaanko tietää, mikä tai mitä ilmiö on. Ero näillä kahdella eri näkökulmalla on merkittävä. Toisaalta on aiheellista kysyä, miten totuus tai tieto eettisestä toimintakyvystä olisi muodostettavissa? Onko totuus se, kuinka ihmiset ilmiön kokevat vai muodostuuko totuus kohderyhmän ilmaisemista kokemuksista, jotka tutkija on tulkinnut ja yleistänyt sekä syntetisoinut muun keräämänsä tiedon kanssa? Tämä tutkimus vastannee molempiin kysymyksiin, mutta pääpaino on kuitenkin jälkimmäisessä. Kokemuksia käytetään hyväksi tutkimusongelmiin vastatessa, mutta kokemukset eivät ole vastaus itsessään. Ne vaativat tulkintaa ja kokonaisymmärryksen muodostamista.

Hermeneutiikassa niitä tietoisia tai tiedostamattomia uskomuksia ja haluja (käsitteitä ja arvostuksia), jotka tekevät jonkin asian ymmärrettäväksi, kutsutaan ymmärryshorisontiksi. Jos tekijä ja tarkkailija ovat saman yhteisön tai kulttuurin jäseniä, heidän ymmärryshorisonttinsa ovat todennäköisesti niin samanlaiset, että mitään tulkintaongelmia ei tavallisesti synny, vaan tarkkailija ymmärtää teon välittömästi. Mutta jos tarkkailija kuuluu eri kulttuuriin kuin teon tekijä, hän ymmärtää teon vasta, kun hän on saanut selville tekijän uskomukset ja halut. Ymmärryshorisontin käsite on läheinen perspektiivin ja näkökulman kanssa.¹⁵⁸ Gadamerin mukaan ymmärtämisen edellytys on, että tulkitsijalla on yhteys käsiteltävään asiaan. Tekemisissä oleminen tutkittavan, ymmärrettäväksi pyrittävän asian kanssa, on hermeneuttisista ehdoista ensisijai-

¹⁵⁷ Sajama, s. 66–67.

¹⁵⁸ Sajama, s. 68–69.

sin.¹⁵⁹ Näin ollen tutkijan täydellinen objektiivisuus tai ulkopuolisen tarkkailijan rooli ei ole hermeneutiikan mukaan mahdollista eikä edes tavoiteltavaa. Näiden näkemysten mukaan tämän tutkimuksen lähtöasetelman etuna on se, että tutkijana kuulun samaan sotilasyhteisöön, jonka toimintaan liittyvää ilmiötä tutkin. Vaikka tulkintaongelmalta todennäköisesti vältytäänkin, voi yhteinen ymmärryshorisontti toisaalta jättää varjoon joitakin itsestään selvänä pidettyjä asioita, jotka ulkopuolinen tutkija omasta horisontistaan kenties huomaisi.

Heidegger tähdentää, että ihmisen olemassaolo suhteessa maailmaan on faktinen eli ilmiöihin ja asiantiloihin välittömästi kietoutuva. Ihmisen olemassaolo ei ole käsitettävissä ilman maailmaa, jonka osa ihminen on. Heideggerin olemisen analyysin¹⁶⁰ tarkoituksena on osoittaa, miten reaalikäsitteet saavat mielensä ihmisen olemisen muodosta, tavasta ja laadusta. Olennaiset reaalikäsitteet kuten esimerkiksi koti, perhe ja työ saavat rajauksensa ja paikkansa ihmisen maailmankuvassa siitä, että hänen olemassaolonsa on juuri niissä tai niihin relaatiossa olemista. Näiden käsitteiden merkityssisältö määräytyy yksilölle olennaisella tavalla siitä, millä tavalla ne ovat vaikuttaneet hänen olemassaolonsa rakentumiseen. Kokemus ei tule tyhjästä, vaan jostakin ilmiöstä tai asiantilasta. Esimerkiksi kodin käsitteen merkityssisältö kunkin ihmisen kokemusmaailmassa tarjoutuu runkopiirteiltään sen kodin faktisuudesta, jossa hän on todellistunut olemassa olevaksi. Kodin käsitettä emme saa määritelmän avulla, vaan me kasvamme sisään tämän käsitteen ymmärtämiseen ja käyttöön olemalla niissä suhteissa, joihin termillä koti viitataan. Olemisen analyysi osoittaa sen lähtökohdan, josta kokemuksen sisältö on johdettavissa ja jonka pohjalta se vain on lopullisesti käsitettävissä.¹⁶¹

Olemisen analyysin periaatteen mukaan voidaan siis ajatella, että sotilaan eettisen toimintakyvyn käsite on muotoutunut suomalaisille ammattisotilaille siitä, miten he ovat sen kokeneet ja todenneet sotilasuransa aikana. Vaikka sotilaan eettinen toimintakyky on monelle tämän tutkimuksen delfoi-kyselyyn vastanneelle sotilaille mallina uusi, ovat sen sisältö ja käytännön ilmentymät kuitenkin tuttuja sotilaskulttuurissa ja sotilaskasvatuksessa. Käsitteen muotoutumisella yksilölle on siis pitkäikäinen ajallinen historiansa. Kyselyn tuloksia siitä, kuinka sotilaan eettinen toimintakyky koetaan osana päätöksentekotilannetta, on siis tarkasteltava myös olemisen analyysin valossa.

¹⁵⁹ Gadamer, s. 36.

¹⁶⁰ Olemisen analyysistä käytetään myös termiä fundamentaaliontologia.

¹⁶¹ Rauhala, Lauri: Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyyseja ja sovelluksia. Yliopistopaino, Helsinki 2005, s. 126–127.

Käsitykset ja kokemukset eettisestä toimintakyvystä, olkoon ne kehittyneitä tai kehittymättömiä, eivät ole ainoastaan yksilön omaa vaikutusta, vaan ne peilaavat koko Suomen puolustusvoimien tilannetta tällä saralla. Yksittäisen sotilaan päätös edustaa häntä yksilönä, mutta samalla myös koko sotilasyhteisöä ja sen henkeä¹⁶².

Heideggerin mukaan kokemus voi tarkoittaa kahta asiaa:

1. sitä mitä on koettu
2. aktiivista kokemusta tästä koetusta.

Koettu ja kokemus eivät ole erotettavissa toisistaan, vaan muodostavat yhdessä ilmiön. Kysymys ei ole vain siitä, mitä on koettu, vaan myös siitä, miten on koettu. Hermeneuttis-fenomenologinen tutkimus ei rajoitu jonkin erillisen kohteen tarkasteluun ja määrittämiseen, vaan lähtökohta on elämän faktisuus, se tosiasiallisuus miten koettu ilmenee.¹⁶³

Eettinen toimintakyky on kokemuksellinen ja yksilöllinen ilmiö. Yksilöt kokevat eettisen toimintakyvyn erilaisissa tilanteissa ja eri lähtökohdista. Sen lisäksi heillä on oma kokemuksensa ja tulkintansa tästä kokemuksesta. Seuraava vaihe on kuinka itse tulkittu oma kokemus muutetaan tekstiksi tai sanoiksi toisen tulkittavaksi, tässä tapauksessa tutkijan, joka puolestaan tekee oman tulkintansa ja muodostaa ymmärryksen, jälleen omista lähtökohdistaan. Kaikki ymmärtäminen edellyttää tulkintaa. Ymmärtämistapahtumassa jotakin ymmärretään aina jonakin. Kun tekstin merkitys tulee ymmärretyksi, on tulkinnan osatekijä aina jo mukana muovaamassa ymmärtämistä.¹⁶⁴ Kokemuksen muuntaminen yleistettyyn kielelliseen muotoon on siis pitkä ja monivaiheinen prosessi. Tämän valossa on rehellistä ja realistista myös todeta, että lopputulos voi olla ainoastaan suhteellinen totuus, yhdenlainen ymmärrys ilmiöstä nimeltä eettinen toimintakyky.

¹⁶² Norgaard & Holsting, s. 62.

¹⁶³ Kupiainen, Reijo: Heidegger ja faktisuuden hermeneutiikka. Teoksessa Tontti: Tulkinnasta toiseen, s. 89–90.

¹⁶⁴ Nikander, Ismo: Dialogin mahdollisuus ja mahdottomuus. Teoksessa Tontti: Tulkinnasta toiseen, s. 243.

4 TUTKIMUKSEN TAVOITE

4.1 Aikaisemmat tutkimukset aihealueelta

Maanpuolustuskorkeakoulun opinnäytetöissä on viime vuosina melko useassa sotilaspedagogiikan alaan kuuluvassa tutkimuksessa käytetty lähtökohtana sotilaan toimintakykymallia. Muutama tutkija on ottanut käsiteltäväkseen suomalaisen kriisinhallintajoukon pyrkimyksenään arvioida ja kehittää henkilöstön koulutusta. Tutkimuksissa on kerätty suhteellisen runsaasti empiiristä aineistoa kyselyin ja haastatteluin. Yhtäläistä näille tutkimuksille on se, että useimmissa niissä eettisen toimintakyvyn alue on jäänyt varsin vähälle. Eri tutkimuksissa eettinen toimintakyky on yhdistetty psykiseen toimintakykyyn, se on käsitetty kulttuurin tuntemukseksi, taistelutahdoksi tai osaksi johtamiskäyttäytymistä.

Helminen tutkimusongelmana diplomityössään (2002) oli ”Miten sotilasjohtajan päätöksentekoon liittyy toimintakyvyn eettinen olemispuoli ja miten tätä toimintakykyä voidaan kehittää?”¹⁶⁵ Tutkimusongelma kuvaa samaa aluetta, jota itsekin tutkin, mutta alaongelmat ja aiheen käsittely eroavat melko paljon siitä, miten lähestyn aihealuetta tässä tutkimuksessa. Helminen tutki Maanpuolustuskorkeakoulun esikunta- ja johtamisharjoituksessa (2002) eri kompetenssien merkitystä komentajille ja esikuntapäälliköille. Helminen päätyi siihen, että eettinen toimintakyky nousi harjoituksen edessä tärkeimmäksi ominaisuudeksi ohi sotataidollisen osaamisen. Syynä olivat harjoituksen fyysisen ja henkisen rasituksen vaikutus sekä siirtyminen suunnitteluvaiheesta toteuttamisvaiheeseen.¹⁶⁶ Helminen liittää sotilaan eettisen toimintakyvyn kiinteästi kykyyn tehdä hyviä ja oikeita päätöksiä. Päätöksenteko on etiikan viemistä käytännön tasolle eli moraalisuutta. Johtaja miettii valintoja ja ratkaisuja tehdessään päätöksen vastuu- ja oikeudenmukaisuusnäkökohtia.¹⁶⁷ Tutkimusraportista ilmenee aihealueen tutkimuksen vaikeus. Tutkijan ja tutkittavien oli vaikeaa eritellä etiikan vaikutusta tehtyihin päätöksiin, varsinkin rauhan ajan harjoitustilanteessa. Tutkimus olisi todennäköisesti hedelmällisempää, jos kohderyhmänä olisi taistelutilanteessa vaikei-

¹⁶⁵ Helminen, Vesa: Toimintakyvyn eettinen olemispuoli upseerin ammatillisen kasvun haasteena - perusteita esikunta- ja johtamisharjoituksen pedagogiselle kehittämiselle. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu 2002.

¹⁶⁶ Helminen, s. 79–80. Tutkijan omat havainnot esikunta- ja johtamisharjoituksista (2006 ja 2007) ovat samansuuntaisia Helminen kanssa. Eettinen toimintakyky muuten kuin päätöksentekokykyinä tulee ko. harjoituksissa esiin hyvin rajoitetusti.

¹⁶⁷ Helminen, s. 104 ja 108.

ta päätöksiä tekemään joutunut joukko ja haastattelut tai kyselyt voitaisiin tehdä pian tapahtumien jälkeen.

Alavillamo on tutkinut diplomityössään (1999) sotilaan toimintakykyä pääongelmana: ”Mitkä tekijät vaikuttavat sotilaan toimintakykyyn?”¹⁶⁸ Alavillamo muodostaa sotilaan toimintakyvyn profiilista mallin, jonka luomisessa hän käyttää muun muassa kyselyaineistoa. Alavillamo käsittelee eettistä toimintakykyä suhteellisen vähän ja yhdistää etiikan ja psyykkisen toimintakyvyn psyykkis-eettiseksi toimintakyvyksi. Hänen mukaansa psyykkis-eettisessä osassa korostuvat taistelutahto ja -stressi, tilan tietoisuus, päätöksenteko sekä yksilön ja joukon moraali. Alavillamo osoittaa psyykkis-eettisen toimintakyvyn profiilimallillaan käsitteen täsmällisen määrittelemisen vaikeuden sekä käsitteeseen liittyvien tekijöiden suuren määrän.

Lahdenperä ja Harinen selvittävät tutkimuksessaan (2000) KFOR-joukkojen suomalaisen pataljoonan reserviläisten näkemystä koulutuksellisesta valmiudestaan.¹⁶⁹ Tutkimuksen tavoitteena on valmiusjoukkokoulutuksen kehittäminen. Siinä ei käytetä toimintakykykäsitettä sotilaspedagogisessa mielessä ja eettiseen toimintakykyyn liittyviä asioita käsitellään suoranaisesti vain vähän. Tutkimus valottaa kuitenkin suomalaisen kriisinhallintajoukon ja sen henkilöstön toiminnan problematiikkaa.

Pippingin (1978)¹⁷⁰ ja Harisen (2000)¹⁷¹ sotilassosiologiset tutkimukset tuovat esiin eettiseen toimintakykyyn kenties erittäinkin merkittävästi liittyvän asian: pienryhmäkiinteyden. Kiinteät pienryhmät muodostavat omia normejaan, joiden mukaan niihin kuuluvat yksilöt toimivat. Tällaiset normit ja arvostukset nousevat jopa virallisia normeja merkittävämpään asemaan. Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskuksen julkaisuissa on useita tutkimuksia, jotka käsittelevät taistelustressin ja rasituksen vaikutuksia taistelijan toiminta- tai taistelukykyyn. Henkinen ja fyysinen rasitus vaikuttavat itsestään selvästi myös eettiseen toimintakykyyn.

¹⁶⁸ Alavillamo, Jukka: Sotilaan toimintakyky. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu 1999.

¹⁶⁹ Lahdenperä, Jyrki & Harinen, Olli: KFOR-joukkojen suomalaisen pataljoonan (SP/KFOR) reserviläisten näkemys koulutuksellisesta valmiudestaan. Puolustusvoimien Koulutuksen kehittämiskeskus, Ykkös-Offset Oy, Vaasa 2000.

¹⁷⁰ Pipping, Knut: Komppania pienoisyhteiskuntana. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu 1978.

¹⁷¹ Harinen, Olli: Sotilasjoukon kiinteyden ja sotilasorganisaatio (lisäpainos vuoden 1992 julkaisusta). Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskuksen tutkimuslauseita A/13/2000.

Esiupseerikurssin tutkimustyöni, ”Eettinen toimintakyky ja upseerin etiikka” (2006), oli luonteeltaan esikartoittava, eettistä toimintakykyä hierarkkisoiva ja sen suhteita muihin käsitejärjestelmiin tutkiva. Se antaa mielestäni hyvän perustan jatkaa aiheen tutkimista syväluotaavammin. Esiupseerikurssin tutkimustyöni on samalla merkittävä osa tähän tutkimukseen liittyvää tutkijan esiymmärrystä käsillä olevasta aiheesta. Tämä esiymmärrys antaa mahdollisuuden ”astua sisään hermeneuttisen kehään”.

4.2 Tutkimusongelma

Gadamer sanoo, että hermeneutiikan vaateena on ja pysyy yhdentää kohdatut, mutta ymmärtämättä jääneet tai liian yleiset ja vain asiaan vihkiytyneiden ymmärtämät, seikat kielellisen maailmantulkinnan ykseyteen.¹⁷² Tämä hermeneutiikan yleisvaatimus kuvaa melko hyvin tämän tutkimuksen tarkoitusta omassa, pienessä mittakaavassaan.

Tutkimuksessani yhdistyy deskriptiivinen eli kuvaileva ja ilmiöitä tulkitseva sekä preskriptiivinen eli keinoja ongelmanratkaisujen pohjaksi esittävä teoria.¹⁷³ Pysin analysoimaan eettisen toimintakyvyn käsitettä sekä tuomaan esiin osatekijöitä, joita kehittämällä voitaisiin tukea yksilön eettistä toimintakykyä. Tutkimuksen erääksi pääteemaksi nousee eettisen toimintakyvyn ontologinen tarkastelu. Se ei rajoitu ainoastaan osaksi tutkimusasetelmaa, vaan myös yhdeksi merkittäväksi tutkimuskysymyksi. Tavoite on luoda perusteltu malli eettisen toimintakyvyn osatekijöistä. Osatekijöiden määrittelyn avulla on tarkoitus löytää hyödynnettävissä olevia keinoja sotilaan eettisen toimintakyvyn tukemiseksi. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole antaa täsmällisiä vastauksia siihen, miten kehittäminen tulisi toteuttaa, vaan mihin osa-alueisiin kehittämistä voitaisiin suunnata.

Sotilaspedagogiikassa luonteva tavoite toiminnalle on yksilön, organisaation tai toiminnan kehittäminen. Tämänkin diplomityön perimmäisenä pontimena on tuottaa tutkimuksen keinoin tietoa, josta olisi hyötyä eettisen toimintakyvyn kehittämiseksi Suomen puolustusvoimissa. Tutkimus pohjautuu vahvasti Toiskallion sotilaan toimintakykymalliin. Tavoitteena onkin pyrkiä rikastuttamaan mallia syventämällä eettisen toimintakyvyn käsitettä. Tutkimusongelmaan kirjaamattomana tavoitteena on nostaa esiin uusia kysymyksiä tutkimusaiheen alueelta. Tutkimuksessa käyttämäni hillityn

¹⁷² Gadamer, Hans-Georg: Vastauksia kritiikkeihin. Teoksessa Tontti: Tulkinnasta toiseen, s. 218.

¹⁷³ Toiskallio (1998), s. 171–171.

kriittinen ote ei tarkoita alan aikaisemman tutkimuksen kyseenalaistamista, vaan on pikemminkin ilmentymä yrityksestä lähestyä aihetta fenomenologian hengessä ja kouriintuntuvaan tarttuen, "zu den Sachen Selbst" eli "asioihin itseensä".

Tutkimusongelma jakautuu kahdeksi päätutkimuskysymykseksi, joista olen puolestaan muodostanut alatutkimuskysymyksiä:

1. "Mitä sotilaan eettinen toimintakyky on?"

- Miten eettinen toimintakyky ilmenee kokemuksena?
- Mihin osatekijöihin eettinen toimintakyky voidaan jakaa?
- Miten eettiset ratkaisut toteutuvat osana sotilasjohtajan päätöksentekoa?

2. "Miten yksilön eettistä toimintakykyä voidaan tukea?"

- Miten johtamisella voidaan tukea eettistä toimintakykyä?
- Miten koulutuksen avulla voidaan kehittää eettistä toimintakykyä?
- Tarvitaanko Suomen puolustusvoimissa virallista eettistä ohjeistusta?

Gadamerin mukaan jokainen kysymys on itsekin vastaus ja jokaisella kysymyksellä on motiivinsa.¹⁷⁴ Hermeneutiikka on tavallaan kysymysten ja väitteiden dialogia. Kaikki väitelauseet ovat ymmärrettävissä vastauksiksi kysymyksiin. Onkin hyödyllistä pohtia mitä vastauksia saataisiin jos kysymykset asetettaisiin eri tavalla.¹⁷⁵ Osaan tutkimuskysymyksistäni on jo olemassa vastauksia tai väitteitä. Niitä ovat yleisesti hyväksytyt mielipiteet, etiikan ja sotilaan toimintakyvyn alueiden tutkimuksien tulokset ja myös omat ennakkokäsitykseni tutkittavasta aiheesta. Tämän tutkimuksen myötä kysymysten ja väitteiden välinen vuoropuhelu jatkuu, syntyy uusia vastauksia ja uusia kysymyksiä.

4.3 Tutkimuksen rajauksia

Tutkimuksessa käsitellään sotilasetiikkaa ja sotilaan eettistä toimintakykyä melko laajasti, mutta painopisteenä on sen ilmenemisen tutkiminen suomalaisessa kriisinhallintaympäristössä ja empiirinen osuus rajoittuu ainoastaan kriisinhallintaympäristöön. En kuitenkaan korosta kriisinhallintatehtävien erityispiirteitä kuten humanitäärinen

¹⁷⁴ Gadamer, s. 23.

¹⁷⁵ Gadamer, s. 119.

toiminta, yhteistoiminta paikallisväestön kanssa tai yhteiskuntajärjestyksen palauttaminen. Tämänkaltaiset aiheet tulevat jossakin määrin esiin empiiristä materiaalia tulkittaessa, mutta niiden ei ole tarkoitus nousta pääosaan. Tutkimuksen näkökulmana on, että sotilaan eettisen toimintakyvyn ei tulisi olla sidonnainen tehtävään tai toimintaympäristöön. Se on pikemminkin eräänlaista yleistä osaamista, jota voi soveltaa tilanteesta riippuen. Tarkoituksena onkin käyttää hyväksi kriisinhallintatehtävissä toimineiden sotilaiden kokemuksia eettisestä toimintakyvystä ja muodostaa niistä yhdessä muiden lähteiden kanssa mahdollisia laajemmin yleistettäviä johtopäätöksiä.

Sotilaan eettisen toimintakyvyn käsitteenä voidaan ymmärtää koskevan laajasti kaikkia sotilaiksi määriteltäviä henkilöitä tai jopa taistelijoita, jotka eivät täytyä sotilaan kaikkia tunnusmerkkejä. Yleisesti tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteena on yksilö, suomalainen sotilas. Tutkimuksen empiirisessä osassa rajoitutaan tutkimaan suomalaista sotilasta kriisinhallintaympäristössä. Delfoi-kyselyn kohderyhmä koostuu upseereista ja opistoupseereista, jotka ovat Suomen puolustusvoimien palkattua sotilashenkilöstöä. Näin rajatulla kohderyhmällä voidaan katsoa olevan laajempaa näkemystä tutkittavasta asiasta ja ennen kaikkea on mahdollista käsitellä sotilaan eettistä toimintakykyä myös sotilasjohtamisen näkökulmasta. Tiettyjä aiheita käsiteltäessä rajaudun tarkoituksenmukaisuussyistä tarkastelemaan kohderyhmänä upseereita.

Uskonnon vaikutus etiikkaan on joissain tapauksissa keskeinen, jopa määräävä. Esimerkiksi hartaiden katolilaisten, ortodoksijuutalaisten ja islaminuskoisten kohdalla uskontoa ei voida sivuuttaa puhuttaessa etiikasta. Länsimaisessa keskustelussa sotilasetiikasta uskonnon rooli on melko vähäinen. Samoin on tilanne Suomessa, etenkin käsiteltäessä konkreettiseen ja tavoitteelliseen toimintaan suuntautuvaa sotilaan eettistä toimintakykyä. Rajaan uskonnolliset näkökohdat tarkemman käsittelyn ulkopuolelle tässä tutkimuksessa, vaikka niillä on oma merkityksensä, varsinkin kriisinhallintaympäristössä.

Tutkimuksen mielenkiinnon painopiste kohdistuu sotilaan eettisen toimintakyvyn päätöksentekoprosessiin, joka voi liittyä taisteluteknisiin, taktisiin, operatiivisiin tai strategisiin tilanteisiin kriisinhallintaympäristössä. Eettisen päätöksen toteuttamista ainoastaan sivutaan tarpeellisin osin. Esimerkkeinä tilanteista, jotka ovat hedelmällisiä tutkimukselle, voidaan mainita aseellisen voiman käyttäminen haavoittamis- tai tappamistarkoituksessa, oman tai alaisten hengen vaarantaminen tehtävän täyttämiseksi

sekä paikallisten osapuolten edustajien turvallisuuden huomioiminen omaan toimintaan liittyen.

Vaikka etiikka ja arvot liittyvätkin kiinteästi tutkimusaiheeseen, perimmäisenä tarkoituksena ei kuitenkaan ole ottaa kantaa arvokysymyksiin tai määrittellä, mikä on oikein ja mikä on väärin. Tutkimuksen polttopisteessä ovat tekijät, jotka vaikuttavat eettisiin päätöksiin, ei niinkään itse päätöksen hyvyys ja sen seuraukset. Arvot ja käsitykset hyvistä toimintatavoista voivat kuitenkin tulla esiin tutkimusaineistossa, sen tulkinnaissa ja johtopäätöksissä.

5 KÄYTETTÄVÄT TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimuksessa käyttämäni selvästi metodeiksi luokiteltavat keinot ovat hermeneuttis-fenomenologiseen tutkimusperinteeseen kuuluvat esiyymmärrys ja hermeneuttinen kehä. Nämä menetelmät ilmenevät koko tutkimuksen rakenteessa, mutta myös erikseen tutkimuksen eri osissa. En pidä fenomenologiaa tässä tutkimuksessa metodina, vaikka se sellaiseksi voidaan käsittääkin¹⁷⁶. Se on paremminkin metodin yläpuolella oleva tapa käsitellä tutkimusongelmaa. Reduktio on fenomenologiseen tieteen harjoittamiseen kuuluva metodi. Siinä uusia asioita ei johdeta jo annettujen asioiden perusteella, vaan ilmiö palautetaan sen alkuperäiseen muotoon.¹⁷⁷ Tässä tutkimuksessa reduktio ei kuitenkaan nouse merkittäväksi metodiksi. Se toteutuu etupäässä kriittisenä suhtautumisena sotilaan eettiseen toimintakykyyn. Tarkoituksena on pelkistää ilmiö osatekijöihinsä ja siihen, miten se koetaan olevaksi. Empiirisenä tiedonhankintamenetelmänä käytän delfoi-kyselyä. Se on merkittävässä osassa tutkimuksen uuden tiedon muodostamistavoitteen kannalta.

Tiedon ihanne määrittellään metodin käsitteellä tiedon polun kulkemiseksi niin tietoisesti, että samaa polkua voi kulkea yhä uudelleen. Kreikan *methodos* tarkoittaakin ”seuraamisen tietä”. Mahdollisuus seurata samaa tietä aina samalla tavalla kuin sitä on kuljettu aikaisemmin, on metodista ja siksi tunnusomaista tieteen menettelytavalle. Näin tehdään väistämättä selvä raja sen suhteen, minkä voi ylipäänsä väittää olevan totta. Verifikaation ihanne eli tiedon rajaaminen siihen, mikä voidaan varmis-

¹⁷⁶ Von Herrmann, s. 105.

¹⁷⁷ Husserl, Edmund: Fenomenologian idea. Loki-Kirjat, Helsinki 1995, s. 101.

taa jälkikäteen, toteutuu toistamisessa. Tiedon arvottamisen mittapuuksi muodostuu kin sen varmuus eikä sen totuus.¹⁷⁸

Vaikka tiedon todistettavuutta onkin pidettävä ihanteena, Gadamer huomauttaa, että hengentieteiden suurimmat ja hedelmällisimmät saavutukset ovat kaukana verifiikaation ihanteesta. Tässä kohdataan toden ja epätoden välinen suhde: mikä mahdollistaa tieteen, voi samalla myös estää tieteellisen tiedon hedelmällisyyttä.¹⁷⁹ Tämä hermeneutiikan ja fenomenologian luonteisiin kuuluva piirre tulee ilmi myös tässä tutkimuksessa. Sekä kirjallisuudesta että empirisestä aineistosta saatua tietoa ja niistä tehtyjä johtopäätöksiä ei voi julistaa ehdottomaksi totuudeksi. Ne ovat pikeminkin osa eettiseen toimintakykyyn liittyvien kysymysten tiimoilta käytävää dialogia, jonka tavoite on iteratiivisesti kehittää kiinnostuksen kohdetta.

5.1 Hermeneuttinen kehä

Ajatus hermeneuttisesta, spiraalinomaisesta ymmärtämisen kehästä on tämän tutkimuksen hermeneuttis-fenomenologisen lähestymistapani perustavanlaatuisin metodi. Esiymmärrys tukee hermeneuttisen kehän mukaisen ymmärtämisen toteutumista ja tavallaan sulautuu tähän päämetodiin.

Hermeneutiikan perussääntö on, että kokonaisuus tulee ymmärtää yksittäisestä ja yksittäinen kokonaisuudesta.¹⁸⁰ Kaikessa tulkitsemisessa ja ymmärtämisessä osien ja kokonaisuuden suhde on kehämäinen. Tietty osa tulkitsemisen kohteesta voidaan ymmärtää vain kokonaisuuden osana. Kokonaisuus ei ole kuitenkaan tulkitsijalle valmiiksi annettu, vaan se muodostuu osien tulkitsemisen kautta. Tämä osien ja kokonaisuuden jatkuva vuorovaikutus on kaiken ymmärtämisen ja tulkitsemisen perusrakenne, hermeneuttinen kehä. Jotta tulkitsija voi astua sisään hermeneuttiseen kehään ja alkaa osien ja kokonaisuuden vastavuoroisen rakentamisen, tulee hänellä olla jotain ennakkokäsityksiä asiasta.¹⁸¹

Hermeneutiikkaan kuuluu omien ennakkokäsitysten ja ennakkoluulojen tunnistaminen sekä niiden kyseenalaistaminen ja muokkaaminen uuden ymmärryksen myö-

¹⁷⁸ Gadamer, s. 17.

¹⁷⁹ Gadamer, s. 20.

¹⁸⁰ Gadamer, s. 29.

¹⁸¹ Tontti, s. 60–61. Heidegger käyttää tästä ennakkokäsityksestä termejä *Vorsicht*, *Vorhabe* ja *Vorgriff*; Gadamer puolestaan termiä ennakkoluulo (*Vorurteil*) sanan positiivisessa merkityksessä.

tä.¹⁸² Hermeneuttinen kehäliike on siis yksittäisen ja kokonaisuuden välisen liikkeen lisäksi myös liikettä ajallisessa ulottuvuudessa. Ymmärtäminen on vaikutushistoriallinen tapahtuma.¹⁸³

Hermeneuttisen kehän mallin mukaisesti kokonaisymmärrys rakentuu eri tutkittavien aineistojen kautta. Oma ennakkokäsitykseni vaikuttaa tutkimusasetelmaan, tutkimusongelmaan ja tutkimuksen toteuttamistapaan. Tulkitseen eri lähteistä tutkimuksen eri vaiheissa saamaani tietoa sen hetkisen ymmärryksen valossa. Samanaikaisesti tämä ymmärrys kehittyy tutkimuksen edetessä tulkitsemani ja analysoimani aineiston vaikutuksesta.

5.2 Esiymmärrys

Esiymmärrys tai ennakkokäsitykset kuuluvat olennaisena osana hermeneuttisen ymmärtämisen kehän mukaiseen ajatteluun. Nostan esiymmärryksen kuitenkin esiin omana metodinaan, koska sillä on myös oma merkittävä roolinsa fenomenologisessa ontologian ja sitä myötä epistemologian analyysissä.

Rauhala sanoo, että Husserlin mukaan merkityssuhteiden organisoituminen etenee siten, että tajunnassa jo olemassa oleva kokemus suhteuttaa itseensä tajunnalle tarjoutuvat uudet mielelliset ainekset. Tähän ymmärtämisyhteytenä esiintyvään kokemustaustaan voidaan referoida termillä horisontti. Jokaiseen ymmärtämisen aktiini kuuluu välttämättömästi jokin horisontti, joka sitten voi edustaa eri kokemuslaatuja ja olla selkeydeltään eritasoinen. Merkityskokemukset muodostuvat sellaisiksi kuin horisontin sopivuus ja selkeys edellyttävät. Ymmärtämisyhteyksistä riippumatonta kokemusta ei voi olla. Myös kaikki niin sanotut tieteelliset havainnot ja niistä muodostettu tieto ovat aina ennakkoehtoihinsa sitoutunutta.¹⁸⁴

Erityisesti Gadamer painottaa esiymmärryksen merkitystä koko ymmärtämisprosessin kannalta. Esiymmärryksellä tarkoitetaan merkitysodotuksia ja muita tekijöitä, jotka eivät sisälly käsillä olevaan tulkittavaan tekstiin tai muuhun kohteeseen itseensä, mutta vaikuttavat sen tajuamiseen.¹⁸⁵ Ennakkokäsityksen muodostaminen ja itse tul-

¹⁸² Gadamer, s. 35.

¹⁸³ Gadamer, s. 39.

¹⁸⁴ Rauhala, s. 144–145.

¹⁸⁵ Gadamer, s. 222.

kinta tapahtuu aina yhteisön, tradition tai elävän ajatteluvirtauksen sisällä.¹⁸⁶ Nämä luonnollisesti vaikuttavat ymmärryksen muodostumiseen. Omien ennakkokäsitysten tiedostaminen ja kirjaaminen tutkimusraporttiin on hyödyllistä useasta syystä. Tällä tavoin tutkija voi harjoittaa itsekritiikkiä, ottaa huomioon oman ajattelunsa aiheuttamat rajoitukset tai painotukset tutkimuksen kannalta ja jopa osittain irtautua niistä. Nämä tiedot auttavat myös lukijaa arvioimaan tutkimuksen tuloksia ja niiden syntyä. Ennakkokäsitysten kirjaaminen on lisäksi osa tutkimuksen etiikkaa. On epäuskottavaa todeta, että tutkija olisi tämänkaltaisen, ihmistieteisiin kuuluvan tutkimusaiheen edessä täysin objektiivinen eikä hänellä olisi omia ennakkokäsityksiä tai tutkimuksen aikana syntyneitä mielipiteitä aiheesta.

Heidegger tuo käsitteellään ”olemisymmärrys” esiin ennakkokäsitysten merkityksen ontologisia kysymyksiä pohdittaessa. Hänen mukaansa etsityn on ennalta ohjattava etsimistä, joka ilmenee kysymisenä. Siksi olemisen mielen on jo oltava meille tietyllä tapaa käytettävissä. Toimimme aina jo jossakin olemisymmärryksessä.¹⁸⁷

Heideggerin ja Gadamerin oppi esiyymmärryksen merkityksestä hermeneuttisen tulkinnan kannalta on saanut osakseen myös kritiikkiä. Emilio Bettin kritiikki kohdistuu pääasiassa tulkitsijälähtöisyyteen ja objektiivisuuden menettämiseen, jota subjektin tuleminen itsestään tietoiseksi ei korvaa ja joka johtaa oikean ymmärtämisen kyseenalaistamiseen.¹⁸⁸

5.3 Delfoi-kysely

Tutkimuksen empiirisenä tiedonhankintametodina on delfoi-menetelmä. Sitä käytetään tyypillisesti tulevaisuuden tutkimuksen piirissä, mutta ominaispiirteidensä vuoksi se sopii käytettäväksi myös tämän kaltaiseen tutkimukseen. Delfoi-menetelmä on mielipidekysely, jolla kerätään tietoa asiantuntijoilta avoimista ja täsmentymättömistä aiheista. Sotilaan eettisen toimintakyvyn malli on vielä suhteellisen uusi ja empiirisesti koettelematon tapa kuvata eettisen osa-alueen ilmenemistä sotilaan toiminnassa taistelukentän olosuhteissa. Mielestäni onkin perusteltua rikastaa mallia keräämällä tietoa sen soveltumisesta käytäntöön kokeneiden asiantuntijoiden mielipiteiden perusteella.

¹⁸⁶ Ricoeur, s. 140.

¹⁸⁷ Heidegger, s. 25.

¹⁸⁸ Betti, Emilio: Hermeneutiikka hengentieteiden menetelmäoppina. Teoksessa Tontti: Tulkinnasta toiseen, s. 111–112. Bettiä pidetään lähinnä hermeneutiikan metodologisen koulukunnan edustajana.

Delfoi on asiantuntijamenetelmä. Paneeliin valitaan tarkasteltavaa aihetta eri näkökulmista hallitsevia ekspertejä, joilla arvioidaan olevan poikkeuksellista tutkittavaan aihepiiriin kohdistuvaa tietoa ja näkemystä. Nämä asiantuntijat saatetaan vuorovaikutukseen aiheen teemojen ja toistensa kanssa tavalla, jossa korostuvat asiaperustelut eli argumentit vastaajien aseman ja auktoriteetin sijasta.¹⁸⁹ Tämän tutkimuksen paneelin jäsenten asiantuntemus perustuu heidän kokemuksiinsa kriisinhallintatehtävissä. Asiantuntijat ovat eri-ikäisiä, heillä on vaihteleva määrä kokemusta eri kriisinhallintatehtävistä ja heidän tehtävänsä jakautuvat esikunta-, pataljoonankomentaja-, komppanianpäällikkö- ja joukkueenjohtajatasoisiin tehtäviin. Yhteistä on kuitenkin se, että heidän kokemansa tapaukset kriisinhallintatehtävissä voidaan tulkita eettisen toimintakyvyn kannalta normaalia vaativammiksi. Tämä tarkoittaa, että heidän tekemänsä päätökset ovat vaikuttaneet suoranaisesti heidän itsensä, heidän alaisensa tai muiden turvallisuuteen. Usein tilanteet ovat aiheuttaneet yhdelle tai useammalle osapuolelle hengenvaaran. Tällaiset tilanteet eivät ole ainakaan toistaiseksi tavallisia suomalaisten toteuttamissa kriisinhallintatehtävissä.

On keskeistä, että asiantuntijat vastaavat ja näyttäytyvät toisilleen anonyymeinä. Nimettömyydellä pyritään varmistamaan asiantuntijamielipiteiden ja argumenttien aitous. Ulkoiset intressi- ja valtariippuvuudet pyritään suodattamaan prosessin ulkopuolelle.¹⁹⁰ Toisaalta kyselyyn osallistuneiden nimien julkaiseminen ilman, että heidät yhdistetään mielipiteisiin, voisi tuoda tutkimukselle lisää uskottavuutta ja painoarvoa. Anonymiteetti on kuitenkin eduksi käsiteltäessä yksilön etiikkaan liittyviä asioita, jotka edellyttävät syvällistäkin pohdiskelua ja omien arvojen sekä moraalisten valintojen erittelyä.

Delfoi-menetelmän käyttö tässä tutkimuksessa täyttää keskeiset ja universaalit tunnuspiirteet:

- asiantuntijapaneelin monipuolisuus
- osallistujien anonymiteetti eli nimettömyys
- prosessin kulkua jäsentävä vaiheistus, jonka käynnistää I kierroksen kysely

¹⁸⁹ Linturi, Hannu: Delfoi-menetelmäopas 2006. Metodix 2006, s. 8

¹⁹⁰ Linturi (2006), s. 8..

- argumentteja tai konsensusta tuottavat kommenttikierrokset (iteraatio) (1 kpl)
- managerin keskeisyys tutkimuksen valmistelijana ja prosessin ohjaajana.¹⁹¹

Yksimielisyyteen pyrkiminen on viime aikoina jäänyt taka-alalle delfoi-tutkimuksissa.¹⁹² Myöskään tämän tutkimuksen kannalta vastaajien konsensuksen saavuttaminen ei ole oleellista. Päinvastoin, on hyödyllistä saada erilaisia perusteltu- ja näkemyksiä eettisen toimintakyvyn toteutumisesta eri tilanteissa.

Delfoi-menetelmän sijaan empiiristä aineistoa olisi mahdollista kerätä myös muun tyyppisillä kyselyillä, haastatteluilla tai niiden yhdistelmällä. Etenkin haastattelut soveltuvat laadullisessa tutkimuksessa aiheen syventävään käsittelyyn. Delfoi-menetelmän etuna on mahdollisuus saada esiin haastateltavien kollektiivinen näkemys tutkimusaiheesta kommenttikierroksen avulla. Myös argumentaation vahva asema puoltaa delfoi-kyselyn käyttöä. Tutkimustekniikkana delfoi-menetelmä vuorovaikutukseen ja iteraatioon perustuvana sopii hyvin hermeneuttisen ymmärtämisen metodiin. Toistuvien kysely- ja kommenttikierrosten myötä kokonaisymmärrys aiheesta lisääntyy. Kierrosten välillä menetelmä pakottaa tutkijan tulkitsemaan saamiaan vastauksia ja saattamaan aineiston uudelleen puhumaan, tuottamaan uutta tulkintaa esitellessään tuloksia paneelille seuraavalla kierroksella.

5.4 Tutkimuksen toteuttaminen – teorian ja empirian kohtaaminen

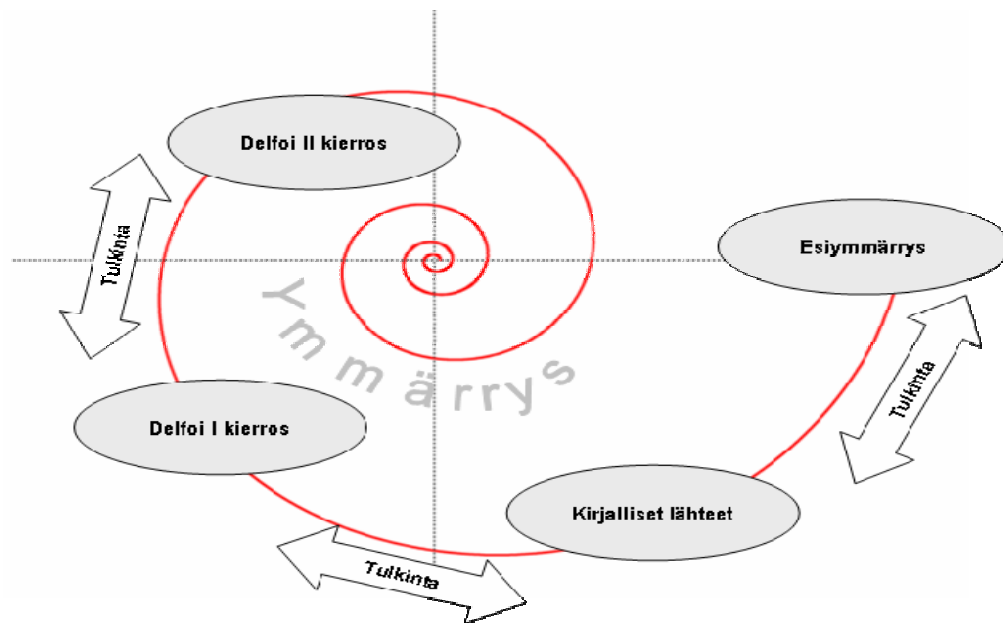
Tutkimusongelmaan etsitään ratkaisua kahdella eri lähestymistavalla. Kirjallisiin lähteisiin perustuen selvitetään, mitä vastauksia sotilasetiikan ja yleisen etiikan tutkimukset ja julkaisut antavat tutkimuskysymyksiin. Delfoi-menetelmällä tehtävän kyselyn avulla tuotetaan aineistoa, jolla syvennetään kirjallisten lähteiden tuottamaa ymmärrystä ja jonka avulla tutkimus sidotaan suomalaiseen kriisinhallintaympäristöön. Etiikan ja sotilaan eettisen toimintakyvyn tutkimustraditio sekä aikaisemmin muodostamani käsitys tutkimusaiheesta ovat yhdessä esiyymmärrys, joka ohjaa tutkimuksen etenemistä ja tulkintaa. Siihen on vaikuttanut vahvasti myös samaa aihealuetta käsittelevä esipuseerikurssin tutkimustyöni¹⁹³ laatimisprosessi. Esiyymmärrys, kirjallisiin

¹⁹¹ Linturi (2006), s. 9.

¹⁹² Linturi (2006), s. 10.

¹⁹³ Mikkonen, Riku: Eettinen toimintakyky ja upseerin etiikka. Esiupseerikurssi 58:n tutkimustyö, Maanpuolustuskorkeakoulu 2006.

lähteisiin perustuva aineisto sekä kyselyllä hankittu aineisto ovat keskenään vuorovaikutuksessa hermeneuttisessa kehässä. Aineiston tulkinta syventää ymmärrystä vaihe vaiheelta. Eri lähteistä saatu tieto vaikuttaa toinen toisensa tulkintaan siten, että avautuu mahdollisuus rikkaimpiin, perustelluimpiin ja luotettavimpiin johtopäätöksiin. Ymmärrys ei kehity ainoastaan yleisestä yksityiskohtaiseen, vaan myös yksityiskohtaisesta yleiseen. Kuvan 4 spiraalin voidaan katsoa kuvaavan edestakaista liikettä. Tässä tapauksessa empiirisen aineiston tulkinta vaikuttaa siis myös kirjallisen aineiston ymmärtämiseen eikä ainoastaan päinvastoin.

Kuva 4: Tutkimuksen toteuttaminen

Äärimmilleen vietyinä fenomenologinen lähestyminen voisi tarkoittaa, että pelkistykseen kautta käsite eettinen toimintakyky jätettäisiin syrjään ja nähtäisiin tutkimuksen kohteena oleva ilmiö kokonaisuutena, joka muodostuu tietyistä tekijöistä. Kuitenkin Gadamerin mukaan hengentieteissä tieteellisyyden vaatimusten saavuttamiseksi perinteen kuunteleminen ja perinteessä oleminen ovat tärkeitä. Tämä ehkäisee olosuhde- ja tapauskohtaisen mielivallan vaikutusta saavutettavaan tietoon.¹⁹⁴ Tässä tutkimuksessa onkin luontevaa käyttää Toiskallion kehittämää sotilaan toimintakykymalliin kuuluvaa eettisen toimintakyvyn käsitettä, jonka taustalla voi tunnistaa aristoteelliset ja hermeneuttiset lähtökohdat. Toiskallion mukaan käytännöllisen viisauden perusajatuksiin kuuluu, että olemme osa maailmaa. Se tarkoittaa, että elämme tietyssä historiallisessa, kulttuurisessa ja sosiaalisessa todellisuudessa.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Gadamer, s. 7.

¹⁹⁵ Toiskallio (2004), s. 124.

Kvalitatiivisen tutkimusperinteen mukaisesti pyrin kuvaamaan kokonaisvaltaisesti todellista elämää.¹⁹⁶ Tämä ilmenee siten, että eettistä toimintakykyä tutkiessani pyrin ottamaan laajasti huomioon kaikki eettiseen päätöksentekoon merkittävästi vaikuttavat tekijät. Eettinen toimintakyky kumpuaa ensisijassa yksilöstä, mutta myös tilanteen ja ympäristön vaikutukset on huomioitava, koska yksilö ei milloinkaan toimi tyhjiössä, vaan suhteessa tilanteeseen ja ympäristöön. On hieman ristiriitaista, että kun pyritään rajaamaan eettinen toimintakyky tutkimusalueena mahdollisimman suppeaksi ja keskitytään sen ilmenemiseen käytännön päätöksentekotilanteissa vaativissa sotilaallisissa olosuhteissa, joudutaan tutkimuskenttää kuitenkin samalla laajentamaan ottamalla huomioon toimintaympäristön vaikutukset. Tämä on kuitenkin välttämätöntä, koska toimintaympäristö ja tilanne vaikuttavat olennaisesti eettiseen toimintakykyyn. Ilman todenmukaista kontekstia eettisen toimintakyvyn tutkiminen jäisi periaatteellisen pohdiskelun tasolle.

Tutkimuksen teoreettiseen osuuteen eli kirjallisen lähdeaineiston tutkimukseen, merkittävimmän vaikuttanut aineisto on raportoitu luvussa kaksi. Luvun kaksi yhteydessä aineiston tulkinta on jätetty päätelmien tasolle. Johtopäätökset muodostetaan yhdessä empiirisen aineistosta saatujen tulosten kanssa luvussa seitsemän.

Tutkimuksen empiirisen osan muodostaa delfoi-menetelmällä toteutettu kysely. Vastajat ovat puolustusvoimien palkattua sotilashenkilöstöä: upseereita ja opistoupseereita. Kaikilla vastaajilla on kokemusta vähintään yhdestä kriisinhallintatehtävästä, moni on osallistunut useampaan kriisinhallintaoperaatioon. Vastaajien kokemukset eri kriisinhallintaoperaatioista kattavat hyvin ne operaatiot, joihin Suomi tälläkin hetkellä osallistuu. Heidän tehtävänsä jakautuivat karkeasti komentaja-, esikunta-, päällikkö-, joukkueenjohtaja- ja tiiminjohtajatason tehtäviin. Asiantuntijapaneelin yhtenä valintaperusteena oli se, että he ovat joutuneet kriisinhallintatehtävässä haastavaan tilanteeseen, joka on vaatinut heiltä eettisiä ratkaisuja vaatineen päätöksen. Käytännössä asiantuntijoiksi sopivia sotilaita kartoitettiin kyselemällä kokeneilta kriisinhallintaoperaatioihin osallistuneilta henkilöiltä, Puolustusvoimien Kansainvälisestä Keskuksesta sekä Pääesikunnan Kansainväliseltä osastolta. Osan vastaajista kanssa keskusteltiin ennen kyselyn lähettämistä ja tällä tavoin varmistuttiin heidän sopivuudestaan sekä pyrittiin sitouttamaan heidät asiantuntijapaneeliin.

¹⁹⁶ Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Kirjayhtymä Oy, Tampere-Paino Oy, Tampere 1998, s. 161.

Kysely oli kaksiosainen. Kyselyt lähetettiin puolustusvoimien asianhallintajärjestelmän (PVAH) ja internetin kautta sähköpostina tai kirjallisena postina vastaajan tavoitettavuuden mukaan. Vastauksien halutun palautuspäivämäärän umpeutumisen tietoina henkilöille, jotka eivät olleet vielä vastanneet lähetettiin muistutusviesti. Ensimmäinen kysely sisälsi sekä avoimia että puolistrukturoituja kysymyksiä. Kysymyksillä pyrittiin selvittämään paneelin kokemuksia sotilaan eettisestä toimintakyvystä sekä mielipiteitä keinoista sotilaan eettisen toimintakyvyn tukemiseksi ja kehittämiseksi. Kyselyssä pyydettiin vastaajia kuvailemaan pääpiirteisesti kriisinhallintatehtävässä koettu tilanne tai tilanteet, joissa oli jouduttu tekemään eettisiä ratkaisuja vaatinut päätös. Tällä kysymyksellä haluttiin viimeistään varmistaa vastaajien soveltuvuus asiantuntijapaneeliin. Kysely sisälsi saatekirjeen, jossa esiteltiin tutkimus sekä esiteltiin ja määriteltiin käsite sotilaan eettinen toimintakyky. Kysely lähetettiin vuoden 2006 joulukuussa 40:lle sopivaksi arvioidulle henkilölle. Vastauksia saatiin 18 kappaletta. Kyselyn saatekirje on liitteenä 1 ja ensimmäinen kysely on liitteenä 2.

Ensimmäisen kyselyn vastaukset tulkittiin ja luokiteltiin aineistolähtöisesti. Näin saatiin kysymyksittäin jaoteltua erityyppiset vastaukset omiksi ryhmikseen sekä laskettua niiden jakauma. Tyypillisimmillä vastauksissa esiintyneillä argumenteilla kuvattiin vastausryhmien sisältöä. Ensimmäisen kyselyn vastausten perusteella laadittiin toinen kysely, jolla pyrittiin syventämään ensimmäisen kierroksen vastauksia sekä tarkentamaan tiettyjä aihealueita. Toisessa kyselyssä vastaajia pyydettiin kommentoimaan esitettyjä ensimmäisen kyselyn tuloksia ja vastaamaan perustellen avoimiin kysymyksiin sekä väittämiin. Toinen kysely on liitteenä 4. Se lähetettiin kaikille 18:lle ensimmäiseen kyselyyn vastanneelle vuoden 2007 huhtikuussa. Vastauksia saatiin 14 kappaletta.

Toisen kyselykierroksen tuottamilla kommenteilla täydennettiin ensimmäisen kierroksen vastauksien tulkintaa. Toisen kyselyn uusien kysymysten vastaukset tulkittiin ja niistä laadittiin kysymyksittäin tiivistelmät. Kuvaavimmat erityyppiset argumentit liitettiin raporttiin täydentämään vastaustiivistelmiä.

6 SOTILAAN EETTINEN TOIMINTAKYKY SUOMALAISESSA KRIISINHALLINTAYMPÄRISTÖSSÄ

Vastaajien kokemat ja kuvailemat eettistä päätöksentekoa vaatineet tilanteet olivat pääpiirteittäin seuraavanlaisia:

- Oman joukon tai itsensä vaarantaminen tehtävän täyttämiseksi tai siviilien auttamiseksi.
- Päätökset henkeä pelastavasta tai humanitaarisesta avusta paikallisille.
- Päätökset aseellisen voiman käyttämisestä.
- Omien toimivaltuuksien ylittäminen päämäärän saavuttamiseksi.
- Johtajan merkittävät sotilaalliset, hallinnolliset tai kurinpidolliset päätökset oman joukkonsa suhteen.

Tilanteet liittyivät mellakoiden hallintaan, aseiden käytön tai muun väkivallan kohteeksi joutumisiin, kotietsintöihin, henkilöiden ja ajoneuvojen tarkastamisiin, liikkumiseen miinoitetulla alueella tai alueella, jossa on räjähtämättömiä ampumatarvikkeita, sotarikollisten kiinniottoihin, onnettomuuksiin, joukkohautojen avaamisiin sekä tapettujen ihmisten tarkastamisiin.

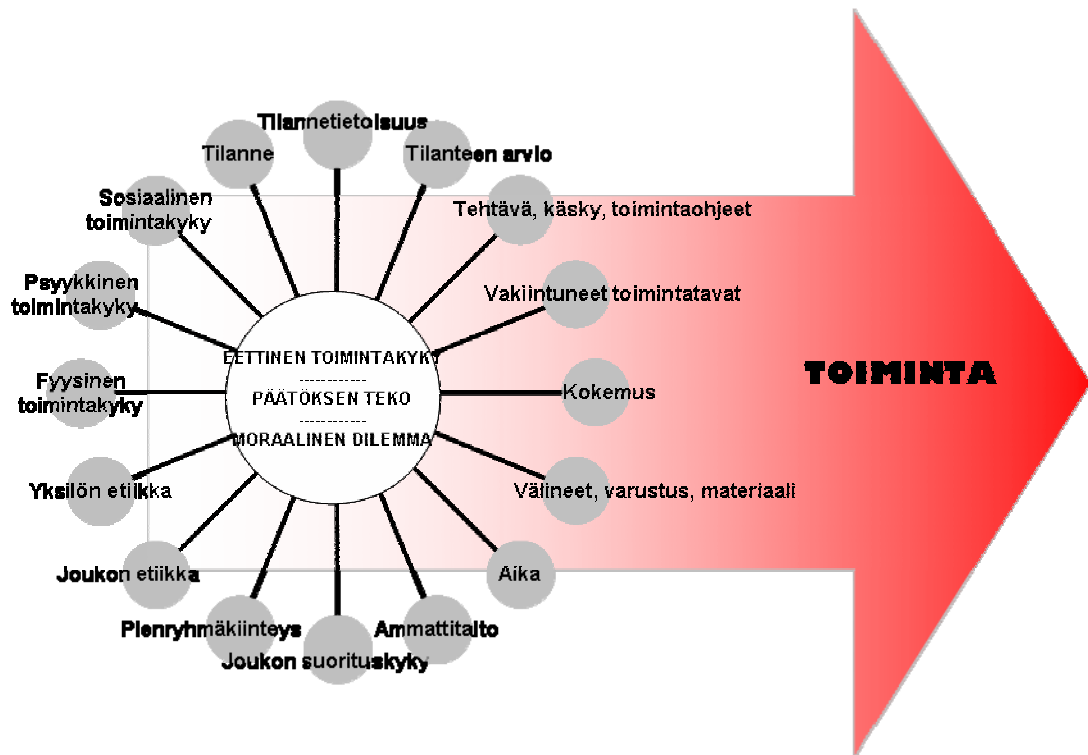
Ensimmäisen delfoi-kyselyn kysymykset (liite 2) käsittelivät tutkimusongelman alakysymyksiä eri näkökulmista. Toisella kyselykierroksella (liite 4) tarkoituksena oli saada lisäargumentaatioita ensimmäisen kierroksen vastauksiin sekä tarkentaa tiettyjä seikkoja.

Seuraavissa alaluvuissa esitellään empiirisen aineiston tulkinnan merkittävimmät tulokset. Samaa aihealuetta käsittelevät kysymykset vastauksineen on ryhmitelty omiksi alaluvuikseen. Avointen kysymysten vastaukset on luokiteltu aineistoperusteisesti. Raportissa ei esitellä kaikkia vastauksia, vaan ainoastaan kysymyksittäin tyypillisimmät ja kuvaavimmat vastaukset tai argumentit.

6.1 Sotilaan eettiseen päätöksentekoon liittyvät tekijät

Kohderyhmältä kysyttiin: *”Mitkä osatekijät vaikuttivat päätöksentekoon kokemassanne eettistä ratkaisua vaatineessa tilanteessa?”* (kysely 1, kysymys 4). Kysymykseen oli annettu valmiita vaihtoehtoja, mutta vastaajilla oli mahdollisuus lisätä myös muita

tekijöitä. Kysymys perustui kuvan 5 mukaiseen tutkijan ennakkokäsitykseen sotilaan eettiseen päätöksentekoon vaikuttavista tekijöistä.

Kuva 5: Alustava malli eettiseen toimintakykyyn vaikuttavista tekijöistä

Vastauksissa nimettyjä erilaisia tekijöitä oli lopulta 42. Ne on luokiteltu kahdeksaksi yläryhmäksi, joiden prosenttiosuus sekä vastauksien lukumäärä on laskettu. Oheen on myös kirjattu yläryhmissä tärkeimmiksi nousseet yksittäiset tekijät. Liitteessä 3 esitetään kysymyksen vastausjakauma kokonaisuudessaan.

Yläryhmä	Tärkeimmät yksittäiset tekijät
Oma toimintakyky ja osaaminen 29 % (vastauksia yhteensä 62 kpl)	<ul style="list-style-type: none"> – Käytännöllinen päättely, ”maalaisjärki” – Omat aikaisemmat kokemukset – Oma ammattitaito
Ulkoiset olosuhteet, muut tekijät 16 % (34 kpl)	<ul style="list-style-type: none"> – Arvio tilanteen kehittymisestä – Tiedot tilanteesta – Käytettävissä oleva aika
Käytössä olevat oman joukon resurssit 14 % (29 kpl)	<ul style="list-style-type: none"> – Käytettävissä olevat välineet, varustus, materiaali – Joukon tai organisaation suorituskyky
Tehtävä ja halu täyttää se 12 % (26 kpl)	<ul style="list-style-type: none"> – Voimassa olevat tehtävät ja käskyt
Eettiset periaatteet 8 % (17 kpl)	<ul style="list-style-type: none"> – Pienimmän aiheutuvan vahingon periaate – Suhteellisuusperiaate
Omat arvot 7 % (16 kpl)	
Annetut ja olemassa olevat arvot 7 % (15 kpl)	<ul style="list-style-type: none"> – Joukon (sotilasyksikkö) viralliset arvot – Yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyt arvot
Normit 7 % (15 kpl)	<ul style="list-style-type: none"> – Kirjalliset ohjeet (SOP, VOKS, sodan oikeussäännöt tms.)

Yksittäisistä eettiseen päätöksentekoon vaikuttaneista tekijöistä useimmin nimettiin käytännöllinen päättely, ”maalaisjärki”. Muita usean vastaajan mainitsemissa tekijöitä olivat:

- voimassa olevat tehtävät ja käskyt
- arvio tilanteen kehittymisestä
- omat arvot
- oma ammattitaito
- omat aikaisemmat kokemukset
- käytettävissä olevat välineet, varustus, materiaali
- joukon tai organisaation suorituskyky
- tiedot tilanteesta.

Kysymyksen ”Mitkä osatekijöistä olivat merkittävimmät ja miksi?” (kysely 1, kysymys 5) vastaukset on luokiteltu samalla tavoin kuin edellisen kysymyksen vastaukset. Kuvaavimmat perustelut osatekijöiden priorisoinnille on esitetty yläryhmittäin.

Yläryhmä	Tärkeimmät yksittäiset tekijät
Oma toimintakyky ja osaaminen 23 % (vastauksia yhteensä 15 kpl)	”Tiedän päätöksen riskit ja seuraamukset, osaan käsitellä asian itseni ja muiden kanssa tilanteessa sekä sen jälkeen.” ”Mitä monimutkaisimpiin 'eettisiin' ratkaisuihin mennään, sitä tärkeämpää on aiempi kokemus vastaavista tilanteista.”
Ulkoiset olosuhteet, muut tekijät 15 % (10 kpl)	”Käytettävissä oleva aika: Monesti kriittisiin tilanteisiin ja niissä tehtäviin ratkaisuihin vaikuttaa aika tai lähinnä sen puute. Lyhyessäkin ajassa tulee kyetä tekemään myös eettisesti oikeita ratkaisuja.” ”Arvio (nopea sellainen) tilanteen kehittymisestä. Mihin tämä vaikuttaa, mihin tämä johtaa.”
Käytössä olevat oman joukon resurssit 8 % (5 kpl)	”Oma joukkomme ei ollut valmis tähän tehtävään eli suorituskyky oli toimintamahdollisuuksia rajoittava tekijä.”
Tehtävä ja halu täyttää se 17 % (11 kpl)	”Voimassa olevat tehtävät ja käskyt toteutetaan, elleivät ne selkeästi sodi lakeja tai yleisiä arvoja vastaan.” ”Velvollisuudentunto: Sotilaskoulutuksen saaneena henkilönä luonne ei anna periksi jättää annettuja tehtäviä suorittamatta tunnollisesti loppuun asti.”
Eettiset periaatteet 8 % (5 kpl)	”Esim. väkivaltaista mellakkatilannetta taltutettaessa tulee ottaa huomioon, että mellakoitsijoiden kanssa tulee kyetä toimimaan myös 'huomenna' eli vaikka oma kyky (henkilöstö ja välineet) mahdollistaisi tilanteen purkamisen nopeastikin tulee tarpeetonta väkivaltaa ja inhimillistä kärsimystä välttää viimeiseen asti.”
Omat arvot 11 % (7 kpl)	”Omat arvot: jokaisen yksilön arvot ovat osittain tai kokonaan erilaisia. Esimiesasemassa olevan henkilön arvot ohjaavat pitkälti alaisuudessa olevia.”
Annetut ja olemassa olevat arvot 8 % (5 kpl)	”Joukoille ei tarvinnut erikseen perustella tehtävän merkitystä tai vaikutusta laajempaan kokonaisuuteen tai muihin ihmisiin.”
Normit 11 % (7 kpl)	”Rauhanturvaajan toimintaohjeet on koulutettu selkeästi, valmistauduin sotilaankortin mukaiseen kuolettavan voimankäyttöön tarvittaessa.”

Vastausryhmät voidaan ryhmitellä edelleen tarkoituksenmukaisemmiksi ja suurimmiksi osaryhmiksi. Pääryhmiksi muodostuvat:

- tehtävä ja olosuhteet (ulkoiset olosuhteet, muut tekijät; käytössä olevat oman joukon resurssit; tehtävä ja halu täyttää se)
- oma toimintakyky ja osaaminen (oma toimintakyky ja osaaminen; omat arvot)
- ohjaavat normit ja arvot (eettiset periaatteet; annetut ja olemassa olevat arvot; normit).

Nämä kolme pääryhmää muodostuvat lähes yhtä suuriksi ja niiden jakauma molemmissa kysymyksissä on miltei sama:

”Mitkä osatekijät vaikuttivat päätöksentekoon kokemassanne eettistä ratkaisua vaatineessa tilanteessa?” (kysely 1, kysymys 4):

- tehtävä ja olosuhteet 42 %
- oma toimintakyky ja osaaminen 37 %
- ohjaavat normit ja arvot 22 %.

”Mitkä osatekijöistä olivat merkittävimmät ja miksi?” (kysely 1, kysymys 5):

- tehtävä ja olosuhteet 40 %
- oma toimintakyky ja osaaminen 34 %
- ohjaavat normit ja arvot 27 %.

Kaiken kaikkiaan vastauksista voidaan tulkita, että eettiset ratkaisut tehdään melko käytännönläheisten perusteiden sanelemana. Tähän viittaa se, että voimassa olevan tehtävän ja vallitsevien olosuhteiden katsotaan vaikuttavan eniten eettiseen päätöksentekoon. Suomalaiselle sotilaskulttuurille tyypillinen käskyjen tinkimätön noudattaminen vaikuttaa merkittävästi myös eettisiin päätöksiin. Tämä korostaa johtajien erikoisasemaa ja vastuuta myös eettisten kysymysten osalta. Vastajat nostavat realistisesti olosuhteiden vaikutuksen eettisiin kysymyksiin melko suureksi. Annettu tehtävä pyritään täyttämään vallitsevissa olosuhteissa tarkoituksenmukaisimmalla tavalla. Esiin nousevia eettisiä kysymyksiä ei käsitellä erillisinä ongelmina, vaan pikemminkin osana kokonaistoimintaa.

Organisaatiolla on aina perinteittensä ja arvojensa mukainen kulttuuri, joka on suurelta osin epävirallinen ja jota on vaikea kovin tarkasti pukea sanoiksi tai määritellä. Niin vain toimitaan ja se tuntuu oikealta. Toiminnan lähtökohtia ei välttämättä mietitä.¹⁹⁷ Vain muutama vastaaja ilmoitti joukon tai organisaation vakiintuneiden toimintatapojen (pääryhmä tehtävä ja olosuhteet) vaikuttaneen eettiseen päätöksentekoonsa. Samoin vain harva nimesi joukon (pienryhmä, ”pakkiporukka”) epäviralliset arvot (pääryhmä ohjaavat normit ja arvot) vaikuttavaksi seikaksi. Näiden tekijöiden vaikutusta yksilön toimintaan sotilasorganisaatiossa pidetään yleisesti kuitenkin hyvin merkittävänä. Vastajat eivät ehkä tunnistaneet näiden tekijöiden vaikutusta tai sitten heidän asemansa johtajina vaikutti asiaan.

¹⁹⁷ Etiikka ja poliisin työ, s. 128.

Tehtävätaktiikan ja nykyajan taistelulentän vaatimusten mukaisesti yksilön oma toimintakyky ja osaaminen ovat merkittävässä asemassa. Huomioitavaa on, että yksilön omat arvot, hänen eettinen näkökulmansa, on liitetty oma ”toimintakyky ja osaaminen” -pääryhmään. Omat arvot nousee vastauksissa melko merkittäväksi yksittäisenäkin tekijänä. Kaiken kaikkiaan oma toimintakyky ja osaaminen edustaa yksilön koko kykypotentiaalia, josta sotilaallinen ammattitaito on ainoastaan yksi osa, tosin tärkeä.

Huhtisen mukaan voidaan ajatella, että kun sotilaat harjoittelevat ennen taistelua taistelun suorittamisen eri vaihtoehtoja, niin itse taistelutilanteessa rationaalinen suunnittelu siirtyy taka-alalle olosuhteiden, tunnetekijöiden kasvun ja aistien kyllästymisen vuoksi. Itse taistelussa on kyse laadullisesti erilaisesta tiedosta ja toiminnasta: ihminen käyttää intuitiivisesti ja erilaisia merkityksiä aavistaen aikaisemmin oppimaansa rationaalista tietoa ja taitoa taistelutilanteista. Mitä enemmän ihmiselle kertyy kokemusta, jota voidaan kutsua myös itseluottamukseksi, sitä paremmin hän luottaa opiskelemansa tiedon ja intuitiivisesti tekemänsä teon väliseen yhteyteen. Yhteys ei ole enää aukottoman rationaalinen, vaan liittyy itseluottamukseen, joka tiedon lajina siirtyy lähemmäksi henkistä uskoa kuin rationaalista tietoa. Haasteena on mallintaa rauhan aikana henkistä itseluottamusta ja kokemusta vahvistavia tekijöitä.¹⁹⁸ Alitajuista oikean ratkaisun löytymistä, intuitiota, eivät vastaajat nimenneet vaikuttavaksi tekijäksi muutamaa kertaa enempää. Sen sijaan täsmällisesti vaikeasti määriteltävä käytännöllinen päättely eli ”maalaisjärki” on vastauksissa erittäin usein mainittu päätöksentekoon vaikuttava tekijä. Se kuvaa tavallaan päätöksenteon yksinkertaisuutta ja perustumista muutamiin olennaisimpiin seikkoihin.

Erilaisten normien ja yleisten eettisten käsitysten merkitys päätöstä tehtäessä ei erityisesti korostu. Toisaalta toimintaa ohjaavan tehtävän, saadun käskyn voitaisiin myös katsoa sisältävän tähän ryhmään kuuluvia asioita. ”Ohjaavien normien ja arvojen” muita pääryhmiä hieman pienempi painoarvo voi selittyä sillä, että vastaajat ovat kokeneet tehneensä päätöksiä käyttämällä omaa harkintaa sekä soveltamalla omaa osaamistaan sen sijaan, että olisivat vain kirjaimellisesti seuranneet olemassa olevia normikokoelmia. Voimankäytön sääntöihin, menettelyohjeisiin ja sodan oikeussääntöihin viitataan vastauksissa kuitenkin siinä määrin, ettei ole aihetta olettaa, että näitä

¹⁹⁸ Huhtinen (1999), s. 79.

normeja ei tunnettaisi. Normit muodostavat itsestään selvän pohjan ja rajat omalle päätöksenteolle.

Jokaisella yksilöllä on oma historiansa, johon vaikuttavat muun muassa perhe, kasvatus, koulutus ja harrastukset. Historia yhdessä geneettisen perimän, yksilöllisten ominaisuuksien, tapojen ja tottumusten kanssa muodostavat ihmiselle taipumuksen toimia määrättyllä tavalla tietynlaisessa tilanteessa. Tämä on eräänlaista hiljaista tietoa, jota on vaikeaa täsmällisesti ilmaista.¹⁹⁹ Yksilöllistä eroavaisuuksista sekä erilaisista koetuista tilanteista ja niiden henkilökohtaisista tulkinnoista huolimatta saadut vastaukset olivat suhteellisen yhteneviä eikä täysin vastakkaisia näkemyksiä eettiseen päätöksentekoon vaikuttavista tekijöistä ollut. Tämä yhtenäisyys johtunee ennen kaikkea vastaajaryhmän homogeenisuudesta, samankaltaisesta koulutustaustasta ja ammatillisista kokemuksista puolustusvoimissa. Painotuseroja vastauksissa eri henkilöiden välillä sen sijaan luonnollisesti oli.

Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjassa eettiseen päätöksentekoon vaikuttavista seikoista mainitaan seuraavasti: ”Päätöksenteko eettisissä pulmatilanteissa edellyttää henkisiä voimavaroja. Omantunnon kysymyksissä käydään omassa mielessä keskustelua ristiriitaisten periaatteiden ja ratkaisuvaihtoehtojen välillä. Vaikeat päätökset, kiire, kielteisten asioiden ja suoranaisten pahuuden parissa toimiminen vievät voimia. Väsymys voi aiheuttaa uhkaa ammattietikalle. Eettisesti väärin ratkaisujen tekeminen tai normien vastainen toiminta voi olla tahallista, jolloin syynä voivat olla henkilökohtainen vakaumus, välinpitämättömyys tai oma etu. Väärä teko voi johtua myös vallitsevista olosuhteista. Normaalitylanteessa ratkaisu voisi olla toinen. Tällaisia tekijöitä ovat tilanteiden nopea vaihtuvuus, harkinta-ajan puute, stressi ja omaksutut työtavat. Itsekontrolli stressitilanteissa ja itsensä tunteminen auttavat eettisesti oikeiden päätösten tekemiseen vaikeissa olosuhteissa.”²⁰⁰ Monet edellä mainituista tekijöistä tulivat esiin kyselyn vastauksissa. Huomion arvoista kuitenkin on, että vain muutama vastaaja mainitsi sotilaan toimintakykyyn liittyvät fyysisen ja henkisen toimintakyvyn vaikuttaneen päätöksentekoon. Sen sijaan vallitsevat ulkoiset olosuhteet kuten aika ja käytössä olevat muut resurssit tuotiin esiin usein. Yhtenä syynä voi olla, että koetut tilanteet ovat olleet yksittäisiä tai harvoin toistuvia eikä fyysinen ja henkinen rasitus

¹⁹⁹ Mutanen, Arto: Deliberation – Action – Responsibility. Philosophical Aspects of Profession and Soldiership. In Toiskallio (2007), s. 141.

²⁰⁰ Etiikka ja poliisin työ, s. 100, 103–104 ja 109.

ole muodostunut ylivoimaiseksi. Lisäksi oman toimintakyvyn objektiivinen arviointi voi olla hankalaa.

6.2 Sotilaan eettisen toimintakyvyn kokemuksen kokeminen

”Millaiseksi koitte itsemääräämisoikeutenne päätöstä tehdessänne? Oliko tekemänne eettinen ratkaisu oman näkemyksenne mukainen vai virallisten normien (käskyt, määräykset) sanelema?” (kysely 1, kysymys 10)

Oma näkemys tilanteesta ja viralliset normit olivat samansuuntaiset, normeja sovellettiin tarvittaessa oman näkemyksen mukaisesti 50 % (9 kpl)	Tunne täydellisestä itsemääräämisoikeudesta, ylempi ohjaus ei vaikuttanut 33 % (6 kpl)	Toimittiin täysin virallisten normien ja ylemmän ohjauksen mukaisesti 17 % (3 kpl)
”Oman eettisen näkemyksen ja virallisten normien ei tulisi olla milloinkaan täysin ristiriidassa keskenään. Omissa tapauksissani näin ei ole ollut, joten päätöksenteko ei ole ollut kohtuuttoman vaikeaa. Päätökset siis noudattivat sekä eettistä että normien henkeä.” ”Sekä—että. Saamani käskyt olivat samassa linjassa omien eettisten arvojeni kanssa. Osassa toiminnasta jouduin itse tekemään ratkaisut toiminnasta.”	”Ratkaisut olivat täysin omiani eivätkä minkään ohjeistuksen mukaisia. Käytännössä tilanne saneli toimintamallini alusta loppuun.”	”Voimankäyttöni perustui voimassa oleviin voimankäytön sääntöihin (ROE), lisätukena oli vielä esimiehen lupa varoitustulen käyttöön.” ”Virallisten normien sanelema.”

Alaisen autonomia tehtävänsä täyttämässä ja hänen mahdollisuutensa tehdä itsenäisiä päätöksiä liittyy sotilasjohtamisessa olennaisesti tehtävätaktiikkaan. Tehtävätaktiikassa on kyse sotilasjohtamisesta ja käskynannosta. Siinä on pohjimmiltaan kyse johtajan ja alaisten keskinäisestä suhtautumistavasta, ei niinkään tietynlaisesta taktisesta ajattelusta. Tehtävätaktiikka antaa alaiselle suuren vapauden samalla kun se edellyttää, että alainen ymmärtää esimiehen aiheet ja uskaltaa ottaa vastuuta. Tehtävätaktiikan mukaisen ajattelun mukaisesti oma-aloitteisuus ja toimintakyky ovat saman asian eri puolia. Jotta alainen kykenee kehittämään aloitteellisuuttaan, esimiehen tulee delegoida hänelle toimintavapautta. Tehtävätaktiikan mahdollistamiseksi erityisesti johtajien ammattitaidon tulee olla korkealla tasolla.²⁰¹

Kysymyksen vastaukset jakautuivat kolmeen toisistaan erottuvaan ryhmään. Pääosa vastaajista koki, että he olivat autonomisia voimassaolevien normien määrittelemien reunaehtojen puitteissa. Oma näkemys tilanteesta oli samansuuntainen kuin se, mitä normit edellyttivät tehtäväksi. Sotilaan eettisen toimintakyvyn kannalta tämänkaltainen tilanne on ihanteellinen. Yksilölle on annettu ohjaavat päälinjat tehtävän täyttämiseksi, mutta käsiä ei ole kuitenkaan sidottu. Onnistuminen edellyttää kuitenkin omaa aktiivista toimintaa ja ratkaisuja. Tämänkaltainen suhtautuminen saatuun teh-

²⁰¹ Rekkedal, s. 145–147.

tävään ja voimassaoleviin määräyksiin on edellytys tehtävätaktiikkaan perustuvan johtamisen onnistumiselle. Toinen edellytys tehtävätaktiikan käyttämiselle on luottamus omiin alaisiin. Tämän otoksen perusteella voidaan olettaa, että suomalainen sotilasjohtaja luottaa alaisensa päätöksentekokykyyn.

Mielenkiintoista vastauksissa oli suurehko ryhmä, joka tunsu toimineensa täysin itsenäisesti, ilman että normit olisivat vaikuttaneet heidän toimintaansa. Tunteeseen lieene kyseisissä tilanteissa syynä vastaajien hyvä ammattitaito ja heidän saamiensa käskyjen väljyys tai jopa puutteellisuus. Toisaalta tunne autonomiasta voi olla vahva jos omat ja organisaation tavoitteet ovat täysin yhtenevät kyseisissä tilanteissa. Joustavuus kohdatessa uusia tilanteita on sotilaallisen toiminnan kannalta tavoiteltavaa. Se voi toisaalta kuitenkin johtaa pahimmillaan myös väriin ratkaisuihin ja toimintatapoihin, jotka eivät normaalisti ole hyväksyttäviä. Esimerkkinä voidaan mainita belgialaisten joukkojen tapa käsitellä vankeja YK:n operaatiossa "Restore Hope" vuonna 1992 Somaliassa. Koska maassa ei ollut toimivia poliisivoimia, vangitsivat ja rankaisivat sotilaat itse kiinni saamiaan rikollisia, mukaan lukien lapsia.²⁰² Nykypäivän kriisinhallintaoperaatioissa on tavallista, että suuria alueita joudutaan valvomaan suhteellisen pienillä joukoilla. Sotilaat toimivat pitkiä aikoja pienryhminä, jotka ovat irrallaan organisaatiosta sekä ylempien esimiesten välittömän johtamisen ja valvonnan ulkopuolella. Näihin pienryhmiin muodostuu oma dynamiikkansa ja omat arvonsa. Osa belgialaisten sotilaiden väärinkäytöksistä Somaliassa johtui pienryhmien väärityneistä sisäisistä normeista ja siitä, että ryhmiä ei kyetty valvomaan²⁰³.

Etiikka ja poliisin työ -oppikirjassa tuodaan esiin itsenäisyyden ja velvollisuudentunnon yhteys toisiinsa. Sen mukaan tehtävät hoidetaan työntekijöiden ammattitaidon ja moraalien mukaisesti. Ongelmia voi syntyä, jos poliisimies pyrkii hoitamaan tilanteen suoritushakuisesti, nopeasti ja tehokkailla keinoilla, harkitsematta mitä menettelystä seuraa. Toisaalta epäitsenäisyys, harkinta-ajan vähyys ja esimiehen puuttuminen paikalta voivat aiheuttaa epävarmuutta ja estää tarkoituksenmukaisen toiminnan. Velvollisuudentuntoon liittyvät rohkeus ja organisaation arvojen sisäistäminen. Velvollisuudentunto luo itsenäisyyttä.²⁰⁴

²⁰² Weibull, Alise: Utmaningar inom Europas försvarsmakter. Försvarshögskolan, Institutionen för ledarskap och management, Elanders Gotab AB, Vällingby 2005, s. 52.

²⁰³ Weibull, s. 52–53.

²⁰⁴ Etiikka ja poliisin työ, s. 129.

Vastaukset, jotka voitiin tulkita siten, että viralliset normit nousivat määrääväan asemaan eettistä ratkaisua vaatineen päätöksen tekemisessä, olivat vähemmistössä. Jos annettu tehtävä on yksinkertainen, yksiselitteinen, vallitsevia olosuhteita vastaava ja yleisten moraalikäsitteiden mukaan hyvä, sen toteuttamisessa tulkinnan ja soveltamisen osuus voi jäädä hyvin vähäiseksi. Myös käytettävissä olevan ajan puute voi johtaa siihen, että tehtävä toteutetaan opitun mallin mukaisesti ilman harkintaa, jopa refleksinomaisesti. Käskyjen ja normien noudattaminen kaikissa tilanteissa ilman niiden arviointia ja omaa harkintaa on kuitenkin vastoin sotilaan eettisen toimintakyvyn tavoitetta. Tällaisessa ajattelutavassa on vaarana yksilön vastuun hämärtyminen.

Kaiken kaikkiaan vastauksista voidaan todeta, että tutkimukseen osallistuneet sotilaat pääosin kokivat, olevansa autonomisia päätöksentekotilanteissa. He olivat itse vaikuttaneet toimintaansa eivätkä ainoastaan totelleet käskyjä tai määräyksiä. On myös nähtävissä, että vastaajien ja organisaation arvot ja näkemys tilanteen vaatimasta toiminnasta ovat pääpiirtein yhtenevät. Se onkin luonnollista, kun vastaajina on sotilaita, jotka ovat olleet puolustusvoimien palveluksessa useita vuosia. Moni vastaajista totesi, että heidän tehtävänsä edellytti itsenäistä päätöksentekoa. Toisaalta koettu tilanne ja vastaajan asema siinä varmasti osaltaan vaikuttivat koettuun itsemääräämisoikeuteen. Nämä tekijät selittävät osaltaan vastauksien hajontaa.

”Puitteko jälkeinpäin tekemäänne ratkaisua? Olisitteko jälkeinpäin ajatellen ratkaiseet eettisen kysymyksen muilla perusteilla kuin siinä tilanteessa teitte? Mitä uutta kokemuksenne opetti teille eettisen päätöksenteon saralta tai mitä aikaisempaa näkemystä se vahvisti?” (kysely 1, kysymys 13)

Päätös oli jälkeinpäinkin tarkasteltuna hyväksyttävissä, en muuttaisi sitä 81 % (13 kpl)	Päätöstä ei juurikaan pohdittu jälkeinpäin 19 % (3 kpl)	Päätös tuntui jälkeinpäin tarkasteltuna epätydyttävältä, tekisin erilaisia ratkaisuja seuraavalla kerralla 0
<p>”Tehtyjä ratkaisuja sekä tilanteita miettii paljonkin jälkeinpäin. En usko että olisin ratkaissut tilanteita toisin, vaikka joutuisin uudestaan tekemään samat ratkaisut.”</p> <p>”Mielestäni katsoin toimineeni tilanteissa omia arvojeni ajatellen oikein. Ainakaan asiat eivät ole vaivanneet jälkeinpäin. Tilanteista selvittiin ilman tappioita niin henkilöstön kuin kaluston osalta ja tilanteet saatiin rauhoittumaan.”</p> <p>”Puitiin ja päätös ei olisi juurikaan muuttunut. Tärkeintä on säilyttää rauhallisuus ja harkita asiat ennen kuin tekee päätöksen tai käskää.”</p>	<p>”Valitettavasti ei ’jälkihoitoa’ vaan ’ammu ja unohda’.”</p> <p>”Sen pohtiminen, että mitä olisi pitänyt tehdä toisin on ’turhaa’, koska asiaan ei voi enää vaikuttaa.”</p>	

Kysymyksen kysymyksenasettelu osoittautui jälkeinpäin liian monimutkaiseksi. Kysymyksessä käsiteltiin liian montaa asiaa ja sen myötä vastukset oli annettu eri nä-

kökulmista, ja ne vastasivat yleensä vain osaan aiheista. Vastauksista on kuitenkin nähtävissä, että suurin osa vastaajista oli jälkeinpäin tyytyväinen ratkaisuihinsa eikä muuttaisi paljoakaan toimintaansa. Vastaajat eivät olleet joutuneet merkittävästi painimaan jälkikäteen päätöksentekoonsa liittyneiden eettisten ratkaisujen kanssa.

Silmiinpistävää on, että kukaan vastaajista ei olisi halunnut muuttaa ratkaisujaan jälkikäteen. Suomalaisten kriisinhallintatehtävien humanitäärisen yleisluonteen takia tehtävät ja kohdatut tilanteet ovat tavallisesti sellaisia, joissa ollaan auttamassa ja estämässä vahinkoja eikä tuhoamassa ja tappamassa. Tämän takia etiikan kentälläkin liikutaan lähtökohtaisesti alueella, jossa tehdään ”hyviä” tekoja. Toisaalta tilanteiden koettiin ehkä olevan sellaisia, joissa täydellisiä ratkaisuja ei olisi voitukaan tehdä resurssien ja olosuhteiden takia. Näin ollen oltiin tyytyväisiä siihen, mihin olosuhteiden valossa oli mahdollisuus. Vastuksista välittyi yleinen näkemys siitä, että oma ammattitaito ja eettinen näkemys olivat tilanteen aikaisesta epävarmuudesta huolimatta osoittautuneet jälkeinpäin hyviksi. Muutama vastaaja toi esiin, mahdollisesti hieman kärjistäenkin, eettisten ratkaisujen jälkikäteen tarkastelun hyödyttömyyden.

Melko moni vastaajista oli pohtinut kokemaansa tilannetta itsekseen tai keskustellut siitä alaistensa tai esimiestensä kanssa jälkikäteen. Harva kuitenkaan toi vastauksissaan esiin tätä jälkikäsitteilyä suoranaisesti oppimistilanteena, eettistä toimintakykyä ja ammattitaitoa kehittävänä tilaisuutena. Tämä on huolestuttavaa, koska omien kokemusten merkitys oppimisessa on suuri. Todellinen ymmärrys tapahtuu kun yhdistetään koulutuksen aikana saatu teoreettinen tai muodollinen oppi itse todellisessa tehtävässä saatuihin kokemuksiin²⁰⁵.

Israelilaisia tarkka-ampujia haastateltiin kohteen eliminoimiseen liittyvistä eettisistä kysymyksistä. Heidän mukaansa tehtävää toteutettaessa itse tekninen suoritus on pääosassa ja muu pohdinta on työnnettävä syrjään. Dokumenttielokuvassa esiintyneet sotilaat pystyivät hyväksymään tekonsa ja pitivät niitä oikeutettuina. Vaikutti kuitenkin siltä, että he olivat joutuneet ainakin jälkeinpäin tarkastelemaan asioita eettiseltä kannalta.²⁰⁶ Jatkosodassa asematavaiheessa tarkka-ampujana toimineelta veteraanilta kysyttiin haastattelussa, kuinka hän suhtautui siihen, että hän käytännössä teki päätöksiä vihollisen elämästä ja kuolemasta. Veteraani vastasi, että se oli

²⁰⁵ Norgaard & Holsting, s. 85–86.

²⁰⁶ Kedar, Nurit (ohj.): Yksi laukaus (One Shot). Israel, 2004. Esitetty TV3:ssa 2.1.2007. Israelilainen dokumenttielokuva joukko-osastoissa toimivista tarkka-ampujista.

hänelle vain työtä eikä tuntunut kummemmalta kuin olisi pilkkonut polttopuita. Tapah-
tummat eivät vaivanneet häntä myöskään jälkikäteen. Haastateltava kuitenkin mainitsi,
että hän ei koskaan ampunut vihollista, joka heitti aseensa pois tai ilmaisi lopettavan-
sa taistelun.²⁰⁷

Eettinen toimintakyky voidaan kokea myös tällä tavalla. Eettiset ratkaisutilanteet ni-
voutuvat osaksi ammattitaitoista toimintaa. Päätökset tehdään tilanteen mukaisesti,
tehtävää edistävien käytännöllisyysnäkökohtien ollessa määrävinä tekijöinä. On kui-
tenkin olemassa joitain perustavaa laatua olevia eettisiä periaatteita, jotka koetaan
selvinä. Näiden itse oikeiksi katsottujen periaatteiden noudattaminen antaa päättä-
väisyyttä, varmuutta ja rauhallisuutta kantaa vastuu omasta toiminnasta jälkeenpäin-
kin. Merkittävää on siis se, että ihminen itse kokee oman toimintansa oikeutetuksi,
oikeaksi ja hyväksi.

*"Mikä oli vaikeinta tilanteessa? (Esim. päätös, toiminta, vastuunkanto, epävarmuus,
paineensieto.)"* (kysely 1, kysymys 11)

Tilanteen epäselvyys, tilanteen arviointi, epävarmuus 42 % (8 kpl)	Vastuunkanto päätöksen seurauksista 26 % (5 kpl)	Päätöksen tekemisen 16 % (3 kpl)	Puutteelliset resurssit 16 % (3 kpl)
<p>"Epävarmuus vaikutuksista ja tule- vasta on asia, jonka faktorit eivät ole kaikilta osin omissa käsissä. Ehkä se on näistä se haasteellisin asia."</p> <p>"Puutteellinen tilannekuva. Lisäksi tapahtuu aina jotain, jota ei ole viikonkaan suunnittelun aikana huomioitu tai keksitty etukäteen."</p> <p>"Epävarmuus tilanteen kehittymises- tä ja seuraamuksista. Epävarmuus esim. yksilön tai joukon kyvystä suorittaa tehtävä."</p>	<p>"Vastuunkanto ja epätietoi- suus tehdyn päätöksen jatkoseurauksista."</p> <p>"Päätös on aina helppo tehdä, mutta miten sen kanssa sitten elää?"</p>	<p>"Ehdottomasti vaikeinta oli ratkai- seva päätös toi- minnasta ja toimin- tatavasta. Varsinai- sen päätöksen jälkeen sekä itse toiminta että alais- ten jatko- ohjaaminen ovat helppoja."</p>	<p>"Mellakan olisi saanut päät- tymään aiemmin, jos käytös- sä olisi ollut optisella täh- täimellä varustettu ase, aseellisten ja aseettomien erottelu olisi ollut helpom- paa."</p> <p>"Suurin epävarmuus kohdistui siihen, toimivatko kokemat- tomat joukkomme käskyjeni mukaisesti vai alkatko he harkita annettujen käskyjen oikeellisuutta ja välttämättö- myyttä."</p>

Eettisen päätöksenteon osalta vaikeimmaksi koettiin tilanteenarvio. Päätöksenteon
tueksi ei ollut riittävästi tietoa tilanteesta tai sen jatkokehityksestä. Tämä johtaa soti-
laan eettisen toimintakyvyn yhteen ydinasiaan: nopeaan päätöksentekoon epäselvis-
sä tilanteissa. Päätökset voivat olla luonteeltaan peruuttamattomia ja lähtökohtana
voi olla, että valinta joudutaan tekemään epätyytyttävien vaihtoehtojen välillä. Tärke-
ässä päätöksentekotilanteessa tiedon osuus on merkittävä. On kuitenkin huomioitava

²⁰⁷ Hakkarainen, Jari (toim.): Tarkka-ampujan polulla. TV2, Kotimaan kasvot, 1.1.2007. Dokumentti-
ohjelma, joka kertoo kemijärveläisestä Toivo W. Maukosesta.

tilanteet, joissa oleellista tietoa ei ole riittävästi tai toisaalta tilanteet, joissa tietoa on niin paljon, että sitä on mahdotonta käsitellä käytettävissä olevassa ajassa. Tällöin tiedon määrän ja laadun tärkeyden sijasta kyky tehdä ratkaisuja puutteellisin tiedoin nousee merkittäväksi. Epävarmuuden sietäminen on olennaista sotilaan eettisen toimintakyvyn kannalta. Kokemus, itseluottamus ja intuitio tukevat epävarmuuden sietoa.

Richardson, Verweij ja Winslow²⁰⁸ käyttävät termiä ”moral fitness” kuvaamaan sitä valmiutta, joka sotilailla tulisi olla vastaamaan kriisinhallintatehtävien eettisiin ja moraalisiin vaatimuksiin. Heidän mielestään koulutuksen kannalta olennaisinta on ymmärtää vastuu -käsitteen kaksijakoinen merkitys. Vastuu (accountability) tarkoittaa ensinnäkin sitä, että yksilö kantaa vastuun siitä, että muut (yhteiskunta, organisaatio) voivat luottaa hänen täyttävän hänen asemaansa ja tehtävänsä kohdistetut odotukset. Toisaalta vastuu (responsibility) tarkoittaa sitä, että yksilö käyttää hänelle osoitettuja valtuuksia oikein ja tarkoituksenmukaisesti.²⁰⁹ Yllä kuvatut vastuun muodot vaikuttavat ennen kaikkea päätöksiä tehtäessä. Sotilaan eettisen toimintakyvyn osalta on aiheellista tarkastella erikseen vastuun kantamista päätöksen tekemisen ja toteuttamisen jälkeen.

Päätöksenteko liittyy aina johonkin konkreettiseen kontekstiin, ja sen tarkoituksena on muuttaa joitain kontekstin parametreista. Primäärivaikutusten ohella päätöksillä voi olla useita sekundäärisvaikutuksia, joista kaikkia ei välttämättä kyetä ennakoimaan. On selvää, että päätöksentekijä on vastuussa aikaansaamistaan primäärivaikutuksista sekä tavasta toteuttaa päätös, mutta on vaikeaa sanoa, kuinka kauas vastuu kantaa sekundäärisvaikutuksien osalta.²¹⁰ Neljäsosa vastaajista piti vastuunkantamista päätöksen seurauksista vaikeana siitäkin huolimatta, että aikaisemman kysymyksen (kysely 1, kysymys 13) perusteella pääosa vastaajista oli jälkeinpäin tyytyväisiä päätöksiinsä. Tämä korostaa yhtä sotilaan eettisen toimintakyvyn kulmakivistä: yksilön vastuuta toiminnastaan. Vastuuntunne edistää pyrkimystä tehdä hyviä ja oikeita päätöksiä, mutta toisaalta jatkuva paine ja ristiriidat voivat johtaa yksilön ylikuormitukseen. Nämä ovat huomioitavia seikkoja pohdittaessa sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittämistä ja tukemista.

²⁰⁸ Weibullin mukaan Richardson, R. & Verweij, D. & Winslow, D.: Moral fitness for peace operations. *Journal of Political and Military Sociology*, 32, Summer, s. 99–113.

²⁰⁹ Weibull, s. 55.

²¹⁰ Mutanen, s. 125.

Se, miten vastuu jakautuu yksilöille organisaation sisällä, vaikuttaa merkittävästi eettisten valintojen tekemiseen. Jos yksilö tietää, että häntä pidetään vastuullisena tekemisistään, on hän todennäköisemmin taipuvainen tekemään oikeita eettisiä valintoja. Toisaalta, jos vastuu organisaatiossa hajautuu siten, että kukaan ei suoranaisesti kannu vastuuta toiminnasta, on yksilöiden helppoa toimia epäeettisesti.²¹¹ Tällöin ihmisestä tulee vain ratas suuressa koneistossa, muiden tekemien suunnitelmien ja päätösten toteuttaja. Myös vaiheittainen päätöksenteko aiheuttaa moraalisten rajojen hämärtymistä. Siirtyminen vähä vähältä toteuttamaan moraalisesti arveluttavia tekoja on helpompaa kuin radikaali toimintatavan muutos yhdellä kertaa.²¹² Kyselyn vastauksista ilmenee yleisesti, että vastuu eettisistä päätöksistä ja niiden toteuttamisesta vaikeissakin tilanteissa koetaan itsestään selvänä. Vastuullisuuden luonnollisuus korostuu todennäköisesti sen takia, että kaikki vastaajat ovat sotilasjohtajia

Grossman nimeää taistelun aiheuttamaa stressireaktiota ehkäiseviksi seikoiksi aiemman kokemuksen samankaltaisista tilanteista, tunteen oman toiminnan oikeutuksesta, valmistautumisen etukäteen sekä tunteiden kontrolloinnin.²¹³ Luetellut asiat tulevat useissa eri yhteyksissä esiin myös tämän kyselyn vastauksissa ja vastausten tulkinnoissa. Ne ovatkin olennaisia sotilaan eettistä toimintakykyä edistäviä tekijöitä muutenkin kuin ainoastaan vastuun kantamisen osalta. Sotilaspsykologinen tutkimus sotilaan käyttäytymisestä taistelutilanteessa liittyy läheisesti tämän tutkimuksen aiheeseen. Tämän tieteenalan tutkimustuloksia ei kuitenkaan hyödynnetä laajasti tässä tutkimuksessa.

Suhteellisen harva vastaajista nimesi itse päätöksen tekemisen vaikeaksi. On kuitenkin huomioitava, että päätöksenteon vaikeus tai helppous liittyy usein kiinteästi tilanteeseen ja tilanteenarviossa käytettävissä olevaan tietoon. Päätöksenteon merkitys tulee välillisesti ilmi myös vastuunkantamisessa. Päätöksen tekeminen on koko prosessin vedenjakaja siinäkin mielessä että, sotilasorganisaatiossa usein eri taho tekee päätöksen ja toteuttaa sen. Kukaan vastaajista ei nimennyt päätöksen toimeenpanoa vaikeaksi koetussa tilanteessa. Toimeenpanon voidaankin ajatella olevan joissain tapauksissa pelkkää suorittamista. Asia ei kuitenkaan ole niin, jos päätös edellyttää toimintaa, joka on yksilön eettisen näkemyksen vastaista. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi tappavan voiman käyttäminen toista ihmistä kohtaan.

²¹¹ Bradley, s. 19.

²¹² Glover, s. 112–113.

²¹³ Grossman, Dave: Killology. Bullet Proof Mind. Luento YEK 53:lle ja EUK 59:lle Maanpuolustuskorkeakoululla Santahaminassa 15.1.2007.

Puutteelliset resurssit -vastausryhmä eroaa aikaisemmasta tilanteenarvio-päätös-vastuunkanto -jatkumosta. Se osoittaa vastaajien käytännönläheistä suhtautumista kokemaansa tilanteeseen ja sitä, että esimerkiksi materiaaliin tai johtamiseen liittyvät konkreettiset asiat voivat nousta todellisessa tilanteessa eettisiä ristiriitoja huomattavasti merkittävämpään asemaan yksilön mielessä.

”Mitkä yksilölliset ominaisuudet tai luonteenpiirteet auttoivat tai olisivat auttaneet eettisessä päätöksenteossa? (Esim. päättäväisyys, rohkeus, harkitsevaisuus, analyyttisyys, rauhallisuus, tunteettomuus, oivalluskyky.)” (kysely 1, kysymys 12)

- Rauhallisuus 23 % (13 kpl)
- päättäväisyys 14 % (8 kpl)
- harkitsevaisuus 12 % (7 kpl)
- oivalluskyky 12 % (7 kpl)
- analyyttisyys 11 % (6 kpl)
- rohkeus 11 % (6 kpl)
- tunteettomuus 7 % (4 kpl)
- vastuullisuus 5 % (3 kpl)
- kokonaisuuden hahmottaminen 4 % (2 kpl)
- paineensietokyky 2 % (1 kpl).

Kysymyksen tarkoituksena oli selvittää niitä yksilön ominaisuuksia, jotka vastaajien mielestä auttoivat eettisen ratkaisun tekemisessä. Kysymyksen asettelun pyrkimyksenä oli saada selville, onko olemassa joitain yksilön luonteenpiirteitä tai muita yksilöllisiä ominaisuuksia, erotuksena koulutuksen ja kokemuksen tuomasta osaamisesta, jotka nähtiin merkittäväksi avuksi päätöksenteossa. Kysymyksen ohessa annetut esimerkinomaiset adjektiivit, olivat kenties liiankin ohjaavia, koska vastaukset löytyivät pääasiassa juuri tästä luettelosta. Vastaukset jakautuivat melko tasaisesti usean eri ominaisuuden osalle. Useimmat vastaajat luettelivat monia mielestään tärkeitä ominaisuuksia. Vastauksista nousee kuitenkin selvästi useimmin mainituksi rauhallisuus. Tätä tukee lisäksi monen vastaajan mainitsema harkitsevaisuus, joka ominaisuutena on jokseenkin lähellä rauhallisuutta.

Clausewitz piti tärkeänä sotilaan henkisiä voimavaroja. Hän arvosti kyvykkään sotilaan ominaisuuksina rohkeutta, määrätietoisuutta, maltillisuutta, energisyyttä, päättä-

väisyyttä, voimakasluonteisuutta, itsehillintää ja mielikuvitusta.²¹⁴ Talvisodan jälkeen ylipäällikkö Mannerheim pohti Kannaksen armeijan komentajan, kenraaliluutnantti Erik Heinrichsin kanssa upseerilta ja johtavalta sotapäälliköltä vaadittavia ominaisuuksia. Mannerheimin mukaan tärkeimmät ominaisuudet olivat: fyysinen ja moraalinen rohkeus; tunnollisuus ja vastuuntunto; arvostelukyky; henkinen ja ruumiillinen sitkeys sekä kaikkein olennaisimpana sielunvoima.²¹⁵ Yllä mainitut yksilön hyveet yhtenevät monelta osin kyselyn tuloksen kanssa. Se vahvistaa ajatusta sotilaan eettisen toimintakyvyn ja sotiluuden, etenkin sotilasjohtajuuden, yhtäläisyyksistä.

6.3 Sotilaan eettisen toimintakyvyn merkitys

Raviv kysyy: ”Onko olemassa eettistä päätöksentekoa? Onko se vain harjoiteltua toimintaa, ammattitaitoa, organisaatiokulttuurin mukaista toimintaa sekä organisaation arvojen ja sodan oikeussääntöjen noudattamista? Kuinka paljon sotilas päätöksentekijänä voi soveltaa ja käyttää harkintaansa huomioiden hänen tietonsa, taitonsa, kokemuksensa ja käytössä oleva aika?”²¹⁶ Kysymys on ajatuksia herättävä ja tarpeellinen. Jos oletetaan, että eettinen päätöksenteko on todellisuudessa esiintyvä käsite, voidaan edelleen kysyä: ”Millä tasolla ja minkälaisissa tilanteissa eettistä toimintakykyä esiintyy?” Jos eettisen toimintakyvyn kouluttaminen on pitkä ja yksilöstä itsestään lähtevä prosessi, kuten ajatellaan, halutaanko puolustusvoimissa puuttua siihen aktiivisesti? Riittääkö, että keskitytään Ravivin mainitseisiin muihin tekijöihin?

Väite: ”Eettinen toimintakyky on käsitteenä teoreettinen ja turha. Ammattitaitoinen, kokenut ja sivistynyt sotilas toimii oikein hyvin johdettuna.” (kysely 2, kysymys 2)

- *”Eri mieltä! Ammattitaitoinen, kokenut ja sivistynyt ei voi olla ilman hyvää eettistä toimintakykyä. Nämä eivät ole siis erillisiä asioita, vaan toisiaan tukevia.”*
- *”Olen eri mieltä. Mitä tarkoittaa ammattitaito, kokemus tai sivistys? Mitä tavallinen suomalainen upseeri tietää esimerkiksi islamin moraalisäännöstöstä tai esimerkiksi Afganistanilaisesta kunnia-koodista? Onko ammattitaitoa kyky noudattaa annettuja ohjeita määräyksiä ja käskyjä vai olla kyky olla noudattamatta niitä? On helppo puhua lauseilla kuten ’uhrata elämänsä isänmaalle’, mutta mitä se tarkoittaa? Onko eettisesti oikein aiheuttaa tuskaa, surua tai esim. vakavia taloudellisia ongelmia omalle perheelleen kotimaassa? Sotaväessä unohdetaan monesti avoin ja kriittinenkin keskustelu asioista, jotka ovat monelle henkilökohtaisella tasolla vaikeita.”*

²¹⁴ Norgaard & Holsting, s. 79.

²¹⁵ Turtola, Martti: Henkilöhistoria sotahistorian tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Huhtinen & Toiskallio: Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto, s.153.

²¹⁶ Raviv, Amira: Military Ethics as an Educational Challenge. Luento Maanpuolustuskorkeakoululla Santahaminassa 4.10.2006.

- ”Olen samaa mieltä ettei käsitettä pidä irrottaa omaksi irralliseksi käsitteekseen vaan se kuuluu osaksi ammattitaitoista, kokenutta ja sivistynyttä sotilasta. Etiikkaa ei mielestäni tule nostaa irrallisen ydinosaamisista.”
- ”Eri mieltä, ammattitaitoinen ja kokenut sotilas todennäköisesti toimii oikein useimmissa tilanteissa, mutta nuoremmat ja kokemattomammat voivat olla enemmän hukassa. Kaikissa tilanteissa sotilas ei toimi johdettuna vaan joutuu johtamaan tilannetta itse. Ammattitaitoinen ja ’sivistynyt’ sotilas tuntee myös työnsä eettiset arvot ja osaa soveltaa niitä käytännön tehtävissään.”

Kukaan vastaajista ei täysin yhtynyt esitettyyn väitteeseen. Eettisen toimintakyvyn nähtiin olennaisesti liittyvän ammattitaitoon ja sivistykseen tai täydentävän niitä. Eettisten ongelmatilanteiden kohtaamisen ja niiden pohtimisen ajateltiin kuuluvan osaksi sotilaan ammattia ja elämää. Vastaajien kriisinhallintakokemusten perusteella käsite sotilaan eettinen toimintakyky on siis tarpeellinen ja tärkeä, jotta tästä osa-alueesta voidaan ylipäätään puhua ja jotta se voitaisiin ottaa huomioon koulutuksessa.

”Koitteko eettisen ratkaisun tekemisen toimintaa ohjaavana tärkeänä valintana vai oliko se pikemminkin vain itsestään selvä osa muiden tekijöiden perusteella muodostunutta kokonaispäätöstä?” (kysely 1, kysymys 6)

Eettiset valinnat olivat kiinteä ja erottelematon osa muuta päätöksentekoprosessia 67 % (12 kpl)	Eettisillä ratkaisuilla oli merkittävä osuus kokonaispäätöksenteossa 22 % (4 kpl)	Eettisellä pohdinnalla ei ollut tunnistettavaa roolia päätöksenteossa 11 % (2 kpl)
”En muista erottaneeni erillistä eettistä pohdintaa, vaan pikemminkin etiikkaan liittyvät valinnat ovat mielestäni tilanteenarviossa sisäänrakennettuna.” ”Ainahan se on osa kokonaispäätöstä, päätöksestä riippuen painoarvo toki vaihtelee.”	”Eettisten ratkaisujen tekeminen oli merkittävä toimintaa ohjaava tekijä, ryhmän sisäisen toiminnan kannalta ja suhteissa paikallisiin.”	”Ratkaisut olivat nopeasti harkittuja mutta sen hetkisen tiedon valossa välttämättömiä (eli eivät siis todellisia eettisiä valintoja) tilanteen laukaisemiseksi.”

Kysymyksen vastaukset eivät eronneet jyrkästi toisistaan, mutta niissä esiintyneiden painotusten perusteella voitiin vastaukset jakaa kolmeen eri ryhmään. Tässä, kuten muissakin kysymyksissä, erot vastaajien välillä johtuvat kenties pääasiassa koettujen tilanteiden erilaisuudesta sekä vastaajien näkökulmaeroista ja painotuksista. Selvästi pääosa vastaajista piti eettisten ratkaisujen tekemistä erottelemattomana osana kokonaispäätöksentekoprosessia. Useimmat eivät kuitenkaan tunnistanee pohtineensa tietoisesti erikseen eettisiä ongelmia päätöksenteon aikana. Arviot ja harkinta tehtävän toteuttamismahdollisuuksista ja käytännön haasteiden ratkaisemisesta pitivät sisällään myös mahdollisten eettisten ratkaisujen pohdinnan. Toisaalta eettisesti arveluttavat tai toteuttamiskelvottomat toimintavaihtoehdot kenties karsiutuivat jo tilanteenarvioinnin alkuvaiheessa automaattisesti.

Viidesosa vastaajista koki eettisten näkökulmien olleen suuressa roolissa päätöstä tehtäessä. Osasta tämän ryhmän vastauksista ilmeni, että eettiseen harkintaan oli ollut riittävästi aikaa. Aikatekijä ei kuitenkaan muodostu selittäväksi tekijäksi eettisen näkökulman painottumisessa, kyse on pikemminkin yksilöllisistä ajattelutavoista ja tulkinnoista. Osa vastaajista totesi, että tietyn tyyppisissä tilanteissa ensimmäinen kerta oli aiheuttanut eettisten ratkaisujen harkintaa, mutta seuraavilla kerroilla tilanne oli jo lähes automaattista toimintaa. Tämän perusteella voidaan arvioida myös case-tyyppisten harjoitusten olevan tehokkaita valmentautumisessa eettisten ongelmien kohtaamiseen. Toisaalta on huomioitava tällaisten valmiiden mielensisäisten toimintamallien riskit. Kohdattavat tilanteet ovat harvoin täysin samanlaisia kuin harjoitellut tai aikaisemmin koetut tilanteet. Tehdyt eettiset ratkaisut vaativat aina erillisen päätöksenteon, jossa toki voidaan soveltaa jotain valmista harjoiteltua toimintamallia.

Muutama vastaaja ei vastauksensa mukaan käsitellyt ollenkaan eettisiä näkökantoja kokemassaan tilanteessa, vaan toimi täysin tehtävänsä ja tilanteen kehittymisen mukaan. Näille vastauksille tyypillistä oli, että tilanteet, joissa vastaajat olivat olleet, olivat nopeasti kehittyneitä ja hektisiä. Vastausjakaumasta voidaan löytää yhtenevyyttä itsemääräämisoikeutta käsitelleen kysymyksen vastauksien kanssa (kysely 1, kysymys 10). Jos tehtävä ei ole ristiriidassa yksilön etiikan kanssa, hänellä ei ole tarvetta pohtia sitä erikseen.

”Onko eettisten kysymysten pohdinta nopeissa päätöksentekotilanteissa tarkoituksenmukaista? Tulisiko tehtävän, ohjeiden ja yhteisesti määriteltujen toimintatapojen antaa riittävä pohja tapauskohtaiseen tulkintaan?” (kysely 1, kysymys 7)

Annetun tehtävän, ohjeistuksen ja koulutuksen perusteella tehtävät omat tilanteenmukaiset eettiset ratkaisut 67 % (12 kpl)	Tehtävä, ohjeistus ja koulutus ovat ensisijaisia, niiden tulisi antaa riittävä perusta päätöksenteolle 28 % (5 kpl)	Oma eettinen harkinta ja ratkaisut ovat aina ensisijaisia 5 % (1 kpl)
<p>”Eettinen harkintakyky on osa ammattitaitoa ja osa toimintaa ohjaavaa käskyttämisen prosessia. Ohjeet yms. eivät voi aina kattaa kaikkia tilanteita, joihin esimiesasemassa oleva joutuu.”</p> <p>”Omien kokemusteni mukaan eettisiä kysymyksiä pohtii vaikei haluaisikaan. Ohjeet ja yhteisesti määritellyt toimintatavat antavat toiminnalle suunnan ja kehyksen, jossa liikutaan. Sellaisia ohjeita/toimintatapoja, jotka kattavat kaiken mahdollisen ei kyetä luomaan. Eli päätöksentekoon liittyy aina päätäjän oma ’eettinen näkemys’.”</p> <p>”Aina on hyvä, jos on kattavat ohjeet, mutta on mahdollonta saada aikaan sellaista ohjeistusta, että tilannekohtaiselle pohdinnalle ei olisi tarvetta.”</p>	<p>”Nopeissa tilanteissa ei välttämättä ehdi miettiä kovinkaan paljoa, pikatilanteessa pääpaino on aina oman joukon selviytymisessä tilanteesta. Koulutuksen ja ohjeiden tulisi antaa riittävät perusteet toimintaan pikatilanteissa.”</p>	<p>”Eettisten kysymysten pohdinta on erittäin tarkoituksenmukaista, koska ratkaisulla on yleensä kauaskantoisia vaikutuksia. Jos ratkaisut eivät ole eettisesti kestäviä, niin päätös ei ole kestävä.”</p>

Selvä enemmistö vastaajista oli päätenyt siihen, että sotilaan on kaikissa tilanteissa kyettävä tai ainakin pyrittävä arvioimaan päätökseen liittyviä mahdollisia eettisiä kysymyksiä. Nähtiin, että tehtävä lisämääreineen tai muut toimintaohjeet eivät voi olla riittävän yksityiskohtaisia, vaan antavat enintään suuntalinjan omille päätöksille. Tilanteen nopean kehittymisen ja ajan puutteen ei tässä vastaajaryhmässä nähty muodostuvan ylipääsemättömäksi ongelmaksi. Edellisen kysymyksen vastauksissa esiin tullut näkemys eettisten ratkaisujen nivoutumisesta kiinteästi muuhun päätöksenteoon toistui vahvasti näissäkin vastauksissa.

Vajaa kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että tehtävän ja ohjeistuksen tulisi antaa valmiit perusteet päätöksenteolle kaikissa tilanteissa. He perustelivat kantansa sillä, että eettinen pohdinta vie liikaa aikaa, kun on tehtävä nopeita päätöksiä. Heidän näkemyksensä mukaan koulutuksen tulisi valmistaa sotilaat kohtaamaan eettiset pulmatilanteet siten, että tarpeen tullen toiminta on nopeaa eikä aikaa kulu tarpeettomaan epäröintiin tai harkintaan. Nämä kokemukseen perustuvat mielipiteet tuovat jälleen esiin nopeasti eteen tulevien tilanteiden erityisvaatimukset eettisen toimintakyvyn kannalta. Kun päätöksien ja toiminnan on oltava viivyttelämätöntä, jopa refleksinomaista, eettisten ongelmatilanteiden huomioonottaminen on haasteellista. Tällöin korostuvat eettistä toimintakykyä kehittävä koulutus ja kokemukset samankaltaisista tilanteista.

Grossmanin mukaan sotilaan toiminnan tulee taistelutilanteessa olla tietoista ja harjittua eikä automatisoitunutta tai tiedostamatonta. Se on yksi edellytys sotilaallisen voiman käyttämisestä oikein järjestelmän ja yhteiskunnan kannalta, mutta myös edesauttaa yksilöä selviytymään stressireaktioista.²¹⁷

Väite: ”Suomalainen sotilas joutuu nykyisen kaltaisissa kriisinhallintatehtävissä erittäin harvoin vaativaan eettiseen ongelmatilanteeseen, jossa hän joutuu itsenäisesti tekemään ratkaisuja. (Esim. tilanne, jossa on kyse ihmishengistä.)” (kysely 2, kysymys 6)

- *”Eri mieltä. Tällaisiin tilanteisiin on jouduttu jokaisessa operaatiossa jo vuodesta 1956, kun ensimmäiset menivät taistelujen keskelle Siinaille.”*
- *”Olen osin samaa mieltä. Menneissä, nykyisissä ja tulevissa kriisinhallintatehtävissä on ollut ja tulee aina olemaan tilanteita, joissa on kyse ihmishengistä. Yleensä omista joukoista.”*

²¹⁷ Grossman, em. luento.

- ”On joutunut, joutuu nyt ja joutuu tulevaisuudessakin – tosin harvoin. Itsenäisen päätöksentekokyvyn merkitys on suuri, olipa sotilaan asema mikä tahansa. Näkisin mielelläni, että viime sodissa koeponnistettu suomalaisen sotilaan itsenäinen toiminta ei katoaisi mihinkään. ...”
- ”Olen samaa mieltä. Tietysti riippuu paljon operaatiosta ja sen luonteesta.”
- ”Eri mieltä. Kyllä niitä ratkaisuja joutuu tekemään, vaikka ei mellakoita olisikaan. Aina kun käsket partion ulos portista, on mahdollista, että et miehiäsi enää elävänä näe. Ja aina on pidettävä huolta omista.”
- ”Osittain eri mieltä. Ainakin Afganistanissa eettisiä ongelmatilanteita voi syntyä kenelle tahansa jo pelkästään erilaisista kulttuureista johtuen.”

Väitteen vastaukset edustivat muutamaa peruslinjaa. Kriisinhallintatehtävien arveltiin suomalaisten osalta olevan muuttumassa entistä vaativimmiksi, jolloin myös eettisiä ongelmatilanteita kohdataan entistä enemmän. Toisaalta osa vastaajista otaksui, että suomalaiset eivät jatkossakaan osallistu suurella määrällä eettisesti kaikkein haastavimpiin taistelutehtäviin kriisinhallintaoperaatioissa. Useampi vastaaja toi esiin, että suomalaiset ovat kohdanneet eettisesti haastavia tilanteita kriisinhallintatehtävissä tähänkin saakka ja näin tapahtuu jatkossakin. Muutama vastaajista mainitsi johtajan vastuun joukostaan ja omia alaisia koskevien eettisten ratkaisujen tekemisen operaation intensiteetin ja vaarallisuuden tasosta riippumatta. Kaiken kaikkiaan vastauksista heijastui, että sotilaan eettistä toimintakykyä pidettiin tärkeänä kaikenlaisissa kriisinhallintatehtävissä. Eettisten ongelmatilanteiden määrä vaihtelee tehtävistä ja olosuhteista riippuen, mutta valmius kohdata niitä tulee luoda ja sitä pitää ylläpitää jatkuvasti.

Väite: ”Kriisinhallintatehtävien muuttuessa vaativammiksi suomalaisissa joukoissa tullaan kohtaamaan samanlaisia vakavia eettisiä ongelmia, kurittomuutta ja väärinkäytöksiä kuin muissa länsimaalaisissa sotilasjoukoissa. (Esim. tiedostusvälineissä viime vuosina raportoidut teot.)” (kysely 2, kysymys 5)

- ”Olen eri mieltä. Suomalaisen ihmisen peruluonteeseen ei kuulu tällainen. Tietysti poikkeustapauksiakin saattaa tulla. Näihin tulee kuitenkin puuttua mahdollisimman nopeasti ja riittävän kovalta kädellä.”
- ”Olen samaa mieltä. Operaatiot saattavat olla ristiriidassa omien arvojen kanssa. Lisäksi yleisesti suomalaiset muuttuvat itsekeskeisemmiksi nykykehityksen mukana.”
- ”Osittain samaa mieltä. Mikäli suomalaiset joutuvat toimimaan tehtävissä, missä tulee tappioita kaatuneina ja haavoittuneina ja missä tappavaa voimaa on käytettävä oman joukon suojaamiseen ja annettujen tehtävien toteuttamiseen niin on varma että henkisesti heikoimmat ja kokemattomimmat yksilöt kokevat eettisiä ja paljon muitakin ongelmia. Kurittomuutta ja väärinkäytöksiäkin varmasti tulee, mutten usko laajempaan kurittomuusilmiöön vaan enemmän yksittäistapauksiin.

Mikäli suomalaisia lähetetään ko. tehtäviin, tulee valintakriteerejä tiukentaa ja koulutusta tehostaa em. asian tiimoilta.”

- *”Olen eri mieltä. Kurittomuutta ja väärinkäytöksiä on ollut jossain määrin tähänkin asti. Kysymys on hyvien johtajien valinnasta ja huomion kiinnittämistä henkilöstön valintaan”.*
- *”Olen samaa mieltä. Suomalaiseen kulttuuriin kuuluva puhumattomuus ja perinne ryypätä ja saunoa vaikeat asiat unohduksiin johti nyt ongelmiin esim. – – operaatiossa. Tämän yhdistettynä vaatimattomaan sotilaalliseen koulutukseen ja usein huonohkoon johtamiseen tulee vain lisäämään eettisiä ongelmia. Oman käsitykseni on, että suomalaisten pelastus mediatuholta on ollut se, että pääosa ihmisistä on ollut näissä puuhissaan sentään niin fiksuja, että eivät ole jääneet laajassa mittakaavassa kiinni.”*
- *”Osittain eri mieltä. Suomalaisen perusluonteen tuntien, meidän ongelmat liittyvät operaatioissa miltei aina alkoholiin ja naisten ja miesten väliseen kanssakäymiseen. Uskon, että mitä vaativampi operaatio, sitä paremmin keskitytään ihmisten valintaan ja operaatiossa keskitytään päätehtävän toteuttamiseen ja muuhun jää vähemmän aikaa. Kurittomuus ja epäeettiset teot eivät kuulu suomalaiseen kansanluonteeseen, enkä mitenkään usko, että nämä ilmiöt tulisivat osaksi suomalaisen rauhanturvajoukon toimintaa. Yksittäistapauksia voi toki aina ilmetä.”*
- *”Olen samaa mieltä. Ongelma lienee väistämätön, mutta suomalaiset erottunevat kuitenkin edukseen muihin verrattuna. Lieveilmiöt ovat nähtävissä jo nyt palvelusvapaiden aikaisena – –, liiallisena alkoholin käyttönä, huumeiden käyttönä, taloudellisina petoksina jne.”*
- *”Eri mieltä. Jos valintapohja säilyy samana, meillä ei ole mitään tämän suuntaisia ongelmia – aikaisempaa enempää.”*

Vastaukset jakoutuivat melko tasaisesti siten, että hieman yli puolet vastaajista oli samaa mieltä väittämän kanssa. Monessa vastauksessa tuotiin esiin, että eettisiä ongelmia on jo tälläkin hetkellä suomalaisissa kriisinhallintajoukoissa, vaikka niitä ei erityisesti tuodakaan esiin. Toisaalta yleinen mielipide oli, että verrattaessa suomalaisia muihin kansallisuuksiin sotilaidemme eettinen toimintakyky on nyt ja tulevaisuudessakin suhteellisen hyvä. Usean vastaajan mielipide oli, että yksittäisiä väärinkäytöksiä ja eettisesti vääriä tekoja tapahtuu jatkossakin, mutta ne ovat poikkeustapauksia eivätkä nouse suureksi ongelmaksi. Vastaukset korreloivat kyselyn 1 kysymyksen 16 vastauksiin, joiden mukaan suomalaisen sotilaan vahvuuksia eettisen toimintakyvyn saralla ovat luonteenlaatu, arvot ja sivistys. Moni vastaajista oli sitä mieltä, että nämä vahvuudet estävät vakavien eettisten ongelmien syntymisen jatkossakin.

Tämänkin kysymyksen vastauksissa osa (4/14) vastaajista toi esiin johtajien roolin merkityksen. Myös kriisinhallintajoukkoihin valittavien henkilöiden valintakriteereiden nähtiin olevan ratkaisevaa eettisten ongelmien ehkäisemiseksi.

Kriisinhallintatehtävissä tapahtuneita eettisiä väärinkäytöksiä tutkittaessa on todettu, että on mahdollista löytää yhteisiä tapahtumiin johtavia tekijöitä, jotka ovat riippumattomia joukkojen kansallisuudesta tai operaatioalueesta. Tällaisia ovat väärä joukko, väärä paikka ja väärät odotukset yhdistettynä uhkaavaan ympäristöön sekä puutteelliseen tukeen, resursseihin ja turvallisuuteen.²¹⁸ Tällaiset tekijät voivat saada hyvin koulutetun ja eettisesti toimintakykyisen joukonkin syyllistymään väärinkäytöksiin.

6.4 Sotilaan eettisen toimintakyvyn tukeminen

Miten tukisit sotilasjohtajana oman alaisesi eettistä toimintakykyä? (kysely 2, kysymys 3)

Ohjaus, oppiminen kokemuksista 28,5 % (4 kpl)	Valmistautuminen tilanteisiin etukäteen, case-harjoitukset 28,5 % (4 kpl)	Oma esimerkki, johtamiskäyttätyminen 28,5 % (4 kpl)	Muu koulutus 14,5 % (2 kpl)
<p><i>"Työtehtävien ja kokemusten kautta tapahtuvalla kasvatuksella. 'Oikean ja väärän' opettamisella."</i></p> <p><i>"Valvomalla alaisen toimintaa ja pyrkimällä ohjaamaan häntä toimimaan yleisesti hyväksytyjen eettisten arvojen mukaan."</i></p> <p><i>"Ohjaamalla toimintaa haluttuun suuntaan ja antamalla palautetta. Arvot ja luonne on muokattu jo kotikasvatuksessa."</i></p> <p><i>"Uskon, että työnohjaus ja keskustelu ovat tässä asiassa kaikkein paras tapa toimia. Päätöksen teon taustalla olevien asioiden kuvailu sekä oman päätöksen vaikutusten arviointi ovat tärkeä osa kehittämistä."</i></p>	<p><i>"Caset."</i></p> <p><i>"Mielikuvaharjoituksilla, joissa tehtäisiin kuvattun tilanteen edellyttämät johtamistoimenpiteet ja joissa pohdittaisiin mahdollisesti kohdattavia johtamiseen liittyviä eettisiä vaikeuksia."</i></p> <p><i>"Keskustelulla aiheesta, tilanteista, päätöksenteosta, seuraamuksista ja case-tyylisillä harjoitteilla."</i></p>	<p><i>"Omalla esimerkillä eli toimimalla itse 'eettisesti oikein'."</i></p> <p><i>"Olemalla hyvä esimerkki ja antamalla suoraa palautetta alaisella risuun ja ruusuin."</i></p> <p><i>"Esimies ohjaa, neuvoo, opastaa, korjaa virheitä, keskustelee, laajentaa alaisen tietämystä, harjaannuttaa jne. eli kysymys kulminoituu esimiehen omaan toimintaansa, eettisen toimintakykyynsä ja siihen miten hän omalla johtamiskäyttätymisellään saa alaiset omaksumaan sisäänrakennetun eettisen automaatin."</i></p>	<p><i>"Opettamalla kriisinhallintaoperaation kohde- maan kulttuuria."</i></p> <p><i>"Vanha koira ei opi uusia temppuja. Huomioitava peruskoulutuksensa."</i></p>

Vastaukset oli ryhmiteltävissä kolmeen erityyppiseen, mutta yhtä suureen ryhmään. Neljännen ryhmän muodostivat kaksi vastaajaa, joiden mielestä alaista tulisi tukea tarvittavalla koulutuksella. Vajaa kolmasosa vastaajista olisi kehittänyt alaisensa eettistä toimintakykyä henkilökohtaisella ohjauksella ja keskustelemalla koetuista tilanteista. Tässä ryhmässä ajatuksena oli saada alainen oppimaan kokemuksistaan. Joidenkin tutkijoiden näkemysten mukaan juuri tämänkaltaiset menetelmät ovat tehok-

²¹⁸ Weibull, s. 54.

kaimpia oppimisen kannalta. Vasta kun sotilas on itse saanut todellisia kokemuksia kriisinhallintatehtävistä, voi hän ymmärtää vaadittavan päätöksenteon kompleksisuuden sekä kohdata oman rajoittuneisuutensa. Pelkkä kokemus ei johda kehitykseen. Osaamisen kehittymisen kannalta tärkeintä on kokemuksen tietoinen reflektointi, jossa uudet, vaikeat tapahtumat puetaan sanoiksi ja tulkitaan. Tämä reflektointi voi tapahtua järjestetyssä debriefing-tilaisuudessa, mutta epämuodollisia keskusteluja tapahtumista ja kokemuksista pidetään sitäkin tärkeämpänä.²¹⁹

Toinen kolmasosa vastaajista näki parhaimpana alaisen valmistamisen mahdollisiin eettisiin pulmatilanteisiin etukäteen. Konkreettisenä menetelmänä näihin vastauksiin liitettiin aina case-tyyppinen harjoittelu.

Omalla esimerkillä johtaminen kuuluu vahvasti Suomen puolustusvoimien johtamiskulttuuriin. Tämä tuli esiin myös vajaassa kolmasosassa vastauksista. On luonnollista ajatella, että esimiehen esimerkin vaikutus etenkin eettisiä ratkaisuja tehtäessä on suuri. Kuitenkin kun tarkastellaan tämän kysymyksen ja kysymyksen: ”Mitkä osatekijät vaikuttivat päätöksentekoon kokemassanne eettistä ratkaisua vaatineessa tilanteessa?” (kysely 1, kysymys 4) vastauksia, havaitaan mielenkiintoinen seikka. Yksi mainitun kysymyksen valittavista vaihtoehdoista oli ”muiden esimerkki”. Kuitenkaan kukaan 18 vastaajasta ei nimennyt sitä vaikuttimekseen, vaikka valittavien vaikuttavien tekijöiden määrää ei rajoitettu. Vastauksista muodostuu käsitys, että sotilasjohtaja luottaa esimerkin voimaan alaiensa osalta, mutta tekee itse itsenäisiä päätöksiä muiden esimerkin vaikuttamatta merkittävästi.

Koska alaisten kouluttaminenkin on osa johtamista, voidaan vastauksista kaiken kaikkiaan tulkita, että hyvä sotilasjohtaminen on paras tuki alaisen eettiselle toimintakyvylle. Johtamiskäyttäytymisessä korostuu tärkeänä välitön vuorovaikutus alaisten kanssa. Hyvän johtajuuden tunnusmerkit sotilaan eettisen toimintakyvyn osalta eivät eroa merkittävästi siitä, miten hyvä sotilasjohtaminen puolustusvoimissa yleisesti käsitetään.

²¹⁹ Norgaard & Holsting, s. 116–118.

"Mitä lisäperusteita tai apua olisitte kaivannut eettistä ratkaisua tehdessänne?" (kysely 1, kysymys 9)

Ei mitään 45 % (9 kpl)	Käskyt, ohjeistus, johtaminen 30 % (6 kpl)	Varmuus tuesta jälkepäin, oma oikeusturva 10 % (2 kpl)	Muut asiat 15 % (3 kpl)
<p>"En olisi kaivannut mitään lisäperusteita. Päätöksentekijä on monesti yksin, mitä tulee vastuuseen – ja hyvä niin. Vastuullisuus on tärkeä osa päätöstä."</p> <p>"En mitään. Rules Of Engagement antaa pitkälti toiminnan kannalta tärkeän ohjeistuksen."</p>	<p>"Kansallisen johdon ja operatiivisten esimiesten tuki oli joskus vähäistä."</p> <p>"ROE yksiselitteiseksi"</p>	<p>"Ehkä sitä, että jos käsken joukkoa tekemään asioita, joita on erikseen kielletty tekemästä, onko itselläni enää mitään oikeusturvaa?"</p>	<p>"Aikaa (mutta ko. tilanteissa mahdoton yhtälö)."</p> <p>"Lisää joukkoja käyttöön ja nopeasti. Tällöin olisi ollut huomattavasti helpompia toimia."</p>

Valtaosa vastaajista totesi, että mitään lisäperusteita tai -tukea ei olisi tarvittu. Vastaajilla oli kaikki päätöksentekoon tarvittavat tekijät käytössään tai sitten heidän mielestään päätös on kyettävä tekemään puutteellisillakin perusteilla. Kysymykseen "Mikä tilanteessa oli vaikeinta?" (kysely 1, kysymys 11) vajaa puolet vastaajista nimesi tilanteenarvioinnin epäselvyyden ja epävarmuuden. Tässä yhteydessä vastauksiin ei kuitenkaan ollut kirjattu tarvetta tukeen esimerkiksi tilannekuvan selventämiseksi. Tämä voidaan tulkita siten, että tietty epävarmuus päätöstä tehtäessä hyväksytään ja sitä pidetään jopa itsestään selvänä kyseessä olevissa olosuhteissa.

Toinen merkittävä vastaajaryhmä piti saamiaan tehtäviä tai ohjeita puutteellisina. Nämä vastaukset vahvistavat edelleen aikaisempien kysymyksiä vastauksissa esiin tullutta tehtäväkeskeistä suhtautumista eettisten ongelmien ratkaisuun. Toisaalta näiden vastaajien näkemys on vastakkainen verrattuna suurimpaan vastaajaryhmään, joka ei kaivannut mitään tukea. Tämä saattaa kertoa tilanteen ja annettujen käskyjen erilaisuudesta, mutta tuo myös esiin sen, kuinka tärkeää varmuus esimiehen tuesta ja oman toiminnan oikeutuksesta on. Myös aikaisemmista vastauksista käy ilmi, että yksiselitteisiä, kaiken kattavia toimintaohjeita ei odoteta eikä niitä pidetä mahdollisinkaan, mutta selvyys tehtävän toteuttamisen suuntalinjoista ja päämäärä esimieheltä halutaan. Etiikka ja poliisin työ -oppikirjan mukaan johto voi ylläpitää eettisiä valmiuksia luomalla luottamusta herättävän ilmapiirin, selkeän vastuunjaon, oikeudet, voimavarat ja velvoitteet alaisilleen. Työntekijöillä pitää olla mahdollisuus oppia niin onnistumisistaan kuin epäonnistumisistaankin. Ongelmien lakaisu maton alle

rapauttaa yhteisön etiikkaa. Oikeat, avoimet toimintatavat luovat mahdollisuuden rakentamaan kritiikkiin, jota tarvitaan kestävien ratkaisujen löytämiseen.²²⁰

Vaikka vain kaksi vastaajaa otti esiin epävarmuuden omasta asemasta päätöksenteon yhteydessä, on se kuitenkin huomioitava asia ja indikoi myös osaltaan tarvetta selviin käskyihin ja toimintaohjeisiin. Kaiken kaikkiaan tärkeiksi tekijöiksi nousevat johtaminen, ohjeet siitä, mitä saa tehdä ja mitä ei, sekä selvä käsitys halutusta päämäärästä. Toisaalta ymmärrettiin sotilasjohtajan oma vastuu päätöksenteosta ja se, että yksiselitteisiä kaikkiin tilanteisiin sopivia ohjeita ei voida antaa. Johtamiseemme perinteisesti kuuluneeseen tehtävätaktiikkaan ja puolustusvoimien nykyiseen operatiiviseen suunnitteluprosessiin (FINGOP) sisältyy halutun loppuasetelman ja tavoitteen ilmaiseminen²²¹. Sen merkitys nousee tärkeään asemaan eettisten ratkaisujen tekemisessä.

Muut asiat -vastausryhmä tukee jo aiemmin syntyneitä käsityksiä siitä, että tietyissä tilanteissa käytännön toimintaan liittyvät asiat nousevat tärkeysjärjestyksessä ensimmäiseksi. Tällöin, ainakin väliaikaisesti, eettisten asioiden pohtiminen jää sekundaarisena ja jopa irrationaalisenä toimintana syrjään.

"Mikä erityisesti helpotti tai auttoi ratkaisemaan eettisen pulman?" (kysely 1, kysymys 8)

Ammattitaito, osaaminen, kokemukset, valmentautuminen 28 % (9 kpl)	Oman joukon suorituskyky, joukon tuki 22 % (7 kpl)	Henkilökohtaiset ominaisuudet 19 % (6 kpl)	Normit, käsitykset, ohjeet 19 % (6 kpl)	Omat arvot 9 % (3 kpl)	Olosuhteet 3 % (1 kpl)
"Kaikkein tärkeimpänä ammattitaito." "Tilanteiden ja erilaisten toimintavaihtoehtojen + seuraamusten pohdinta etukäteen." "Kokemus samansuuntaisista tilanteista, joissa tekemäni päätös oli todettu onnistuneeksi, antoi itseluottamusta tehdä ratkaisuja luottaen omaan etiikkaan."	"Joukon saama koulutus ja joukon suorituskyky." "Luottamus omaan organisaatioon: oma joukko kykenee ja TEKEE tarvittavat toimenpiteet."	"Maalaisjärjen käyttö." "Hallittu riskinottokyky, uskallus."	"Annettu ohjeistus ohjasi toimimaan automaattisesti." "Esimiehen tuki."	"Oma arvoilma."	"Toimintaa helpotti se tilanteiden nopea vyöryminen päälle, jolloin oli reagoitava jotenkin lisävahinkojen syntymisen estämiseksi."

Kysymys on samankaltainen aikaisempien kysymysten kanssa, joilla pyrittiin selvittämään päätöksentekoon vaikuttaneita tekijöitä. Kysymyksenasettelulla pyrittiin foku-

²²⁰ Etiikka ja poliisin työ, s. 108.

²²¹ Operatiivisen suunnittelun perusteet. FINGOP. Pääesikunta, Operatiivinen osasto, luonnos elokuu 2006, s. 3-8—3-9. VIRANOMAISKÄYTTÖ.

soitumaan päätöksentekoprosessin ytimeen sekä jättämään tehtävän ja olosuhteiden vaikutuksen arvioiminen vähemmällä. Kysymyksen vastaukset on luokiteltu kuuteen eri ryhmään, jotka mukailevat ensimmäisen kyselyn kysymyksien neljä ja viisi vastausten luokittelua. Vastaajat nimesivät vastauksissaan yleensä muutaman tekijän, jotka olivat erityisesti auttaneet heitä ratkaisemaan eettisen pulman. Vastauksissa tärkeimmäksi tekijäksi nousivat omat kyvyt niin ammattitaidon, osaamisen, kokemusten kuin henkilökohtaisten ominaisuuksienkin osalta. Seuraavaksi tärkeimmäksi tekijäksi nimettiin luottamus omaan joukkoon ja sen suorituskyky. Normien, käskyjen ja ohjeiden apu eettisten pulmatilanteiden ratkaisemiseen oli myös huomattava.

Ulkopuolinen apu ei kokonaisuudessaan noussut vastauksissa merkittäväksi tekijäksi henkilökohtaisten ominaisuuksien ja ammattitaidon rinnalle. Vastaukset noudattelevat muiden kysymysten vastausten linjaa, joissa korostuivat myös omat kyvyt ja osaaminen. Huomattavana vivahtena verrattuna aikaisempien kysymysten vastauksiin oli oman joukon suorituskyvyn nouseminen aikaisempaa merkittävämmäksi. Tosin vastauksista käy ilmi, että oma joukko ja sen suorituskyky nähtiin tavallaan laajentumana omalle osaamiselle ja toimintakyvyille. Sillä ei tarkoitettu epämääräisesti alaisia tai koko kriisinhallintajoukkoa, vaan sitä joukkoa, jonka johtaja oltiin ja jonka kanssa jatkuvasti toimittiin.

6.5 Sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittäminen

Väite: ”Eettinen toimintakyky on osa sotilaan ammattitaitoa. Sitä voi ja pitää kehittää kuten muutakin sotilaan osaamista.” (kysely 2, kysymys 7)

- *”Olen samaa mieltä. Kyseessä on eräs ammattitaidon oleellisimmista osista. Pääosa tästä varmistetaan oikeilla valinnoilla, mutta eettinen toimintakyky vaatii jatkuvaa kehittämistä.”*
- *”Samaa mieltä. Jokainen osa-alue vaatii ’huoltoa’, päivittämistä ja kehittämistä. Eettinen toimintakyky ei ole poikkeus.”*
- *”Samaa mieltä. Sitä on vaikea mieltää omaksi osa-alueekseen, koska se sisältyy useimpiin toimintoihin. Kehittämisen tulisikin tapahtua esim. taktiikan opetuksen tai case-harjoittelun yhteydessä. Muuten arvot muuttuvat ihmisen mukana.”*
- *”Kyllä, ehdottomasti näin. Eettisen toimintakyvyn kouluttamisesta ei sen sijaan saa tehdä opipainetta, mutta se pitää sisällyttää kaikkien koulutukseen, joskus huomaamattomana, joskus suurempaa painoarvoa omaten.”*
- *”Samaa mieltä. Arvojen kouluttaminen on ollut mielestäni aina voimakkaasti näkyvillä ja merkittävässä osassa sotilaskoulutuksessa. Tosin monien muutosten yhteydessä puolustusvoimat ei ole*

osannut mukauttaa virallisia arvojaan vastaamaan kaikkia tekemiään muutoksia tai ihmisissä ja yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin. ...”

Kaikki vastaajat olivat samaa mieltä väitteen kanssa. Väitteen mukaisesti vastaajat pitivät sotilaan eettistä toimintakykyä yhtenä itsestään selvänä sotilaiden osaamisvaatimuksena. Yksimielisyys myös siitä, että tätä osaamisaluetta tulisi pyrkiä kehittämään, oli vallitseva. Moni kuitenkin toi esiin sen, että eettisen toimintakyvyn kehittäminen tulisi integroida muuhun koulutukseen. Sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittäminen omana erillisenä osa-alueenaan kohtasi vastustusta.

”Miten kokemuksenne perusteella eettisen ratkaisun tekemiseen olisi voinut valmistautua etukäteen? Mitä olisi voitu kouluttaa etukäteen?” (kysely 1, kysymys 14)

Case-harjoitukset, esimerkkitapausten käsittely 42 % (11 kpl)	Yleinen sotilaskoulutus, johtajakoulutus, ammattitaidon lisääminen 27 % (7 kpl)	Aikaisemmat kokemukset, yleinen elämäkokemus 11 % (3 kpl)	Toimintaympäristön tunteminen 8 % (2 kpl)	Muut 8 % (2 kpl)	Ei mitenkään 4 % (1 kpl)
<p>”Kyllä erilaiset pulmatilanneharjoitukset opettavat prosessoimaan tilanteen. Asiasisällöllisesti tilanteet poikkeavat täysin toisistaan, mutta yhteistä niille on poikkeuksellinen problemaattisuus, vaara, seurannaisvaikutukset ja arvot.”</p> <p>”Koulutuksessa enemmän esimerkkitapauksia ja niissä tehtyjen ratkaisujen ruotimista.”</p>	<p>”Johtajakoulutus on kaiken aa ja oo. Kaiken kaikkiaan kyse on ammattitaidosta, käytännön johtamisharjoittelusta sotaharjoituksista alkaen eli siis perustiedot ja taidot on hallittava ja niitä on käytännössä harjoiteltava, jotta pystyy tekemään hankalia päätöksiä laaja-alaisen tietämyksen/kokemuksen perusteella.”</p> <p>”Erillisen valintaprosessin kautta annettava toimialan koulutus valmentaa tehtävään. Koulutus antaa yleiset perusteet, joita sovelletaan kulloisenkin tilanteen mukaisesti.”</p>	<p>”Saamani kokemus aikaisemmista tilanteista operaatioissa oli ratkaisevaa. Lisäksi sotilaallisen kurin ja sotilaallisen organisaatiokulttuurin hyväksyminen osaksi omaa etiikkakäsitystä ovat ensiarvoisen tärkeitä yhdessä ihmistä arvostavan elämäkokemuksen kanssa.”</p>	<p>”Tehtävään lähdeittäessä on oltava mahdollisimman tarkka tilannetieto alueelta. Silloin on huomattavasti helpompi mennä pahaankin tilanteeseen kun tietää mitä odottaa sekä on itse valmistautunut tekemään vaikeinkin päätöksiä.”</p>	<p>”Omien miesten ominaisuuksien ja pelkojen tunteminen.”</p>	<p>”Mielestäni ei mitenkään.”</p>

Kaikkiaan vastaukset jakautuivat kahteen pääryhmään. Eniten vastauksissa tuotiin esiin arvioitujen tarpeiden mukaisesti kohdennetun ja esimerkkeihin perustuvan koulutuksen hyödyllisyys vastaajien kohtaamissa tilanteissa. Yksittäisenä koulutustapana usea vastaaja mainitsi mahdollisiin tuleviin tilanteisiin valmentavat case-harjoitukset. Toiseksi suurimman vastausryhmän mukaan laaja-alainen ja vankka sotilaallinen osaaminen antaa valmiudet kohdata erilaisia tilanteita. Etenkin johtajakoulutus nähtiin hyödyllisenä eettisen toimintakyvyn kannalta.

Lähes kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että valmiutta eettisten ratkaisujen tekemiseen voidaan lisätä koulutuksen keinoin tai kokemusta hankkimalla. Suurin osa näki, että nämä valmentautumiskeinot olisivat nimenomaan sotilasorganisaation toteutta-

mia, ei niinkään yksilölähtöistä itsensä kehittämistä. Kukaan vastaajista ei tuonut tämän kysymyksen yhteydessä esiin tarvetta yleiseen tai teoreettiseen etiikan opetukseen.

"Mistä saamastanne koulutuksesta tai kokemuksesta oli suoranaista hyötyä eettisessä päätöksentekotilanteessa?" (kysely 1, kysymys 15)

Muu hankittu kokemus ja osaaminen 22 % (7 kpl)	Erityiskoulutus operaatiota varten 22 % (7 kpl)	Yleinen sotilaskoulutus ja virkauran tuoma kokemus 19 % (6 kpl)	Operaation aikana kertynyt kokemus 19 % (6 kpl)	Erityiset johtamiskokemukset sotilasuran aikana 12 % (4 kpl)	Omatoiminen valmentautuminen 6 % (2 kpl)
"Eettisessä päätöksentekotilanteessa mielestäni eniten vaikuttaa (elämän)kokemus sekä ns. maalaisjärki." "Riittävän laaja sivistystaso." "Jokaisen ihmisen eettinen koulutus alkaa jo lapsesta alkaen. Tähän vaikuttaa koulussa ja kotona annettava tapakasvatus. Jo tällöin opetetaan mikä on oikein ja mikä on väärin."	"Ensisijaisesti kulttuuri- ja tapa- sekä SOP/VOKS -koulutuksesta." "ROE ja laki-asioiden opettaminen palveli suoraan."	"K kaikkein parasta koulutusta oli 11 vuoden perusyksikötason kokemus." "Enemmänkin toimintaa ohjaa koko sotilasuran aikana saatu monipuolinen koulutus."	"Suurin hyöty tulee käytännön kokemuksesta. Paikallisten ihmisten uskonnollisten tapojen ja taustojen tunteminen." "Aikaisempi palvelus ja toiminta alueella."	"Johtamiskokemus taisteluharjoituksissa ja -ammunnoissa." "Toimivana johtajana/päällikkönä/ komentajana kaksipuolisissa sotatäi taisteluharjoituksissa." "Koulutus Itävallassa ja Niinisalossa, pulmatilanneharjoitukset olivat arvokkaimpia."	"Olin valmistellut itseäni voimankäyttötilanteiden varalle."

Tässä kysymyksessä pureuduttiin aikaisempaa syvemmin siihen, kuinka hyvin puolustusvoimat nykyisellä järjestelmällään tukee upseereiden ja opistoupseereiden eettistä toimintakykyä kriisinhallintatehtävissä. Kolme lähes yhtä useasti mainittua tekijää olivat odotettuja aikaisempien kysymysten vastausten perusteella. Nämä olivat erityiskoulutus operaatiota varten, yleinen sotilaskoulutus ja virkauralla hankittu osaaminen sekä operaation aikana kertynyt kokemus. Sotilasuran aikana hankitusta kokemuksesta voidaan erikseen mainita toimiminen johtajana sotaharjoituksissa ja taisteluumunnoissa. Sen toi esiin neljä vastaajaa. Todenmukaisia taistelutilanteita jäljittelevät harjoitukset voivat palvella muiden tavoitteiden lisäksi myös sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittämistä.

Tässä kysymyksessä muualta kuin puolustusvoimien piiristä kertyneen kokemuksen hyöty sotilaan eettisen toimintakyvyn kannalta nousi esiin suhteellisen vahvana. Tämä mielipide ei ole yllättävä niiden kokemusten valossa, joita on saatu reserviläisten käytöstä suomalaisissa kriisinhallintajoukoissa. Toisaalta siviilimaailman kokemukset eivät ehkä enää ole hyödynnettävissä entiseen tapaan kriisinhallintatehtävien muuttuessa vaativammiksi, jopa taistelutehtäviä sisältäviksi.

Omatoiminen valmentautuminen henkisesti ja fyysisesti mahdollisiin tuleviin tilanteisiin mainittiin vain muutamassa vastauksessa. Tämänkaltainen itsensä valmistaminen esimerkiksi mielikuvaharjoituksin on todennäköisesti tavallista, kun tiedetään, että pian kohdataan eettisesti vaativia tilanteita. Aktiivinen omatoiminen valmentautuminen on merkki ammattimaisesta asenteesta omaa tehtävää kohtaan.

"Mitä pidätte kokemanne perusteella Suomen puolustusvoimissa tiedolliset, taidolliset ja aatteelliset oppinsa sekä kokemuksensa saaneiden ammattisotilaiden (ups, ou) vahvuuksina ja toisaalta kehittämiskohteina eettisen toimintakyvyn alueella?" (kysely 1, kysymys 16)

Vahvuudet:

Luonteenpiirteet 40 % (15 kpl)	Päätöksentekokyky, tilanteen arviointi 24 % (9 kpl)	Arvot 18 % (7 kpl)	Ammattitaito 13 % (5 kpl)	Muu sivistys 5 % (2 kpl)
<p>"tunnollisuus, työmoraali"</p> <p>"Vahvuuksia ovat ehdottomasti vastuuntunne ja oikeustaju liitetynä tehtävän täyttämiseen."</p> <p>"Suomalainen sotilas on rehellinen ja tasa-arvoinen."</p> <p>"Keskimäärin rauhallinen luonteenlaatu."</p> <p>"Ammattisotilaat ovat yleensä harkitsevia ihmisiä, jotka pyrkivät välttämään liiallista voimankäyttöä."</p>	<p>"Kyky soveltaa määräyksiä suhteessa vallitsevaan tilanteeseen."</p> <p>"Maalaisjärjen käyttö eri tilanteissa on osoittautunut toimivuuksensa."</p> <p>"Vahvuutena näen suomalaisille tyypillisen nopean päätöksentekokyvyn."</p>	<p>"Suomalaisen yhteiskunnan arvojen omaksuminen osaksi sotilaallista ammattitaitoa."</p> <p>"Paikallisten huomioiminen ihmisinä ei 'vihollisina'."</p>	<p>"Paras vahvuus laaja-alainen ammattitaito."</p> <p>"Ammattitaito vaikka operatiivinen kokemus puuttuukin."</p>	<p>"Vahvuuksina korkeahko koulutustaso ja hyvä yleisivistys."</p>

Suurin osa vastaajista piti suomalaisen ammattisotilaan vahvuuksina eettisen toimintakyvyn kannalta luonteenpiirteitä, kuten rauhallisuus, harkintakyky, rehellisyys, tunnollisuus ja vastuullisuus. Samoja ominaisuuksia nimettiin myös kysymyksessä, jolla pyrittiin selvittämään, mitkä luonteenpiirteet auttaisivat eettisessä päätöksenteossa. Vaikka onkin kyseenalaista nimetä kansallisia luonteenpiirteitä, voidaan saatuja vastauksia kuitenkin pitää suuntaa antavina. Kansainvälisissä tehtävissä toimineilla vastaajilla on vertailupohjana muiden kansallisuuksien sotilaita useista eri operaatioista. Suuri osa mainituista ominaisuuksista on yksilön hyveitä, jotka ovat tavoiteltavia puolustusvoimien kannalta. Voidaan olettaa, että puolustusvoimilla on ollut oma osuutensa yksilön kehittämisessä hyveiden mukaisiksi. Osittain kysymys on myös synnynnäisistä ominaisuuksista, kasvatuksesta ennen puolustusvoimien palvelukseen astumista sekä puolustusvoimien vakinaisen sotilashenkilöstön valintakriteereistä.

Mainitut avut eivät ole yksin suomalaisen sotilaan erityispiirre. Niitä voidaan luonnehtia myös pohjoismaalaisen sotilaan ominaisuuksiksi²²².

Suomalaisen sotilaan päätöksenteko- ja tilanteenarviointikyky nousi vastauksissa toiseksi eniten mainituksi vahvuudeksi. Sen voidaan katsoa ainakin osittain liittyvän mainittuihin yksilön luonteenpiirteisiin. Toisaalta se on myös puolustusvoimien johtajakoulutusjärjestelmän aikaansaamaa ja osa sotilasjohtajan ammattitaitoa. Vaikka ammattitaito nimetäänkin yhdeksi vahvuusalueeksi, ei se vastauksien määrän mukaan nouse yhtä merkittäväksi tekijäksi kuin muiden kysymysten vastauksissa (kysely 1, kysymykset 4, 5, 8, 14 ja 15).

Myös arvot mainittiin suomalaisen ammattisotilaan vahvuuksina. Kommenttien mukaan arvoilla tarkoitettiin pääasiassa suomalaisen yhteiskunnan arvoja, jotka myös sotilaat ovat omaksuneet. Somalian ”Restore Hope” operaation (1992) negatiivisten kokemusten perusteella heräsi etenkin Kanadassa ja Belgiassa keskustelu siitä, soveltuvatko suoraviivaisiin tehtäviin ja ensisijaisesti tehokkaan aseellisen voiman käyttöön koulutetut eliittijoukot kriisinhallintatehtäviin.²²³ Tällainen pohdiskelu tukee sitä melko yleistä käsitystä, että suomalaisten kriisinhallintajoukkojen vahvuutena on niiden koostuminen pääosin reserviläisistä. Voidaan arvioida, että reserviläisperusteiset joukot heijastavat ammattisotilasjoukkoa paremmin yhteiskunnan arvoja ja asenteita. Suomessa ei, pieniä osastoja lukuun ottamatta, ole sotilasjoukkoja, jotka muodostuisivat ainoastaan ammattisotilaista. Toisaalta pääasiassa päällystään kuuluvien suomalaisten ammattisotilaiden arvot eivät ilmeisesti huomattavasti eroa reserviläisten arvoista. Kyselyn vastauksista on yleisesti ilmennyt, että kodin, koulun ja yhteiskunnan merkitys sotilaiden arvojen muodostumisessa on suuri. Arvot ja luonteenpiirteet, kuten esimerkiksi rehellisyys ja vastuullisuus, ovat käsitteitä, joita on vaikea erottaa toisistaan. Vastauksien jakauman perusteella voidaan sanoa, että vastaajat pitivät eettisen toimintakyvyn kannalta suomalaisen ammattisotilaan vahvuutena yleistä mielenlaatua ja tapaa suhtautua asioihin.

²²² Norgaard & Holsting, s. 60–61.

²²³ Weibull, s. 53–54.

Kehittämiskohteet:

Yleinen operaatioon valmistava koulutus tai koulutus operaatioalueella 35 % (7 kpl)	Johtaminen 25 % (5 kpl)	Toimialueen kulttuuriin, väestöön yms. liittyvä koulutus 25 % (5 kpl)	Eettinen koulutus 15 % (3 kpl)
<p>"Toimintakulttuuri kriisinhallintatehtävissä on usein kuitenkin 'ei täällä mitään tapahdu, kun ei ole aiemminkaan tapahtunut'. Useimmat pyrkivät tällä ajattelumallilla sulkemaan pois mielestään mahdollisuuden kaikkein pahimpiin tilanteisiin."</p> <p>"Ennakkovalmistautuminen/-koulutus (luotetaan, että kyllä suomalainen osaa aina toimia oikein)."</p>	<p>"Heikkoutena näen soveltamiskyvyn heikkouden (ohjesääntöjen ja määräysten kahlitseva toiminta) sekä liiallisen keskusjohtoisuuden alaiseen luottamisen kustannuksella."</p> <p>"Ollaan ehkä liian varovaisia ratkaisuihin ja lähiaikojen tapahtumien tullessa päätöksentekovaiheeseen varovaisuus tulee yhä lisääntymään."</p>	<p>"Kehittämiskohteina on tästä huolimatta katseen avartaminen myös muihin kansakuntiin nähden. On tyhmyyttä ajatella niin, että suomalainen tapa on aina paras tapa toimia. Meillä on edelleen opittavaa muilta, ja siten suhtautuminen muihin on oltava rakentavaa ja samalla terveen kriittistä."</p> <p>"Paikallisten tapojen kunnioittaminen (mikä suomalaisen kulttuurin näkökulmasta on eettisesti/moraalisesti väärin ei välttämättä ole paheksuttavaa paikallisten näkökulmasta)."</p>	<p>"Eettisen näkökulman' laajempi huomioiminen koulutuksessa."</p>

Vastaajien mielestä tärkeimpiä eettisen toimintakyvyn kehittämisen osa-alueita ovat seikat, jotka liittyvät tilannesidonnaisuuteen tai ammattitaidon operaatiokohtaisiin erityisvaatimuksiin. 60 % vastauksista voidaan katsoa liittyvän kriisinhallintaoperaation valmistavaan tai operaatioalueella tapahtuvaan koulutukseen. Tästä vastausjoukosta korostui etenkin toimialueen kulttuuriin ja tapoihin liittyvä koulutus.

Neljäsosassa vastauksista nimettiin kehittämiskohteeksi johtaminen. Vastaukset käsittelevät johtamisen osa-alueista lähinnä organisaatiokulttuuria ja ihmisten johtamista (leadership). Niistä oli tulkittavissa kritiikki johtajien tottumattomuutta ja kokemattomuutta kohtaan kriisinhallintatehtävien kaltaisissa operaatioissa. Toisaalta kysymyksen edeltävässä osassa johtamiseen liittyvät tilanteenarviointi ja päätöksentekokyky oli nimetty suomalaisen sotilasjohtajan vahvuudeksi myös neljäsosassa vastauksista. Aikaisempien kysymysten tapaan (kysely 1, kysymys 9, 14 ja 15 sekä kysely 2, kysymys 3) tämänkin kysymyksen vastaukset vahvistavat näkemystä johtamisen ja eettisen toimintakyvyn vahvasta yhteydestä.

Väite: "Eettisen toimintakyvyn kouluttamisen tulisi liittyä suoraan käytäntöön. Esi-merkkinä toiminta-alueen tilanteeseen ja ko. joukon tehtäviin liittyvät caseharjoitukset. Yleinen etiikan opettaminen on turhaa." (kysely 2, kysymys 4)

- *"Olen eri mieltä. Asioilla on hyvä olla yleiset periaatteet, jotka selvitetään alussa. Hyvin aikaisessa vaiheessa on kuitenkin hyvä päästä käytännön esimerkkien pariin, koska ne valaisevat parhaimmin keskeisimpiä yleisiä periaatteita (jokainen tapaus ei välttämättä liity jokaiseen yleiseen periaatteeseen ja ainakin periaatteiden välinen painotus on aina erilainen)."*

- *”Olen samaa mieltä. Arvopohja tulee kotoa ja koulusta ja sotilaskoulutukseen kuuluu case-harjoitukset sekä paikallisen kulttuurin opetus.”*
- *”Eri mieltä. Pääpaino koulutuksesta tulee olla käytäntöpainotteista, mutta perusteoria tulee myös opettaa koska se antaa pohjan käytännölle ja palvelee muutakin kuin sotilaselämää.”*
- *”En ole täysin samaa tai täysin eri mieltä. Sopiva välimuoto on varmaan olemassa. Sotilaat ovat hyvin toiminnallisia, hands on the job, tyyppisiä ihmisiä jotka kokevat asiat, joita eivät heti ymmärrä vaikeiksi ja sitä kautta turhiksi. Kenttätason toimijoille case tyylinen koulutus sopii varmaan parhaiten. Pääällikkö ja komentaja tehtävissä oleville myös yleisen etiikan kouluttaminen on varmasti tarpeen.”*

Vastaukset jakoutuivat siten, että hieman alle puolet vastaajista puolusti yleisen etiikan opetuksen tarpeellisuutta, kun taas enemmistö olisi nähnyt järkevämpänä keskittyä ainoastaan käytännönläheisiin ja joukon tehtäviin suoraan liittyvään etiikan koulutukseen. Argumentteina yleisen etiikan opetuksen puolesta mainittiin sen antavan perustan eettisen toimintakyvyn kehittämiseksi sekä laajentavan yksilön ajattelua. Yleisen etiikan opetuksen vastustajat pitivät sitä turhana, teoreettisena ja tehottomana koulutustapana puolustusvoimissa. On huomattavaa, että kaikissa vastauksissa eettisen toimintakyvyn kouluttamista pidettiin itsestään selvästi tarpeellisena. Ainoastaan tapa, jolla se pitäisi toteuttaa, jakoi mielipiteitä.

Tarvitaanko Suomen puolustusvoimissa virallisesti määriteltyjä arvoja ja niitä täydentäviä kirjallisia eettisiä periaatteita? (kysely 2, kysymys 1)

- *”Kyllä. Ei pelkästään kriisinhallintatehtäviin liittyen vaan koko toimintaa ohjaavina tekijöinä. Perusteet tulee olla osa PV:n visiota, strategiaa jne. virallisina normeina ne ovat avoimia keskustelulle sekä kaikille yhteisiä organisaatioista riippumatta.”*
- *”Mielestäni tarvitaan. Kun kaikilla on samat arvot ja eettiset periaatteet niin ’laiva kulkee samaan suuntaan’.”*
- *”Ei tarvita erillistä arvoluettelo. Se on vain hokemaviivasto, mutta sen sijaan arvomaailman muodostaminen ’oikeaksi’ on yhtä kuin koulutusjärjestelmämme, johtamiskulttuurimme ja sitä kautta vakiintuneet toimintamenetelmämme.”*
- *”Eettisten arvojen määrittäminen eri instansseille (poliisiviranomaiset, palo- ja pelastuslaitos, jne.) tuntuu olevan tämän päivän trendiä. Asiana on varmaan ihan jees, mutta loppujen lopuksi eettisten arvojen käsittely erilaisissa tilanteissa on yksilöllistä. Jokaisella on omat eettiset arvonsa eri asioista ja tilanteista. Näiden aikaansaamat tulokset tulevat yleensä näkyviin vasta tapahtuman jälkeen. Jos aletaan noudattaa jotain tiettyjä eettisiä arvoja, se saattaa johtaa toiminnassa liialliseen kaavamaisuuteen, jolloin lopputulos saattaa olla vielä tuhoisampi. Maalaisjärjen käyttö on edelleen kaikista paras keino selviytyä pulmatilanteista.”*
- *”Tarvitaan. Määrittely antaisi pohjan keskustelulle, opetukselle ja lopulta asioiden ymmärtämiselle ja huomioimiselle.”*

Vastaajista hieman yli puolet (8/14) oli sitä mieltä, että kirjattu ja virallistettu eettinen koodisto olisi tarpeen. Nähtiin, että se voisi antaa yhteisen perustan ja suuntaviivat kaikelle puolustusvoimien toiminnalle. Tosin moni epäili arvojen ja eettisten periaatteiden jäävän ainoastaan periaatteelliselle tasolle, irti käytännön toiminnasta. Suurin osa niistäkin vastaajista, jotka eivät pitäneet virallisesti kirjattuja arvoja kannatettavina pitivät tärkeänä, että yhteinen arvoperusta näkyisi käytännön toimintana.

Saatuja vastauksia voidaan verrata Ojalan kyselytutkimukseen (1992), jonka mukaan 90 prosenttia upseereista katsoi, että yhteinen ammattietiikka on upseereille tarpeellinen. Kuitenkin vastaajista 74 prosentin mielestä kirjoitetun eettisen säännösten luomiselle ei ole tarvetta. Ojalan mukaan kirjoitetun säännösten kyseenalaistaminen ei johdu etiikan aliarvioimisesta, vaan eettisten asioiden monitahoisuudesta ja henkilökohtaisuudesta. Ojala huomauttaa, että kirjoitetun säännösten puuttuminen ei poista tarvetta muovata upseerin ammattiin valittujen yksilöiden eettistä ajattelua. Tutkimuksessa todetaan, että yleisesti hyväksyttävä, selkeä ja järkevä upseerien ammattietiikka on välttämätön yksittäiselle upseerille, sotilasorganisaatiolle ja koko yhteiskunnalle.²²⁴ Kadettikunnan vuonna 2003 toteuttaman arvotutkimuksen vastaukset noudattelevat tämän kysymyksen osalta samaa linjaa. Selityksenä vastausjakaumalle pidettiin sitä, että etiikka ja eettiset ajatukset nähdään hyvin monitahoisina, tilanteista ja olosuhteista riippuvana, jolloin selkeiden ja tyhjentyvien sääntöjen olemassaolo ei tunnu uskottavalle. Äärimmäisissä tilanteissa on valta ja vastuu aina esimiesvastuussa olevalla upseerilla yksilönä ja ratkaisujen on perustuttava yksilön omaan sisäiseen hyväksyntään.²²⁵

7 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA SOTILAAN EETTISEN TOIMINTAKYVYN MALLINTAMINEN

Sotilasetiikka on viimeisen vuosikymmenen aikana noussut tärkeäksi tekijäksi useiden länsimaiden asevoimissa. Monien valtioiden puolustuslaitoksissa on määrätietoisesti kehitetty ja otettu käyttöön eettisiä ohjelmia, jotka sisältävät myös henkilöstön koulutuksen. Liikkeelle panevana voimana on ollut käytännön tarve puuttua epäkohtiin joko ennakoivasti tai tilanteen korjaamiseksi. Suomessa ei pientä piiriä lukuun

²²⁴ Ojala, s. 47 ja 48 sekä liite 1 s. 28 ja 29.

²²⁵ Limnell, s. 40.

ottamatta vielä ole tartuttu sotilasetiikan kehittämisen haasteeseen. Osa nykypäivän kriisinhallintatehtävissä palvelleista sotilaistamme on eettisen toimintakyvyn vaatimuksiin jo törmännyt. Kyselyn perusteella he näkevät sotilasetiikan ja etenkin sen taistelukentän ilmentymän, sotilaan eettisen toimintakyvyn, tärkeänä ja kehitettävänä aiheena.

Delfoi-kyselyn vastauksissa korostuu niiden sidonnaisuus vastaajien kokemuksiin ja tehtäviin eri kriisinhallintatehtävissä. Tämä näkyy muun muassa käytännönläheisenä ja realistisena suhtautumisena eettisiin kysymyksiin. Toisaalta on havaittavissa, että kysymyksiin on ollut vaikea vastata ainoastaan tietyn koetun haasteellista eettistä ratkaisua vaatineen päätöksentekotilanteen perusteella, kuten oli tarkoitus. Vastaukset ilmentävät osaltaan myös henkilöiden pitkän ajanjakson aikana muodostamaa näkemystä aihealueesta Heideggerin olemisen analyysin mukaisesti.

Puhuttaessa sotilaan eettisestä toimintakyvystä ja koulutettaessa sitä tulisi välttää aiheen liiallista filosofointia. Kun sotilaan eettinen toimintakyky tuodaan esiin vaikeasti ymmärrettävänä eettisenä pohdiskeluna, irtaantuu se helposti kohderyhmän arkitodellisuudesta. Tämän myötä aihe sysätään sivuun, ja se jää sotilaiden valtavirran kiinnostuksen ulkopuolelle ja ainoastaan teoreettiseksi käsitteeksi, mikä on vastoin sotilaan eettinen toimintakyky -ilmiön luonnetta.

Voidaan ajatella, että individualismin lisääntyminen yhteiskunnassa ja asevoimissa ei ole yksiselitteisesti kielteinen ilmiö sotilaan eettisen toimintakyvyn kannalta. Sotilaan toimintakykymalli korostaa yksilön merkitystä, individualismia. Erityisesti sotilaan eettisessä toimintakyvyssä korostuvat individualismin kanssa yhtenevät seikat kuten ihmisarvo, autonomia ja itsensä kehittäminen. Myös yksittäisen sotilaan ja hänen ominaisuuksiensa merkitystä korostavan sodankäynnin kehityksen voidaan katsoa lisäävän sotilaan eettisen toimintakyvyn merkitystä.

Sotilaan eettisen toimintakyvyn mallintaminen auttaa ymmärtämään aihealueen käsitteitä ja niiden suhdetta toisiinsa. Se on myös tehokas tapa tuoda esiin näkemyksiä ja vaihtoehtoja aiheen kehittämiseksi. Seuraavissa alaluvuissa pyritään vastaamaan tutkimusongelman tutkimuskysymyksiin. Niissä myös esitellään mallinnuksia, jotka edustavat tutkimuksen teoreettisen ja empiirisen osuuden tulkinnoista muodostettua ymmärrystä. Alaluvussa 7.3 ”Sotilaan eettinen toimintakyky osana puolustusvoimien

kokonaistoimintaa” käsitellään suoranaisesti tutkimuskysymyksiin kuulumatonta teemaa. Aihe on kuitenkin mielestäni merkittävä, koska se sitoo sotilaan eettisen toimintakyvyn laajempaan kokonaisuuteen ja edustaa eräänlaista prosessimaisen järjestelmäajattelun mukaista näkemystä etiikan roolista puolustusvoimien kokonaistoiminnassa.

7.1 Mitä sotilaan eettinen toimintakyky on?

Sotilaan eettinen toimintakyky tulisi ymmärtää rajattuna ja selvästi määriteltynä käsitteenä, jolla on selkeä toiminnallinen tavoite. Sotilaan eettistä toimintakykyä ja sotilasetiikkaa yleensäkin ei pidä kuitenkaan pelkistää koskemaan ainoastaan joukon tai yksilön sisäistä toimintaa. Tällainen taistelutahtoon ja joukkokiinteyteen keskittyvä ajattelu ei saavuta eettisen toimintakyvyn olemusta ja päämäärää. Toisaalta sotilaan eettiseen toimintakykyyn ei tulisi liittää yleviä ja ylioptimistisia tavoitteita maailman tai yksilön muuttamisesta täydelliseksi. Huhtinen toteaa, että moniarvoisuuden, kaaoksen ja elämän paradoksaalisuuden hyväksyminen yhdeksi sotilasjohtamisen perustaksi on tärkeää²²⁶. Sama koskee myös sotilaan eettistä toimintakykyä.

Sotilaan eettistä toimintakykyä ei voi rinnastaa kapeakatseisesti pelkäksi päätöksentekoksi, jos se ymmärretään ainoastaan lyhyenä hetkenä, jolloin ratkaistaan, mitä tehdään seuraavaksi. Kun päätöksenteko mielletään laajemmaksi prosessiksi, voidaan kuitenkin todeta, että siinä ilmentyy paljon olennaista sotilaan eettisen toimintakyvyn kannalta. Päätöksenteko korostuu myös tarkasteltaessa alan asiantuntijoiden kirjoituksia sotilasetiikasta tai eri maiden asevoimien sotilasetiikan koulutusmetodeita. Päätöksenteko on teoreettisen tiedon ja käytännön osaamisen, ajattelun ja toteuttamisen välillä oleva vaihe, jossa nämä molemmat osa-alueet yhdistyvät.

Sotilaan eettinen toimintakyky sekä vaatii että rajoittaa yksilön autonomiaa. Ei voida puhua eettisestä toimintakyvystä, jos yksilön ei ole mahdollista tehdä päätöksiä omaan toimintaansa liittyen. Kaavamaisesti käskyjä noudattava sotilas ei ole myöskään sotilasorganisaation tavoitteiden mukainen. Sotilaan tulee kyetä toimimaan tilanteen vaatimalla tavalla käsketyin päämäärän saavuttamiseksi. Sotilasorganisaatio kuitenkin rajoittaa yksilön autonomiaa huomattavasti. Toiminnan alullepanevana tekijänä on esimiehen käsky, ei niinkään yksilön halu tai mieltymykset. Tämän kyselyn

²²⁶ Huhtinen (1999), s. 134.

sotilaiden ja puolustusvoimien arvot vaikuttivat varsin samankaltaisilta, mikä on luonnollista kun kyse on sotilaista, jotka ovat olleet puolustusvoimien palveluksessa useita vuosia, jopa vuosikymmeniä. Kun yksilön ja organisaation arvot ja näkemys tilanteen vaatimasta toiminnasta ovat pääpiirtein yhtenevät, kokee yksilö olevansa autonominen. Autonominen sotilas tuntee itse vaikuttaneensa toimintaansa eikä ainoastaan totelleensa käskyjä tai määräyksiä.

7.1.1 Miten eettinen toimintakyky ilmenee kokemuksena?

Delfoi-kyselyn vastaukset osoittivat kaiken kaikkiaan, että kriisinhallintatehtävissä palvelleet sotilaat suhtautuivat eettiseen toimintakykyyn positiivisesti ja pitivät sitä arvokkaana asiana. Sotilaan eettisen toimintakyvyn nähtiin olennaisesti liittyvän ammattitaitoon ja sivistykseen tai täydentävän niitä. Eettisten ongelmatilanteiden kohtaamisen ja niiden pohtimisen ajateltiin kuuluvan osaksi sotilaan ammattia ja elämää. Eettisen toimintakyvyn käsitettä pidettiin tarpeellisena, jotta tästä osa-alueesta voidaan ylipäättään puhua ja jotta se voitaisiin ottaa huomioon koulutuksessa. Lähes varaukseton käsitteen ja sen edustaman ajatuksen hyväksyminen on merkillepantavaa senkin takia, että sotilaan toimintakykymalli on uudehko tapa käsitellä sotilasetiikkaa. Toiseksi, Suomen puolustusvoimissa on varsin tavallista, että sotilaat pitävät etiikkaa ja sen piiriin kuuluvia asioita pehmeinä, tekniikkaa ja taktiikkaa vähempiarvoisina teemoina.

Koko päätöksentekoprosessiin liittyvää epävarmuutta ja epäselvyyttä pidetään sotilaan eettisen toimintakyvyn vaikeimpana asiana. Epävarmuus liittyy etenkin tilanteenarviointiin, mutta se vaikuttaa myös prosessin muihin vaiheisiin. Toisaalta sama epävarmuus on tuttua sotilasjohtamisesta ja sotilaallisesta päätöksentekoprosessista yleensäkin ja siihen valmistaudutaan koulutuksen avulla. Epävarmuuden sietäminen ymmärretään olennaiseksi osaksi sotilaan eettistä toimintakykyä ja vaikuttaa siltä, että epävarmuutta siedetäänkin hyvin.

Sotilaan eettinen toimintakyky koetaan ilmiönä, jota tulisi lähestyä ennen kaikkea rauhallisesti, kiihkottomasti ja harkitusti. Tärkeimpänä yksilön hyveenä, joka edistää sotilaan eettistä toimintakykyä, pidetään rauhallisuutta. Tämänkaltainen suhtautuminen ongelmatilanteisiin auttaa hallitsemaan epäselvyyttä ja sietämään epävarmuutta.

Tehdyistä päätöksistä keskustellaan tai niitä pohdiskellaan itsekseen jälkeenpäin jos-
sain määrin. Tämä jälkikäsitteily ei kuitenkaan vaikuta yleisesti olevan systemaattista
eikä erityisen oppimiskeskeistä. Omat päätökset ovat yleensä jälkeenpäinkin hyväk-
syttävissä eikä niitä halutakaan arvioida kovin kriittisesti. Eettiselle päätöksenteolle
tyypillinen epätäydellisyys hyväksytään myös omalla kohdalla.

Vastaajien usko suomalaiseen sotilaaseen ja hänen eettiseen toimintakykyynsä oli
melko suuri. Ihmiskäsitys oli yleisesti positiivinen. Vastaajat pitivät itseään ja kollegoi-
tansa pääsääntöisesti luotettavina, ajattelevina ja motivoituneina toimijoina. Sotilaan
eettisen toimintakyvyn nähdään yleisesti olevan hyvällä tolalla suomalaisissa kriisin-
hallintajoukoissa, eikä suomalaisten oleteta kohtaavan jatkossakaan suuria ongelmia
eettisissä kysymyksissä, vaikka tehtävät muuttuisivat haastavammiksi. Samalla kui-
tenkin todetaan, että yksittäisiä eettisiä väärinkäytöksiä on tapahtunut ja tapahtunee
jatkossakin. Sotilaan eettisen toimintakyvyn koetaan liittyvän merkittävästi kaiken ta-
soisiin ja tyyppisiin kriisinhallintatehtäviin, ei ainoastaan vaativimpiin operaatioihin.

Vastauksien perusteella sotilaat asettavat itselleen suuria vaatimuksia sotilaan eetti-
sen toimintakyvyn suhteen. Nähdään, että sotilaiden tulee kyetä tekemään oikeita
ratkaisuja nopeissakin tilanteissa puutteellisin perustein. Yksilön vastuu eettisistä
päätöksistä nähdään luonnollisena ja yksiselitteisenä. Eensisijainen toimija eettistä
päätöksentekoa vaativissa tilanteissa on yksilö itse. Muualta saatava tuki on toissi-
jaista, vaikkakin merkittävää. Autonomian tunne päätösten ja toiminnan suhteen vai-
kuttaa suurelta, mutta se ei näyttäisi rakentuvan omaehtoisuuden tai individualismin
pohjalle. Käsketty tehtävä ja halu sen toteuttamiseen ovat vahvasti esillä vastauksis-
sa.

Sotilaat kokevat eettisen toimintakyvyn kokonaisvaltaisena ilmiönä. Se sisältyy kaik-
keen yksilön toimintaan, mutta sitä on vaikea eritellä tai tarkastella irrallisena tekijä-
nä. Eettinen toimintakyky koetaan pikemminkin välillisenä taustavaikuttajana kuin
aktiivisesti esillä olevana pohdinnan aiheena. Polanyin teorialla hiljaisesta tiedosta on
samankaltaisuutta sen kanssa, kuinka yksilö kokee ja käyttää eettistä toimintakyky-
ään. Hiljainen tieto (tacit knowledge) on tekemisen tietoa, osaamista, jota ei ole pil-
kottu eikä puettu sanoiksi. Hiljainen ymmärrys sulautuu toimintaan tavalla, josta tekijä
itsekin on vähäisessä määrin tietoinen. Se on intuitiivista taitotietoa, johon päästään
käsiksi aistien ja mentaalisten mallien kautta. Hiljainen tieto karttuu kokemuksesta ja

kiteytyy kognitiivisiksi taidoiksi kuten uskomuksiksi, mielikuviksi ja muiksi mentaalisisiksi malleiksi, joita on työstä siirtää henkilöltä toiselle. Hiljainen tieto on mitä suurimmassa määrin henkilökohtaista ja kokonaisvaltaista eli ihmisen ihmisenä konstruoi-
maa, jolloin siinä on mukana myös tunne ja halu. Kun hiljainen tieto tehdään äänek-
kääksi kielen avulla, se voidaan ottaa tarkastelun ja reflektoinnin kohteeksi.²²⁷

7.1.2 Mihin osatekijöihin eettinen toimintakyky voidaan jakaa?

Sotilaan eettinen toimintakyky voidaan jakaa prosessiksi, joka muodostuu eri vaiheis-
ta. Prosessimalli mukailee Boydin OODA-loop -mallia ja on samankaltainen kuin Ka-
nadan asevoimien eettinen päätöksentekoprosessi, Verweij'n moraalisen kompe-
tenssin määritelmä ja Latanén ja Darleyn päätöksentekomalli olematta kuitenkaan
täysin yhtenevä niiden kanssa.²²⁸ Delfoi-kyselyn vastaukset antoivat tukea mallin
laatimiselle.

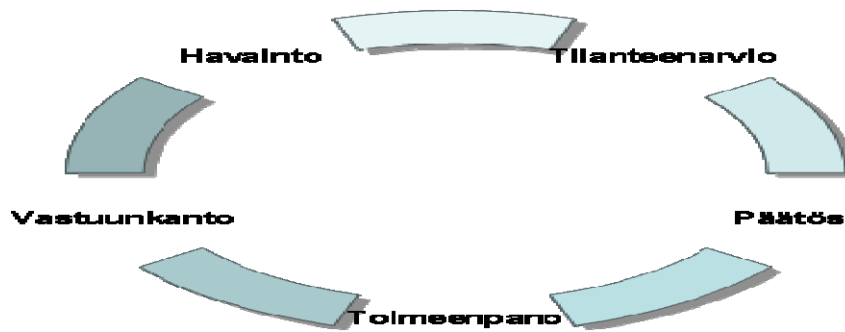
Sotilaan eettinen toimintakyky toteutuu prosessissa, joka muodostuu:

- havaitsemisesta
- tilanteenarviosta
- päätöksenteosta
- toimeenpanosta
- vastuun kantamisesta.

Nämä osatekijät toteutuvat pääsääntöisesti luetellussa aikajärjestyksessä ja ovat
kiinteässä syy-seuraus -suhteessa toinen toisiinsa. Koska todellisuudessa päätök-
senteko ja toiminta on jatkuvaa, yllä kuvatut eettisen toimintakyvyn vaiheet muodos-
tavat jatkuvan kehän. Eettinen toimintakyky on siis ympäristön lisäksi sidoksissa
myös aikaan, historiaan. Uudet päätökset rakentuvat aikaisempien päätösten pohjal-
le. Tämä mahdollistaa myös eettisen toimintakyvyn kehittymisen yksilön tai organi-
saation oppimisen kautta. Osatekijöiden nimet (etenkin tilanteenarvio ja päätöksente-
ko) eivät viittaa vakiintuneisiin sotilaallisen suunnitteluprosessin termeihin, vaan nii-
den arkimerkitykseen.

²²⁷ Linturi, Hannu: Tiedon hiljainen maailma. 2006, www.metodix.com/ 28.2.2007.

²²⁸ Kyseiset mallinnukset on esitelty tämän tutkimusraportin luvussa 2.4.

Kuva 6: Sotilaan eettisen toimintakyvyn päätöksentekoprosessi

Havaitseminen tarkoittaa eettisesti herkän tilanteen tunnistamista, mutta myös jatkuvaa tilanteen tarkkailua päätöksenteon tueksi ja toimeenpanon vaikutusten seuraamiseksi. Havaitseminen on siten yksi tapa oppia omasta toiminnasta. Tilanteenarvio vaiheena sisältää yleisen harkinnan lisäksi myös saadun tiedon prosessoinnin ja käsityksen muodostamisen omista vaihtoehdoista. Tilanteenarvio ja päätöksenteko ovat osittain päällekkäisiä vaiheita eikä niiden erottaminen toisistaan ole kaikissa tapauksissa mahdollista. Voidaan kuitenkin ajatella, että päätöksenteko on eräänlainen eettisen ajattelun lopputulos. Sotilaan eettiselle toimintakyvyille luonteenomaista on, että pelkkä eettisten ongelmatilanteiden pohdinta ei riitä, vaan on kyettävä tekemään päätös, vaikka se olisi epätyytyttäväkin.

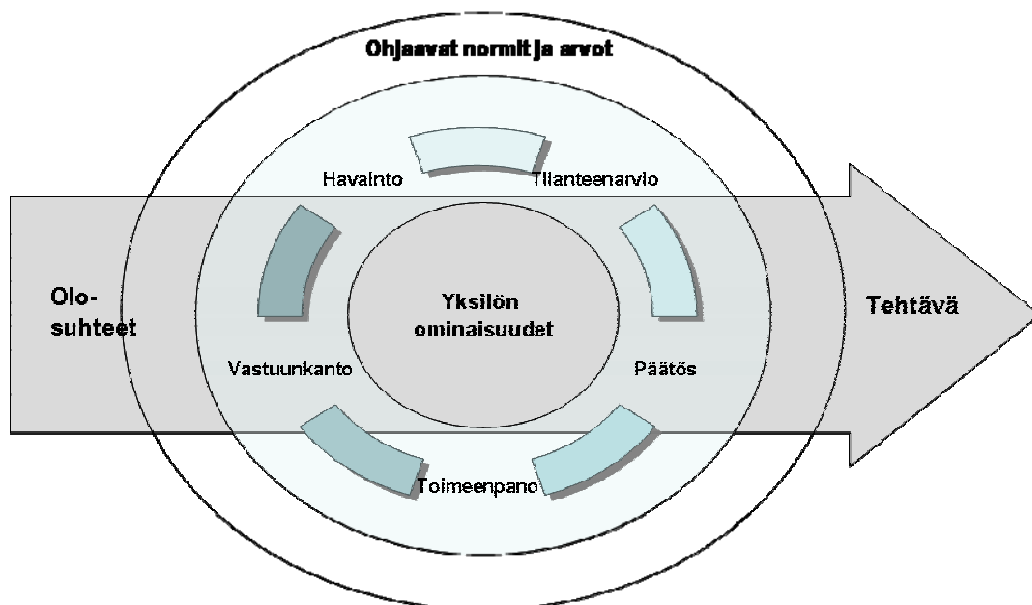
Päätöksen toimeenpano on ymmärrettävissä selvästi omaksi eettisen toimintakyvyn osa-alueekseen. Se voi merkitä päätöksen toteuttamista itse tai päätöksen käskemistä alaisten toteutettavaksi. Päätöksen tekijä ei siis välttämättä itse koe ja näe päätöksensä toteutumisen seurauksia. Vastaavanlainen ilmiö tapahtuu nykyajan taistelukentällä käytettäessä kaukovaikutteisia aseita. Aseen käyttäjä ei välttämättä konkreettisesti näe aikaansaamaansa tuho vaikutusta kohteessa. Kun sotilas toteuttaa esimiehensä käskyä eettisen toimintakyvyn autonomiavaatimus edellyttää, että hän käy läpi eettisen päätöksentekoprosessin kaikki vaiheet omalta osaltaan. Päätöksentekoa ei automaattisesti seuraa päätöksen toteuttaminen, vaikka tarkasteltaisiin yksittäisen henkilön toimintaa. Eettisesti haastavien tai jopa äärimmäisten tekojen toteuttaminen voi osoittautua yksilölle mahdottomaksi, vaikka hän olisi asian jo päättänytkin.

Vastuulla voidaan tarkoittaa useita asioita. Tässä yhteydessä vastuun kantaminen on suorassa yhteydessä tehtyyn päätökseen ja päätöksen toteuttamiseen. Vastuu on luonteeltaan eettistä eikä esimerkiksi juridista tai erityisesti aseman tuomiin velvolli-

suuksiin liittyvää. Toki nämäkin tekijät vaikuttavat eettisen toimintakyvyn kaikissa toiminnallisissa osatekijöissä. Tekijä on vastuussa ensisijaisesti itselleen ja niille, joihin hänen toimintansa vaikuttaa. Tyypillistä on, että välttämättä kukaan ei voi lopullisesti tuomita, oliko tehty päätös tai sen toteuttaminen oikein vai väärin.

Sotilaan eettisen toimintakyvyn päätöksentekoprosessi ei toteudu tyhjiössä, vaan siihen vaikuttaa useita asioita. Kaikkia osatekijöitä tai niiden riippuvuussuhteita toisiinsa on vaikeaa tuoda täsmällisesti esiin. Delfoi-kyselyn tulosten perusteella on kuitenkin määriteltävissä sotilaan eettiseen toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä, jotka voidaan luokitella seuraavanlaisiksi yläryhmiksi:

- tehtävä ja olosuhteet
- oma toimintakyky ja osaaminen
- ohjaavat normit ja arvot.

Kuva 7: Sotilaan eettinen toimintakyky ja siihen vaikuttavat tekijät

Näiden vaikuttavien tekijöiden painoarvo riippuu tilanteesta ja yksilön näkemyksestä, mutta yleisesti voidaan sanoa niiden olevan yhtä merkittäviä. Tekijät vaikuttavat päätöksentekoprosessin kaikkiin vaiheisiin, mutta merkittävimmin niiden voidaan katsoa koskevan tilanteenarviointivaihetta.

”Tehtävä ja olosuhteet” -yläryhmä koostuu tekijöistä, joista tärkeimmät ovat vallitsevat ulkoiset olosuhteet, käytössä olevat oman joukon resurssit sekä voimassa oleva teh-

tävä ja halu täyttää se. ”Oma toimintakyky ja osaaminen” pitää sisällään toimintakyvyn eri osa-alueet, yksilön kokemukset ja osaamisen, ammattitaidon sekä yksilön arvot ja luonteenpiirteet. ”Ohjaavilla normeilla ja arvoilla” tarkoitetaan yleisiä eettisiä periaatteita, organisaation ja yhteisön arvo- ja normiperustaa sekä ammatillisia ohjeita ja määräyksiä.

7.1.3 Miten eettiset ratkaisut toteutuvat osana sotilasjohtajan päätöksentekoa?

Eettisten ratkaisujen tekeminen kuuluu kiinteästi sotilasjohtajan normaaliin jatkuvaan päätöksentekoprosessiin. Eettisen näkökulman merkitystä kokonaispäättökseen on kuitenkin vaikeaa määritellä. Usea kyselyyn vastaajista totesi, että he eivät pystyneet erittelemään jälkeenpäin ratkaisuunsa vaikuttaneita eettisiä tekijöitä. Valtaosa piti kuitenkin etiikka tärkeänä, taustalla merkittävästi vaikuttavana tekijänä. Etiikan roolin määrittelemättömyyttä päätöksenteossa ei koeta ongelmallisena. Eettinen pohdinta on itsestään selvä, harmoninen ja jopa alitajuinen osa tilanteenarviota ja päätöksentekoa.

Tyypillistä on, että tehtävä ja siihen liittyvät käytännön asiat ovat pääosassa sotilaan toiminnassa. Näin ollen eettiset kysymyksetkin ovat usein varsin konkreettisia ja koskevat lähes itsestään syntyneiden periaatteellisten päätösten yksityiskohtia. Vain harvoissa tilanteissa eettinen ongelma muodostuu sellaiseksi, että se voidaan ratkaista omana periaatteellisena kysymyksenään. Tällaiset tapaukset ovat yleensä normaalisista rutiinotoiminnasta poikkeavia tilanteita, joihin voidaan valmistautua etukäteen. Lisäksi ne voivat olla aiemmin kokemattomia ja yksilön kannalta eräänlaisia ennakkotapauksia. Toisaalta ihmisten erilaiset ajattelutavat vaikuttavat samankaltaisissakin tilanteissa siihen, kuinka merkittäväksi he kokevat eettisten näkökohtien roolin osana kokonaispäättökseen.

Tietyissä tilanteissa etiikan osuus päätöksenteossa nähdään tavallista pienemmäksi. Koulutettujen toimintatapojen tai selvien yksityiskohtaisten käskyjen noudattaminen voidaan kokea tällaiseksi tilanteeksi. Nämäkään tapaukset eivät poista tarvetta yksilön omalle eettiselle päätöksenteolle. Pahimmassa tapauksessa valmiiden mallien automaattinen soveltaminen tai käskyjen konemainen noudattaminen ilman omaa tulkintaa, voivat johtaa huonompaan lopputulokseen kuin nopeidenkin omien ratkaisujen tekeminen. Toistuvat eettisiä näkökohtia sisältävät tilanteet voivat muuttua ru-

tiinomisiksi suorituksiksi, kun niiden osalta on kerran tehty ratkaisu. Tämä saattaa vaikeuttaa eettisen ongelman havaitsemista olosuhteiden muuttuessa.

Nopeaa toimintaa ja jopa välitöntä reagointia vaativat tilanteet ovat haasteellisia eettisen päätöksenteon kannalta. Jos aikaa eettisen ongelman pohdintaan ei ole, ratkaisu tapahtuu aikaisemmin omaksuttujen ajatusmallien mukaisesti. Näihin ajatusmallihin voidaan vaikuttaa etukäteen koulutuksella, mutta koulutettavat suuntalinjat ovat väistämättä melko suurpiirteisiä, jotta niitä ylipäättään voidaan soveltaa erilaisissa tilanteissa. Käsky, ohjeet ja koulutetut menettelytavat eivät korvaa yksilön eettistä toimintakykyä. Pääosa vastaajista oli sitä mieltä, että sotilaan on vähintäänkin pyrittävä tekemään oma tietoinen eettinen päätös kaikissa tilanteissa, riippumatta vallitsevista olosuhteista tai olemattomasta ajasta. Osa vastaajista ei pitänyt realistisena, että sotilas välttämättä kykenisi nopeasti kehittyvissä tilanteissa eettiseen päätöksentekoon. On selvää, että sotilas voi tehtävänsä suorittaessaan kohdata tilanteita, jotka tapahtuvat yhtäkkiä ja vaativat refleksinomaista reagointia. Tällaisissa tapauksissa ratkaisuna voisi olla tietynlainen ennakoiva eettinen päätöksenteko. Tehtävänsä hyvin valmistautunut sotilas kyennee arvioimaan, minkä tyyppisiä eettisiä ongelmatilanteita hän voi joutua kohtaamaan. Tällöin on mahdollista tehdä jo ennakkoon periaatteellisia päätöksiä siitä, kuinka tilanteissa aikoo toimia. Joka tapauksessa voidaan todeta, että nopeissa tilanteissa korostuvat sotilaan ammattitaito ja aikaisemmat kokemukset.

7.2 Miten yksilön eettistä toimintakykyä voidaan tukea?

Sotilaan eettinen toimintakyky liitettiin kyselyn vastausaineistossa useissa yhteyksissä sotilaan tai sotilasjohtajan ammattitaitoon. Tämä on ymmärrettävää, koska eettisen päätöksentekoprosessin ja eettisten kysymysten yleensäkin nähtiin kietoutuvan erottamattomasti muuhun tehtävän täyttämisen kokonaisuuteen. Hyvä sotilaan ammattitaito siis auttaa kohtaamaan ja ratkaisemaan myös eettisiä haasteita. Toisaalta sotilaan eettisen toimintakyvyn nähtiin kehittyvän yhtä aikaa ammatillisen kasvamisen ja kokemuksen karttumisen kanssa. Ristiriitaista on kuitenkin se, että vaikka vastaajat näkevät eettisen toimintakyvyn osaksi ammattitaitoa, sitä ei aktiivisesti kehitetä kuten muita sotilaan ammattitaidon osa-alueita. Delfoi-kyselyn mukaan puolustusvoimien rooli sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittäjänä nähdään tärkeänä. Vain harva vastaajista mainitsi yksilön itse oman eettisen toimintakykynsä aktiivisena kehittä-

jänä. Tämä seikka on haastava puolustusvoimien kannalta, koska asiantuntijat näkevät etiikan kehittämisen yksilölähtöisenä toimintana.

7.2.1 Miten johtamisella voidaan tukea eettistä toimintakykyä?

Sotilaan eettisellä toimintakyvyllä on yhtäläisyyksiä sotilasjohtamisen kanssa. Kumpikaan käsitteistä ei ole irrallinen ilmiö, vaan yhteydessä sotilaalliseen suorituskyykyyn: henkilöstöön, materiaaliin ja toimintatapaan. Ennen kaikkea molemmat ovat tavoitteellista toimintaa perustuen tehtävään ja haluttuun päämäärään. Samankaltaista on myös päätöksentekoprosessin keskeinen asema, sidonnaisuus toimintaympäristöön, tilanteeseen ja käytössä oleviin resursseihin. Oppimisen kannalta yhteistä on, että osaaminen kehittyy pitkän ajan kuluessa ja että kokemusten osuus kehittymisessä on merkittävä. Myös muilla kuin puhtaasti sotilaallisilla kyvyillä on tärkeä osuus niin sotilasjohtamisen kuin sotilaan eettisen toimintakyvyn kokonaisuuden kannalta.

Perinteisen ajattelun mukaan johtaminen koskettaa vain osaa sotilaista. Nykyinen teknologinen kehitys, globalisaatio ja sodankäynnin muuttuminen ovat kuitenkin johtamassa siihen, että yksittäinen sotamieskin voi saada aikaan jopa strategisia vaikutuksia. Toisaalta jo taisteluampumaharjoitukset osoittavat, että on aiheellista epäillä mahdollisuutta johtaa hallitusti alaisia kaoottisessa ja epäselvässä taistelutilanteessa. Johtamista vaikeuttavat jo fyysiset tekijät kuten huono näkyvyys ja melu, mutta myös taistelustressin mukanaan tuomat häiritteijät. Erään näkemyksen mukaan ”kelpo sotilas toimii itseohjautuvasti tai ennalta laaditun suunnitelman mukaan, vain heikot tarvitsevat johtajan itselleen taistelun tuoksinassa”.²²⁹ Miehistön ja alijohtajien johtamistaito lisää joukon tehokkuutta. Sama pätee eettisen toimintakyvyn osalta. Sotilaan eettinen toimintakyky on jokaiselta sotilaalta vaadittava valmius. Vastuun ja autonomian määrä voi vaihdella tehtävästä ja asemasta riippuen, mutta ne ovat aina olemassa.

Hyvä ammattitaito niin johtajana kuin tehtävän kannalta tarvittavien taitojen osalta tukee eettistä toimintakykyä. Sotilasjohtajat organisaation kaikilla tasoilla voivat kehittää alaistensa eettistä toimintakykyä ottamalla toiminnassaan huomioon alaistensa ammattitaidon parantamisen ja erikseen eettisen kasvatuksen. Tällä ei tarkoiteta

²²⁹ Liene, Timo: Uusi aika, uudet sotasankarit. Teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri & Rantapelkonen, Jari (toim.): Sirpaleita sotilaskulttuurin rajoilta. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat n:o 17. Edita Prima Oy, Helsinki 2006, s. 147. Mannerheim-ristin ritari Valter Sipiläinen johtajuudesta Lieneen mukaan.

muodollista opetusta tai peruskoulutusta, vaan jokapäiväiseen palvelukseen liittyviä oppimismahdollisuuksia. Menetelminä voidaan käyttää esimiehen ja alaisen välistä kokemuksiin perustuvaa keskustelevaa ohjausta tai vertaisten välistä keskustelua. Sotilaskulttuurissa esimerkillä ja yhteisön toimintatavoilla on suuri vaikutus yksilön käyttäytymiseen. Johtaja pystyy vahvistamaan alaisensa eettistä toimintakykyä omalla esimerkillään sekä luomalla joukkoonsa oikeaa eettistä käyttäytymistä tukevan ilmapiirin.

On todettu, että käskyt ja ohjeistus eivät voi olla tyhjentäviä ja että epäselvyyttä tilanteeseen vaikuttavista tekijöistä on siedettävä. Silti nämä ovat seikkoja, joiden tiimoilta alainen kaipaa tukea esimieheltään ja organisaatioltaan. Tehtävätaktiikan kaltainen ajattelu on hyödyllistä eettisen toimintakyvyn kannalta. Yksilön tulee tietää normit, jotka rajoittavat hänen päätöksentekoaan, eettiset toimintaohjeet, jotka antavat yksilölle halutut suuntalinjat sekä organisaation arvot, jotka kertovat mihin päämäärään pyritään. Samalla alaisen autonomisuutta ja vastuunottokykyä on tuettava antamalla hänelle vapautta tehtävänsä toteuttamisessa.

Upseerin eettisen toimintakyvyn edistämisen ja kehittämisen tulisi kulkea käsi kädessä johtamiskoulutuksen kanssa. Vaikka eettinen toimintakyky on jokaiselle sotilaalle, sotilasarvosta tai tehtävästä riippumatta, tärkeä ominaisuus, korostuu se kuitenkin joukon johtajan toiminnassa. Johtajan eettiset ratkaisut ovat yleensä laajavaikutteisempia ja vastuullisempia kuin yksittäisen taistelijan, joka lähtökohtaisesti tottelee esimiehensä käskyjä. Johtajan tehtäviin kuuluu aina myös joukkonsa suorituskyvyn ja alaisten toimintakyvyn kehittäminen, eettinen toimintakyky mukaan lukien. Johtajana kehittymiseen kuuluu Kadettikoulun aikana teoreettinen johtamisen opetus, käytännön harjoittelu ja dokumentoitu palaute.²³⁰ Nämä vaiheet toistuvat opiskelun eri vaiheissa ja näin mahdollistuu tosiasiallinen itsensä kehittäminen ja kehittymisen seuraaminen useamman vuoden aikana. Palautteeseen perustuvaa johtajan kehittymistä on mahdollista jatkaa Kadettikoulussa opiskelun jälkeenkin virkauran aikana. Useissa joukko-osastoissa sotilashenkilökunta veloitetaan keräämään palautetta johtamistoiminnastaan ja tekemään kehityssuunnitelma. Johtajana kehittymisen malli perustuu pääasiassa syväjohtamiseen. Tämän järjestelmän kehittäminen niin, että siinä huomioitaisiin myös johtajan toimintakyky, mukaan lukien eettinen toimintakyky, tekisi siitä monipuolisemman sotilasjohtajan kehittymisen apuvälineen. Johta-

²³⁰ Maanpuolustuskorkeakoulun opinto-opas: Tutkintovaatimukset A 2006–2007.

miskoulutuksen yhtenä näkökulmana voisikin olla johtajan toimintakyvyn kehittäminen.

7.2.2 Miten koulutuksen avulla voidaan kehittää eettistä toimintakykyä?

Sotilaan eettiseen toimintakykyyn voidaan vaikuttaa välillisesti sotilaan ammattitaitoa ja johtamistaitoa kehittäväällä koulutuksella sekä suoraan sotilaan eettiseen toimintakykyyn keskittyväällä koulutuksella. Koulutuksen voidaan nähdä tapahtuvan kolmessa eri vaiheessa: peruskoulutuksen aikana, operaatioon valmistauduttaessa ja operaatioalueella. Sotilaan eettinen toimintakyky kehittyy välillisesti yleisen sotilaskoulutuksen ja johtamistaidon kouluttamisen kautta, joka tapahtuu ammattiin ja tehtäviin valmistavan peruskoulutuksen aikana. Kriisinhallintaoperaatioon valmistavan koulutuksen keskeinen koulutuskohte on operaatiossa tarvittava erityisammattitaito. Muina koulutusaiheina esiin nousevat operaatioalueen toimintaympäristö, paikallinen kulttuuri, operaatiokohtainen ohjeistus ja säännöt sekä eettinen koulutus. Kun kysyttiin mitä asioita suomalaisen ammattisotilaan eettisessä toimintakyvyssä pitäisi kehittää, pääosa vastauksista koski kriisinhallintatehtäviin kohdistuvaa erityisosaamista. Vastauksista nousi esiin melko vahvana mielipide, jonka mukaan valmistautuminen nykyisiin ja entistä vaativampiin kriisinhallintaoperaatioihin ei ole riittävää etenkin operaatiokohtaisen ammattitaidon, mutta ei myöskään eettisen toimintakyvyn osalta. Merkittävä, mutta vähemmälle huomiolle jäänyt koulutusvaihe tapahtuu operaation aikana. Omista kokemuksista oppiminen ja koetun yhdistäminen aikaisemmin opetettuun on tehokas tapa kehittää eettistä toimintakykyä. Tämä vaihe ei ole muodollista koulutusta, vaan johtajan keino kehittää joukkonsa ja alaistensa osaamista.

Teoreettiselle ja yleissivistävälle etiikan koulutukselle nähdään varsin rajallinen tarve. Sen avulla tulisi kouluttaa ainoastaan välttämättömät perusteet ja peruskäsitteet. Yleisenä epäilyksenä on, että laajemmin käsiteltynä se olisi tehotonta ja vieraannuttaisi sotilaat eettisen toimintakyvyn ydinasioista. Parhaaksi nähdään, että eettisen toimintakyvyn koulutus integroitaisiin muuhun koulutukseen ja että se olisi mahdollisimman käytännönläheistä.

Eettisen toimintakyvyn koulutuksen liittäminen osaksi muuta sotilaskoulutusta tukisi sitä, miten kriisinhallintaoperaatioissa palvelevat sotilaat kokevat sen todellisissa tilanteissa. Case-tyyppinen harjoittelu, jossa yksilö asetetaan haastaviin, toimenpiteitä

vaativiin tilanteisiin, soveltuu eettisen toimintakyvyn ja muun koulutuksen yhdistämiseen. Case-harjoitteiden käytöstä on hyviä kokemuksia sotilasetiikan koulutuksessa muun muassa Kanadan asevoimissa ja Israelin puolustusvoimissa. Myös Yhdysvaltain armeijan tutkimuksessa suositeltiin case-harjoitusten käyttöä etiikan koulutuksessa.²³¹

Eettinen kasvatus on paljolti yksilön itsensä kehittämistä, asioiden käsittelyä ja ajattelua. Etiikan perusteita voidaan opettaa, mutta päävastuu kehittymisestä on yksilöllä itsellään. Eettisen toimintakyvyn kehittäminen vaatii sotilalta aktiivisuutta ja omaehtoista halua kehittyä. Tämä edellyttää ammattimaista asennetta siinä mielessä, että käsitetään eettinen toimintakyky yhdeksi sotilalta vaadittavista kompetensseista ja ymmärretään, että sen kehittäminen on viimekädessä omalla vastuulla. Vaikka kyselyn vastauksissa eettinen toimintakyky nähtiin useissa yhteyksissä yksilölähtöisenä ja itsehallittavana ominaisuutena, ei samaa henkeä ollut tulkittavissa yhtä vahvasti käsiteltäessä eettisen toimintakyvyn kehittämistä.

Kokemuksella on suuri rooli sotilaan eettisen toimintakyvyn kannalta. Kyselyssä aikaisempien kokemusten nähtiin tukevan päätöksentekokykyä ja kokemuksen hankkiminen nimettiin yhdeksi tavaksi kehittää sotilaan eettistä toimintakykyä. Kriisinhallintatehtävissä kertyneen kokemuksen lisäksi monipuolinen johtamiskokemus puolustusvoimien joukkueenjohtaja–komppanianpäällikkötason tehtävissä kotimaassa sekä yleinen elämäkokemus kehittävät sotilaan eettistä toimintakykyä. Kokemus lisää ammattitaitoa sekä auttaa tietämään, mitä ja miten tietyt asiat tulee tehdä. Eettisen toimintakyvyn kannalta merkittävintä on kuitenkin se, että kokemus auttaa hallitsemaan epäselviä ja haastavia päätöksentekotilanteita. Kokemuksen merkityksen tuo esiin myös Urho Kekkonen muistelmissaan: ”Minulle eletty aika ei ole antanut sitä tyyntä viisautta menneeseen nähden, joka on syrjästäkatsojan ja jälkipolven etuoikeus. Se on antanut vain kokemuksen siitä, miten vähän ratkaisuja tehtäessä niiden seurauksista on tiedettävissä, ja rohkeuden tehdä niitä.”²³²

Oppimisteorioissa on vallalla ihmismyönteinen käsitys, jonka mukaan ihmisen osaamisen kehittyminen on ensisijassa kiinni yksilön omista ponnisteluista, yksilön kulttuuriympäristöstä, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja oppimisen tukirakenteista. Peri-

²³¹ Lagacé-Roy, s. 111–113; Raviv em. luento; Final Report of the Mental Health Advisory Team IV, United States Army, s. 4–5 ja 34–42.

²³² Kekkonen, Urho: Vuosisatani 1. Otava. Keuruu 1982, s. 5.

mää ja synnynnäisiä ominaisuuksia ei nähdä oppimisen kannalta ratkaisevina tekijöinä.²³³ Asiantuntijat näkevät tämän koskevan myös yksilön eettistä kehittymistä. Tällä perusteella sotilaan eettistä toimintakykyä voitaisiin kehittää muodostamalla kokonaisuus, joka rakentuisi perusopetuksesta sekä järjestelmällisestä ja kontekstuaalisesta yksilön itsensä kehittämisen tukemisesta. Yksilön eettisen kehityksen tukemisella tarkoitan läpi uran jatkuvaa, ajoittain tapahtuvaa, johdettua yksilön tietoisena eettisen ajattelun aktivoimista. Tämä olisi jossain muodossa toteutettavaa jatkuvaa eettistä kasvattamista ja kasvua. Eettisen kehittymisen järjestelmän tulisi perustua, yksilön omaehtoisen kehityspyrkimyksen pohjavireestä huolimatta, puolustusvoimien johdamaan toimintaan tavoitteellisuuden ja tuloksellisuuden lisäämiseksi.

Eettisen toimintakyvyn kehittämisen tulisi kuulua entistä vahvemmin upseerin perustutkinnon ja myös jatkotutkintojen opetussuunnitelmiin. Siten luotaisiin mahdollisuus suunnitelmalliseen, kaikkia upseereja koskevaan eettiseen kasvatukseen. On epärealistista ajatella, että läpi palvelusuran jatkuvaa eettisen toimintakyvyn kehittämistä varten voitaisiin luoda erillinen järjestelmä. Lähtökohdaksi tulisivat ottaa nykyisten käytössä olevien järjestelmien hyödyntäminen. Sotilaan toimintakyvyn tavoitteellista kehittämistä voitaisiin seurata kehittämiskeskustelujen suoritusarvioinnin tai säännöllisten, syväjohtamisen kysymyssarjaan perustuvien johtaja-arviointien avulla. Vuosittaisten sotilaiden kenttäkelpoisuustestien laajentamista koskemaan muutakin kuin vain toimintakyvyn fyysistä osa-aluetta voitaisiin pohtia. Toimintakyvyn ja eettisen toimintakyvyn laajempi kehittäminen tulisi myös saada liitettyä vielä kehitteillä olevaan puolustusvoimien osaamisjärjestelmään, jota on hahmoteltu puolustusvoimien osaamisstrategiassa.

7.2.3 Tarvitaanko Suomen puolustusvoimissa virallista eettistä ohjeistusta?

Tässä tutkimuksessa delfoi-kyselyn vastauksista niukka enemmistö oli virallisen eettisen ohjauksen tarpeellisuutta puoltavia. Yhteiset toimintaa ohjaavat perusteet nähtiin tarpeellisina, vaikkakin myös mielipiteitä niiden hyödyllisyyttä vastaan esitettiin. Verrattuna Ojalan ja Kadettikunnan kyselyissä²³⁴ saatuihin vastauksiin virallisen eettisen ohjauksen kannatus oli huomattavasti suurempi, vaikkakin argumentit olivat samankaltaisia. Moni pitää eettisiä kysymyksiä yksilön henkilökohtaisina asioina.

²³³ Hakkarainen & Lonka & Lipponen, s. 125.

²³⁴ Ojala, s. 47 ja 48 sekä liite 1 s. 28 ja 29; Limnell, s. 40.

Määriteltyjen arvojen ja ohjeiden katsotaan rajoittavan liiaksi sotilaan autonomiaa ja aliarvioivan yksilön kykyä tehdä oikeita ratkaisuja. Eettisen koodiston arvioitaisiin jäävän teoreettiseksi ja käytännön toiminnasta irralliseksi. Epäiltiin myös mahdollisuutta laatia arvoista ja eettisistä säännöistä riittävän hyviä ja kattavia.

Edellä mainittujen kyselytutkimuksien perusteella vaikuttaa siltä, että on olemassa melko yleinen ajatus kirjoittamattomasta, mutta kaikkien tietämästä ja omaksumasta suomalaisen sotilaan (upseerin) arvopohjasta. Fenomenologisesti ajatellen voitaisiin sanoa, että jos aihe todellistuu yksilöille tällä tavoin, niin sen on oltava totta. Asia ei ole kuitenkaan näin yksioikoinen. Pohdittaessa sotilaan autonomian ja organisaation ohjauksen välistä ristiriitaa eettisen toimintakyvyn kannalta joudutaan väistämättä käsittelemään ihmiskäsitystä. Ovatko nyky-yhteiskunnan kasvattamat ja puolustusvoimien muokkaamat sotilaat kehityshakuisia, ovatko heidän päämääräänsä hyviä puolustusvoimien kannalta ja päätyvätkö he ratkaisuihinsa itseohjautuvasti oikeaan? Omaksuuko sivistynyt ja valikoitu sotilas puolustusvoimissa palvellessaan sotilasyhteisöstä ja -kulttuurista kumpuavan kirjoittamattoman ja kollektiivisessa mielessämme muodostuneen käsityksen yhteisestä arvopohjasta ja moraalista? On muistettava, että puolustusvoimiin astuu palvelukseen maallistuvan, individuaalistuvan ja moniarvoisen yhteiskuntamme kasvattamia nuorukaisia nyt ja tulevaisuudessa. Olkoon ihmiskäsitys optimistinen tai pessimistinen, ei mielestäni kuitenkaan ole poissuljettua, että yksilöä pyritään ohjamaan järjestelmän kannalta haluttuihin moraalisiin ratkaisuihin ohjeiden avulla. Eettinen ohjeistus voitaisiin nähdä yhtenä keinona tukea yksilön eettistä toimintakykyä. Se ei rajoita yksilön autonomiaa, sillä yksilöllä on lopullinen vastuu ratkaisuistaan, silloinkin kun järjestelmä vaatii häntä toimimaan sen etujen mukaan. Tämä kantilainen ihmisen moraalisen autonomian ajatus, sisältyy myös sodan oikeussääntöihin.

Useat argumentit virallisesti määritellyn eettisen koodin tarpeettomuudesta perustuvat siihen, että sen käyttökelpoisuutta pidetään kyseenalaisena ja että toteutus laistaisi arvokkaan aiheen. Onkin selvää, että eettinen säännöstö ei ole itseisarvo, joka edistää puolustusvoimien eettisyyttä tai parantaa yksittäisten sotilaiden eettistä toimintakykyä. Jos arvoista ja säännöistä muodostuu mitään sanomattomia korulauseita, ne ovat hyödyttömiä. Arvojen ja eettisten sääntöjen käyttökelpoisuutta voidaan lisätä, siten että pelkkien sanojen luetteloinnin sijaan selitetään käsitteiden sisällys ja toiminnallistetaan ne siten, että niillä on konkreettinen merkitys yksilölle. Ammattietii-

kan muodostamisprosessi lienee itse lopputulosta arvokkaampi. Eettistä koodistoa laadittaessa joudutaan perin pohjin keskustelemaan eettisistä kysymyksistä sekä arvioimaan, mikä todella on eettisesti arvokasta ja olennaista puolustusvoimien tavoitteissa ja toiminnassa.

Yleisesti ammattieettisten sääntöjen katsotaan olevan apukeinoja eettiseen harkintaan, ammattia määrittäviä periaatteita ja keino nostaa ammattiryhmän asemaa muiden ammattiryhmien joukossa. Voidaan myös ajatella, että arvot toimisivat yksilöiden ja koko ammattiryhmän eettisen kehittämisen tavoitteina ja olisivat siten myös perusta mahdolliselle systemaattiselle etiikan kehittämisohjelmalle. Eettisen koodin julkaiseminen herättäisi keskustelua ja voisi saada yksilöt pohtimaan omaa etiikkakäsitystään ja eettistä toimintakykyään.

Voidaan myös sanoa, että ei ole tarvetta muuttaa hyviä tuloksia tuottavaa nykyistä tapaa suhtautua etiikkaan. Suomalaista kriisinhallintaosaamista kiitellään eikä vakavampia eettisiä ongelmia ole ilmaantunut kotimaan- tai ulkomaanpalveluksessa. Tämän näkemyksen vasta-argumentti on se, että sotilaallista puuttumista edellyttävät kriisit ja samalla puolustusvoimien kriisinhallintatehtävät muuttuvat nykyistäkin vaativammiksi. Voimmeko todeta, että nyt ja tulevaisuudessa sotilaan eettinen toimintakyky on Suomen puolustusvoimien vahvuus jopa ilman, että sen kehittämiseen tai ylläpitämiseen kiinnitetään nykyistä suurempaa huomiota?

On epätodennäköistä ja vastoin sotilasorganisaation yleistä ajattelutapaa, että joku asiakokonaisuus voisi kehittyä, jos se sivuutetaan, siitä vaietaan tai se jätetään ainoastaan yksilöiden vapaan harkinnan varaan. Etiikan suhteen tilanne on pääsääntöisesti juuri näin. Puolustusvoimissa eettistä kasvatusta tapahtuu lähinnä muun koulutuksen sekä perinnekasvatuksen ohessa, ja se on pääosin suunnittelematonta, vailla selvästi asetettuja tavoitteita ja kasvatukseen tutkijain tutkimusta. Kaikessa puolustusvoimien toiminnassa, koulutus mukaan lukien, ohjaavana tekijänä tulisi olla toiminnan päämäärä ja asetetut tavoitteet. Sen perusteella voidaan tehdä tarvittavat suunnitelmat toiminnan tai opetuksen toteuttamiseksi. Eettisen toimintakyvyn alueella nämä asiat vaativat toimenpiteitä.

Upseerien eettinen arvomaailma, johon yksilö lupaa sitoutua, tuodaan esiin kadettilupauksessa ja upseerin virkavalassa. Ne sisältävät todennäköisesti pääosin juuri ne

arvot ja kuvaavat sitä arvomaailmaa, joka on ihanteellinen ammattiupseerille. Nämä sitoutumislupaukset palvelevatkin hyvin omaa tehtäväänsä, mutta eivät mielestäni ole riittävän selkeitä ja ohjaavia arkipäivän normistoksi eivätkä välttämättä vastaa kaikkiin nykypäivän eettisiin haasteisiin. Kadettikoulun aikana tulevat upseerit ovat astuneet sisään ammatin arvomaailmaan oppiessaan siihen kuluvat tavat, perinteet ja käyttäytymisnormit. Arvojen oppiminen arvoyhteisössä elämällä on tehokasta, mutta ilman yksiselitteistä normistoa lopputulos ei välttämättä ole puolustusvoimien kannalta paras mahdollinen.

Puolustusvoimien tulisi kyetä konkretisoimaan eettinen toimintakyky määrittelemällä oma eettinen koodistonsa sekä henkilöstön tavoiteltavat eettiset kompetenssit. Tällaiset määritelmät ovat vaikeita ja voivat tuskin olla täydellisiä. Ne antavat kuitenkin tarpeellisia suuntalinjoja yksilölle ja määrittelevät, mikä on organisaatiolle tärkeää. Yksilön kannalta eettinen koodisto tulisi nähdä tavoitteena ja apuvälineenä itsensä kehittämisessä.

Kysymys ”Tarvitaanko Suomen puolustusvoimissa virallista eettistä ohjeistusta?” ei ole riittävä. Toiminnallistetut arvot eettisine ohjeineen ovat vain yksi osa eettisen toimintakyvyn kehittämistä. Tulisikin pohtia, tarvitaanko puolustusvoimissa kokonaisvaltaista etiikan kehittämisohjelmaa, joka pitäisi sisällään niin tavoitteen määrittelyn kuin toimenpiteet tavoitteen saavuttamiseksi. Jotta puolustusvoimilla instituutiona olisi todelliset edellytykset sitouttaa henkilöstönsä eettiseen arvomaailmaansa, olisi seuraavien tekijöiden oltava voimassa:

- kirjallinen eettinen säännöstö
- eettisen toimintakyvyn koulutusjärjestelmä
- yksilöiden eettisen kehityksen tukeminen.

Pelkkä arvojen ja etiikan dokumentointi ja julkistaminen on pintasilausta. Eri valtioiden asevoimissa kehitetyt ja käytössä olevat eettiset koulutusohjelmat ovat esimerkkejä pyrkimyksestä viedä etiikka paperilta ja juhlapuheista käytännön toiminnaksi. Tällaisia ovat esimerkiksi Kanadan asevoimien Defence Ethics Program, saksalainen Innere Führung ja israelilainen Ethical Code.

Todellisesta käytännön tarpeesta kumpuavaa aktiviteettia etiikan saralla on huomattavissa Suomessa poliisin, opettajien, sairaanhoitajien ja lääkärien ammattikunnissa.

Puolustusvoimissa samankaltaisiin tuloksiin ei mielestäni ole päästy ajoittaisesta keskustelun viriämisestä huolimatta. Eettiset seminaarit ja kirjoitukset saavuttavat valitettavan pienen osan sotilaista. Ehkäpä sotilaallisten kriisinhallintatehtävien vaatimuuden lisääntymisen myötä myös puolustusvoimissa eettisen koulutuksen asema paranee.

Entäpä jos Suomen puolustusvoimien arvot ja eettiset periaatteet määriteltäisiin ja saatettaisiin kirjalliseen muotoon? Mitä jos sen lisäksi arvojen ja eettisten periaatteiden mukaista käyttäytymistä alettaisiin vaatia ja vielä henkilöstöä alettaisiin kouluttaa siten, että julistetut arvot ja eettiset periaatteet jalostuisivat halutunlaiseksi sotilaan eettiseksi toimintakyvyksi? Jos arvot ja eettiset periaatteet laadittaisiin rehellisesti, realistisesti ja riittävän yksityiskohtaisesti, kohdattaisiin todennäköisesti kahdentyyppisiä ristiriitoja. Yhtäältä suurin osa arvoista tai yksilön hyveistä olisi varmastikin yleisen moraalitajun mukaisesti hyväksyttäviä ja toivottavia. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi luotettavuus, yksilön kunnioittaminen, kunniallisuus. Tämänkaltaisiin arvoihin on helppoa sitoutua, mutta niiden toteuttaminen kaikissa olosuhteissa voi osoittautua haastavaksi. Toisaalta osa eettisistä periaatteista voisi velvoittaa tarvittaessa toimintaan, joka on normaaliyksilön moraalitajun vastaista. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi tarvittaessa tappavan voiman käyttö tehtävän täyttämiseksi sekä alaisten tai oman turvallisuuden vaarantaminen tai jopa hengen uhraaminen tehtävän sitä vaatiessa. Näihin eettisiin periaatteisiin sitoutuminen ja niiden toteuttaminen ei ole itsestään selvää. Tilannetta voidaan monimutkaistaa edelleen ottamalla toimintaympäristövaihtoehtoiksi kotimaan puolustaminen Suomessa, viranomaisten tukeminen rauhan aikana ja kriisinhallinta ulkomailla. Kysymys puolustusvoimien eettisen koodin tarpeellisuudesta ja sen sisällöstä on vaikea. Etenkin jos sen avulla halutaan todella vaikuttaa organisaatioon ja sen jäseniin.

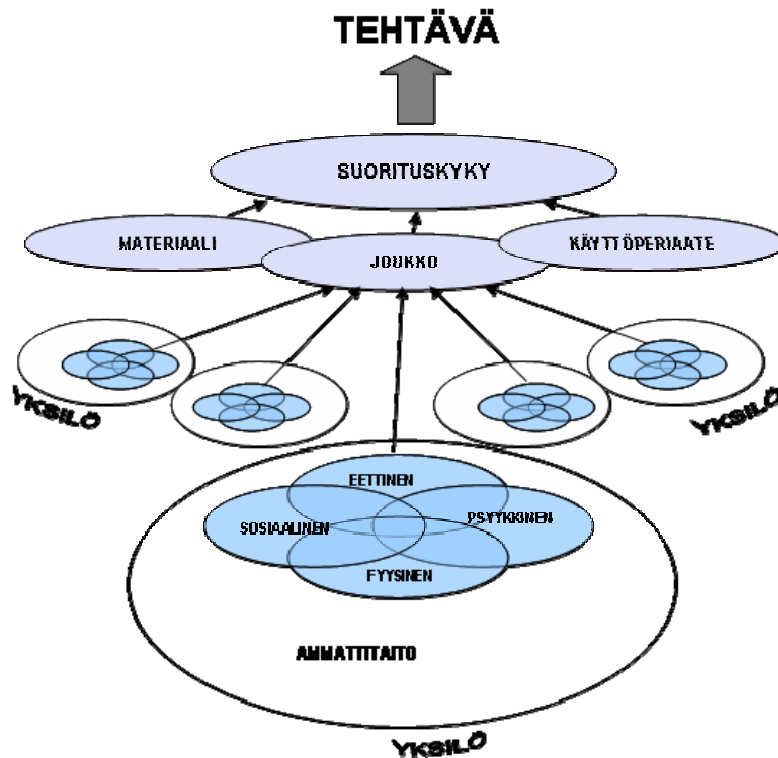
7.3 Sotilaan eettinen toimintakyky osana puolustusvoimien kokonaistoimintaa

Puolustusvoimien keskeisimpiin tehtäviin, pääprosesseihin, kuuluvat suorituskyvyn rakentaminen ja ylläpito sekä suorituskyvyn käyttö²³⁵. Suorituskyky puolestaan muodostuu joukosta, materiaalista ja käyttöperiaatteesta²³⁶. Toimintakyky ja eettinen toi-

²³⁵ Kenttäohjesääntö. Yleinen osa 2008, s. 34, kuva 9.

²³⁶ Pasivirta & Kosola, s. 9.

toimintakyky sen osana nivoutuvat osaksi puolustusvoimien pääprosesseja suorituskyvyn inhimillisen osatekijän kautta kuvan 8 mukaisesti.

Kuva 8: Sotilaan toimintakyky sotilaallisen suorituskyvyn tuottajana

Mallinnuksessa ammattitaito esitetään suorituskykyä ja toimintakykyä yhdistävänä tekijänä. Ammattitaidon voitaisiin katsoa kuuluvan sisäänrakennettuna joukon ominaisuuksiin. Tässä yhteydessä se esitetään kuitenkin erillisenä tekijänä merkityksensä vuoksi, ja koska se kuuluu niin yksilöltä kuin joukolta vaadittaviin ominaisuuksiin. Sotilaan ammattitaito on se tekijä, joka erottaa sotilaan toimintakyvyn jonkun muun ryhmän, esimerkiksi poliisin tai palomiehen, toimintakyvystä. Ammattitaito voidaan nähdä luonteeltaan samankaltaisena sisäisenä valmiutena kuin muut toimintakyvyn osa-alueet, jotka tilanteen vaatiessa voidaan valjastaa yhdessä tuottamaan suorituskykyä. On huomattava, että toimintakykyinen yksilö, esimerkiksi hävittäjälentäjä, voi yksinäänkin muodostaa suorituskykyisen yksikön. Teknologian kehittyessä, sodankäynnin luonteen ja ihmiskäsityksen muuttuessa yksittäisen taistelijan merkitys taistelukentällä kasvaa entisestään. Toimintakyvyn käsite avaa paljolti juuri tätä yksilön merkitystä.

Delfoi-kyselyn perusteella sotilaat näkevät eettisen toimintakyvyn olevan olennainen osa heidän ammattitaitoaan. Kyselyssä ei käsitelty muita sotilaan toimintakykymallin osatekijöitä, mutta voidaan ajatella, että ne ovat samalla tavoin tärkeitä sotilaan am-

mattitaidon kannalta. Kun käsitellään sotilaan toimintakyvyn yhteyttä suorituskyykyyn, ammattitaito voitaisiinkin liittää entistä kiinteämmäksi osaksi sotilaan toimintakyky-mallia. Kuvan 8 mallinnuksessa toimintakyky on kuvattu osaksi ammattitaitoa. Asia voidaan kuitenkin käsittää myös siten, että ammattitaito muodostaa toimintakyvyn viidennen osatekijän tai että ammattitaito sisältyy erikseen jokaiseen toimintakyvyn osa-alueeseen. Joka tapauksessa on väärin ajatella, että toimintakyky olisi ammattitaidolle tai suorituskyykyille alisteinen tai niitä vähempiarvoinen. Pikemminkin toimintakykyä voidaan pitää ammattitaitoa ja suorituskyykyä pysyvämpänä ja kokonaisvaltaisempänä kompetenssina, joka ei ole tiukasti sidottu materiaan, aikaan ja paikkaan. Etenkin yksilön kannalta toimintakyky on ammattitaitoa ja suorituskyykyä keskeisempi käsite. Sen voidaan ajatella määrittelevän mikä ja millainen yksilö on.

Kuvan 8 esittämän näkemyksen mukaisesti etiikan alueella kiinnostavinta on se, mikä vaikuttaa yksilön sotilaalliseen toimintakykyyn ja sen myötä joukon suorituskyykyyn sekä lopulta tehtävän toteuttamiseen. Sotilaan eettinen toimintakyky on nimensä mukaisesti tiukasti sidoksissa toimintaan, tehtävää toteuttaessa eteen tuleviin valintatilanteisiin tai toimintavaihtoehtoihin, jotka vaikuttavat ympäristöön. Pitkälle viedyn tehokkuus- ja tarkoituksenmukaisuusajattelun mukaisesti eettisen toimintakyvyn rooli ja yksilöltä vaadittavat kompetenssit eettiseen toimintakykyyn liittyen voitaisiin karsia vain oleellisimpaan. Tämä voi kuitenkin johtaa ristiriitaan. Vaikka eettinen toimintakyky onkin suoritusorientoitunutta, on etiikalle ja sen tutkimiselle luonteenomaista kokonaisvaltaisuus. Eettisen päätöksenteon haasteena on toimia tehtävässä mahdollisimman oikein ja hyvin, erityisesti hyväksytyjen perusarvojen suunnassa.

8 POHDINTAA

8.1 Tutkimuksen tulokset

Kuten kvalitatiivisessa tutkimuksessa usein, tutkimuksen tuloksiksi voidaan saada vain ehdollisia selityksiä aikaan ja paikkaan rajoittuen²³⁷. Tämän tutkimuksen merkittävimpana tuloksena voidaan pitää sitä, että se rikastuttaa sotilaan eettisen toimintakyvyn käsitettä ja tuo siihen uusia näkemyksiä. Tulokset eivät ole ristiriidassa sotilaan

²³⁷ Hirsjärvi & Remes & Sajavaara, s. 161.

eettisen toimintakyvyn teorian kanssa eivätkä myöskään muun sotilasetiikan tutkimustulosten yleisten linjojen kanssa, vaan pikemminkin vahvistavat niitä.

Tutkimuksen teoreettinen osa, kirjallisiin lähteisiin perustuneen aineiston tulkinta, tuotti hyötyä etupäässä tutkijan oman ymmärryksen laajentamisessa ja tutkimukselle tarpeellisten perusteiden selventämisessä. Tutkimuksen empiirinen osa puolestaan edusti pyrkimystä uuden tiedon luomiseen ja tutkimusaiheen kehittämiseen osallistumiseen. Tutkimuksen fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa tuo sotilaan eettisen toimintakyvyn käsitteelle ja sotilasetiikan tutkimukselle tietoa siitä, miten kriisinhallintatehtävissä palvelleet sotilaat kokevat eettisen toimintakyvyn kohtaamiensa tilanteiden valossa.

Sotilaan eettinen toimintakyky koetaan saumattomasti muuhun toimintaan ja päätöksentekoon liittyvänä tekijänä. Eettiset kysymykset nousevat harvoin pääosaan päätöksiä tehtäessä. Päätökset tehdään useimmiten hyvin käytännöllisten seikkojen perusteella, eettiset valinnat ja arvot vaikuttavat taustalla jopa tiedostamatta. Eettistä toimintakykyä pidetään ammattitaitoon olennaisesti liittyvänä tekijänä. Ammattisotilaan, varsinkin sotilasjohtajan, rooli eettisten ongelmien ratkaisijana nähdään aktiivisena, autonomisena ja vastuullisena. Sotilaan odotetaan kykenevän ottamaan eettiset näkökohdat huomioon toiminnassaan. Nopeaa toimintaa vaativat tilanteet koetaan eettisen päätöksenteon osalta erikoistapauksiksi, mutta silloinkin sotilaalta edellytetään pyrkimystä omaan harkintaan automaattisen toiminnan sijaan.

Johtamista pidetään monessa suhteessa keskeisenä tekijänä sotilaan eettisen toimintakyvyn kannalta. Joukon johtajan vaikutus joukkonsa eettiseen toimintaan on ratkaiseva. Johtamistoiminta on koulutuksen ohella tärkein tekijä, jolla voidaan tukea yksilön eettistä toimintakykyä. Johtajakoulutus kehittää myös sotilaan eettistä toimintakykyä. Tehtävätaktiikan käyttäminen johtamisessa sopii lähtökohdaksi myös yksilön autonomiaan, vastuuseen ja vapauteen liittyvien kysymyksien ratkaisemisessa.

Kyselyn perusteella käsitettä ”sotilaan eettinen toimintakyky” pidetään tarpeellisena. Sen nähdään olevan olennainen osa sotilaalta vaadittavaa osaamista. Eettisen toimintakyvyn kehittämisen tulisi olla luonnollinen osa sotilaan ammattitaidon kehittämistä. Yleinen sotilaskoulutus ja kriisinhallintaoperaatioihin valmistava koulutus kehittävät välillisesti sotilaan eettistä toimintakykyä. Omiin kokemuksiin perustuva oppimi-

nen ja case-harjoitukset ovat tehokkaita menetelmiä eettisen toimintakyvyn koulutuksessa. Sotilaan eettisen toimintakyvyn koetaan ilmenevän erottelemattomana osana muuta toimintaa. Myös eettisen toimintakyvyn koulutus nähdään parhaaksi integroida muuhun sotilaskoulutukseen. Ollakseen tehokasta eettisen toimintakyvyn kehittämisen pitää perustua yksilön omaan haluun ja pyrkimykseen.

Tutkimustulosten perusteella laadittiin mallinnus sotilaan eettisestä toimintakyvystä. Siinä sotilaan eettinen toimintakyky kuvataan toiminnallisena toistuvana kehämäisenä prosessina, joka muodostuu:

- havaitsemisesta
- tilanteenarviosta
- päätöksenteosta
- toimeenpanosta
- vastuun kantamisesta.

Näistä tilanteenarviointi muodostuu eettisen toimintakyvyn kannalta ratkaisevimmaksi.

Tähän päätöksentekoprosessiin vaikuttavat tärkeimpinä kokonaisuuksina:

- tehtävä ja olosuhteet
- oma toimintakyky ja osaaminen
- ohjaavat normit ja arvot.

Näiden tekijöiden painoarvojen voidaan katsoa keskimäärin olevan yhtä suuret, vaikka tapaus- ja yksilökohtaisia painotuseroja luonnollisesti onkin.

Aikaisemmista tutkimustuloksista ja Suomen puolustusvoimien nykyisestä toimintavasta poiketen tutkimuksessa päädytään siihen, että puolustusvoimien viralliset arvot ja eettiset toimintaohjeet tulisi määrittää ja julkaista. Niiden tulisi olla osa puolustusvoimien eettistä ohjelmaa, joka sisältäisi myös henkilöstön eettisen toimintakyvyn koulutuksen ja yksilön eettisen kehittymisen tukemisen.

Tutkimuksessa liitetään sotilaan toimintakykyyn kuuluva eettinen toimintakyky puolustusvoimien pääprosesseihin. Toimintakyky yhdessä sotilaan ammattitaidon kanssa muodostaa suorituskyvyn inhimillisen osatekijän.

8.2 Tulosten käytännön soveltaminen

Tutkimuksen tulokset vahvistavat sotilaan eettinen toimintakyky -käsitteen käyttökelpoisuutta niin etiikan koulutuksen yhteydessä kuin eettisen toimintakyvyn mieltämisessä osaksi Suomen puolustusvoimien kokonaistoimintaa. Sotilaan eettinen toimintakyky tulisikin pyrkiä liittämään osana sotilaan toimintakykyä puolustusvoimien pääprosesseihin, henkilöstöstrategiaan ja osaamisstrategiaan. Tällaiset liitynnät voisivat tukea eettisen toimintakyvyn kehittämistä. Samalla voitaisiin yhtenäistää käsitteitä ja niiden ymmärrystä puhuttaessa etiikasta puolustusvoimissa.

Empiirisestä aineistosta käy ilmi, että kriisinhallintatehtävissä palvelleet sotilaat pitävät eettistä toimintakykyä tärkeänä ja kehitettävänä osana sotilaan ammattitaitoa. Vaikkei suomalaisilla olekaan kansainvälisesti vertailtuna erityisiä ongelmia tällä saralla, pitäisi tämä hyvä tilanne pyrkiä säilyttämään. Näiden mielipiteiden valossa puolustusvoimien nykyistä melko passiivista lähestymistapaa eettisiin kysymyksiin tulisi harkita muutettavaksi. Käytännön ilmentymänä voisi olla eettinen ohjelma, joka sisältäisi viralliset puolustusvoimien arvot, eettisen ohjeistuksen, koulutusjärjestelmän sekä yksilön eettisen kasvun tukemisen koko palvelusuran ajan.

Tutkimus tuo esiin seikkoja, joihin on mahdollista kiinnittää huomiota kriisinhallintaoperaatioihin valmistavassa koulutuksessa. Tärkeimpänä näistä on se, että sotilaan eettinen toimintakyky tulisi ylipäättään huomioida koulutussuunnitelmissa. Luontevinta se olisi sovittaa yhteen muun sotilaskoulutuksen kanssa. Erityisesti kriisinhallintatehtävissä johtajina palvelevien sotilaiden on hyödyllistä tietää, miten eettinen toimintakyky on huomioitava johtamisessa. On tärkeätä hyödyntää kriisinhallintatehtävissä koetut tilanteet jo operaatioalueella yksilön ja joukon eettisen toimintakyvyn kehittämiseksi.

Tutkimus osoittaa, että johtaminen ja sotilaan eettinen toimintakyky ovat huomattavan kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Myös monissa ulkomaisissa sotilasopetuslaitoksissa on päädytty etiikan kouluttamiseen sotilasjohtajille. Suomessakin tulisi harkita etiikan opetuksen liittämistä vahvemmin Maanpuolustuskorkeakoulussa järjestettävien eritasoisten virkaurakurssien opetussuunnitelmiin. Etiikan koulutus voisi osittain nivoutua johtamisen sekä operaatiotaidon ja taktiikan opetukseen.

Tutkimus antaa perusteita keskustella etiikan ja erityisesti sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittämisestä Suomen puolustusvoimissa. Olisi olennaista keskustella ja tehdä päätöksiä siitä, onko aktiivinen kehittäminen ylipäättään tarpeellista, mitkä ovat sotilasetiikan kehittämisen tavoitteet, miten kehittäminen toteutetaan ja kuka siitä vastaa.

8.3 Tutkimuksen lähestymistavan ja menetelmien arviointi

Tutkimuksen lähestymistapa oli hermeneuttis-fenomenologinen. Tämä tutkimusote osoittautui tutkimusaiheeseen sopivaksi ja mahdollisti tutkimusaineiston tarkoituksenmukaisen hyödyntämisen. Tutkimuksen yhdeksi taustasitoumukseksi nimettiin aristoteelinen hyve-etiikka. Tämä ei kuitenkaan käytännössä ilmentynyt kovin selvästi tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa. Voidaan sanoa, että aristoteelinen etiikanäkemyksesi vaikutti välillisesti tutkijan tulkintojen kautta. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa käytettiin kirjallisiin lähteisiin perustuvaa hermeneuttista tutkimusotetta. Sotilasetiikan ja sotilaan eettisen toimintakyvyn tutkimustuloksien ja julkaisujen tulkin-ta loi tutkijalle esiyymmärryksen tutkittavasta aiheesta ja samalla perustan tutkimuksen empiiriselle osuudelle. Teoreettinen tutkimusosuus oli tarpeellinen myös sotilasetiikan kokonaisuuden selvittämiseksi, viimeisimpien tutkimustulosten kartoittamiseksi ja empiirisen tutkimuksen tarkoituksenmukaisen toteuttamisen mahdollistamiseksi. Teoreettinen osuus ei olisi kuitenkaan pelkästään voinut antaa riittäviä perusteita sotilaan eettisen toimintakyvyn syvällisempään ymmärtämiseen.

Tutkimusongelmaan asetetut päätutkimuskysymykset osoittautuivat aiheellisiksi, mutta alatutkimuskysymykset olisi voinut laatia toisinkin. Ne olivat nytkin olennaisia tutkimuksen kannalta, mutta osin päällekkäisiä ja tarkempaa määrittelyä kaipaavia. Kysymyksiä ei kuitenkaan enää ollut tarkoituksenmukaista muuttaa tutkimuksen aikana. Tutkimuskysymyksien laatu ja määrä liittyy myös jäljempänä käsiteltävään tutkimuksen validiuden arviointiin.

Empiirinen tutkimus toteutettiin delfoi-menetelmällä, joka ei ole tyypillinen tämän kaltaisissa tutkimuksissa. Menetelmä mielletään erityisesti tulevaisuudentutkimuksessa käytettäväksi asiantuntijamenetelmäksi. Itse asiassa delfoi-menetelmällä kuitenkin saadaan selville mielipiteitä, ja sen takia se mielestäni soveltuu sotilaan eettisen toimintakyvyn syvällisempään tarkasteluun. Sotilaan eettinen toimintakyky on yksilö-

keskeinen ilmiö, joka todellistuu yksilön toiminnan kautta. Yksilön kokemus eettisestä toimintakyvystä on oleellinen pyrittäessä määrittelemään sitä tarkemmin. Kokemuksessa on pitkälti kysymys itse koetun tulkinnoista, jotka eri ihmisillä voivat olla erilaisia. Voidaan siis puhua mielipiteistä, jotka perustuvat todellisuudessa koettuihin tapahtumiin ja siihen, kuinka yksilöt mieltävät ne itse kokeneensa. Delfoi-menetelmässä keskeistä on kyselyyn osallistuvien henkilöiden asiantuntijuus. Tässä tutkimuksessa asiantuntijuus ei perustunut kohderyhmän laajaan tuntemukseen etiikasta, vaan heidän kokemuksiinsa. Tutkimuksen kannalta oleellista oli, kokemuksen laatu, ei niinkään kokemusten määrä.

Kysely toteutettiin laadullisena ja vastaajien kirjalliset perustelut muodostivat olennaimman osan aineistoa. Kyselyn ensimmäiselle kierrokselle osallistui 18 vastaajaa ja näistä 14 vastasi toisen kierroksen kyselyyn. Tämä vastaajamäärä osoittautui riittäväksi. Vastauksien tilastollinen analysointi tai riippuvuuksien vertailu ei ollut mielestäni tarpeellista eikä olisi tuottanut luotettavaa lisätietoa vastausmateriaalista. Vastauksien määrä mahdollisti aineistolähtöisen vastausten luokittelun, mikä paransi aineiston tulkittavuutta sekä havainnollisti sen esittelyä tutkimusraportissa.

Delfoi-kysely toteutui kaksikierroksisena, joista ensimmäinen oli laajempi, toisen avulla tarkennettiin tiettyjä aiheita ja pyrittiin saamaan lisää argumentteja ensimmäisen kierroksen vastauksiin. Toisen kierroksen tehokkuutta ja tuloksia olisi voinut parantaa toisenlaisella toteuttamistavalla. Tässäkin muodossa se kuitenkin tuotti tarvittavaa tietoa. Kyselyn laajentaminen kolmikierroksiseksi ei olisi enää tehokkaasti hyödyttänyt tutkimusta. Kysymysten valinnalla ja muotoilulla olisi voitu parantaa saatua vastausaineistoa, myös strukturoitujen kysymysten runsaammalla käytöllä olisi voitu monipuolistaa kyselyjä.

Delfoi-kyselyn vastaukset osoittivat, että menetelmä tuotti tutkimuksen kannalta oleellista tietoa ja hedelmällistä argumentaatioita mielipiteiden tueksi. Tosin empiiristä tiedonkeruuta olisi voinut rikastuttaa ja syventää toteuttamalla delfoi-kyselyn lisäksi valikoiduille asiantuntijoille haastattelu. On myös todettava, että muunlaisetkin kvalitatiiviset menetelmät olisivat olleet käyttökelpoisia delfoi-kyselyn sijaan. Kyseeseen olisivat tulleet lähinnä erityyppisten laadullisten kyselyjen ja haastattelujen yhdistelmät.

Kaiken kaikkiaan valittu tutkimuksen lähestymistapa ja käytetyt menetelmät olivat mielestäni tutkimuksen kannalta onnistuneita. Ne sopivat käytettäväksi yhdessä ja niiden avulla saatiin selvyyttä tutkimusongelmaan. Tutkimusotteen ja menetelmien soveltamiseen jäi vielä kehittämisen varaa.

8.4 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Kenelläkään tutkimuksen kanssa tekemisissä olleella ei ole ollut näkyviä intressejä manipuloida tutkimustuloksia. Osa delfoi-kyselyn kysymyksistä edellytti henkilökohtaisten mielipiteiden ilmaisemista ja omien vaikeidenkin kokemusten käsittelyä. Vastaajien anonymiteetin johdosta ei ole kuitenkaan syytä olettaa, että vastaajat olisivat vääristelleet vastauksiaan. Vastaajien henkilöllisyys on ainoastaan tutkijan tiedossa samoin kuin kyselyn vastauslomakkeet. Tutkijana olen itse ollut avoin tulosten muodostumiseen kirjallisen ja empiirisen aineiston tulkintani perusteella. On kuitenkin huomioitava, kuten jo luvussa kolme todettiin, että tämänkaltaiselle tutkimukselle on luonteenomaista tutkijan tulkintojen ja niistä muodostuvan ymmärryksen subjektiivisuus.

Tutkimuksen luotettavuuden arvioimiseksi tutkimusraportissa tulee kuvata tutkimuksessa käytetyt metodit ja tutkimuksen toteuttamistapa.²³⁸ Nämä on kirjattu lukuun viisi. Empiirisen aineiston käsittelykappaleessa on esitelty runsaasti kyselyaineistoa, jotta ilmeni millä perusteella tulkintaa on tehty.

Triangulaatio tarkoittaa sitä, että laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan lisätä käyttämällä useita eri menetelmiä.²³⁹ Tässä tutkimuksessa aineistolliseksi triangulaatioksi voidaan nähdä kirjallisen lähdeaineiston ja empiirisen aineiston käytön. Mahdolliset merkittävät ristiriidat aineiston välillä olisi voitu tunnistaa ja ottaa tarkemmin tutkittavaksi. Metodologinen triangulaatio toteutui, kun tutkimusaihetta lähestyttiin sekä hermeneuttisin metodein että delfoi-menetelmää käyttäen. Metodinen triangulaatio ilmeni delfoi-kyselyssä siten, että tutkimusongelmaan pyrittiin saamaan vastauksia useilla eri kysymyksillä, jotka käsittelivät aihetta hieman eri näkökulmista. Tällä tavoin yksittäisten kysymysten vastausten mahdollisen virhetulkinnan vaikutus ei muodostu ratkaisevaksi. Delfoi-kyselyn toinen kierros antoi vastaajille mahdollisuuden vielä pohtia, tarkentaa tai argumentoida omia vastauksiaan.

²³⁸ Hirsjärvi & Remes & Sajavaara, s. 248.

²³⁹ Nissinen, Vesa: Johtamisen tutkimuksen menetelmistä teoksessa Huhtinen (2002), s. 66.

Reliabiliteetti koskee tutkimuksen menetelmän ja tiedonkeruun luotettavuutta eli miten tarkasti mittari tuottaa kerrasta toiseen tietoa tutkittavasta ilmiöstä.²⁴⁰ Se on olennaista määrällisessä tutkimuksessa, mutta on delfoi-kyselyn osalta huomioitava myös tässä tutkimuksessa. Jos tämä tutkimus toistetaan käyttäen kyselyn kohderyhmänä eri henkilöitä samasta viiteryhmästä, muuttuu vastausaineisto jonkin verran, mutta ei todennäköisesti ratkaisevasti. Laadulliselle delfoi-kyselylle suhteellisen suuri vastaajaryhmä (18 henkilöä) parantaa tiedonkeruun reliabiliteettia. Sen sijaan kyselyn toistaminen samankaltaiselle viiteryhmälle esimerkiksi kymmenen vuoden kuluttua olisi mielenkiintoinen tutkimusaihe. Tutkijan itsensä vaikutus reliabiliteettiin on ilmeinen. Toinen tutkija päätyisi tulkinnoissaan ja johtopäätöksissään vähintään erilaisiin painoituksiin.

On aiheellista kysyä kuinka paljon tutkijan omat ennakkokäsitykset vaikuttivat kysymysten asettelun kautta vastauksiin. Tältä on tuskin voitu kokonaan välttyä, mutta vastausten melko runsas perustelu osoitti, että vastaajat eivät ole olleet merkittävästi johdateltavissa. Tutkijan oman esiymmärryksen vahva vaikutus oli tosin hyväksytty jo hermeneuttis-fenomenologisen lähestymistavan myötä.

Tutkimuksen validiudella tarkoitetaan, mittaako tutkimus sitä, mitä sen on tarkoitus mitata²⁴¹ tai tässä yhteydessä paremminkin, vastaako tutkimus asetettuun tutkimusongelmaan. Voidaan todeta, että tutkimusongelma alakysymyksineen oli asetettu liiankin laajaksi. Ensimmäiseen tutkimuksen alaongelmaan ”Mitä sotilaan eettinen toimintakyky on?” ja siihen liittyviin tutkimuskysymyksiin tutkimus vastaa mielestäni syvällisesti ja innovatiivisesti. Tähän alaongelmaan keskittyminen olisikin ehkä riittänyt, sillä toiseen alaongelmaan ”Miten yksilön eettistä toimintakykyä voidaan tukea?” ei yhtä perusteellisia ja uuden ajattelun synnyttämiä vastauksia löytynyt. Toisaalta tämänkin alaongelman tutkimuskysymyksiin saatiin vastaukset ja niiden perusteella on todettavissa tarve jatkotutkimukselle.

Tutkimus sijoittui suomalaiseen kriisinhallintaympäristöön ja tulosten yleistäminen tai siirtäminen muuhun kontekstiin vaatii kriittistä tarkastelua. Empiirisen aineiston perusteella tutkimustuloksia voidaan ainakin osittain yleistää koskemaan Suomen puolustusvoimissa palvelevaa palkattua sotilashenkilöstöä. Valitun tutkimusympäristön ”va-

²⁴⁰ Nissinen (2002), s. 90.

²⁴¹ Hirsjärvi & Remes & Sajavaara, s. 222.

javaisuutena” voidaan pitää sitä, että kriisinhallintatehtävät, joihin suomalaiset ovat osallistuneet, ovat toistaiseksi olleet suhteellisen helppoja ja riskittömiä, vaikkakin tilanne on muuttumassa. Vaativimmat kriisinhallintatehtävät ja viimeaikaiset sodat jälkitiloineen ovat luoneet enemmän äärimmäisiä eettistä toimintakykyä vaativia tilanteita kuin se ympäristö, jota tässä tutkimuksessa keskimäärin käsitellään. Toisaalta on todettava, että kyselyn kohderyhmästä osa oli palvellut tehtävissä tai olosuhteissa, joita voidaan pitää täydellä syyllä vaativina. Kriisinhallintatehtävissä yksilöön vaikuttavat suhteellisen vähäisesti sellaiset tekijät kuten huoli omaisten turvallisuudesta, isänmaan tulevaisuudesta, oman joukon selviytymisestä sekä pitkäaikainen fyysinen ja henkinen rasitus, jotka olisivat todennäköisiä omaa kotimaata aseellisesti puolustettaessa. Tutkimuksen toimintaympäristö ei siis ole niin vaativa kuin se ympäristö, jossa puolustusvoimat valmistautuvat pahimmillaan toimimaan. Kaikki kyselyyn vastaajatkään eivät ehkä ole joutuneet mittaamaan omaa eettistä toimintakykyään äärimmäisen vaikeassa tilanteessa vaan ratkaisut ovat voineet tuntua jopa helpohkoilta.

8.5 Jatkotutkimushaasteita

Eettisen toimintakyvyn kehittäminen puolustusvoimissa on aihe, joka vaatii lisätutkimusta. Olisi tarpeellista analysoida Suomessa ja ulkomailla tehdyn yleisen eettisen kasvatuksen sekä eri ammattiryhmien ammattietiikan kehittämiseen tähtäävän tutkimuksen tuloksia sekä arvioida niiden soveltamismahdollisuuksia sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittämiseksi. Lisäksi olisi hedelmällistä tutkia muiden valtioiden asevoimien kehittämiä eettisiä ohjelmia ja niiden toteutumista.

Viime sotiemme veteraanien kokemuksista on käsittääkseni olemassa melko runsaasti tutkimusaineistoa, jota voitaisiin tarkastella sotilaan eettisen toimintakyvyn näkökulmasta. Eettisen toimintakyvyn tutkimusta voitaisiin laajentaa koskemaan myös poliiseja, palomiehiä sekä rajavartijoita ja heidän kokemuksiaan vaativissa erikoistilanteissa. Esimerkiksi poliisit kokevat virkatehtävissään päivittäin samankaltaisia haastavia eettisiä tilanteita kuin kriisinhallintatehtävissä palvelevat suomalaiset sotilaat. Tutkimusyhteistyö jossain muodossa voisi olla molempia osapuolia hyödyttävää. Viimeaikaisista kansainvälisistä kriiseistä ja sodista saatuja kokemuksia ja niihin liittyviä tutkimuksia voitaisiin hyödyntää suomalaisessa sotilaan eettisen toimintakyvyn tutkimuksessa.

Puolustusvoimien osaamisstrategian mukaan kokonaisvaltaiseen toimintakykyyn tärkeä oppimiskäsitys on tulevaisuudessa osaamisen kehittämisen lähtökohta. Se, kuinka eettinen toimintakyky ja sen kehittäminen voidaan nivoa osaksi tämänkaltaista osaamisjärjestelmää, vaatii tarkempaa tutkimusta. Tähän liittyen tai erillisenä kokonaisuutena eettisen toimintakyvyn kehittämistä palvelisivat tieteellisen tutkimuksen keinoin perustellut esitykset sotilaiden eettisen toimintakyvyn kehittämishelmiksi. Yhtenä mielenkiintoisena ja selvitystä vaativana mahdollisuutena näen toimintakyvyn kehittämisen nivomista syväjohtamisen malliin perustuvaan johtajana kehittymisen järjestelmään.

Puolustusvoimien virallisten arvojen tai sotilaan hyveiden ja eettisten periaatteiden laatiminen on vaativa ja tunteita herättävä haaste. Laajan arvokeskustelun lisäksi tarvitaan tutkimustyöllä tuotettuja vaihtoehtoja tai esityksiä arvojen sisällöksi ja rakenteeksi. Erikseen sotilaan eettisen toimintakyvyn osalta olisi hyödyllistä määritellä, mistä yksilön kompetensseista sotilaan eettinen toimintakyky muodostuu. Käsitteen tarkentamista tältä osin voitaisiin hyödyntää eettisen toimintakyvyn koulutuksessa. Sama yksilön kompetenssien määrittely koskee luonnollisesti myös muita sotilaan toimintakykymallin osa-alueita.

Sotilaan toimintakykymalli on kokonaisvaltainen ja sen kaikki neljä osa-aluetta ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Sotilaan fyysistä toimintakykyä on tutkittu paljonkin ja se on helpohkosti ymmärrettävissä oleva kokonaisuutensa. Sen sijaan eettisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn rajat ovat epäselviä ja tulkinnanvaraisia. Sotilaan psyykkinen ja sosiaalinen toimintakyky tulisi määritellä ja mallintaa sotilaan toimintakykymallin käsitteen syventämiseksi. Psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn tutkiminen sotilaan toimintakykymalliin perustuen tukisi myös eettisen osa-alueen jatkotutkimusta.

LÄHTEET

1. JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Operatiivisen suunnittelun perusteet. FINGOP. Pääesikunta, Operatiivinen osasto, luonnos elokuu 2006. VIRANOMAISKÄYTTÖ.

Puolustusvoimien palkatun henkilöstön osaamisen kehittämisen strategia. Pääesikunnan koulutusosaston asiakirja 646/5.1/D/II/26.02.2004.

2. KIRJALLISUUS JA ARTIKKELIT

Abenheim, Donald: Ethics and the Vocation of Arms: A Transatlantic Comparison. In Micewski, Edwin R. (toim.): Civil-Military Aspects of Military Ethics Volume 1. Publication Series of the National Defense Academy, Institute for Military Sociology & Military Pedagogy, National Defense Academy Printing Office, Wien 2003.

Airaksinen, Timo: Professional Ethics for Professional Soldiers: A Philosophical Study. In Toiskallio, Jarmo (ed.): Identity, Ethics and Soldiership. National Defence College, Department of Education, ACIE Publications No 1, Oy Edita Ab, Helsinki 2004.

Aristoteles: Nikomakhoksen etiikka. Kääntänyt ja selityksin varustanut Simo Knuutti-la. Oy Gaudeamus Ab, WSOY, Juva 1981.

Betti, Emilio: Hermeneutiikka hengentieteiden menetelmäoppina. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Vastapaino, Tampere (2005).

Cohen, Stuart A. & Libel, Tamir: Training Military Personnel to Take Moral Decisions in Situations of Ethical Asymmetry. Lessons from the Israeli Experience. In Toiskallio, Jarmo (ed.): Ethical Education in the Military. What, How and Why in the 21st Century? National Defence University, Department of Education, Serie 1, N:o 1, Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Duty with Honour. The Profession of Arms in Canada. Published under the auspices of the Chief of Defence Staff by the Canadian Defence Academy, Canadian Forces Leadership Institutes. Canada 2003. (<http://www.cda-acd.forces.gc.ca>, 27.7.2007)

Etiikka ja poliisin työ. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 6. (Ellonen, Erkki & Kekomäki, Kalle & Raivola, Petri & Taiha, Hannu & Välihalo, Tarmo) Oy Edita Ab, Helsinki 2000.

Fletcher, Dexter J.: Cognitive Readiness – Preparing for the Unexpected. In Toiskallio, Jarmo (ed.): Identity, Ethics and Soldiership. National Defence College, Department of Education, ACIE Publications No 1, Oy Edita Ab, Helsinki 2004.

Gadamer, Hans-Georg: Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Valikoinut ja suomentanut Ismo Nikander. Vastapaino, Tampere 2005.

Gadamer, Hans-Georg: Vastauksia kritiikkeihin. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Vastapaino, Tampere (2005).

Glover, Jonathan: Ihmisyys. 1900-luvun moraalihistoria. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2003.

Hakkarainen, Kai & Lonka, Kirsi & Lipponen, Lasse: Tutkiva oppiminen: Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjänä. WS Bookwell Oy, Porvoo 2005.

Hallamaa, Jaana & Jämsä, Johanna & Vappula, Katri: Etiikan arkki. Edita Prima Oy, Helsinki 2005.

Heidegger, Martin: Oleminen ja aika. Suom. Reijo Kupiainen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2000.

Hellsten, Sirkku: Oikeutta ilman kohtuutta. Modernin oikeudenmukaisuuskäsityksen kritiikkiä. Gaudeamus. Tammer-Paino, Tampere 1996, Hellsten.

Himanka, Juha: Se ei sittenkään pyöri. Johdatus mannermaiseen filosofiaan. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2002, RT-Print Oy Pieksämäki 2002.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Kirjayhtymä Oy, Tammer-Paino Oy, Tampere 1998.

Huhtinen, Aki: Keinosota. Elan Vital. Hakapaino Oy, Helsinki 2003.

Huhtinen, Aki (toim.): Sotilasjohtamisen tutkimuksen tieteenfilosofiset perusteet ja menetelmät. Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen julkaisusarja 2, artikkelikokoelmat n:o 9. Hakapaino Oy, 2002.

Huhtinen, Aki: Suomalaisen upseeriuden tulevaisuus. Pirstoutunut vai kokonainen ihminen? Cityoffset Oy, Tampere 1999.

Husserl, Edmund: Fenomenologian idea. Loki-Kirjat, Helsinki 1995.

Häyry, Matti: Nuorukaiselle kuolla kuuluu – vai kuuluko? Sotilasammattin etiikan ulkoisia ja sisäisiä rajanvetoja. Teoksessa Airaksinen, Timo (toim.): Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Yliopistopaino, Helsinki 1991.

Jäppinen, Minna: Etiikka tekee ihmisestä ihmisen. Acatiimi nro 4/2001. Professoriliiton, Tieteentekijöiden liiton ja Yliopistonlehtorien liiton lehti.
(http://www.acatiimi.fi/2001/4_01/4_01c.htm, 23.7.2007)

Kekkonen, Urho: Vuosisatani 1. Otava, Keuruu 1982.

Kenttäohjesääntö. Yleinen osa. Puolustusjärjestelmän perusteet 2008. Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Koskinen Lennart: Mikä on oikein? Etiikan käsikirja. WSOY, Juva 1995.

Krogars, Marco: Muutoksen suunta. Näkökulmia puolustushallinnon strategisen johtamisen ajankohtaisiin haasteisiin. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat n:o 5. Edita Oy, Helsinki 2000.

Krulak, Charles C.: The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War. Marines Magazine, January 1999.

(http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/usmc/strategic_corporal.htm, 27.6.2007.)

Kupiainen, Reijo: Heidegger ja faktisuuden hermeneutiikka. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Vastapaino, Tampere (2005).

Lagacé-Roy, Daniel: Military Ethics – A Case Study Method. In Toiskallio (2007)
Henk, Dan: Human Security and the Military in the 21st Century. In Toiskallio (2007),
Raviv, Amira: Command as the Profession of Military Officers – Concepts, Components, Education and Training Principles. In Toiskallio (2007).

Liene, Timo: Uusi aika, uudet sotasankarit. Teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri & Rantapelkonen, Jari (toim.): Sirpaleita sotilaskulttuurin rajoilta. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat n:o 17. Edita Prima Oy, Helsinki 2006.

Limnell, Jarno: Upseerin arvotutkimus. Teoksessa Maailman ja yhteiskunnan muutos: Upseerin arvot ja perinteet. Kadettikunta ry, Edita Prima Oy 2004.

Lundberg, Anders & Artéus, Gunnar & Wijnbladh, Cecilia: Johdatus ruotsalaiseen upseerietiikkaan. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos. Hakapaino Oy, Helsinki 1999.

Maailman ja yhteiskunnan muutos: Upseerin arvot ja perinteet. Kadettikunta ry, Edita Prima Oy 2004.

Micewski, Edwin R: Responsibilities of the Future Soldier and Military Leader – Military Ethics Today. In Toiskallio, Jarmo: Identity, Ethics and Soldiership. ACIE Publications No 1, National Defence College, Department of Education, Oy Edita Ab, Helsinki 2004.

Mutanen, Arto: Deliberation – Action – Responsibility. Philosophical Aspects of Profession and Soldiership. In Toiskallio, Jarmo (ed.): Ethical Education in the Military. What, How and Why in the 21st Century. National Defence University, Department of Education, Series 1, N:o 1, ACIE Publications, Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Nikander, Ismo: Dialogin mahdollisuus ja mahdottomuus. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Vastapaino, Tampere (2005).

Nissinen, Vesa: Johtamisen tutkimuksen menetelmistä. Teoksessa Huhtinen, Aki (toim.): Sotilasjohtamisen tutkimuksen tieteenfilosofiset perusteet ja menetelmät. Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen julkaisusarja 2, artikkelikokoelmat n:o 9. Hakapaino Oy, 2002.

Norgaard, Katrine & Holsting, Vilhelm S.: International Operations in Focus. Royal Danish Defense College, Danish Defence Printing Office, Korsor 2006.

Pasivirta, Pasi & Kosola, Jyri: Vaatimustenhallinnan soveltaminen puolustusvoimissa. Pääesikunta Sotatalousosasto, Edita Prima Oy, Helsinki 2004.

Pipping, Knut: Komppania pienoisyyhteiskuntana. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu 1978.

Popper, Karl R.: Arvauksia ja kumouksia. Tieteellisen tiedon kasvu. Gaudeamus, Tammer-Paino Oy, Tampere 1995.

Puolustusvoimien henkilöstöstrategia 2005. Pääesikunta, Henkilöstöosasto, Edita Prima Oy, Helsinki 2005.

Pursiainen, Terho: Ammattien etiikka teoksessa Sarras, Riitta (toim.): Etiikka koulun arjessa. OAJ ja Otava, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2002.

Rauhala, Lauri: Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyseja ja sovelluksia. Yliopistopaino, Helsinki 2005.

Rekkedal Nils Marius: Nykyaikainen sotataito. Sotilaallinen voima muutoksessa. Alkuperäisteos Försvarshögskolan, Krigsvetenskapliga Institutionen, 2004. Suomalainen laitos Maanpuolustuskorkeakoulu, Edita Prima Oy, Helsinki 2006.

Ricoeur, Paul: Eksistenssi ja hermeneutiikka. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Vastapaino, Tampere (2005).

Ricoeur, Paul: Mimesis, viittaus ja uudelleenahmottuminen. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Vastapaino, Tampere (2005).

Robinson, Paul: Ethics Training and Development in the Military. Parameters, Spring 2007, US Army War College.

(<http://www.carlisle.army.mil/usawc/Parameters/07spring/robinson.pdf>, 27.7.2007)

Räikkä, Juha: Moraalin kanssa: Esseitä hyvästä yhteiskunnasta. Puijo, Kuopio 1998.

Sajama, Seppo: Arkipäivän filosofiaa. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Sarras, Riitta (toim.): Etiikka koulun arjessa. OAJ ja Otava, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2002.

Stadler, Christian: Military Ethics as Part of a General System of Ethics. In Micewski, Edwin R. (ed.): Civil-Military Aspects of Military Ethics Volume 1. Publication Series of the National Defense Academy, Institute for Military Sociology & Military Pedagogy, National Defense Academy Printing Office, Wien 2003.

Taistelijan opas 1980. Valtion painatuskeskus, WSOY.

Takamaa, Kari T.: Aseidenriisunta, asevalvonta ja kansainvälinen humanitaarinen oikeus uudella vuosituhanella. Teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri & Toiskallio, Jarmo (toim.): Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Edita Prima Oy, Helsinki 2006.

Talerud, Bo: Ethos in and Ethics for Today's Armed Forces in the Western Societies. In Toiskallio, Jarmo (ed.): Ethical Education in the Military. What, How and Why in the 21st Century. National Defence University, Department of Education, Series 1, N:o 1, ACIE Publications, Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Tilander, Heikki: Sotilasvala, kadettilupaus sekä arvot tänään ja huomenna teoksessa Sinkko, Risto (toim.): Arvot ja velvollisuudet isänmaan puolustuksessa. Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat n:o 14, 2005, Hakapaino Oy, Helsinki 2005.

Tirri, Kirsi: Opetustyön keskeiset eettiset ongelmakohdat. Teoksessa Sarras, Riitta (toim.): Etiikka koulun arjessa. OAJ ja Otava, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2002.

Toiskallio, Jarmo: Action Competence Approach to the Transforming Soldiership. In Toiskallio, Jarmo (ed.): Identity, Ethics and Soldiership. National Defence College, Department of Education, ACIE Publications No 1, Oy Edita Ab, Helsinki 2004.

Toiskallio, Jarmo: Etiikka sotilaspedagogiikan ytimessä. Teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri & Toiskallio, Jarmo (toim.): Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Edita Prima Oy, Helsinki 2006.

Toiskallio, Jarmo: Kohti sotilaan toimintakyvyn teoriaa. Teoksessa Toiskallio, Jarmo (toim.): Toimintakyky sotilaspedagogiikassa. Maanpuolustuskorkeakoulu, Koulutustaidon laitoksen julkaisusarja 2 n:o 4, Ykkös-Offset Oy, Vaasa 1998.

Toiskallio, Jarmo: Military Ethics and Action Competence. In Micewski, Edwin R. & Pfarr, Dietmar (eds.): Civil-Military Aspects of Military Ethics: (Military) Leadersip Responsibility in a Postmodern Age. Volume 2, Publication Series of the National Defense Academy, Institute for Human and Social Sciences, National Defense Academy Printing Office, Wien 2005.

Tontti, Jarkko: Olemisen haaste – 1900 luvun hermeneutiikan päälinjat. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.): Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Vastapaino, Tampere (2005).

Turtola, Martti: Henkilöhistoria sotahistorian tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Huh-tinen, Aki-Mauri & Toiskallio, Jarmo (toim.): Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Edita Prima Oy, Helsinki 2006.

Verweij, Desirée: Military Ethics – A Contradiction in terms? In Toiskallio, Jarmo (ed.): Ethical Education in the Military. What, How and Why in the 21st Century. National Defence University, Department of Education, Series 1, N:o 1, ACIE Publications, Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Von Herrmann, Friedrich-Wilhelm: Fenomenologian käsite Heideggerillä ja Husserlillä. Teoksessa Haapala, Arto (toim.): Heidegger – ristiriitojen filosofi. Gaudeamus, Yliopistopaino, Helsinki 1998.

Värri, Veli-Matti: Some Problems of Ethics in Military Education. In Toiskallio, Jarmo (ed.): Ethical Education in the Military. What, How and Why in the 21st Century. National Defence University, Department of Education, Series 1, N:o 1, ACIE Publications, Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

3. OPINNÄYTTEET JA TUTKIMUKSET

Alavillamo, Jukka: Sotilaan toimintakyky. Maanpuolustuskorkeakoulu, Yleisesikuntaupseerikurssi 46:n diplomityö, 1999.

Final Report of the Mental Health Advisory Team IV. Office of the Surgeon Multinational Force-Iraq and Office of The Surgeon General United States Army Medical Command, Operation Iraqi Freedom 05–07, 17 November 2006.

(http://www.armymedicine.army.mil/news/mhat/mhat_iv/MHAT_IV_Report_17NOV06.pdf, 27.6.2007)

Harinen, Olli: Sotilasjoukon kiinteys ja sotilasorganisaatio (lisäpainos vuoden 1992 julkaisusta). Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskuksen tutkimusselosteita A/13/2000.

Helminen, Vesa: Toimintakyvyn eettinen olemispuoli upseerin ammatillisen kasvun haasteena: Perusteita esikunta- ja johtamisharjoituksen pedagogiselle kehittämiselle. Maanpuolustuskorkeakoulu, Yleisesikuntaupseerikurssi 49:n diplomityö, 2002.

Kilner, Peter G.: The Effects of Socially Relevant Representations in Content on Members' Identities of Participation and Willingness to Contribute in Distributed Communities of Practice. The Pennsylvania State University, The Graduate School College of Education, August 2006.

Kuusisto, Rauno: Aspects on Availability. A teleological adventure of information in the lifeworld. Edita Prima Oy, Helsinki 2004.

Lahdenperä, Jyrki & Harinen, Olli: KFOR-joukkojen suomalaisen pataljoonan (SP/KFOR) reserviläisten näkemys koulutuksellisesta valmiudestaan. Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskuksen tutkimuselosteita A/14/2000. Ykkös-Offset Oy, Vaasa 2000.

Mikkonen, Riku: Eettinen toimintakyky ja upseerin etiikka. Maanpuolustuskorkeakoulu, Esiupseerikurssi 58:n tutkimustyö, 2006.

Ojala, Jukka: Upseerin etiikka. Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus, Tutkimuselosteita 5/A/1995, Painatuskeskus Oy, Helsinki 1995.

Weibull, Alise: Utmaningar inom Europas försvarsmakter. Försvarshögskolan, Institutionen för ledarskap och management, Elanders Gotab AB, Vällingby 2005.

4. MUUT LÄHTEET

Boyd's OODA Loop, http://www.d-n-i.net/richards/boyds_ooda_loop.ppt, 3.7.2007.

Bradley, Peter: Why People Make the Wrong Choices – The Psychology of Ethical Failure. Esitelmä konferenssissa "The moral dimension of asymmetrical warfare", järjestäjä The Faculty of Military Sciences and the Ministry of Defence, The Netherlands, Amsterdam, 4–6 October 2006. Aineisto tutkijan hallussa.

(Ilmoitus konferenssista: http://nlda.nl/content/uploads/7555520_conference%20announcement%20The%20Moral%20Dimension%20of%20Asymmetrical%20Warfare%2019%20juli%20.pdf, 27.7.2007)

Ethics Terms, Defence Ethics Program (DEP), Canadian Force, http://www.dnd.ca/ethics/training/terms_e.asp, 27.7.2007.

Grossman, Dave: Killology. Bullet Proof Mind. Luento YEK 53:lle ja EUK 59:lle Maanpuolustuskorkeakoululla Santahaminassa 15.1.2007.

Hakkarainen, Jari (toim.): Tarkka-ampujan polulla. TV2, Kotimaan kasvot, 1.1.2007.

IDF:n internet-kotisivut, <http://www1.idf.il/DOVER/site/homepage.asp?clr=1&sl=EN&id=-8888&force=1>, 22.6.2007.

Kedar, Nurit (ohj.): Yksi laukaus (One Shot). Israel, 2004. (Dokumenttielokuva)

Linturi, Hannu: Delfoi-menetelmäopas 2006. Metodix 2006. Myös http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/02_metodiartikkelit/kuusi_delfoi/?tree:D=&tree:selres=168408&hrpDelimChar=%3B&parentCount=1, 27.7.2007.

Linturi, Hannu: Tiedon hiljainen maailma. 2006, www.metodix.com/ 28.2.2007

Maanpuolustuskorkeakoulun opinto-opas: Tutkintovaatimukset A 2006–2007, 2006, <http://www.mppk.fi/fi/opiskelijoille/opinto-opasA/>, 14.4.2006.

Opettajan ammattietiikka, 2004, <http://www.oaj.fi/Resource.phx/oaj/yleiset/031.htx#2>, 12.1.2006.

Opetusalan eettinen neuvottelukunta, 2005, <http://www.oaj.fi/Resource.phx/oaj/yleiset/033.htx?menu=edunv>, 12.1.2006.

Pietikäinen, Anu: Lawrence Kohlberg ja moraalikehityksen vaiheet. Tampereen yliopiston täydennysopetuskeskus, <http://www.uta.fi/tyt/avoin/verkkopinnot/sosiaalipsykologia/kohlberg.htm>, 23.7.2007.

Pursiainen, Terho: Sosiaalialan työntekijän, työyhteisöjen ja ammattikunnan arvot ja etiikka. Referaatti alustuksesta sosiaalialan asiantuntijapäivillä 11.3.2005. © Terho Pursiainen & Quoniam Oy 2005.

<http://www.talentia.fi/documents/doc/sosiaalialan%20as.tunt.paivat/esitysmateriaali/terho%20Pursiainen.doc>, 24.2.2006.

Raviv, Amira: Military Ethics as an Educational Challenge. Luento Maanpuolustuskorkeakoululla Santahaminassa 4.10.2006.

Toiskallio, Jarmo: Esiupseerikurssi 58:lle pidetty oppitunti. Tuusula, 7.9.2005.

Warrior Ethos, 2006, <http://www.army.mil/warriorethos/>, 5.3.2006.

Wikipedia: Augustinus, 2006, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Augustinus>, 8.4.2006.

LIITTEET

- Liite 1 Delfoi-kyselyn saatekirje
- Liite 2 Delfoi-kyselyn ensimmäisen kierroksen kyselylomake
- Liite 3 Vastauskoonnos kysymykseen ”Mitkä osatekijät vaikuttivat päätöksentekoon kokemassanne eettistä ratkaisua vaatineessa tilanteessa?” (Kysely 1, kysymys 4)
- Liite 4 Delfoi-kyselyn toisen kierroksen kyselylomake

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
Yleisesikuntaupseerikurssi 53
Kapt Riku Mikkonen
Santahamina

PYYNTÖ

1 (3)

20.12.2006

/Diaari

KAPT MIKKOSEN YE-KURSSIN DIPLOMITYÖHÖN LIITTYVÄ KYSELY

1. ESITTELY

Olen kapteeni Riku Mikkonen. Valmistuin kadettikurssilta 78 vuonna 1995. Nykyinen palveluspaikkani on Pioneerirykmentti. Tällä hetkellä opiskelen yleisesikuntaupseerikurssi 53:lla Maanpuolustuskorkeakoulussa. Itselläni on ulkomaanpalveluskokemusta sotilastarkkailija-tehtävästä UNTSO:ssa 2000–2001. YEK:n diplomityöni käsittelee sotilaan eettistä toimintakykyä.

2. ASIA

Arvoisa vastaanottaja, olen lähettänyt tämän kyselyn teille, koska saamieni tietojen mukaan olette kokenut kriisinhallintatehtävissä tilanteita, jotka ovat tutkimukseni kannalta kiinnostavia ja tärkeitä. Pyrin hyödyntämään tätä arvokasta kokemuspääomaanne sotilaiden eettisen toimintakyvyn kehittämiseksi. Olisin kiitollinen, jos uhraisitte aikaanne ja viitseliäisyyttänne tähän kyselyyn vastaamiseksi. Kysely muodostaa merkittävän osan tutkimustani ja vastauksenne ovat keskeisiä tutkimuksen tavoitteen saavuttamiseksi. Kysely on liitteenä 1.

3. TUTKIMUKSEN TAVOITE

Tutkimuksen avulla selvitän päätöksentekoprosessia eettisen toimintakyvyn näkökulmasta ja tuotan perusteita sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittämiseksi. Tärkeimmät tutkimuskysymykset ovat:

- Mihin osatekijöihin eettinen toimintakyky voidaan jakaa?
- Mitkä osatekijät ovat merkittävimpiä?
- Miten johtamisella voidaan tukea eettistä toimintakykyä?
- Miten koulutuksella voidaan kehittää eettistä toimintakykyä?

Tutkimuksen mielenkiinto kohdistuu siis päätöksentekoprosessiin eettisten kysymysten osalta, ei itse päätökseen tai sen aikaansaamiseen seurauksiin.

4. MITÄ EETTINEN TOIMINTAKYKY ON?

Etiikalla tämän kyselyn yhteydessä tarkoitan käytännössä tapahtuvaa moraalisten ratkaisujen pohdintaa ja päätöksentekoa. Olennaisista etiikassa on kysymys, miten minun tai meidän tulisi toimia, jotta toimisimme hyvin ja oikein.

Sotilaan eettiseen toimintakykyyn kuuluvat moraalitietoisuus, oikeustaju ja vastuuntunne. Sotilaan toimintaympäristölle on ominaista, että se sekä rajoittaa yksilön itsemääräämisoikeutta että vaatii sitä. Toimintakykyä ei pidä nähdä ainoastaan taitona tai tietona. Se on ennemminkin ominaisuus tai kyky. Sotilaan eettisen toimintakyvyn äärimmäisenä ilmentymänä voidaan pitää kykyä tehdä taistelukentällä kokonaisvaltaisesti oikea ja tehtävän toteuttamista edistävä päätös nopeasti, vaikeassa ja epäselvässä tilanteessa, väsymyksen, rasituksen ja jopa kuolemanpelon alaisena.

Oletan, että olette kriisinhallintatehtävässä tehnyt eettisiä ratkaisuja hankalissakin tilanteissa. Päätöksenteko on voinut koskea omaa toimintaanne tai johtamanne joukon toimintaa. Tarkoittamalleni tilanteelle tyypillistä on, että oikeaa ratkaisua ei voi varmasti etukäteen tietää. Tavallista on myös se, että ratkaisuvaihtoehdot eivät ole edullisia kaikkien tilanteeseen liittyvien osapuolten tai tekijöiden kannalta. Vaikeutta lisäävät usein tilanteen epäselvyys, vaatimus nopeasta päätöksenteosta sekä ratkaisun merkittävä vaikutus tilanteen kehittymiseen ja muihin ihmisiin.

Seuraavat kuvaukset ovat yleisluontoisia ja yksinkertaistettuja esimerkkejä tapauksista, joissa päätöksentekoon liittyy eettinen elementti. Tarkoituksena on, että vastauksenne asetettuihin kysymyksiin perustuisivat itse kokemiinne samankaltaisiin tilanteisiin.

Esimerkki 1: Toimialueella on puhjennut väkivaltainen mellakka. Aseellisen voiman käyttö on mahdollista sääntöjen ja määräysten perusteella. Aseenkäyttö edistäisi tehtävän täyttämistä sekä vähentäisi omaan joukkoon ja sivullisiin kohdistuvaa uhkaa. Toisaalta se ei ole täysin välttämätöntä ja siitä aiheutuisi todennäköisesti ihmisuhreja muille osapuolille. Joukon johtajana joudut tekemään ratkaisun toimintatavasta.

Esimerkki 2: Tilapäistä kulunvalvontapistettänne lähestyy kovaa vauhtia epäilyttävä ajoneuvo. Se lähestyy välittämättä merkeistä ja varoituskaukuksista. Kuljettajan vieressä näyttäisi istuvan nainen lapsi sylissään.

Esimerkki 3: Vastuualueella on kehittymässä nopeasti paikallisia siviilejä uhkaava kriittinen tilanne. Omalla toiminnalla uhka pystyttäisiin ehkäisemään ja olet itse päättävässä asemassa. Tapaus ei kuitenkaan suoranaisesti kuulu kriisinhallintatehtävien piiriin eikä käskettyihin tehtäviisi. Joukkosi yleinen mielipide on asiaan puuttumista vastaan, mutta sinun mielestäsi olisi oikein auttaa siviilejä.

Esimerkki 4: Partioitte alueella, jossa tilanne on ollut pitkään epävakaa. Edestä kuuluu taistelun ääniä. Itseäsi tilanteen selvittäminen kiinnostaisi, mutta partion muihin jäseniin kohdistuva riski arveluttaa. Partionjohtajana joudut arvioimaan tilanteen ja päättämään tarkastatko alueen vai palaatteko takaisin.

5 KYSELYN TOTEUTUS

Kysely tehdään delfoi-menetelmällä ja se on kaksiosainen. Delfoi-kysely on mielipidekysely, joka kohdistetaan tutkittavan ilmiön asiantuntijoille, joilla arvioidaan olevan poikkeuksellista tutkittavaan aihepiiriin kohdistuvaa tietoa ja näkemystä. Päinvastoin kuin tavallisissa gallupeissa mielipiteitä ei vain kerätä analysoitavaksi, vaan vastaus-tieto kierrätetään takaisin eksperteille. Toisella vastauskierroksella he voivat siten perustella valintojaan ja kommentoida muiden vastauksia. Delfoi-kyselyn periaatteen mukaisesti teillä on siis myös kyselyyn osallistujana mahdollisuus laajentaa asiantuntemustanne käsiteltävästä aiheesta.

Käsittelen vastauksia luottamuksellisesti. Vastaaajien henkilöllisyys jää ainoastaan minun tietooni. En tuo tutkimusraportissa esiin yksittäisiä vastauksia tai vastaajia. Myöskään kyselyn kohderyhmään kuuluvat eivät saa tietää toistensa henkilöllisyyttä. Nimettömyydellä pyritään varmistamaan asiantuntijamielipiteiden ja perusteluiden aitous.

Tämänkaltaisissa kyselyissä kritiikki kohdistuu usein siihen, että osallistujat saattavat vastata jopa huomaamattaan pikemminkin yleisten tai omien ihanteidensa mukaisesti kuin todellisuudessa toteutuneiden tapahtumien mukaan. Pyydän, että kiinnitätte huomioita tähän seikkaan.

Vastaukset voi palauttaa joko sähköpostitse tai PVAH:lla liitteen 1 kyselylomakkeella tai vaihtoehtoisesti tulostamalla kyselylomake ja lähettämällä se virkapostitse minulle. Pyydän palauttamaan vastaukset viimeistään **9.2.2007**. Yhteystietoni ovat kyselylomakkeen lopussa.

Yhteistyöterveisin,

Kapteeni

Riku Mikkonen

LIITTEET

LIITE 1: Kyselylomake

JAKELU

Kyselyn kohderyhmä

TIEDOKSI

1/RM

KYSELY EETTISESTÄ TOIMINTAKYVYSTÄ

A. TAUSTATIEDOT

Tämän osion kysymykset palvelevat ensimmäisen kyselyn vastausten käsittelyä ja toisen kyselyn laatimista. Tiedot tehtävästä ja koetusta tilanteesta auttavat minua osioiden B ja C vastausten analysoinnissa. Tämän osion vastaukset eivät tule esiin tutkimusraportissa tai kyselyn toisessa osassa.

1. Sotilasarvo, nimi.

2. Kriisinhallintaoperaatiot, joissa olette palvelleet sekä tehtävänne näissä operaatioissa.

3. Kuvailkaa pääpiirteisesti kriisinhallintatehtävässä kokemanne tilanne tai tilanteet, joissa olette joutunut tekemään eettisiä ratkaisuja vaatineen päätöksen.

B. PÄÄTÖKSENTEKO

Tämän osion kysymyksillä pyrin selvittämään, mikä on eettisen toimintakyvyn rooli kokonaispäättöksenteossa. Minua kiinnostaa missä määrin eettinen näkökulma otetaan huomioon nope-ahkossa käytännön tilanteessa sekä millä keinoilla eettisesti ristiriitaista päätöksentekoa voitaisiin tukea.

4. Mitkä osatekijät vaikuttivat päätöksentekoon kokemassanne eettistä ratkaisua vaatineessa tilanteessa? Voitte valita seuraavasta listasta useamman vaihtoehdon. (Vastatessanne tietokoneella alleviivatkaa, korostakaa tai värjätkää valitsemanne vaihtoehdot.) Vaihtoehtolista ei ole kattava luettelo päätöksenteon osatekijöistä vaan pikemminkin lähtökohta niiden kartoittamiselle.

- Omat arvot
- Joukon (pienryhmä, ”pakkiporukka”) epäviralliset arvot
- Joukon (sotilasyksikkö) viralliset arvot
- Yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyt arvot
- Oma psyykinen toimintakyky
- Oma fyysinen toimintakyky
- Oma ammattitaito

- Omat aikaisemmat kokemukset
- Käytettävissä oleva aika
- Käytettävissä olevat välineet, varustus, materiaali
- Joukon tai organisaation vakiintuneet toimintatavat
- Joukon tai organisaation suorituskyky
- Ko. tilannetta varten saamani koulutus
- Muu saamani sotilaskoulutus
- Kirjalliset ohjeet (SOP, VOKS tms.)
- Muut viralliset normit (esim. laki)
- Sodan oikeussäännöt
- Voimassa olevat tehtävät ja käskyt
- Esimiehen toimintaohjeet
- Vertaisten tai alaisten mielipiteet ja neuvot
- Muiden esimerkki
- Tiedot tilanteesta
- Ristiriitojen, vaihtoehtojen ja ongelmakohtien tunnistaminen
- Arvio tilanteen kehittymisestä
- Suurimman yhteisen hyödyn periaate
- Pienimmän aiheutuvan vahingon periaate
- Suhteellisuusperiaate (saavutettava hyöty vs. muille osapuolille aiheutuvat vahingot; inhimillisyyden vaatimukset vs. sotilaallinen välttämättömyys)
- Toimintavaihtoehtojen, seurausten, todennäköisyyksien ja hyötyjen järjestelmällinen luettelointi
- Intuitio, alitajuinen ratkaisun löytäminen
- Käytännöllinen päättely, "maalaisjärki"
- Kulttuurilliset tekijät
- Pelko
- Jännitys, tilanteen luoma kiihtymys
- Velvollisuudentunto

Muut, kuin yllä mainitut tekijät tai tarkennuksia yllä mainittuihin tekijöihin:

5. Mitkä osatekijöistä olivat merkittävimmät ja miksi?

6. Koitteko eettisen ratkaisun tekemisen toimintaa ohjaavana tärkeänä valintana vai oliko se pikemminkin vain itsestään selvä osa muiden tekijöiden perusteella muodostunutta kokonaispäätöstä?

7. Onko eettisten kysymysten pohdinta nopeissa päätöksentekotilanteissa tarkoituksenmukaista? Tulisiko tehtävän, ohjeiden ja yhteisesti määriteltyjen toimintatapojen antaa riittävä pohja tapauskohtaiseen tulkintaan?

8. Mikä erityisesti helpotti tai auttoi ratkaisemaan eettisen pulman?

9. Mitä lisäperusteita tai apua olisitte kaivannut eettistä ratkaisua tehdessänne?

10. Millaiseksi koitte itsemääräämisoikeutenne päätöstä tehdessänne? Oliko tekemänne eettinen ratkaisu oman näkemyksenne mukainen vai virallisten normien (käskyt, määräykset) sanelema?

11. Mikä oli vaikeinta tilanteessa? (Esim. päätös, toiminta, vastuunkanto, epävarmuus, paineensieto.)

12. Mitkä yksilölliset ominaisuudet tai luonteenpiirteet auttoivat tai olisivat auttaneet eettisessä päätöksenteossa? (Esim. päättäväisyys, rohkeus, harkitsevaisuus, analyyttisyys, rauhallisuus, tunteettomuus, oivalluskyky.)

13. Puitteko jälkeinpäin tekemäänne ratkaisua? Olisitteko jälkeinpäin ajatellen ratkaisseet eettisen kysymyksen muilla perusteilla kuin siinä tilanteessa teitte? Mitä uutta kokemuksenne opetti teille eettisen päätöksenteon saralta tai mitä aikaisempaa näkemystänne se vahvisti?

C. KOULUTUS

Tässä osiossa kiinnostuksen kohteena on sotilaiden eettisen toimintakyvyn kehittäminen koulutuksen ja kasvatuksen avulla. Edelleen vastaukset, jotka pohjautuvat teidän kokemaanne todelliseen tilanteeseen, ovat arvokkaita.

14. Miten kokemuksenne perusteella eettisen ratkaisun tekemiseen olisi voinut valmentautua etukäteen? Mitä olisi voitu kouluttaa etukäteen?

15. Mistä saamastanne koulutuksesta tai kokemuksesta oli suoranaista hyötyä eettisessä päätöksentekotilanteessa?

16. Mitä pidätte kokemanne perusteella Suomen puolustusvoimissa tiedolliset, taidolliset ja aatteelliset oppinsa sekä kokemuksensa saaneiden ammattisotilaiden (ups, ou) vahvuuksina ja toisaalta kehittämiskohteina eettisen toimintakyvyn alueella?

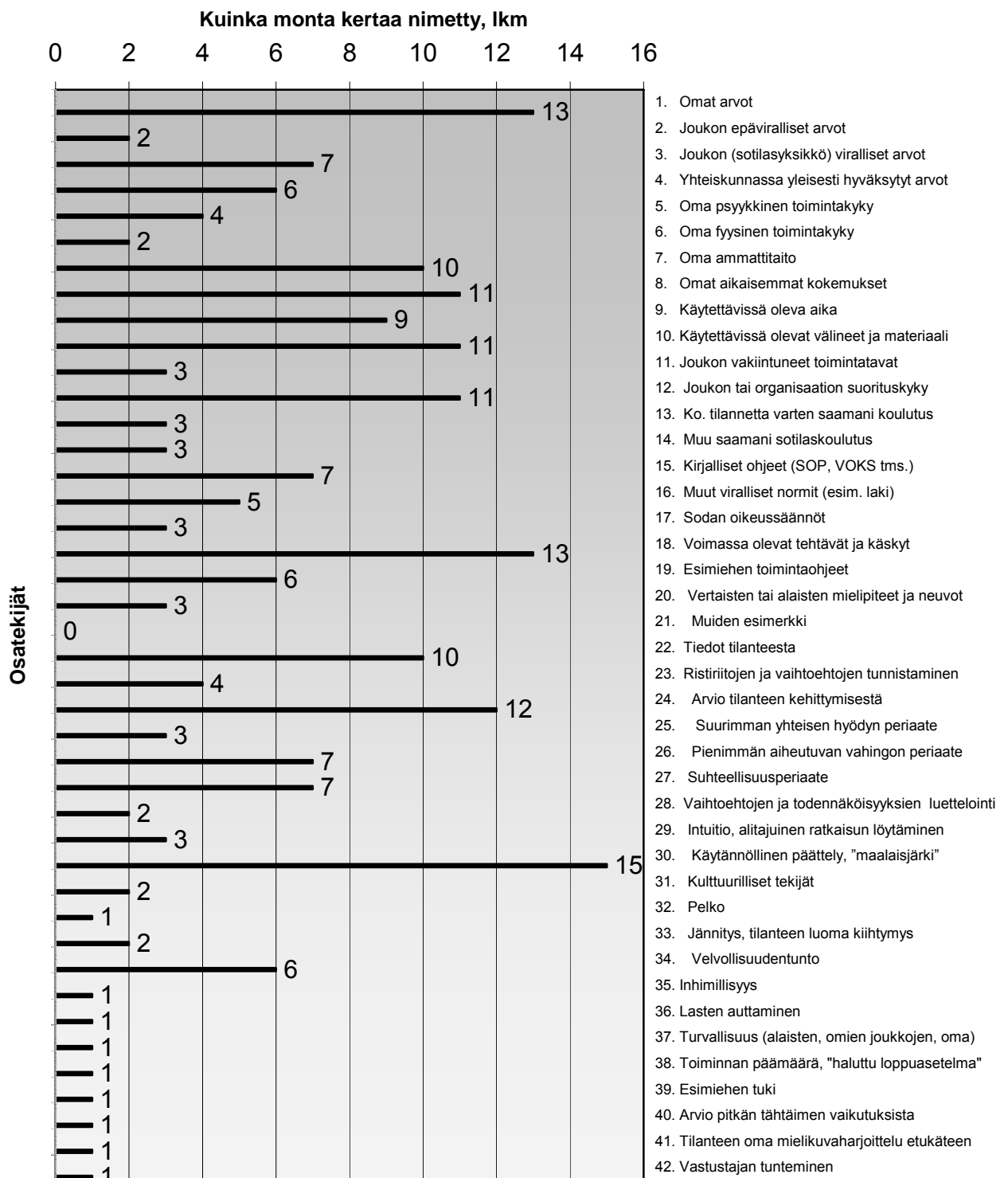
17. Muita sotilaan eettiseen toimintakykyyn mielestänne olennaisesti liittyviä seikkoja tai kommentteja tästä kyselystä:

Kiitos vastauksistanne! Toivon, että vastaatte myös kyselyn toiseen osaan, jonka lähetän myöhemmin (maalis-huhtikuussa).

Yhteystiedot:

- Kapt Riku Mikkonen, YEK 53/Jatkotutkinto-osasto, Maanpuolustuskorkeakoulu, PL 7, 00861 Helsinki
- riku.mikkonen@milnet.fi
- PVAH: kapt Riku Mikkonen PION- JA SLUK/PIONR
- puh. 050 3871282

**”Mitkä osatekijät vaikuttivat päätöksentekoon kokemassanne eettistä ratkaisua vaati-
neessa tilanteessa?” (kysely 1, kysymys 4).**

KYSELY EETTISESTÄ TOIMINTAKYVYSTÄ

Tutkimuksen ensimmäisen kierroksen kyselyyn osallistui 18 vastaajaa. Vastaajat olivat puolustusvoimien palkattua sotilashenkilöstöä. Kaikilla vastaajilla oli kokemusta kriisinhallintatehtävistä. Heidän tehtävänsä jakautuivat karkeasti komentaja-, esikunta-, päällikkö-, joukkueenjohtaja- ja tiiminjohtajatason tehtäviin.

Tämän delfoi-menetelmän toisen kierroksen tarkoituksena on esitellä kyselyyn osallistuneille ensimmäisen kierroksen tulokset, antaa mahdollisuus kommentoida niitä sekä saada lisää tietoa uusilla kysymyksillä.

Seuraavassa on esitetty kysymysten 4 – 16 tulokset. Samankaltaiset vastaukset on luokiteltu omiksi ryhmikseen. Ryhmistä on poimittu esimerkeiksi niitä hyvin edustavia sanallisia vastauksia. Pyydän tutustumaan tuloksiin ja kirjoittamaan kommentteja niille varattuun tilaan. Kommentit ovat toivottavia etenkin jos löydätte tuloksista jotain, josta olette täysin eri mieltä tai jotain, joka on saanut teidät ajattelemaan asiaa uudella tavalla.

4. Mitkä osatekijät vaikuttivat päätöksentekoon kokemassanne eettistä ratkaisua vaatineessa tilanteessa? (Osatekijät on luokiteltu yläryhmiksi. Oheen on merkitty vastauksien prosenttiosuus sekä vastauksien lukumäärä.)

Oma toimintakyky ja osaaminen 29 % (62)

- 4 Oma psyykkinen toimintakyky
- 2 Oma fyysinen toimintakyky
- 10 Oma ammattitaito
- 4 Ristiriitojen, vaihtoehtojen ja ongelmakohtien tunnistaminen
- 11 Omat aikaisemmat kokemukset
- 3 Ko. tilannetta varten saamani koulutus
- 3 Muu saamani sotilaskoulutus
- 1 Tilanteen oma mielikuvaharjoittelu etukäteen
- 1 Pelko
- 2 Jännitys, tilanteen luoma kiihtymys
- 2 Toimintavaihtoehtojen, seurausten, todennäköisyyksien ja hyötyjen järjestelmällinen luettelointi
- 3 Intuitio, alitajuinen ratkaisun löytäminen
- 15 Käytännöllinen päättely, "maalaisjärki"
- 1 Vastustajan tunteminen

Ulkoiset olosuhteet 16 % (34)

- 10 Tiedot tilanteesta
- 12 Arvio tilanteen kehittymisestä
- 2 Kulttuurilliset tekijät
- 9 Käytettävissä oleva aika
- 1 Arvio pitkän tähtäimen vaikutuksista

Käytössä olevat oman joukon resurssit 14 % (29)

- 11 Käytettävissä olevat välineet, varustus, materiaali
- 3 Joukon tai organisaation vakiintuneet toimintatavat
- 11 Joukon tai organisaation suorituskyky
- 3 Vertaisten tai alaisten mielipiteet ja neuvot
- 0 Muiden esimerkki
- 1 Esimiehen tuki

Tehtävä ja halu täyttää se 12 % (26)

- 13 Voimassa olevat tehtävät ja käskyt
- 1 Toiminnan päämäärä, "haluttu loppuasetelma"
- 6 Esimiehen toimintaohjeet
- 6 Velvollisuudentunto

Eettiset periaatteet 8 % (17)

- 3 Suurimman yhteisen hyödyn periaate
- 7 Pienimmän aiheutuvan vahingon periaate

- 7 Suhteellisuusperiaate (saavutettava hyöty vs. muille osapuolille aiheutuvat vahingot; inhimillisyyden vaatimukset vs. sotilaallinen välttämättömyys)

Omat arvot 7 % (16)

- 13 Omat arvot
- 1 Turvallisuus (alaisten, omien joukkojen, oma)
- 1 Inhimillisuus
- 1 Lasten auttaminen

Annetut ja olevat arvot 7 % (15)

- 2 Joukon (pienryhmä, "pakkiporukka") epäviralliset arvot
- 7 Joukon (sotilasyksikkö) viralliset arvot
- 6 Yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyt arvot

Normit 7 % (15)

- 7 Kirjalliset ohjeet (SOP, VOKS tms.)
- 5 Muut viralliset normit (esim. laki)
- 3 Sodan oikeussäännöt

Kommentit:**5. Mitkä osatekijöistä olivat merkittävimmät ja miksi?**

Kysymyksen 5 vastaukset jakautuivat samansuuntaisesti kuin kysymyksen numero 4 vastaukset.

6. Koitteko eettisen ratkaisun tekemisen toimintaa ohjaavana tärkeänä valintana vai oliko se pikemminkin vain itsestään selvä osa muiden tekijöiden perusteella muodostunutta kokonaispäätöstä?

Eettisillä ratkaisuilla oli merkittävä osuus kokonaispäätöksenteossa 22 % (4)	Eettiset valinnat olivat kiinteä ja erottelematon osa muuta päätöksentekoprosessia 67 % (12)	Eettisellä pohdinnalla ei ollut tunnistettavaa roolia päätöksenteossa 11 % (2)
"Eettisten ratkaisujen tekeminen oli merkittävä toimintaa ohjaava tekijä, ryhmän sisäisen toiminnan kannalta ja suhteissa paikallisiin."	"En muista erottaneeni erillistä eettistä pohdintaa, vaan pikemminkin etiikkaan liittyvät valinnat ovat mielestäni tilanteenarviossa sisäänrakennettuna." "Ainahan se on osa kokonaispäätöstä, päätöksestä riippuen painoarvo toki vaihtelee."	"Ratkaisut olivat nopeasti harkittuja mutta sen hetkisen tiedon valossa välttämättömiä (eli eivät siis todellisia eettisiä valintoja) tilanteen laukaisemiseksi."

Kommentit:**7. Onko eettisten kysymysten pohdinta nopeissa päätöksentekotilanteissa tarkoituksenmukaista? Tulisiko tehtävän, ohjeiden ja yhteisesti määriteltyjen toimintatapojen antaa riittävä pohja tapauskohtaiseen tulkintaan?**

Oma eettinen harkinta ja ratkaisut ovat aina ensisijaisia 5 % (1)	Annetun tehtävän, ohjeistuksen ja koulutuksen perusteella tehtävät omat tilanteenmukaiset eettiset ratkaisut 67 % (12)	Tehtävä, ohjeistus ja koulutus ovat ensisijaisia, niiden tulisi antaa riittävä perusta päätöksenteolle 28 % (5)
"Eettisten kysymysten pohdinta on erittäin tarkoituksenmukaista, koska ratkaisulla on yleensä kauaskantoisia vaikutuksia. Jos ratkaisut eivät ole eettisesti kestäviä, niin päätös ei ole kestävä."	"Eettinen harkintakyky on osa ammattitaitoa ja osa toimintaa ohjaavaa käskyttämisen prosessia. Ohjeet yms. eivät voi aina kattaa kaikkia tilanteita, joihin esimiesasemassa oleva joutuu." "Omien kokemusteni mukaan eettisiä kysymyksiä pohtii vaikei haluaisikaan. Ohjeet ja yhteisesti määritellyt toimintatavat antavat toiminnalle suunnan ja kehyksen, jossa liikutaan. Sellaisia ohjeita/toimintatapoja, jotka kattavat kaiken mahdollisen ei kyetä luomaan. Eli päätöksentekoon liittyy aina päättäjän oma "eettinen näkemys"." "Aina on hyvä, jos on kattavat ohjeet, mutta on mahdotonta saada aikaan sellaista ohjeistusta, että tilannekohtaiselle pohdinnalle ei olisi tarvetta"	"Nopeissa tilanteissa ei välttämättä ehdi miettiä kovinkaan paljoa, pikatilanteissa pääpaino on aina oman joukon selviytymisessä tilanteesta. Koulutuksen ja ohjeiden tulisi antaa riittävät perusteet toimintaan pikatilanteissa."

Kommentit:

8. Mikä erityisesti helpotti tai auttoi ratkaisemaan eettisen pulman?

Normit, käskyt, ohjeet 19 % (6)	Henkilökohtaiset ominaisuudet 19 % (6)	Ammattitaito, osaaminen, kokemukset, valmentautuminen 28 % (9)	Oman joukon suoriutuskyky, joukon tuki 22 % (7)	Omat arvot 9 % (3)	Olosuhteet 3 % (1)
"Annettu ohjeistus ohjasi toimimaan automaattisesti." "Esimiehen tuki."	"Maalaisjärjen käyttö." "Hallittu riskinotto-kyky, uskallus."	"Kaikkein tärkeimpänä ammattitaito." "Tilanteiden ja erilaisten toimintavaihtoehtojen + seuraamusten pohdinta etukäteen." "Kokemus samansuuntaisista tilanteista, joissa tekemäni päätös oli todettu onnistuneeksi, antoi itseluottamusta tehdä ratkaisuja luottaen omaan etiikkaan."	"Joukon saama koulutus ja joukon suorituskyky." "Luottamus omaan organisaatioon: oma joukko kykenee ja TEKEE tarvittavat toimenpiteet."	"Oma arvomaailma."	"Toimintaa helpotti se tilanteiden nopea vyöryminen päälle, jolloin oli reagoitava jotenkin lisävahinkojen syntymisen estämiseksi."

Kommentit:

9. Mitä lisäperusteita tai apua olisitte kaivannut eettistä ratkaisua tehdessänne?

Ei mitään 45 % (9)	Käskyt, ohjeistus, johtaminen 30 % (6)	Varmuus tuesta jälkepäin, oma oikeusturva 10 % (2)	Muut asiat 15 % (3)
"En olisi kaivannut mitään lisäperusteita. Päätöksentekijä on monesti yksin, mitä tulee vastuuseen – ja hyvä niin. Vastuullisuus on tärkeä osa päätös." "En mitään. Rules Of Engagement antaa pitkälti toiminnan kannalta tärkeän ohjeistuksen."	"Kansallisen johdon ja operatiivisten esimiesten tuki oli joskus vähäistä." "ROE yksiselitteiseksi"	"Ehkä sitä, että jos käsken joukkoa tekemään asioita, joita on erikseen kielletty tekemästä, onko itselläni enää mitään oikeusturvaa?"	"Aikaa (mutta ko. tilanteissa mahdoton yhtälö)." "Lisää joukkoja käyttöön ja nopeasti. Tällöin olisi ollut huomattavasti helpompi toimia."

Kommentit:

10. Millaiseksi koitte itsemääräämisoikeutenne päätöstä tehdessänne? Oliko tekemänne eettinen ratkaisu oman näkemyksenne mukainen vai virallisten normien (käskyt, määräykset) sanelema?

Tunne täydellisestä itsemääräämisoikeudesta, ylempi ohjaus ei vaikuttanut. 33 % (6)	Oma näkemys tilanteesta ja viralliset normit olivat samansuuntaiset, normeja sovellettiin tarvittaessa oman näkemyksen mukaisesti 50 % (9)	Toimittiin täysin virallisten normien ja ylemmän ohjauksen mukaisesti 17 % (3)
"Ratkaisut olivat täysin omiani eivätkä minkään ohjeistuksen mukaisia. Käytännössä tilanne saneli toimintamallini alusta loppuun."	"Oman eettisen näkemyksen ja virallisten normien ei tulisi olla milloinkaan täysin ristiriidassa keskenään. Omissa tapauksissani näin ei ole ollut, joten päätöksenteko ei ole ollut kohtuuttoman vaikeaa. Päätökset siis noudattivat sekä eettistä että normien henkeä." "Sekä-että. Saamani käskyt olivat samassa linjassa omien eettisten arvojeni kanssa. Osassa toiminnasta jouduin itse tekemään ratkaisut toiminnasta."	"Voimankäyttöni perustui voimassa oleviin voimankäytön sääntöihin (ROE), lisätukena oli vielä esimiehen lupa varoitustulen käyttöön." "Virallisten normien sanelema."

Kommentit:

11. Mikä oli vaikeinta tilanteessa? (Esim. päätös, toiminta, vastuunkanto, epävarmuus, paineensieto.)

Tilanteen epäselvyys, tilanteen arviointi, epävarmuus 42 % (8)	Puutteelliset resurssit 16 % (3)	Päätöksen tekeminen 16 % (3)	Vastuunkanto päätöksen seurauksista 26 % (5)
<p>"Epävarmuus vaikutuksista ja tulevasta on asia, jonka faktorit eivät ole kaikilta osin omilla käsissä. Ehkä se on näistä se haasteellisin asia."</p> <p>"Puutteellinen tilannekuva. Lisäksi tapahtuu aina jotain, jota ei ole viikonkaan suunnitelun aikana huomioitu tai keksitty etukäteen."</p> <p>"Epävarmuus tilanteen kehittymisestä ja seuraamuksista. Epävarmuus esim. yksilön tai joukon kyvystä suorittaa tehtävä."</p>	<p>"Mellakan olisi saanut päätymään aiemmin, jos käytössä olisi ollut optisella tähtäimellä varustettu ase, aseellisten ja aseettomien erottelu olisi ollut helpompaa."</p> <p>"Suurin epävarmuus kohdistui siihen, toimivatko kokemattomat joukkomme käskyjeni mukaisesti vai alkavatko he harkita annettujen käskyjen oikeellisuutta ja välttämättömyyttä."</p>	<p>"Ehdottomasti vaikeinta oli ratkaiseva päätös toiminnasta ja toimitattavasta. Varsinaisen päätöksen jälkeen sekä itse toiminta että alaisen jatkohjaaminen ovat helppoja."</p>	<p>"Vastuunkanto ja epätietoisuus tehdyn päätöksen jatkoseurauksista."</p> <p>"Päätös on aina helppo tehdä, mutta miten sen kanssa sitten elää?"</p>

Kommentit:

12. Mitkä yksilölliset ominaisuudet tai luonteenpiirteet auttoivat tai olisivat auttaneet eettisessä päätöksenteossa? (Esim. päättäväisyys, rohkeus, harkitsevaisuus, analyttisyys, rauhallisuus, tunteettomuus, oivalluskyky.)

- Rauhallisuus 23 % (13)
- Päättäväisyys 14 % (8)
- Harkitsevaisuus 12 % (7)
- Oivalluskyky 12 % (7)
- Analyttisyys 11 % (6)
- Rohkeus 11 % (6)
- Tunteettomuus 7 % (4)
- Vastuullisuus 5 % (3)
- Kokonaisuuden hahmottaminen 4 % (2)
- Paineensietokyky 2 % (1)

Kommentit:

13. Puitteko jälkeensä tekemäänne ratkaisua? Olisitteko jälkeensä ajatellen ratkaisseet eettisen kysymyksen muilla perusteilla kuin siinä tilanteessa teitte? Mitä uutta kokemuksenne opetti teille eettisen päätöksenteon saralta tai mitä aikaisempaa näkemystä se vahvisti?

Päätös oli jälkeensä tarkasteltuna hyväksyttävissä, en muuttaisi sitä 81 % (13)	Päätös tuntui jälkeensä tarkasteltuna epätydyttävältä, tekisin erilaisia ratkaisuja seuraavalla kerralla 0	Päätökseen ei juurikaan pohdittu jälkeensä 19 % (3)
<p>"Tehtyjä ratkaisuja sekä tilanteita mietti paljonkin jälkeensä. En usko että olisin ratkaissut tilanteita toisin, vaikka joutuisin uudestaan tekemään samat ratkaisut."</p> <p>"Mielestäni katsoin toimineeni tilanteissa omia arvojeni ajatellen oikein. Ainakaan asiat eivät ole vaivanneet jälkeensä. Tilanteista selvittiin ilman tappioita niin henkilöstön kuin kaluston osalta ja tilanteet saatiin rauhoittumaan."</p> <p>"Puitiin ja päätös ei olisi juurikaan muuttunut. Tärkeintä on säilyttää rauhallisuus ja harkita asiat ennen kuin tekee päätöksen tai käskää."</p>		<p>"Valitettavasti ei "jälkihoitoa" vaan "ammu ja unohda"."</p> <p>"Sen pohtiminen, että mitä olisi pitänyt tehdä toisin on "turhaa", koska asiaan ei voi enää vaikuttaa."</p>

Kommentit:

14. Miten kokemuksenne perusteella eettisen ratkaisun tekemiseen olisi voinut valmentautua etukäteen? Mitä olisi voitu kouluttaa etukäteen?

Yleinen sotilaskoulutus, johtajakoulutus, ammattitaidon lisääminen 27 % (7)	Case-harjoitukset, esimerkkitapausten käsittely 42 % (11)	Aikaisemmat kokemukset, yleinen elämäkokemus 11 % (3)	Ei mitenkään 4 % (1)	Muut 8 % (2)	Toimintaympäristön tunteminen 8 % (2)
<p>"Johtajakoulutus on kaiken a ja oo. Kaiken kaikkiaan kyse on ammattitaidosta, käytännön johtamisharjoittelusta sotaharjoituksista alkaen eli siis perustiedot ja taidot on hallittava ja niitä on käytännössä harjoiteltava, jotta pystyy tekemään hankalia päätöksiä laaja-alaisen tietämyksen/kokemuksen perusteella."</p> <p>"Erillisen valintaprosessin kautta annettava Toimialan koulutus valmentaa tehtävään. Koulutus antaa yleiset perusteet, joita sovelletaan kulloisenkin tilanteen mukaisesti."</p>	<p>"Kyllä erilaiset pulmatilanneharjoitukset opettavat prosessoimaan tilanteen. Asia-sisällöllisesti tilanteet poikkeavat täysin toisistaan, mutta yhteistä niille on poikkeuksellinen problemaattisuus, vaara, seurannaisvaihtokutukset ja arvot."</p> <p>"Koulutuksessa enemmän esimerkkitapauksia ja niissä tehtyjen ratkaisujen ruotimista."</p>	<p>"Saamani kokemukset aikaisemmista tilanteista operaatioissa oli ratkaisevaa. Lisäksi sotilaallisen kurin ja sotilaallisen organisaatiokulttuurin hyväksyminen osaksi omaa etiikkakäsitystä ovat ensiarvoisen tärkeitä yhdessä ihmistä arvostavan elämäntapojensa kanssa."</p>	<p>"Mielestäni ei mitenkään."</p>	<p>"Omien miesten ominaisuuksien ja pelkojen tunteminen."</p>	<p>"Tehtävään lähdeessä on oltava mahdollisimman tarkka tilannetieto alueelta. Silloin on huomattavasti helpompaa mennä pahaankin tilanteeseen kun tietää mitä odottaa sekä on itse valmistautunut tekemään vaikeita päätöksiä."</p>

Kommentit:

15. Mistä saamastanne koulutuksesta tai kokemuksesta oli suoranaista hyötyä eettisessä päätöksentekotilanteessa?

Yleinen sotilas-koulutus ja virkauran tuoma kokemus 19 % (6)	Erityiset johtamiskokemukset sotilasuran aikana 12 % (4)	Muu hankittu kokemus ja osaaminen 22 % (7)	Operaation aikana kertynyt kokemus 19 % (6)	Omatoiminen valmistautuminen 6 % (2)	Erityiskoulutus operaatiota varten 22 % (7)
"Kaikkein parasta koulutusta oli 11 vuoden perusyksikkötason kokemus." "Enemmänkin toimintaa ohjaa koko sotilasuran aikana saatu monipuolinen koulutus."	"Johtamiskokemus taisteluharjoituksissa ja ammunnoissa." "Toimivana johtajana / päällikkönä / komentajana 2-puolisissa sota- tai taiteluharjoituksissa."	"Eettisessä päätöksentekotilanteessa mielestäni eniten vaikuttaa (elämän)kokemus sekä ns. maalaisjärki." "Riittävän laaja sivistystaso." "Jokaisen ihmisen eettinen koulutus alkaa jo lapsesta alkaen. Tähän vaikuttaa koulussa ja kotona annettava tapakasvatus. Jo tällöin opetetaan mikä on oikein ja mikä on väärin."	"Suurin hyöty tulee käytännön kokemuksesta. Paikallisten ihmisten uskonnon, tapojen ja taustojen tunteminen." "Aikaisempi palvelus ja toiminta alueella."	"Olin valmistellut itseäni voimankäyttötilanteiden varalle."	"Koulutus Itävallassa ja Niinisolossa, pulmatilanneharjoitukset olivat arvokkaimpia." "Ensisijaisesti kulttuuri- ja tapasekä SOP/VOKS – koulutuksesta." "ROE ja lakiasioiden opettaminen palveli suoraan."

Kommentit:

16. Mitä pidätte kokemanne perusteella Suomen puolustusvoimissa tiedolliset, taidolliset ja aatteelliset oppinsa sekä kokemuksensa saaneiden ammattisotilaiden (ups, ou) vahvuuksina ja toisaalta kehittämiskohteina eettisen toimintakyvyn alueella?

Vahvuudet:

Ammattitaito 13 % (5)	Muu sivistys 5 % (2)	Arvot 18 % (7)	Päätöksentekokyky, tilanteen arviointi 24 % (9)	Luonteenpiirteet 40 % (15)
"Paras vahvuus laaja-alainen ammattitaito." "Ammattitaito vaikka operatiivinen kokemus puuttuikin."	"Vahvuuksina korkeakoulutusta ja hyvä yleissivistys."	"Suomalaisen yhteiskunnan arvojen omaksuminen osaksi sotilaallista ammattitaitoa." "Paikallisten huomioiminen ihmisinä ei 'vihollisina'."	"Kyky soveltaa määräyksiä suhteessa vallitsevaan tilanteeseen." "Maalaisjärjen käyttö eri tilanteissa on osoittautunut toimivuutensa." "Vahvuutena näen suomalaisille tyypillisen nopean päätöksentekokyvyn."	"tunnollisuus, työmoraali" "Vahvuuksia ovat ehdottomasti vastuuntunne ja oikeustaju liitettynä tehtävän täyttämiseen." "Suomalainen sotilas on rehellinen ja tasa-arvoinen." "Keskimäärin rauhallinen luonteenlaatu." "Ammattisotilaat ovat yleensä harkitsevia ihmisiä, jotka pyrkivät välttämään liiallista voimankäyttöä."

Kehittämiskohteet:

Johtaminen 25 % (5)	Yleinen operaatioon valmistava koulutus 35 % (7)	Toimialueen kulttuuriin, väestöön yms. liittyvä koulutus 25 % (5)	Eettinen koulutus 15 % (3)
"Heikkoutena näen soveltamiskyvyn heikkouden (ohjesääntöjen ja määräysten kahlitseva toiminta) sekä liiallisen keskusjohtoisuuden alaiseen luottamisen kustannuksella." "Ollaan ehkä liian varovaisia ratkaisussa ja lähiaikojen tapahtumien tullessa päätöksentekovaiheeseen varovaisuus tulee yhä lisääntymään."	"Toimintakulttuuri kriisinhallintatehtävissä on usein kuitenkin 'ei täällä mitään tapahdu, kun ei ole aiemmin tapahtunut' useimmat pyrkivät tällä ajattelumallilla sulkemaan pois mielestään mahdollisuuden kaikkein pahimpiin tilanteisiin." "Ennakkovalmistautuminen/-koulutus (luotetaan, että kyllä suomalainen osaa aina toimia oikein)."	"Kehittämiskohteina on tästä huolimatta katseen avartaminen myös muihin kansakuntiin nähden. On tyhmyyttä ajatella niin, että suomalaisen tapa on aina paras tapa toimia. Meillä on edelleen opittavaa muilta, ja siten suhtautuminen muihin on oltava rakentavaa ja samalla terveen kriittistä." "Paikallisten tapojen kunnioittaminen (mikä suomalaisen kulttuurin näkökulmasta on eettisesti/moraalisesti väärin ei välttämättä ole paheksuttavaa paikallisten näkökulmasta)."	"'Eettisen näkökulman' laajempi huomioiminen koulutuksessa."

Kommentit:

Pyydän vastaamaan vielä seuraaviin kysymyksiin ja väitteisiin sekä perustelemaan vastauksenne jos mahdollista:

1. Tarvitaanko Suomen puolustusvoimissa virallisesti määriteltäviä arvoja ja niitä täydentäviä kirjallisia eettisiä periaatteita?
2. Väite: ”Eettinen toimintakyky on käsitteenä teoreettinen ja turha. Ammattitaitoinen, kokenut ja sivistynyt sotilas toimii oikein hyvin johdettuna.” (Olen samaa mieltä/eri mieltä sekä perustelu)
3. Miten tukisit sotilasjohtajana oman alaisesi eettistä toimintakykyä?
4. Väite: ”Eettisen toimintakyvyn kouluttamisen tulisi liittyä suoraan käytäntöön. Esimerkkinä toiminta-alueen tilanteeseen ja ko. joukon tehtäviin liittyvät case-harjoitukset. Yleinen etiikan opettaminen on turhaa.” (Olen samaa mieltä/eri mieltä sekä perustelu)
5. Väite: ”Kriisinhallintatehtävien muuttuessa vaativimmiksi suomalaisissa joukoissa tullaan kohtaamaan samanlaisia vakavia eettisiä ongelmia, kurittomuutta ja väärinkäytöksiä kuin muissa länsimaalaisissa sotilasjoukoissa. (Esim. tiedostusvälineissä viime vuosina raportoidut teot.)” (Olen samaa mieltä/eri mieltä sekä perustelu)
6. Väite: ”Suomalainen sotilas joutuu nykyisen kaltaisissa kriisinhallintatehtävissä erittäin harvoin vaatimaan eettiseen ongelmatilanteeseen, jossa hän joutuu itsenäisesti tekemään ratkaisuja. (Esim. tilanne, jossa on kyse ihmishengistä.)” (Olen samaa mieltä/eri mieltä sekä perustelu)
7. Väite: ”Eettinen toimintakyky on osa sotilaan ammattitaitoa. Sitä voi ja pitää kehittää kuten muutakin sotilaan osaamista.” (Olen samaa mieltä/eri mieltä sekä perustelu)

Kiitos vastauksistanne!

Yhteystiedot:

- Kapt Riku Mikkonen, YEK 53/Jatkotutkinto-osasto, Maanpuolustuskorkeakoulu, PL 7, 00861 Helsinki
- riku.mikkonen@mil.fi tai riku.mikkonen@milnet.fi
- PVAH: kapt Riku Mikkonen PION- JA SLUK/PIONR
- puh. 050 3871282